

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAYEK’TE DEVLET VE SİYASAL SİSTEM

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Selahattin BAKAN

HAZIRLAYAN
Süleyman EKİCİ

MALATYA-2015

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAYEK'TE DEVLET VE SİYASAL SİSTEM

DOKTORA TEZİ

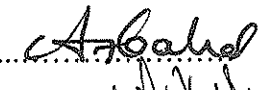
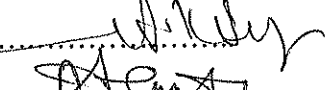
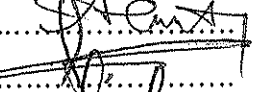
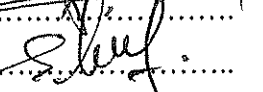
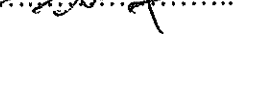
DANIŞMAN
Doç. Dr. Selahattin BAKAN

HAZIRLAYAN
Süleyman EKİCİ

Jürimiz tarafından .../.../2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu doktora tezi (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

imzası

1. Prof. Dr. Abdulkadir Bahadırşah 
2. Prof. Dr. Ahmet KARAGÖZ 
3. Prof. Dr. Ahmet YATKIN 
4. Doç. Dr. Seyfettin ASLAN 
5. Doç. Dr. Selahattin BAKAN 

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KARAGÖZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Onur Sözü

Doktora tezi olarak sunduğum “Hayek’te Devlet ve Siyasal Sistem” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın, tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.


Süleyman EKİCİ

ÖNSÖZ

Yirminci yüzyılın en çalkantılı zamanlarında bile moda düşüncelerin aksine doğru bildiği özgürlük mücadelesini ve savunusunu yapan Hayek, Batı dünyasında öldü gözüyle bakılan liberalizmin canlanmasında çok önemli rol oynamış ve buyönde mücadele vermiştir. Hatta çalışmalarıyla bu mücadeleye öncülük etmiştir. Hayek, mücadelesini bir yandan kolektif düşünce akımlarına karşı verirken, diğer taraftan liberal düşünce içinde olup da serbest piyasaya güvenmeyen ya da topluma ve piyasaya şekil verilebileceğine inanan liberallere karşı da mücadele etmiştir. Kısa vadede yenilmiş ya da yanılmış görülen ancak hiçbir zaman mücadelesinden vazgeçmeyen Hayek'in haklılığı uzun vadede tarihsel gerçekler ve olayların ışığında ortaya çıkmıştır.

İdeolojiler ve çıkarlar uğruna iki büyük Dünya Savaşı'nın meydana geldiği 20. yüzyılda insanlık büyük acılar çekmiştir. Bu acılar neticesinde bireysel özgürlüğü esas alan liberalizm dışında başta faşizm ve komünizm olmak üzere diğer ideolojilere umut bağlanmıştır. Ancak dünyanın birçok yerinde bu ideolojilerin uygulamaları büyük baskılara ve acılara yol açmıştır. Hatta liberalizme ve serbest piyasaya güvenmeyen başta Keynes olmak üzere birçok liberal düşünür, devletin topluma ve piyasaya müdahale etmesi gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda birçok Batı ülkesinde, devlet ekonomiye müdahale etmiştir. Hayek devletin ekonomiye müdahalesinin uzun vadede enflasyona yol açacağını ve bunun engellenemeyeceğini savunmanın yanında, böyle bir müdahalenin liberal düşüncenin beklediği ve istediği kendi ayakları üzerinde duran birey ahlakını bozacağını, bu durumun da uzun vadede liberalizme büyük zarar vereceğini savunmuştur. Hayek bir yandan liberalizme yönelen bu tehditlere karşı mücadele verirken, diğer taraftan da özgürlüğü esas alacak siyasal ve toplumsal düzen düşüncesine kafa yormuştur. Özgürlük, hukuk devleti ve serbest piyasa arasında vazgeçilmez bir ilişki olduğunu eserleriyle ortaya koymaya çalışmıştır. Hayek'in çok yönlülüğü olayları çok boyutlu ele almasını kolaylaştırırken, diğer taraftan da düşüncelerinin anlaşılmasını bazen zorlaştırmaktadır. Yine de özgürlüğü esas alan siyasal sistem düşüncesinde Hayek'ten öğrenilecek çok şey olduğu açık bir gerçektir. Diğer taraftan da hem

kişisel yaşantısı hem de mücadelesinde ders alınması gereken birçok nokta vardır. Belki de en önemlisi sabırla güncel gelişmelere göre eğilip bükülmeden yaptığı mücadelenin uzun vadede gerçekçiliği ve haklılığı Hayek'i okunmaya, anlaşılmaya değer bir kişi yapmaktadır. Bazıları tarafından yel değirmenlerine karşı savaşan Don Kişot gibi görülen Hayek, Batı dünyasında oldukça etkili bir düşünce adamı olarak tanınırken, ülkemizde eserleri hakkında çok fazla çalışma yapılmamıştır. Biz bu çalışmamızda Hayek'in siyasal sistem ve devlete ilişkin düşüncesini ortaya koymaya çalıştık. Büyük bir özgürlük savaşçısı olan Hayek'in düşüncelerinin çalışılması, ülkemizde hukuk devleti, demokrasi, özgürlük ve serbest piyasa düşüncesine çok önemli katkılar sağlayacaktır.

Bu çalışma süresince anlayışları, cesaretlendirmeleri, eleştirileri ve düşünceleri ile katkıda bulunan başta danışmanım Doç. Dr.Selahattin Bakan olmak üzere Prof. Dr. Abdulkadir Baharçiçek'e, Prof. Dr.Ahmet Karadağ'a, Doç. Dr. Gökhan Tuncel'e, Yrd. Doç.Dr. Oğuzhan Göktolga'ya, Arif Gümüş'e, Varol Palancıoğlu'na ve Ersoy Özmen'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca aileme de her türlü katkılarından ve fedakârlıklarından dolayı teşekkür ederim.

HAYEK'TE DEVLET VE SİYASAL SİSTEM

EKİCİ, Süleyman

Doktora Tezi

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2015

Danışman: Doç. Dr. Selahattin BAKAN

ÖZET

Yirminci yüzyıl ideolojiler ışığında örgütlenen devletlerin ve toplumsal kesimlerin büyük mücadelelerine sahne olmuştur. Bu yüzyılda kolektif düşüncenin etkisiyle klasik liberalizm anlayışından uzaklaşmıştır. Özellikle 1970'lere kadar ekonomide devletin müdahaleciliğini ve planlamacılığı savunan görüşler liberal düşünceyi de kuşatmıştır. Hayek bir taraftan kolektif yaklaşıma sahip baskıcı sosyalist ve faşist düşünceye karşı mücadele ederken, diğer taraftan da liberal düşüncede devletin etkinliğini arttırmaya yönelik müdahaleci ve planlamacı yaklaşımlarla mücadele etmiştir. Bu iki cepheye karşı mücadele eden Hayek hiçbir zaman mücadelesinden vazgeçmemiştir. Bu mücadelesiyle, yirminci yüzyılda öldü gözüyle bakılan klasik liberalizm anlayışının 1970'lerde canlanarak özgür dünyada tekrar hakim olmasını sağlamıştır. Sonuçta 1990'lı yıllarda sosyalist Doğu Bloku'nun çöküşü, liberal düşüncenin zaferi olarak görülmüştür.

Neo klasik liberal düşüncenin öncülerinden olan Hayek'in siyasal sistem ve devlet düşüncesi, Batı ülkelerinde bireysel özgürlüğü esas alan ve devleti asıl görevlerini yapmaya zorlayan anlayışların hâkim olmasını sağlamıştır. Bu çalışmada ilk olarak liberal düşüncenin ilkeleri, tarihi ve Hayek'in düşüncelerinin ve mücadelesinin daha iyi anlaşılabilmesi için kendisinin hayat hikâyesine yer verilmiştir. Daha sonra, Hayek'in bireysel özgürlüğü esas alan hukuk devleti ve serbest piyasa anlayışına uygun siyasal sistem ve devlet düşüncesi ortaya konulmuştur. Hayek, özgürlüğü güvence altına almak için bir yandan yasama ve yürütme yetkisinin mutlaka ayrılmasını savunurken diğer taraftan da federal sistem ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesini desteklemiştir. Hayek'in teorisine göre

toplumsal düzen ve ekonomik düzen, kendiliğinden işleyen düzenler olduğundan, özgürlüğü esas alan siyasal sistem ve devlet, toplumsal düzenin ve serbest piyasanın bu niteliğini engellemeyecek şekilde faaliyetlerini düzenlemelidir. Hayek'in düşüncesinde hukuk devletini esas alan siyasal sistem, serbest piyasa ve bireyin özgürlüğünü koruyacak şekilde öngörülebilirlik sağlar. Hukuk devletine dayanan serbest piyasada birey, kendi bilgisini kendi amaçları için kullanabilir. Hayek'in savunduğu siyasal sistem, bireyin özgürlüğünü güvence altına alacak şekilde tasarlanmıştır. Genel oy hakkı ve seçme ve seçilme yaşı gibi konularda uygulanabilme zorlukları olmasına rağmen, Hayek'in siyasal sistem teorisinde demokrasiyle özgürlük arasında bir denge sağlanarak bireysel özgürlük güvence altına alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hayek, Liberalizm, Devlet, Siyasal sistem

THE STATE AND POLITICAL SYSTEM ACCORDING TO HAYEK

Doctoral Dissertation by Süleyman EKİCİ

Institute of Social Sciences, İnönü University, July 2015.

Consultant: Associate Professor Doctor Selahattin BAKAN

ABSTRACT

Twentieth century witnessed great struggle of the States and sections of society which were organised in the light of ideologies. In this century, with the effect of collective thought, it has been got away from liberalism. Particularly until 1970s, thoughts supporting planning and state intervention to economy have also beseted liberal thought. On the one hand Hayek struggled against socialist and fascist thoughts and practises which have totalitarian collective approach; on the other hand he struggled against approaches in liberal thought which were aiming at effectiveness of the State at economy and planning. While struggling in these two fronts, Hayek never gave up his struggle. With his struggle Hayek enabled liberal thought which seemed as dead, to revive and dominate at Free World in 1970s. Consequently, collapse of socialist block at 1990s was seen as victory of liberal thought. Political system and State ideas of Hayek, who is one of the pioneers of neoliberal thought, enabled perceptions in Western societies which are based on individual freedoms and which force the State to carry out its essential tasks, to dominate. To understand his struggle and thoughts better, principles and history of liberal thought and Hayek's lifestory have been firstly dealt with in this study, then, Hayek's ideas on political system and the State which are based on freedom and convenient with rule of law and free market have been set forth. Hayek predicted that, in order to guarantee freedom, on the one hand legislation and execution should absolutely be seperated , on the other hand with he supported with federal system and strenghtening of local governments. According to theory of Hayek, since social and economic orders are

the ones spontaneous, political system and State based on freedom should organize their facilities in a way that it does not prevent this characteristic of social order and free market. At Hayek's thought, political system based on rule of law, enables predictability in the way that it protects free market and individual freedom. At free market based on rule of law, individual can use his own knowledge for aim of himself. Political system claimed by Hayek is designed such a way that it guarantees freedom of the individual. Although it has applicability difficulties on issues as suffrage and voting age, at Hayek's political system theory, individual freedom is tried to be guaranteed by enabling a balance between democracy and freedom.

Keywords: Hayek, Liberalism, The State, Political system.

İÇİNDEKİLER

Onur Sözü	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
1.GİRİŞ	1
1.1.Konunun Önemi	1
1.2.Araştırmanın Denenceleri.....	2
1.3.Araştırmanın Amacı	3
1.4.Araştırmanın Yöntemi.....	4
1.5.Araştırmanın Anahtar Kavramları.....	4
2. LİBERAL İDEOLOJİ, DEVLET VE SİYASAL SİSTEM	6
2.1.Liberal İdeoloji	6
2.1.1.Genel Olarak İdeoloji.....	6
2.1.2.Liberalizm.....	11
2.1.2.1.Liberalizmin Tarihçesi	19
2.1.2.2.Liberalizmin İlkeleri.....	26
2.1.3.Liberalizmi Etkileyen Olgular	31
2.1.3.1.Aydınlanma	31
2.1.3.2.Rasyonalizm.....	38
2.1.3.3.Modernizm	41
2.1.3.4.Demokrasi	47
2.1.3.5.Aydınlanma, Modernite, Demokrasi ve Rasyonalizmin LiberalizmleEtkileşimi	49
2.2.SİYASAL SİSTEM VE DEVLET	52
2.2.1.Siyasal Sistem.....	52
2.2.1.1. Siyasal Sistem Türleri.....	55
2.2.2.Devlet Kavramı, Gelişim Süreci ve Türleri	62

2.2.2.1.Devlet Kavramı	63
2.2.2.2.Devletin Gelişim Süreci	65
2.2.2.3. Liberalizmin Devlet Yaklaşımı	67
2.2.2.4.Devlet Türleri	71
3.HAYEK'İN HAYATI VE ESERLERİ	73
3.1.Hayek'in Hayatı	74
3.2.Hayek'in Eserleri.....	82
3.3.Hayek Döneminde Yaşanan Siyasi ve Fikri Gelişmeler	89
4.HAYEK'İN LIBERAL DÜŞÜNCE VE UYGULAMALARDAKİ YERİ VE ETKİLERİ.....	97
4.1.Düşünce Yapısı.....	100
4.2.Siyasal Etkileri	107
5.HAYEK'İN DEVLET VE SİYASAL SİSTEM DÜŞÜNCESİ.....	110
5.1.Hayek'te Devlet Kavramı.....	112
5.2.Hayek'in Devlet Düşüncesinde Erkler Ayrımı	121
5.2.1.Yasama.....	127
5.2.1.1.Yasama Meclisi	130
5.2.1.2.Yasama Meclisinin Oluşumu ve Yapısı	131
5.2.1.3.Yasama Meclisinin Görev ve Yetkileri.....	136
5.2.1.4. Hukuk Kuralları	139
5.2.2.Yürütme, Yürütme Organları, Görevleri ve Yapısı	147
5.2.2.1.Yürütme Meclisi.....	148
5.2.2.2.Hükümetin Oluşumu, Görev ve Yetkisi.....	151
5.2.2.3.Yerel Yönetimler	165
5.2.3.Yargı	167
5.2.3.1. Genel Olarak Yargı	167
5.2.3.2. Yargı Organları ve Yapısı	168
5.3.Hayek'te Siyasal Sistem ve Toplumsal Düzen İlişkisi.....	171
5.3.1.Hayek'te Devletin Nitelikleri.....	178
5.3.1.1.Hayek'in Demokrasi Düşüncesi.....	178
5.3.1.2.Hayek'in Anayasa Düşüncesi	186

5.3.1.3.Hayek’in Hukuk Devleti Düşüncesi.....	189
5.3.2.Hayek’te Ekonomide Devletin Sınırları ve Piyasa Düşüncesi.....	199
5.3.2.1.Devletin Ekonomideki Varlığı, Görevleri ve Sınırları.....	201
5.3.2.2.Serbest Piyasa ve Devlet	205
5.3.2.3.Ekonomiye Müdahale ve Ekonomik Planlama	209
5.3.2.4.Sosyal Adalet ve Refah Devleti	213
5.3.2.5.Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım.....	217
5.3.3.Hayek’in Sivil Örgütlerle İlgili Düşüncesi	220
5.3.3.1.Sivil Toplum.....	221
5.3.3.2.Siyasal Partiler	221
5.3.3.3.Baskı ve Çıkar Grupları	222
5.3.3.4.Sendikalar.....	223
6. SONUÇ	226
KAYNAKÇA	239

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
akt.	: Aktaran
Çev	: Çeviren
Ed	: Editör
vd	: Ve Diğerleri
vb	: Ve Benzeri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

HAYEK'TE DEVLET VE SİYASAL SİSTEM

1.GİRİŞ

Bu bölümde 'Hayek'te Devlet ve Siyasal Sistem' konusunun önemine, araştırmanın denencelerine, amacına ve yöntemine değinilmiştir. Bu bölüm konunun önemi, araştırmanın denenceleri, araştırmanın amacı ve araştırmanın yöntemi olmak üzere dört alt başlıktan oluşmaktadır.

1.1. Konunun Önemi

Ortaya çıktığından beri liberalizm tüm dünyayı az ya da çok etkilemiştir. Ve modernleşmenin en büyük etkeni olmuştur. Aydınlanma süreciyle başlayan değişim ve gelişmeler, Batı Avrupa başta olmak üzere dünyanın pek çok yerinde dünyanın anlaşılması, olay ve olguların algılanması ve yorumlanması konusunda çok farklı fikir ve yaklaşımların gelişmesine zemin hazırlamıştır. Liberalizm, bu süreçte ortaya çıkan fikirlerin önemli ve etkenlerinden biri üzerinde sıkça tartışmanın yaşandığı ve süreç içerisinde ortaya çıktığı bir fikir olmuştur. Ortaya çıktığı dönemin etkilerini taşımanın yanı sıra gelişiminde tarihsel süreç içerisinde çok farklı yaklaşımın katkı yaptığı liberalizm, hemen her dönemde siyasi ve ekonomik tartışmaların merkezinde yer almıştır. Ortaya çıkışından sonra etki düzeyi zaman ve mekâna bağlı olarak değişmekle beraber liberalizm, etkisi sürekli hissedilen bir fikir olmuştur.

Tarihte liberalizm savunusu yapan birçok düşünür bulunmaktadır. 20.yüzyılda liberalizmin öne çıkan önemli düşünürlerinden birisi de Hayek olmuştur. Hayek, hayatının büyük bir kısmını dünyada baskıcı rejimlerin güçlü olduğu ve devlet yetkisinin genişlediği bir dönemde geçirmiştir. Yaşadığı bu dönemde etkisini artıran baskıcı rejimlere (kominizim ve faşizm) doğrudan karşı çıktığı gibi devlet yetkilerinin genişlemesine de karşı çıkmayı ihmal etmemiştir. Bu rejimler ile devlet yetkilerinin genişlemesinin sürdürülebilir olamayacağını gerekçeleriyle sistematik bir şekilde izah eden Hayek, faşizan rejimlerin, devlet yetkilerinin genişlediği refah devleti yaklaşımı ile sosyalist sistemin çöküşüne şahitlik etmiştir.

Hayek'in fikirleri, gelişmiş Batı demokrasilerinde siyasal sistemler ve devletlerin karşılaştığı krizleri atlatmada ve liberalizmin çağdaş yorumuna uygun politikalar geliştirmesine önemli katkı sunmuştur. Hayek'in fikirleri Batı demokrasileri dışında da birçok ülkenin siyasal sistemi ve devlet yapısı ile devletin fonksiyonlarını önemli ölçüde etkilemiştir. 1980 sonrası dönemde ekonomi başta olmak üzere sosyal ve siyasal alanda büyük bir değişim ve dönüşüm sürecine giren Türkiye'de Hayek'in fikirlerinden etkilenmiştir. Fikirlerinin dünya ve Türkiye'yi pek çok açıdan etkilediği düşünülen Hayek'in düşünce dünyasının ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulması hem düşünce dünyası hem de siyaset ve ekonomi dünyası için önemli katkılar sunacaktır. Hayek'in devlet ve siyasal sistem konusundaki düşüncelerinin anlaşılmasına odaklanan bu çalışmanın gelişmiş ülkelerdeki devletin yaşamış olduğu dönüşümün neden, süreç ve sonuçlarının belirlenmesine de katkı sunması beklenmektedir.

1.2. Araştırmanın Denenceleri

İnsanlar topluluk halinde yaşamaya başlamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan devlet hakkında ilk çağlardan beri düşünürler çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşler çerçevesinde devletin faaliyet alanları konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden bazıları devleteaşkın bir değer atfederek onu yüceltmişken, diğerleri devleti bir kesimin sömürü aracı olarak görmüş ve ortadan kaldırılması gereken bir yapı olarak algılamışlardır. Liberalizmi benimseyen düşünürler ise devletin, doğal haklar bağlamında faaliyetlerinin sınırlandırılması gereken bir araç olmasını savunmuşlardır. 20. yüzyılda modern devletin güçlenmesi ve faaliyet alanını genişletmesi bireyin özgürlük alanlarının olabildiğince sınırlandırılmasına neden olmuştur. Bireyin özgürlük alanının devlet lehine daraltılmış olması, birçok sorunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Sosyal bilimciler başta olmak üzere pek çok alanda uzmanlar bu sorunların çözülmesi veya etkisinin azaltılması için çözüm önerileri ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çözüm önerileri içerisinde Hayek'in düşüncelerinin ayrı bir yerinin olduğu belirtilmiştir. Hayek'in liberalizmin ilkeleri çerçevesinde geliştirdiği devlet ve siyasal sistem konusunun ele alındığı bu çalışma aşağıdaki denencelere dayanmaktadır.

Denence-1:Hayek'in Devlet ve Siyasal Sistem konusundaki görüş ve yaklaşımları, demokratik devletlerin dönüşümünde önemli bir etkiye sahip olmuştur.

Denence-2:Devletin baskıcı, merkezi planlamacı ve müdahaleci bir yaklaşımla yönetilmesinin sürdürülebilir olmayacağı ve bu tür bir yönetimin gelişmenin önünde engel olacağı düşüncesini savunan Hayek'i zaman haklı çıkartmıştır.

Denence-3:Hayek devlet faaliyetlerinin sınırlı olduğu, özgürlükleri ve demokrasiyi esas alan bir siyasal sistem öngörmektedir.

1.3.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Hayek'in nasıl bir devlet ve siyasal sistem düşüncesine sahip olduğu, bu sistemin nasıl işlediği, devletin görevinin ne olduğu ve yapısının nasıl oluştuğu ve nasıl işlemesi gerektiği konusundaki düşüncelerinin ortaya konması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda bu çalışma liberal düşüncede Hayek'in etkisi, yeri ve önemi farklı boyutlarıyla ele alınmaktadır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde devletin küçüldüğü, asli belirleyici ve etken konumdan denetleyici ve hakem konumuna doğru dönüşüm geçirdiği bir süreç yaşanmıştır. Bu dönüşümün arkasında yatan fikirlerin anlaşılması gidişin ne yönde olacağı açısından önemli bilgiler sunacaktır. Hayek'in düşüncelerinin irdelenmesi ve kapsamlı çalışmalara tabi tutulması da Batıda devletlerin yaşadığı dönüşümün anlaşılması hususunda önemli ipuçları verecektir. Bu çerçevede yapılan bu çalışmayla Hayek'in devlet ve siyasal sistem konusundaki görüşleri farklı yönleriyle irdelenecek ve Hayek'in devlet ve siyasal sistem konusundaki görüşleri ayrıntılı ve sistematik olarak ortaya konulacaktır.

1.4.Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada liberal düşüncenin gelişim aşamaları konusunda bilgi verilirken tarihsel inceleme yönteminden, yazarın kendi düşünceleri irdelenirken tarihsel betimleme yönteminden yararlanılmıştır. Bu araştırma için basılı ve elektronik ortamda yazılı kaynak taraması yoluyla bilgi toplanmıştır. Bu çerçevede yapılmış olan bilimsel çalışmalar, tezler, kitaplar, sürekli yayınlar, yazarın kitapları, yazarın hayatı ve düşünceleri hakkında her türlü basılı ve elektronik ortamdaki kaynaklar incelenmiştir. Hayek'in kendi eserleri başta olmak üzere, Hayek ve düşünceleri ile ilgili bilimsel ve aktüel kaynaklar üzerinden devlet ve siyasal sistem yaklaşımı ortaya konulmuştur.

1.5.Araştırmanın Anahtar Kavramları

Bu bölümde araştırmanın anahtar kavramlarına ve bunların tanımlarına yer verilmiştir.

Devlet: Devlet, Locke'a göre insanların hak ve mallarını korumak için oluşan araçtır. Herkesin itaat etmesi gereken kuralları belirler. Bu kurallar ile zorlama gücünü ve yaptırım gücünü kontrol ettiği için kuralları zorla uygulayabilme gücüne sahiptir. Fakat devlet, halkının desteğine sahip olmalıdır. Yasallığını ve meşruiyetini sürdürmesinin yolu ulusunun amaçlarını başarılı bir şekilde yerine getirebilmesine bağlıdır.Devletin görevi vatandaşlarının özgürlüğünü, düzenini, ekonomik ve sosyal refahını sağlamaktır (Roskin v.d., 1991:35).

Liberalizm: Bireysel özgürlükleri esas alan Adam Smith'in 'bırakınız geçsinler bırakınız yapsınlar' ilkesini esas alan, devleti birey özgürlüklerinin düşmanı olarak gören ve en iyi devletin en az müdahale eden devlet olduğunu savunan görüştür. Bu düşüncede özellikle bireylerin kişisel çıkarlarının peşinden gitmesinin toplumsal çıkarlarında gelişmesini sağlayacağına inanılır. Böylece toplumda bir doğal düzen olacağına ve devletin müdahalesinin bu doğal düzeni bozacağına inanılır. Liberalizm düşüncesi devletin kuralları belirleyen ve kuralların uygulanmasında hakem konumunda olmasını öngörür. Diğer bir ifadeyle liberalizm,

ister bireysel liberalizm ister siyasal liberalizm olsun özgürlük, eşitlik, bireysellik, kişisel özerklik ve devletin özel alana esas itibariyle müdahale etmemesi düşüncesine dayanır (Barry, 2003: 21)

Siyasal Sistem: Bir devleti oluşturan yasama, yürütme, yargı erkinin nasıl olacağı, nasıl el değiştireceği, yetkilerinin ne olacağı ve birbiriyle olan ilişkilerinden oluşan yapıya, siyasal sistem denir. Diğer bir ifadeyle siyasal sistem içinde grupların ya da toplumun ortaklaşa amaçlarını oluşturan ve yerine getiren,gerçekleştiren yasama, yürütme ve yargı gibi kurumların oluşturduğu sisteme denir.



2. LİBERAL İDEOLOJİ, DEVLET VE SİYASAL SİSTEM

Bu başlık altında liberalizmin kavramsal tanımı, tarihsel gelişimi, türleri ile devlet ve siyasal sistem konuları ele alınmaktadır.

2.1.Liberal İdeoloji

17.yüzyıldan günümüze kadar etkileri devam eden liberalizmin kendine özgü bir ideoloji olarak başta gelişmiş ülkeler olmak üzere pek çok ülkede değişimi başlattığı ve şekillendirdiği söylenebilir. Bu kapsamda Liberalizm ideolojisini anlayabilmek için öncelikli olarak ideoloji kavramını açıklamak gerekmektedir.

2.1.1.Genel Olarak İdeoloji

Fikirler bilimi anlamına gelen ve ilk kez 1796'da Fransız Antonie Destutt de Tracy (1754-1836) tarafından kullanılan (Heywood, 2011: 22 ; Eatwell, 1994: 2) ideoloji kelimesi, bir grup ya da topluluğun ülkeyi, toplumu ya da insanlığı kurtarmak, geliştirmek ya da ilerletmek amacı taşıyan, birbiriyle yakından ilişkili inanış, fikir, tavır, plan ya da düşünce sistemi anlamına gelmektedir (Roskin, 2007: 10-11). İdeoloji teriminin ortaya çıkışı, Fransız Devrimi sonrasında metafizik düşüncü tamamen yıkmayı hedefleyen bir düşünürler grubunun eseridir (Bora, 2014: 84). Hawkes'e göre Tracy İdea (düşünce)ve Logos(akıl, dil,bilim) kelimelerini birleştirerek insanların düşüncelerine ve davranışlarına yön verecek, onları yanılgılardan kurtaracak bir düşünce bilimi oluşturmanın mümkün olduğuna inanıyordu (akt.Aytaç, 2014: 110). Doğuştan gelen düşünce kavramını reddeden Tracy, bütün fikirlerimizin fiziksel duyulara dayandığını açıklamış ve metafizik ve dinsel önyargılardan bağımsız olarak fikirlerin kökeninin araştırılmasının mutlu ve adil bir topluma yol açacağını düşünüyordu (McLellan, 2012: 6). Tracy'e göre ideolojinin amacı bir bütün olarak toplumun daha iyileşmesi için insan ilişkilerinin yönetiminde mantığın kullanımını güçlendirmek amacıyla doğru fikirlerin bilimsel olarak tanımlanabileceği katı ve somut metot kurmak ve belirlemektir (Mackenzie, 2003: 3).

Roskin (2007: 12)'e göre ideoloji dört unsuru içermektedir. Bunlar; her şeyin yanlış gittiği ve toplumun yanlış yönetildiği algısı, her şeyin niçin yanlış gittiği konusunda bir değerlendirme ve analiz, soruna yönelik reçete yani reform ya da devrim ile düzeltme ve çözüm önerilerini uygulamak üzere bir hareket oluşturma çabasıdır. Toplumda arzulanan gelişme hedeflerine yönelik olarak sosyal gerçeğin veya var olan düzenin korunmasını ya da değiştirilmesini amaçlayan vebireyin ya da grubun tutum ve davranışlarını belirleyen fikirler bütünü olan ideoloji, varolan değerleri gerçekler, hayaller, ütopya ve yalanlar içine sokarak saptırmaktır (Çam, 1990: 207-209). Modernizmin akla dayalı yepyeni bir dünya kurma projesinin bir aracı olan ideoloji, modern dünyada aklın ürünü olup, toplumsal eşitsizliği açıklama, çözüm getirme ve meşrulaştırma amacının peşinden gitmiştir (Gencer, 2012: 120-126). Çıkarlarına hizmet ettikleri gruplarla özdeşleştirilen ideolojiler, seküler evreni ve dünyanın dönüşümünü öngören kamusal projeleri meşrulaştırmak amacıyla akla ve bilime başvurarak çözümler üretir. Toplumun akla dayanılarak üretilen analizi olan ideolojiler son tahlilde insan aklının ürünüdür (McLellan, 2012: 3). Eatwell (1994: 9,10)'e göre ideoloji, insan doğasının problemleri, tarihsel süreç ve sosyo-politik düzenlemeler konusunda odaklanan göreceli olarak kendi içinde tutarlı uygulama amaçlı ve kurallı inanış ve düşünceler setidir. İdeolojiler aynı zamanda, toplumda bir grup tarafından benimsenen, belirli toplumsal olayları ve durumları anlamak ve açıklamak için kullanılan, tutum ve eylemlere yön veren, kendi içinde bütünlüğü ve tutarlılığı olan bir inanç sistemidir.

Nereden gelip nereye gittiğimizi bulmamıza imkân veren, yol haritalarına benzeyen (Gencer, 2012: 128) ideolojiler, insanların, grupların ve toplumların tarihsel süreç içinde iktidar etrafındaki ilişkilerini, konumlarını açıklar ve belirler (Çam, 1990: 221 ; Mackenzie, 2003: 2). Şerif Mardin'e göre ideoloji, insanlara içinde yaşadıkları toplumsal olayları belirli kümeler halinde toplayıp, bundan anlam çıkarmalarını sağlar (akt.Türküne, 2011: 103). Toplumsal yaşamdaki fikir, inanç ve değerleri üreten genel maddi bir süreç olan ideolojiler, belli bir toplumdaki bütün anlamlandırma pratiklerini ve simgesel süreçleri kapsayan kompleksin tamamına karşılık gelmektedir (Eagleton, 2011: 52- 53).

18. yüzyıldaki Fransız ansiklopedistlerin seküler bilime dayanan, din ve diğer geleneksel düşüncenin tüm formlarına karşı mücadelesiyle yakından bağlantılı (Friedman,1987: 95) olan ideoloji, toplumdaki olaylara ve toplumsal alana belli bir açıdan bakar veya ışık tutar. Aynı zamanda ideoloji, toplumsal çıkarları açıklayan ya da ifade eden değil rasyonalize eden şey olarak görülebilir (Eagleton, 2011: 79).

İdeolojiler, toplumların yada toplumların içindeki belirli kesimlerin gereksinimlerine yanıt veren kendi içinde tutarlı inanç ve değerlersistemidir (Sargent, 2006: 3; Kışlalı, 2003: 84). Durumun olduğundan daha iyi olabileceği düşüncesiyle başlayan bir toplumu iyileştirme planı olan ideolojiler, siyasal sistemi anlamaya çalışan durağan ve rasyonel politika biliminden farklı olarak politik sistemi değiştirmeye yönelik çabalardır (Roskin-Cord vd, 1991: 102,103). Politik ideoloji insanın doğası ve tarihsel gelişimi hakkında büyük ölçekli politik eylem ve programları içeren inanışlar setidir (Browning, 2006: 252). Eatwell' ideolojileri, insan doğası, tarihsel süreç ve sosyal ve politik düzenlemeler konusunda genel inanışlarla desteklenen özel politik eylem programları olarak tanımlamıştır (akt.Browning, 2006: 254)

Martin Seliger'e göre ideoloji, örgütlü sosyal eylemlerin araçları ile amaçlarını varsaymak, açıklamak ve haklılaştırmak için başvuru fikirler kümesi, yani eylem amaçlı düşünce sistemidir. İdeolojiler, mevcut iktidarı ortadan kaldırmak veya dönüştürmek için gerekli siyasal zemini oluşturacak tutarlı fikirler sunma potansiyeli de taşımaktadır. Bu açıdan ideolojiler, sadece mevcut durumu açıklamaya ve anlamaya çalışmakla yetinmeyip, arzulanan toplumsal ve siyasal modeli geliştiren, aynı zamanda da bu modele geçişin nasıl olacağını belirten fikirler kümesidir (akt.Heywood, 2011: 26-27). Toplumsal grup çıkarlarının meşrulaştırılması ve desteklenmesi anlamında ideoloji, kendi çıkarlarını gözetten toplumsal güçlerin, bir bütün olarak toplumsal iktidarın yeniden üretilmesinde merkezi önem taşıyan meseleler uğrunda çatıştığı ve çarpıştığı söylemsel alan olarak görülebilir (Eagleton, 2011: 53).

Marx ideolojinin din, felsefe, siyaset gibi toplumsal gerçeğin insan bilincinde yansıması ve toplumsal gerçeğin çarpıtılması anlamına geldiğini varsaymış olsa dahi, yazılarında ideoloji kavramını daha çok toplumsal gerçeğin çarpıtılması anlamında

kullanmıştır. Bu açıdan bakıldığında Marx ideolojiyi, kapitalist sınıfın kendi varlığını sürdürebilmek için varoluşunu meşrulaştıran; mevcut üretim tarzını, normları, değerleri ve siyasal örgütlenme biçimini doğrulayan, koruyan, vazgeçilmez ya da gerçeğin ta kendisi gibi gösteren illüzyonlar seti olarak görmüştür (Sargent, 2006: 6; Örs, 2013: 17).

İdeoloji kavramının burjuva sınıfının çıkarlarını ve topluma bakış açısını yansıtması gerçeğinden doğduğuna inanan (Heywood, 2011: 22) Marx'a göre ideoloji yönetici sınıfı savunmaya hizmet eden ve kapitalist toplumu güçlendiren yasal, politik, dini ve felsefik ilkelerdir (Eatwell, 1994: 3). Ancak Lenin, Marx'tan farklı olarak, sadece sanayi devriminin ve burjuva sınıfının bir dünya görüşü olarak görmek yerine ideolojiyi, her dönemde ve her sınıfa uygun sistemleştirilmiş bir düşünce sistemi olarak görmüştür (Örs, 2013: 20). Marksizmin savunucularından biri olan Antonio Gramsci'ye göre, kapitalist sınıfı ayakta tutan sadece siyasi ve iktisadi eşitsizlikler değil, aynı zamanda bu sınıfın fikir ve ideolojilerinin hegemonyasıdır. Kendi fikir ve düşüncelerini kavramlaştırma başarısı kapitalist sınıfa, kendi fikirlerinin toplumsal sağduyu gibi algılanma başarısı sağlamıştır (Heywood, 2011: 24). Marx'ın ideolojik düşüncesini revize eden Louis Althusser (1918-1990) ideolojinin basitçe gerçeği gizlemediğini ya da engellemediğini, aynı zamanda yeni gerçek yarattığını iddia etmiştir (Sargent, 2006: 8). Althusser'e göre ideoloji insan topluluklarını biraraya getiren çimentodur (Mackenzie, 2003: 6). Karl Mannheim'e göre ideolojiler belki ortak sosyo-ekonomik kökleri ya da özel bir kültürel değerleri benimsediklerinden dolayı ortak dünya anlayışı paylaşan insanların dünya görüşüdür (Freedman, 2004: 11).

Muhafazakârlar hariç tüm siyasi düşüncelerin varolan durumla ilgili eleştirileri ve bu eleştiriye esas aldıkları ideolojileri vardır. Muhafazakar düşünürlere göre ideoloji, politik eylemin tecrübe ve gelenek gibi somut kurumalarının kenara bırakılarak, insan özgürlüğünün ve hayali ütopyaların peşinden koşmayı yani, politik yaşamın gerçeklerden kaçışını temsil etmektedir (Browning, 2006: 253). Bundan dolayı muhafazakârlar ideolojiyi zorunlu sosyal gerçekliği çarpıtan veya basitleştiren düşünce sistemi olarak görerek reddetme eğiliminde olmuş ve insan davranışı için en güvenilir yol gösterici olarak tarihi ve tecrübeyi görmüştür (Heywood, 2011: 26).

Temelde siyasi ve iktidar ilişkileriyle karakterize olan modern siyasetin geleneksel toplumdan ayrışması, gerçekliği bir bütün olarak anlamlandırmak üzere dinin ortaya çıkan alana cevap vermekte zorlanması (Gencer, 2012: 128) ve sosyal sistemin işleyişindeki aksaklıklardan kaynaklanan tatminsizlik ideolojinin ortaya çıkışında önemli bir etkiye sahip olmuştur (Çam, 1990: 216). Rasyonalist bakış açısının etkisiyle dünyayı baştan yaratabileceğimiz gibi bir düşünce olan ideoloji, toplumda siyasal ve düşünsel alt üst oluşların, farklılaşmaların ve dolayısıyla çoğulcu toplumun her şeyden önce insan aklının ürünü olan ideoloji bütün sosyal bilimlerin en kaygan ve hakkında ciddi anlaşmazlıklar olan kavramlarından biri olmuştur (McLellan, 2012: 1-3). Tartışmalı bir kavram olan ideolojinin birçok özelliği vardır. İnsanoğlu ideolojilerin yaratıcıları ve aynı zamanda onların yarattıklarıdır. İdeolojiler vasıtasıyla insan kendisini ve başkalarını değiştirebilir (Macridis, 1983: 2).

İnsan aklının ürünü olan ideoloji, ileri sürüldüğü ya da ortaya konulduğu dönemin toplumsal ve ekonomik şartlarından etkilenmiştir. İdeolojilerin ileri sürüldüğü toplumun özelliklerini beğenmeyen ideologlar, o toplumdaki ekonomik, toplumsal ilişkileri anlayarak ve irdeleyerek, toplumsal sorunların çözümü ve toplumun ilerlemesi için kendi içinde tutarlı fikirler ileri sürmüşlerdir. İdeolojilerden önce toplumsal sorunların anlaşılması ve bu sorunların çözümü için dinler vardı ve insanların dünyayı algılaması veya sorunlarının çözümünde dinlerin etkisi büyüktü. Rönesans ve reform hareketleri sonunda özellikle Avrupa'da toplumsal olay ve olguların anlaşılmasında ve toplumsal sorunlara çözüm getirilmesinde aklın esas alınmasıyla ideolojiler ortaya çıkmıştır. Bu anlamda ilk ortaya çıkan ideoloji liberalizm olmuştur. Liberalizmin ilk taraftarları özellikle İngiltere'de meydana gelen olumlu toplumsal ve ekonomik gelişmelerin nedenlerini anlamaya çalışarak, gelişmeye neden olan toplumsal koşulların iyileşmesi ve toplumun daha da gelişmesi ve ilerlemesi için ilkeler ortaya koymaya çalışmışlardır.

Sosyal ilişkilerdeki sekülerleşme ve rasyonalizm ile köklerinden kopan toplumsal kitlelerin dünyayı anlama ve anlamlandırma çabası 19. ve 20.yüzyılın ideolojiler çağı olarak adlandırılmasını sağlamıştır. Bu dönemde ideolojiler, kitleler üzerinde sürükleyici büyük bir etki yapmıştır. Bu dönemi önceki dönemlerden ayıran en önemli özellik ideolojilerin, yani toplumsal ilişkileri anlama ve anlamlandırma

çabasının, (Mackenzie, 2003: 2) küçük bir filozof grubunun uğraşı alanı olmaktan çıkması ve toplumları değişime zorlayan kitlesel katılımın olduğu hareketler haline dönüşmesidir (Örs, 2013: 6). Bu bağlamda ideolojiler baskın ya da egemen değer yapısı ilişkisine bağlı olarak, var olan düzeni stabilize eden ya da düzeni tamamen ortadan kaldıran radikal güç olarak işlev görebilir (Eatwell, 1994: 10).

İdeolojiler bir yandan onu paylaşılanlar açısından birleştirme, uyumlu hale getirme ve bir kimlik duygusu, aidiyet, farkındalık, farklılık kazandırır. Bu özelliğiyle ideoloji, bir yandan aynı ideolojik düşünce sahiplerini yaklaştırırken, farklı ideolojik düşüncede olanları ayıran ya da uzaklaştıran bir özelliğe de sahiptir (Örs, 2013: 15). Bu açıdan ideoloji, bireylerin bir araya gelerek bütünleşmesine ve diğerlerinden farklılaşmasına ve ayrışmasına yol açar. İdeolojinin bir diğer işlevi, bağlılarına özel, oldukça basit, ortak bir dil sağlar. Bu dil, savunucuların iletişimini basitleştirir ve kolaylaştırır. Çünkü aynı ideolojinin insanları dış dünyaya aynı gözle bakar ya da birlikte kapanırlar. Ayrıca ideoloji, bağlıları arasında duygusal bağlılık sağlar ve onu kabul edenlere ortak çabaya katkıda bulunmayı kolaylaştırır. Bundan dolayı ideolojiler ortaklık, işbirliği ve bir görevi yerine getirmeyi, fedakârlığı kolaylaştıran düşüncelerdir (Macridis, 1983: 10-11).

İdeoloji, destekçisine hem olduğu gibi hem de olması gerektiği gibi bir dünya resmi sağlar. Böyle yaparak dünyanın muazzam karmaşıklığını oldukça basit ve anlaşılabilir bir şekilde organize eder (Sargent, 2006: 3-5). İdeoloji, bireysel düzeyde yol gösterici ve seçenekler arasında tercih yapmayı kolaylaştırıcıdır. Bunun sonucu olarak bireyin doğru tercih yaptığı ve tutarlı hareket ettiği düşüncesini taşımasına ve sonuç olarak içsel uyum ve rahatlık duymasına neden olur (Örs, 2013: 40). İdeolojinin muhtemel bir etkisi de seçenekleri sınırlandırmasıdır. Olağandışı durumlar haricinde ideolojiler liderlerin ideoloji dışı politikaları seçenek olarak algılamasını engelleme işlevi görebilmektedir (Sargent, 2006: 3-5).

2.1.2.Liberalizm

Liberalizmin ilk başlangıç noktası otoriter yönetimlere karşı gelişen politik tepkiler ve eğilimlerdir (Dietze, 2004: 107). Liberalizm son dört yüzyıldır Avrupa'ya ve Avrupa'dan etkilenen diğer halklara esin kaynağı olduğu için, liberalizmi Batı

kültüründen ayrı ve bağımsız olarak tanımlamak mümkün değildir (Berktaş, 2013: 50). Bu bağlamda liberalizmin baskınlığı yaygınlığı ve kalıcılığı liberal değerlerin modern devletlerin karakterini ve batının toplumsal ve ekonomik sistemlerini hem şekillendirdiği hem de yansıttığı gerçeğinden kaynaklanır (Bellamy, 1994: 24). Liberalizm özgürlük kelimesinin latincesi olan “liber” kelimesinden gelmektedir (Roskin-Cord vd, 1991: 108). Politik bağlılık veya politik grup anlamında liberal kelimesi geleneksel aristokrat kesimlere karşı olan grubu tanımlamak için İspanyolcada 1810-1820 yılları arasında kullanılmıştır (Vincent, 2010: 23,24).

Liberalizm siyasi doktrin olarak bireyi diğer bireylere ve topluma karşı güçlendirmek, otoritenin birey ve birey grupları üzerindeki iktidarını sınırlamak iddiasıyla doğmuştur. Bunun için sınırlı ve sorumlu devlet, liberalizmin en temel amaçlarından biri olmuştur (Yayla, 2004: 19-20). İdeolojik akım olarak liberalizmin gücü, insanların mutluluğu ve refahındaki artışı ile bireysel özgürlükler arasında zorunlu bir bağ olduğunu savunmasından kaynaklanır (Aytaç, 2014: 112). Modern siyasi teorilerin ilk ve en eskisi olan liberalizm, özellikle son üç yüzyılda yoğun bir entelektüel ve tecrübe birikimine sahip olmuştur. David Held'e göre liberalizm, devletten bağımsız bir özel alanın tanımlanması, sivil toplumu siyasi müdahalelerden koruma ve devletin otoritesini sınırlama çabasıdır (akt. Berktaş, 2013: 74). Bilim, akıl, tecrübe gibi insana ve dünyaya dair ne varsa hemen her kaynaktan beslenen (Barry, akt. Yayla, 1999: 60) liberal ideoloji, kişinin bireysel alanını koruma ve geliştirmeyi öncelikli amaç edindiğinden dolayı, devlet müdahalesinden bağımsız bir sivil toplum gelişmesini öncelikli amaç olarak görmüştür. Liberalizmin bir ideoloji olmadığını ifade eden düşünürler de bulunmaktadır. Mises'e göre liberalizm bir teori değil, insan davranışını inceleyen ve ekonomi tarafından insan davranışı ile ilgili problemlere yönelik teorilerin uygulanmasıdır. Yani liberalizm uygulamalı ekonomiden ibarettir (akt. Yayla, 2003: 16).

Berktaş (2013: 50) liberalizmi, aydınlanma geleneğine dayandırılan siyasal iktidarı sınırlandırarak bireysel hak ve özgürlükleri tanımlayıp savunmaya yönelik siyasal ve ekonomik felsefe olarak tanımlamaktadır. Liberalizmin ilk düşünürleri ve taraftarları özellikle İngiltere'de meydana gelen gelişme ve ilerlemenin nedenlerini ortaya koyarak, bu yönde gelişmelerin olması için özellikle idarecilerin keyfi

uygulamalarını sınırlamaya ve bireysel özgürlüğü güvence altına almaya çalışmışlardır. Liberalizmin temel kaygısı devletin müdahalesine karşı sivil özgürlükleri yani bireyi, bireyin hak ve özgürlüklerini güvence altına almaktır. Aslında liberalizmin diğer tüm ilkeleri bireysel özgürlüğü esas olarak geliştirilmiştir. Toplumda meydana gelen gelişmeleri bireyi esas olarak anlamaya çalışan liberal düşünürler, diğer tüm ilkeleri ilerlemenin kaynağı ve itici gücü olan bireysel özgürlüğü güvence altına alacak şekilde geliştirerek savunmuştur. Yani, liberalizm ilerlemenin sadece bireysel özgürlükle olabileceğini ileri süren bir ideoloji olarak görülmüştür.

Liberalizm, büyük oranda yükselmekte olan orta sınıf, yani burjuvanın, ihtiyaç ve amaçlarına denk düşmüştür. Liberalizm, 18. ve 19. yüzyılda burjuvazi, aristokrasiyi ve onların oluşturduğu kültürel ortamı gerileterek, onun yerine ticaret, sanayi ve tekniğin gelişmesi için uygun ortam yaratma çabasını ifade etmiştir (Berktaş, 2013: 85). Liberalizm özgürlüklerin yasalarla güvence altına alınmasına ayrı bir önem atfetmiştir. Bundan dolayı anayasacılığa, kuvvetler ayrılığına ve çoğulculuğa dayalı siyasal sisteme liberalizm düşüncesinde özel bir vurgu yapılmıştır.

Liberalizmin en önemli üstünlüğü insanların farklı tercihlere bağlı kalabilmelerini, barış ve refah içinde yaşamalarını sağlayan bir çoğulculuk anlayışıdır (Berktaş, 2013: 83). Bu ideolojiye göre, insan ilişkilerini düzenlemede zorlamayı mümkün olabildiğince az, kendiliğinden gelişen toplumsal güçler mümkün olduğunca çok kullanılmalıdır (Gamble, 1996: 80). Hayek'e göre siyasal kurumlar insanların planlarının bir ürünü değil; faaliyetlerinin sonucu kendiliğinden oluşan kurumlardır. Dolayısıyla bu bakış açısına göre siyasal düşünce olarak liberalizm, insan tasarımı bir ideal teorik yapıdan çok 18. yüzyıl İngilteresi'nde yaşanan özgürlük ve maddi bolluk döneminin kavramlaştırılmasıdır. Başka bir ifade ile liberalizm, insanlık tarihinin belli bir evresinde insanların sosyal ilişkilerden kendiliğinden doğan düzenin keşfinden çıkarılmıştır (akt. Yay, 1993: 64).

Liberal düşünce, toplumun temel yapısını ortadan kaldırarak radikal değişimi kabul etmez. Başka bir deyişle liberalizm var olan politik, yasal ve ekonomik sistemin çerçevesi içinde değişimin olmasını ister. Mantığın sorunlara çözüm

bulacağına inanan liberalizm değişime olumlu bakar. Mantığının potansiyeline olan bu güven, liberal düşünce sisteminde önemli bir yere sahiptir (Sargent, 2006: 128). Toplumda meydana gelen ilerlemenin neden ve ilkelerini bulmaya yönelik liberalizm, sosyalizm veya komünizm gibi ilerlemenin ne yönde olacağı veya nereye ulaşacağı konusunda herhangi bir teoriye sahip değildir. Ancak bu ilerlemenin olmazsa olmaz koşulu bireysel özgürlüktür. Liberal düşüncede birey, aklını ve imkânlarını kullanarak kendi amaçlarını gerçekleştirmek için çaba gösterirken bireyin, aynı zamanda toplumun gelişmesine ve ilerlemesine de katkıda bulunabileceği savunulmaktadır.

Hayek'e göre liberalizm, bir yerde durmak değil, başka bir yere gitmektir. Yani ilerlemektir, bundan dolayı liberalizm geleceğe bakar, geçmişe bakmaz ve dolayısıyla da değişime karşı değildir. Liberalizm, gelişmelerin önündeki engellerin kaldırılmasını gerekli gördüğü gibi, farklı değerlere sahip insanların da bir arada yaşama idealini savunmuştur (akt. Yayla, 2012: 124,125). Liberalizm, farklılıklara ve çoğulculuğa elverişli ve aynı zamanda değişmez özellikleri olmayan bir ideolojidir (Hayek, 2012: 33).

Siyaset felsefesi olarak liberalizmin ayırt edici özelliği, bireyin sosyal ve siyasal haklarını her şeyin üstünde tutmasıdır. Bireyin kendi hayatına yol gösterecek değerleri kendi başına seçebileceği yargısını kabul eden (Rawls, 2007: X)liberalizm, her bireyin farklı, ayrı ve özgün varlıklar olduğunu kabul eder ve onların barış içinde uyumlu bir şekilde var olabileceğini savunur. Bu anlamda devlet veya toplumun, bireyin tercih ve özgürlüğüne müdahale etme ya da bireye kendi iyisini kabul ettirme hakkının olamayacağını savunmaktadır. Bu özellik bireylerin farklı siyasal, ahlaki ve kültürel varlıklar olarak ortaya çıkmasına (Heywood, 2011: 51) zemin hazırlamaktadır.

Liberal düşünce sahibi için belli amaç ve değerlere verilen önem, diğer insanları da bu değerlere ve amaçlara hizmet ettirmeyi haklı kılmaz (Yayla, 2012: 129). Hayek'e göre liberalizmin en önemli özelliği, bireyin korunması gereken bir alana sahip olmasıdır. Bu alana doğrudan müdahale etmeyen davranışlara, ahlaki, inanç temelli bir baskı yapılması kabul edilemez. Bundan dolayıliberal düşünce, ne

ahlaki ne de dini değerleri kendisi için zorlayıcı etken olarak görmez (Yayla, 2012: 130).

Özünde dine karşı olumsuz bir yaklaşımlı barındırmayan liberalizm, bu yönüyle Fransız Devrimi sonrası ortaya çıkan rasyonalizmden farklılık arz etmektedir. Ancak liberalizm, herhangi bir kişinin kendi dini inançlarını başkasına empoze etme hakkı olmadığını da özellikle vurgulamaktadır. Başka bir deyişle manevi alanla dünyevi alan birbirinden ayrı ve farklıdır (Yayla, 2012: 137). İngiltere'deki ilk liberal düşünürler, yönetimin sınırlanması ve bireyin haklarının güvence altına alınması ilkesini savunmuştur.

Liberalizmin temel ilkesi olan bireysel özgürlük, ancak serbest piyasa ortamında gelişmeye ve ilerlemeye katkı sağlayabilir. Hukuksal düzenlemelerle bireysel özgürlüğün güvenceye alındığı serbest piyasa düzeninde devlet; rekabet, özel mülkiyet ve sözleşme ile ilgili güvenceler sağlamak zorundadır. Rekabetin olmadığı bir düzende gelişmenin olması imkânsızdır. Ancak böyle bir rekabet ortamında, bireyin akıl ve imkânından azami derecede yararlanılabilir. Hayek'e göre (2010: 67) rekabet, otoritenin keyfi ve zorlayıcı müdahalesi olmaksızın, faaliyetleri birbirine uyumlu hale getirmenin en etkili yoludur. Bunun yanında özel mülkiyet ise, bireysel özgürlüğün güvence altına alınması ve bireyin kendisini geliştirmesi yönünde imkân ve ortam sağlar. Sözleşmeler ile ilgili yaptırımlar ve güvenceler devlet tarafından sağlanarak toplumsal düzenin devamı ve işleyişı sağlanmış olur.

Bireysel deneyim ve ilgiye dayanan liberalizmde (Macridis, 1983: 22), bireyin önceliğine inanılması gerekli görülmektedir. John Locke, bireyin doğıştan gelen yaşama, özgürlük ve mülkiyet haklarına sahip olduğunu savunmuştur. Modern dönemde güvene dayalı olarak gücü elinde tutan sınırlı hükümet düşüncesini geliştiren Locke'a göre, toplum tarafından tanınan bu hakları ihlal ederek güveni kötüye kullanan hükümet meşru olarak ortadan kaldırılabilir ya da karşı çıkılabilir (Hall, 2007: 44). Alman filozof Immanuel Kant'a göre birey, kendi başına amacı olan bir özne olup, bireyin başkalarının amaçlarını gerçekleştirme aracı olarak görülmesi kabul edilir bir durum değıldir. Bireyin kendini gerekleştirebileceğı bir toplumsal düzeni ve metodolojik açıdan bireyciliğı savunan liberalizm, siyasal ve sosyal teoride bireyin merkeziliğini ileri sürer. Bu anlamda bireycilik, toplumla ilgili

tüm düşünceleri toplumu oluşturan bireyler açısından el alır (Heywood, 2011: 44-45). İnsan doğasıyla ilgili liberal görüşleri genelleştirmek zordur. Çünkü açıklamalar o kadar farklı ve karmaşıktır; fakat liberal tartışmada tutarlı bir şekilde merkezi unsur olarak kullanılan bireyciliktir. Liberal düşüncede birey topluma göre daha gerçekçi ve daha öncelikli olarak görülür (Vincent, 2010: 32).

Klasik liberalizm; bireyci, negatif özgürlük anlayışına dayanan, sınırlı ve sorumlu devlet isteyen ve adaletin serbest piyasa içinde gerçekleşebileceğini savunan düşüncedir (Yayla, 2003: 27). İlk liberal düşünürler, başkalarının özgürlüğünü kısıtlamayacak şekilde hukukla güvence altına alınan bireyin dıştan herhangi bir sınırlamayla kısıtlanmaması anlamında negatif özgürlük yanlıydı. Ancak 1800'lü yılların ortalarından itibaren bir yandan kapitalizmin getirdiği kötü şartlardan dolayı diğer yandan Avrupa'da yükselen sosyalizmin etkisiyle, sadece bireysel hakların güvenceye alınması anlamında negatif özgürlük kavramı yerine bireylerin haklarını kullanabileceği imkânlarakavuşabilmesinin savunan pozitif özgürlük kavramı ortaya çıkmıştır. Bundan sonra liberalizm düşüncesinde özgürlükalanında iki ana çizgide gelişme yaşanmıştır. Bunlar, negatif ve pozitif özgürlük kavramlarıdır. Berktaş'a göre (2013: 78-79) klasik liberalizmden müdahaleci sosyal liberalizme geçişte J. S. Mill önemli bir düşünürdür. Çünkü Mill bireyin kendini gerçekleştirmesi için, devletin eğitim, sağlık, emeklilik sigortası gibi alanlarada müdahil olması yanında, kadınlara oy hakkı verilmesini ve köleliğin kaldırılmasını savunmuştur.

Bireysel özgürlüğün en verimli kullanılabileceği düzen serbest piyasa sistemidir. Liberalizm ekonomik olarak rasyonel bireyin kârını en üst seviyeye çıkarma eğiliminde olduğunun kendi çıkarı peşinde koşarken, toplumsal çıkarlara da hizmet etmiş olduğunu kabul eder. Serbest piyasa ortamında birey, özgür iradesiyle piyasada oluşan fiyatları göz önünde bulundurarak neyin ne kadar üretileceğine karar verir. Bu ortamda devletin görevi güvenliği ve düzeni sağlamaktır. Hukuksal düzenlemelerle bir yandan serbest piyasa sistemi güvence altına alınırken öte yandan bireysel özgürlükler güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde rasyonel olan bireyin özgürlüğünün güvence altına alınması için de toplumdaki uygulama ve gelişmelerin dışında bireysel tecrübe ve uygulamalara önem vererek başarılarının nedenleri ile ilgili ilkeleri ortaya koymaya çalışmıştır. Bu düşünürler aklın, toplumsal

geleneklerin, uygulamalar ve tecrübelerin ışığında bireyi esas alarak bireysel özgürlüğü güvence altına alacak bir düzenin kurulabileceğine inanmıştır.

Liberaler dünyayı yöneten temel unsurun çıkarlar değil, soyut ve genel fikirler olduğuna kesin bir gerçek gözüyle bakmışlardır. Hayek'e göre liberalizmin en parlak dönemlerindeki ayırt edici özelliği, fikirlerin gücüne olan inançtı (akt. Yumer, 1999: 159-160). Bu görüşe göre liberalizm, fikirlerin uzun vadeli gücüne inanmaktadır. Liberalizm bilginin ilerlemesini insani çabanın ana hedeflerinden biri olarak gördüğü için, bilginin ilerlemesinin zamanla sorunları çözeceğine inanır (Yayla, 2012: 133).

Liberalizmde bireylerin eşit doğdukları veya doğuştan eşit oldukları düşüncesi kabul edilir. Ancak liberalizm, bireylerin eşit yetenek ve kabiliyette olmadığını, bundan dolayı da hepsinin aynı şeyi başarabileceği bağlamındasosyalizmin savunduğu gibi eşitlikçi değildir. Bireylerin kendini gerçekleştirme anlamında kuralların soyut ve genel olması gerektiğinkabul eder. Liberalizm sosyalizm gibi herkesin aynı statüye sahip olması gerektiğini düşünmez. Bu anlamda liyakat ve çalışmayı önemseyen liberalizme göre, zenginlik ve statü farklılığı herkes için özendirici unsurdur (Heywood, 2011: 49,50).Liberalizm siyasal ve hukuksal anlamda eşitliği savunurken maddi anlamda eşitliği savunmamıştır. Hatta ilk liberal düşünürler seçme ve seçilme hakkının mülk sahipliği, eğitim ve vergiye bağlanmasını savundukları için siyasal seçkinci bir yaklaşım sergilemişlerdir. Demokrasi ve halk egemenliği kavramının gelişmesi, liberalizmin hukuksal eşitliğin yanında siyasal eşitliğinde öne çıkmasına zemin hazırlamıştır. Başlangıçta sorumluluk, yetki ve hakların sadece belli bir kesime verilmesi gerektiğini savunan liberalizm; zamanla sorumluluk, yetki ve hakların tüm toplum kesimine yayılmasına öncülük etmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında özellikle demokrasi ile liberalizmin etkileşimi önemli rol bir oynamıştır.

İngiliz liberalizmi daha eski ve deneme yanılma yoluyla öğrenilen ve geliştirilen karakterde iken kıtasal liberalizm Fransız aydınlanması ve insan ilişkilerinde soyut mantığın aşırı kullanımıyla ilgilidir (Vincent, 2010: 25). Liberal düşünce, insanın akılcı bir varlık olduğunu kabul ederek teorilerini bu düşünceye dayandırır. Ancak Kıta Avrupasında etkin olan kurucu rasyonalist düşünce,

toplumsal hayatın yeniden kurulmasında akli asli unsur olarak kabul eder (Erdoğan, 2006: 90). Kıta Avrupasının liberal anlayışı serbest gelişmeye fırsat tanımaktan ziyade önceden düşünülmüş ve rasyonel kalıbı dünyaya empozeetme arzusu tarafından yönlendirilmekte ve harekete geçirilmektedir (Yayla, 2012: 139). Liberalizmin Avrupa yorumu özellikle kurucu rasyonalizmin etkisiyle aklın, toplumdaki tüm ilişkileri kendiliğinden kurgulayabilecek yeterliliğe sahip olduğu düşüncesi liberalizm içinde etkili olmaya başlamıştır. Ancak bu düşünce ile toplumun baştan aşağıya yeniden kurgulanabileceği düşüncesi bir yandan bireysel özgürlüğü yok ederken, diğer yandan kendiliğinden gelişen ve bireysel özgürlüğün en yararlı olabileceği serbest piyasa düzenine müdahale yolu açılmıştır. Aslında bu bakış açısı liberalizmin özünden uzaklaşmasına neden olmuştur.

Deneyim, gözlem ve tecrübeye dayanan İngiliz düşüncesi ise, akla böyle kurucu bir rolvermez. Bu düşünce, insanı rasyonel bir varlık olarak kabul eder ve insanın akıllı bir biçimde hareket ettiğini varsayar. Ancak, toplumsal gelişmede evrim ve tecrübeye önem verir. İngiliz bakış açısına göre akıl, bu konuda yetersiz bir araçtır. Tecrübe siyasal uygulama için daha iyi bir yol göstericidir (Erdoğan, 2006: 90). İngiliz tarzı liberalizm, devletin gücünü genel ve adil davranış kurallarının uygulanması ile sınırlandırırken, devleti bireylerin ekonomik faaliyetlerini yönlendirme ve kontrol etme gücünden mahrum bırakmıştır. Liberalizm herkesin özgürlüğü için bireylerin özgürlüğünün kurallarla sınırlandırılmasını kabul eder. Bu anlayışa göre herkese uygulanan kuralları ihlal, devletin cebri yetki kullanmasını gerektirir. Hukukla belirlenen bu özgürlük, bireylere kendi gelecekleri konusunda da sorumluluk verir. Hukukun varlığı ve korunması herkesin kendi akli ve imkânlarını kendisi için kullanabileceği bir çerçeve oluşturmuştur. Ancak bu hukuksal çerçeve, sonunda var olan durumdan sorumlu tutulmaz ve herhangi bir sonucu garanti etmez. Devlet, herkesin kendi bilgi ve yeteneğini kendi amaçları için kullanırken, başkalarının da refahına katkıda bulunabileceği bir yöntemi teşvik etmelidir (Hayek, 2012: 54). Aklın, toplumsal ve doğal olayları anlamak ve yorumlamak için bir araç olarak kullanıldığı kendiliğinden doğan düzen yanlısı ya da diğer bir ifadeyle anti rasyonalist bir bakış açısı liberalizmi etkilemiştir. Ahlaki anlamda tarafsız olan liberalizm, iyi olana değil de doğru olana öncelik verir. Bireylere ve gruplara kendi

tanımladıkları iyi yaşamın peşinden gitme koşullarının oluşturulmasını savunurken; bireylere neyin iyi olduğu düşüncesini vermez ve bu yönde reçeteler sunmaz. Bunu yaparken liberalizm açıklık, tartışma ve kendi kaderini tayin hakkını savunur.

Liberalizm ekonomide, bireysel ve ekonomik faaliyetleri özgürleştirmek, ulus devlet ve mümkünse dünyaya karşılık gelen büyük ticari alanları kurmak ve malların ticaretle taşınmasının önündeki engelleri kaldırmayı savunmaktadır (Macridis, 1983: 23). Başka bir ifadeyle “bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler” ilkesinin hayatın her alanında hâkim olması liberalizmin ekonomik anlayışının bir yansımasıdır. Sonuç olarak liberal düşüncenin en önemli sorunu devlet, birey ve toplumu ayıran çizgilerin iç içe geçtiği yerin tam olarak belirlenmesi olmuştur (Macridis, 1983: 38). Bütün bunların amacı bireysel özgürlüğü güvence altına almaktır. İlerlemenin ancak bireyin özgür olduğu bir ortamda olabileceği, liberalizm tarafından savunulmaktadır. Farklı liberalizm anlayışlarını savunan liberal düşünürlerinde başlangıç noktası bireysel özgürlük olmuştur.

2.1.2.1.Liberalizmin Tarihçesi

Liberalizm diğer tüm ideolojilerden çok daha uzun bir tarihe sahiptir (Eccleshall, 2003: 18). Entelektüel kökeni 17. yüzyıla dayanan ve modern dünyanın şekillendirilmesiyle yakından ilişkili olan liberalizm, feodal ilişkilerin çözülmesi, tarihsel olarak pazarların büyümesi, modern kapitalist toplumun ortaya çıkışı (Heywood, 2007: 45), teknoloji, sermaye, ulus devlet ve bireycilikle bağlantılıdır (Browning, 2000: 153 ; Eccleshall, 2003: 18). 10. yüzyıldan başlayarak ticaretin ve daha sonra sanayinin gelişmesi, kentlerde varlıklı yeni bir sınıfın doğmasına neden olmuştur (Kışlalı, 2003: 85). Feodal toplum yapısının egemen olduğu toplumlarda feodal yönetimlerden dolayı her bölgede farklı hukuk, kural ve düzen vardı. Bu durum, ticareti zorlaştırmanın yanı sıra gelişmekte olan varlıklı yeni sınıfı oluşturan tüccar ve kentli insanların işlerini de zorlaştırıyordu (Macridis, 1983: 23). Burjuvazinin gelişmesine en büyük engel aristokratların doğuştan sahip oldukları ayrıcalıklardı. Birçok önemli siyasal, askeri, yönetsel ve dinsel görevler aristokratların ve kilisenin tekeline bırakılmıştı. Feodalizmin çökmesi, derebeylerin yetkilerinin azalması toprak soyluları ile kent soylular(burjuva) arasındaki çatışmayı

kaçınılmaz hale getirmiştir (Kışlalı, 2003: 85). Liberalizm, yeni orta sınıfı olan burjuvanın etkin olan aristokrasiyi yerinden ederek politik olarak etkin ve baskın pozisyona yükseliş fikriydi (Eccleshall, 2003: 19 ; Bellamy, 1994: 29).

Bu dönemde liberaller, özellikle seyahati ve ticaret özgürlüğüne dayanan bireycilik veya bireysel özgürlüğü savunmuş, mutlakıyetçiliğe karşı koymak ve siyasal iktidarı sınırlamak için bireysel hakları savunan bir teori geliştirmişlerdir (Macridis, 1983: 23). Burjuvazinin sorunlarına çözüm getirmek üzere eşitlik ve özgürlük ilkesine dayalı olarak ortaya çıkması, liberalizm ile burjuvazi arasında yaşamsal bir bağ kurulmasına zemin hazırlamıştır. Hukuksal alanda yasalar önünde eşitlik ve kendi düşüncelerini yayabilme özgürlüğü, öncelikle aristokratların ayrıcalıklarının ortadan kalkmasına yol açacak sürecin başlaması anlamına gelmekteydi (Kışlalı, 2003: 86). Liberalizm, bir yanda yükselen yeni sınıfa hitap ederken, diğer taraftan toplumun çok çeşitli kesimlerinden özellikle topraksız köylü ve çalışanlardan monarşi, aristokrasi ve kiliseye karşı destek almıştır (Macridis, 1983: 23). Ayrıca, liberallerin din ve vicdan özgürlüğü ile doğuştan gelen ve her insanın sahip olduğu doğal haklar savunusu, kral ve kilisenin mutlak iktidarının sorgulanmasında önemli bir katkı sunmuştur (Heywood, 2011: 41).

Liberalizm, yöneticilerin güçlerine güvenilmezliğin sonucu olarak hükümet güçleri üzerine konulan sınırlamaların beklenmedik bir biçimde ortaya çıkan yararlı etkileri yaymak ve genelleştirmek arzusundan yükselmiştir (Hayek, 2012: 84). Adam Smith ve arkadaşları hâlihazırda olan bu düzeni anlamaya ve bu düzeni mükemmel hale getirmeye yani, sistematik liberalizm teorisi geliştirme çabasına girmişlerdir. Bunu yaparken var olan hukuk egemenliği ve hukuka bağlı yönetim kavramlarını önemli bir unsur olarak görmüşlerdir. Adam Smith'in "Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir Çalışma" adlı eseri diğer herhangi bir çalışmanın yapabileceğinden daha çok modern liberalizmin gelişiminin başlangıcına işaret eder. Bu eserde Adam Smith, eğer bireyler uygun hukuk kurallarıyla sınırlandırılrsa, varlığı kendiliğinden oluşan veya kendi kendini üreten bir düzenin oluşacağını savunmuştur. Ayrıca Adam Smith, İngiltere'nin sahip olduğu ekonomik refahı, devletteki bütün keyfi yetkilere karşı duyulan güvensizlik sonucu kurgulanan iktidarınısınrlanmasına bağlamıştır(Hayek, 2012: 41).

Liberalizmin öncü düşünürlerinden birisi kabul edilen J. Locke'a göre insanlar, uygar topluma geçmeden önce doğal durumda yaşamışlardır. Bu yaşamda Tanrı tarafından konmuş doğal yasalar geçerli olmuştur. Başkalarına zarar vermeme kuralı çerçevesinde insanlar eşit, özgür ve barış içinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Doğa yasasına uymayanların birey tarafından tek başına veya bireylerin birleşerek cezalandırması söz konusu olmuştur. Ancak hem davacı, hem yargıç, hem de ceza uygulayıcısı olmak, toplumda birçok karışıklığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. İnsanlar ortaya çıkan bu karışıklıkları en aza indirme amacıyla sözleşerek sadece yargılama ve cezalandırma haklarını topluma devretmişlerdir (Kışlalı, 2003: 87). Locke'a göre, sözleşmeye dayanarak insanların devlet örgütü altında birleşmesinin ve bazı haklarından vazgeçmelerinin asıl amacı, düzenin koruması, adaletin sağlanması ve mülkiyet başta olmak üzere doğal haklarının güvence altına alınmasıdır. Sözleşmeye göre yönetenlerin iktidarı mutlak ve sınırsız olamayacaktır. Yöneticilerin doğal hakları korumak yerine, bu hakları çiğneme çabası içine girmesi durumunda sözleşme bozulacağından yurttaşların yöneticilere boyun eğme yükümlülükleri ortadan kalkacak ve direnme hakkı doğacaktır (Harrison and Boyd, 2003: 197).

Locke ve Hobbes sonrası gelen teorisyenler, liberalizme bireylerin diğer insanlarla etkileşiminde ve kendi amaçlarını takip etmede bireysel alanda akılcılık ile özgürlüğü maksimize eden toplum kavramını eklemişlerdir. Liberalizmin, insanoğlunun en yüksek başarısını temsil ettiğini savunan J.S. Mill, ilerleyen varlık olarak insanın refahını kurmada diğer insanların, zararlı müdahalesinden bireyin korunması gerektiğini ve bireysel özgürlüğün bireyin gelişimi için hayati bir öneme sahip olduğunu vurgulayarak liberalizme önemli bir katkı yapmıştır (Browning, 2000: 153).

İlk liberaller karar verme hakkını herhangi bir sınırlama olmaksızın yasama organına verilmesini savunmuşlardır. Ancak yasama hakkının kullanılmasında hayati bir öneme haiz temsil hakkının ise mülk sahipleri olan aristokratlar ve belli bir ekonomik güce sahip olan orta sınıfla sınırlandırılmasını savunarak elitist bir yapı ortaya koymuşlardır. Bu nedenle liberaller, çağdaş temsili demokrasi düşüncesinin asli unsurlarından sayılan genel ve eşit oy ilkesini ancak yirminci yüzyılın başında

kabul etmişlerdir. 20. Yüzyılın başlarına kadar klasik sınırlı oy hakkına inanan liberaller oy vermeyi her bireye ait bir hak olarak değilsınırlı bir ayrıcalık olarak görüyorlardı (Vincent, 2010: 289. Özellikle liberal düşüncede önemli yeri olan faydacılar diye adlandırılan düşünürler, kilise, toprak sahipleri, zenginler ve aristokratların temsilde ve yönetimde özel bir hakka sahip olduğu düşüncesini sorgulayarak, ayrıcalığa sahip bu kesimlerle mücadeleye girişmişlerdir. Hatta, John S. Mill insanların kendilerini koruma yetenekleri oranında diğerlerinin elindeki kötülüklerden kendini güvenceye alabileceğini ve bundan dolayı her bireye ve herkese temsilcisini seçme hakkının verilmesi gerektiğini iddia etmiştir. Bu kapsamda John S. Mill, temsilin en iyi koruma olduğunu düşünmüştür (Macridis, 1983: 34). Toplumların canlılar gibi evrimle geliştiğini savunan Herbert Spencer, devletin adaleti gerçekleştirme dışında hiçbir işe karışmaması gerektiğini savunmuştur. Liberalizmin geçmişteki işlevi kralın yetkilerini sınırlamazken gelecekteki işlevinin yasama organlarının yetkilerini sınırlamak olacağını savunmuştur (Kışlalı, 2003: 91).

Politik bir terim olarak ilk kez 1812 yılında İspanyol liberal partisince kullanılan “liber” terimi, özgür insan ve sosyal tutum açısından açık görüşlülük anlamlarında kullanılmıştır. İspanya’da “liberales” terimi soylular, dinadamları ve büyük toprak sahibi olan kesimlere karşı olan grupları tanımlamak için kullanılmıştır. İngiltere’de ise liberalizm terimi, 1840’ların başlangıcında kendini liberal hareket olarak adlandıran Whigler ve Radikaller, Liberal Parti adıyla tek bir parti altında birleştikten sonra politik hareket anlamında kullanılmıştır (Vincent, 2010: 24 ; Hayek, 2012: 35). Ancak İngiltere’de 1868’de Gladston hükümeti kurulana kadar liberal hükümet oluşturulamamıştır (Heywood, 2011: 41 ; Vincent, 2010: 24).

Liberalizmin Kıta Avrupasında gelişim süreci İngiltere’dekinden oldukça farklı bir seyir izlemiştir. İngiliz geleneğindeki liberalizmin gelişimi, bireysel özgürlüğü esas alan hukuksal güvence üzerinde yoğunlaşırken, Kıta Avrupa’sındaki liberalizm anlayışı Fransız aydınlanması ve akli esas alan kurucu rasyonalizm ışığında (Vincent, 2010: 25) ve toplumların kendi kaderini belirleyecek hükümet şeklini esas alan bir çizgide gelişmiştir. Kıta Avrupasındaki liberalanlayışınİngiliz

liberal geleneğinden demokrasi ile daha erken ortaklık kurması ve onunla özdeşleşmesi bu farklı seyrin yansımasıdır (Hayek, 2012: 35).

1789 Fransız devriminden önce egemenliğin kaynağının halkta olduğunu düşünen Rousseau, Avrupa'da ve Fransa'da yaygın olan mutlakıyetçilik düşüncesine karşı halk egemenliği düşüncesini savunmuştur (Macridis, 1983: 35). Sadece düşünsel değil uygulamada da Fransız ihtilaline katkıda bulunan Emanuel Sieyes (1748-1836), vatandaşları servetlerine ve ödedikleri vergiye göre aktif ve pasif yurttaş diye ayırarak, can, mal ve özgürlüğün korunmasını, herkesin sahip olacağı bir hak olarak görmüştür. Ancak, kamu gücünü kullanmanın aktif ve etkin vatandaşla bırakılmasını da ayrıca savunmuştur. 1789 Fransız devriminden sonra, savunulan yönetilenlerin rızası, halk egemenliği, güçler ayrımı, yönetimin sınırlanması, anayasal sınırlamalar liberal düşüncenin farklı şekil ve değerlerine vurgu yapan gelişmeler olmasına rağmen herkese değil, belli bir seviyede zenginliğe sahip olanlar ve yüksek düzeyde vergi ödeyenlere oy hakkı verilmiştir (Kışlalı, 2003: 86, 89).

Fransa'da devrim sonrası (1830- 1848)dönemde zirveye ulaşan liberalizm, genellikle gelenekçiliğe karşı bir gelişim göstermiştir (Hayek, 2012: 42,44).Fransız düşünür Benjamin Constant (1767-1830) mülkiyetin, aydın olmanın ve siyasal hakları kullanmanın koşullarını oluşturduğunu savunmuştur. Özgürlükleri yok eden baskıların, sadece kraldan değil, kitlelerden de gelebileceğini düşünen Constant, çoğunluğa dayansa da hiçbir yönetimin düşünce ve vicdan, mülk edinme özgürlüğüne karışmaması gerektiğini ve insan kişiliğinin girilemez sınırları olduğunu savunmuştur. Güçler ayrımı kuramı ile siyasal liberalizme katkıda bulunan Montesquieu, sadece birbirlerini sınırlayan ve dengeleyen güçlerin varlığı durumunda özgürlüklerin varolabileceğini savunmuştur (Kışlalı, 2003: 88-90).

Halk egemenliği kavramı, çoğunluğun ya da temsilcilerinin sınırsız yönetimine yol açmıştır. 19. yüzyıl boyunca politik liberalizmin özündeki ana düşünce mücadelesi,yasama ve çoğunluğun üzerinde kısıtlama taraftarı olan Locke ve bazı faydacı düşünürler ile sınırlandırılmamış çoğunluk yönetimi taraftarı olan Rousseau ve halk egemenliği teorisi taraftarları arasında olmuştur (Macridis, 1983: 36). 19. yüzyılın ilk çeyreğinde anayasacılık düşüncesi liberalizmin merkezindeydi. Tom Paine (1737-1809) egemenliğin kaynağının monarşi ya da aristokrasi değil halk

olduğunu bu yüzden yönetimlerin halkın rızasına dayanması gerektiğini savunmuştur (Vincent, 2010: 27,29). Amerika Birleşik Devletleri, anayasası, hükümet yetkilerinin sınırlandırılması ve insan hakları bildirgesinin yayınlanması tüm dünyada olduğu gibi Avrupa’da da liberalizmin gelişimini felsefî ve kurumsal anlamda etkilemiştir (Hayek, 2012: 42,44).

1850’li yıllardan sonra liberalizme önemli bir katkı da Almanya'dan gelmiştir. Alman siyasi düşünce dünyasından liberalizme katkı sunanların başında Alman filozof İmmanuel Kant, devlet adamı Wilhelm von Humboldt ve şair Friedrich Schiller gelmektedir. Bunlar, Alman liberalizminin gelişim ve dönüşümüne önemli bir katkı sunmuşlardır. Kant, bireysel özgürlük ve hukuk egemenliğinin korunması üzerine teoriler geliştirmiştir. Humboldt 1854’te yayımlanan "Devletin Alanı ve Görevleri Üzerine" eserinde hukuk ve düzenin korunmasıyla sınırlandırılmış bir devlet tarif etmiştir. Schiller ise, eğitilmiş halkı kişisel özgürlük idealiyle aşına hale getirmek için çok çaba göstermiştir. Almanya’nın güneyinde Fransız modeli etkili iken, kuzey taraflarda İngiliz modelinden etkilenen ve yönlendirilen anayasacı anlayış hâkim olmuştur. Bu durumun etkisiyle güneyde güçler ayrılığı öne çıkarken, kuzeyde hukuk egemenliği ve devlet yetkisinin sınırlandırılmasına yönelik tutum gelişmiştir (Hayek, 2012: 45,46).

1850’lerden sonra Fransa’da demokrasi ve sosyalizm akımı liberalizmi yerinden etmiş ve daha sonra Fransızlardan liberalizme katkıda bulunan önemli bir düşünür çıkmamıştır. 1878’de korumacılık politikalarının başlaması ve Bismark’ın sosyal politika uygulamaları Almanya’da liberalizm akımını tersine döndürmüş ve gelişmekte olan liberal parti hızla çökmüştür (Hayek, 2012: 42,46). Bu gelişmeler Avrupa’da liberal düşünceyi olumsuz etkileyerek gücünü zayıflattığından dolayı 1870’ler liberalizmde radikal değişimin ya da düşüşün başlangıcı olarak görülür (Vincent, 2010: 27).

19. yüzyılın ikinci yarısında liberalizmin savunucusu olan T. H. Green bireylerin özgürlüğünü geliştirmek için kamunun eğitim ve materyal kaynakları sağlamasını benimsemiş ve Mill’den farklılaşmıştır (Browning, 2000: 154). Bu durumun sonucu olarak devletin birçok kamusal hizmeti sunarak toplumsal refah artışı sağlaması gerektiğini savunan yaklaşımlar, liberal düşüncede etkili olmaya

başlamıştır. Bu yaklaşımla devletin temel görevlerinin yanında birçok kamusal görev üstlenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

20. yüzyılda liberalizmin gerilemesinde, liberalizmin ulaştığı başarıların yeterli görülmesinin ve liberalizmin temel ilkelerinde gevşeme eğiliminin etkisi olmuştur (Hayek, 2010: 44). İngiltere'de liberal fikirlerin hâkimiyetine Birinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle son verilmiştir. Liberalizmin İkinci Dünya Savaşı'na kadar gerileyişi sürmüştür. Bunda sosyalizmin özellikle entelektüeller arasında revaçta olması ve ekonomik sıkıntılardan dolayı devletin korumacılığı, müdahaleciliği ve milliyetçi politikaların canlanması etkili olmuştur (Hayek, 2012: 49-50).

1929 yılında yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik buhran ve sosyalizmin gelişimi liberalizmin sosyal alanda bazı düzenleyici görevler üstlenmesi gerekliliğine vurgu yapılmasına zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede hem liberalizmin karşılaştığı krizin aşılması, hem de sosyalizmin gelişiminin engellenmesini amaçlayan Keynesyen politikalar revaç bulmuştur. Bu süreçte sosyal devlet, refah devleti ve düzenleyici devlet kavramları liberal demokrasinin uygulama alanı bulduğu ülkelerde de etkili olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hem otoriter rejimlerin baskıcı karakteri konusunda farkındalık, hem de 1929 krizinin kısmen uluslararası ticaretteki engellerden kaynaklandığı düşüncesi, liberal politikaların yeniden canlanmasına yol açmıştır. Savaşın getirdiği yıkımlardan dolayı müdahaleci ekonomi uygulamaları ekonomi üzerinde enflasyonist baskı oluşturmuştur (Hayek, 2012: 50-51). 20. yüzyıl liberaller tarafından liberalizmin uygulama etkililiğinin onaylanması olarak görülür. Faşizm ve sosyalizmin liberalizme farklı ideolojik alternatifler sunuyor algısının yaygınlaştığı 20. yüzyılın ortalarında, Hayek ve Popper, liberalizminin uygulama üstünlüğü için ikna edici iddialar geliştirmişlerdir (Browning, 2000: 154).

1970'li yıllara gelindiğinde enflasyonist baskılardan dolayı ekonomide devletin etkinliği ve müdahaleciliğinin gerilediği neo-klasik liberal politikalar kabul görmeye başladı. Klasik liberalizmden bir sapma olarak görülen sosyal liberalizm ve refah devleti kavramına karşılık, neo-klasik liberalizm, liberalizmin yeniden canlanmasıdır. Klasik liberalizmden farklı olarak devletin rolü klasik hizmetlerden başka eğitim ve sağlık gibi alanları da kapsar olmuştur (Erdoğan, 2006: 57). 1970'li

yıllardan sonra başta ABD ve İngiltere olmak üzere gelişmiş ülkelerde neo-klasik ekonomi politikaları uygulanmaya başlanmıştır.1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla başlayan süreç sosyalist bloğun çözülmesine zemin hazırladığı gibi, piyasa ekonomisi ile liberal demokratik düşüncenin etkinlik alanını daha da genişletmiştir. Sosyalizmin çöküşü ve liberalizmin bireylerin sosyal ve materyal taleplerini gerçekleştirebilme yeteneğine sahip tek ideoloji olarak kalması, Fukuyama tarafından “tarihin sonu” teorisinde ifade ettiği gibi, liberalizmin nihai zaferinin işareti olarak görülmüştür. Liberalizmin bu zaferi ve uygulama başarısının kapitalizmle yakın uyumunda olduğu vurgulanmıştır (Browning, 2000: 152- 153).

2.1.2.2.Liberalizmin İlkeleri

John Locke, temsili demokrasinin önemli ilkeleri olan bireysel özgürlük, sınırlı devlet, eşitliği savunduğu gibi yönetimin yönetilenlerin rızasına dayanması gerektiğini de savunmuştur (Macridis, 1983: 20 ; Türköne, 2011: 82). Düşünürler arasında liberalizmin ilkeleri ve bu ilkelerin önem sıralamasında farklılaşmalar bulunmaktadır. Liberal düşüncede bireycilik, özgürlük, doğal hukuk, kendiliğinden doğan düzen, serbest piyasa ekonomisi, hukuk devleti ve sınırlı devlet ilkeleri öne çıkmıştır (De Haar, 2009: 19,20). Çalışma, bireycilik, özgürlük, kendiliğindendoğan düzen ve serbest piyasa ekonomisi, hukuk egemenliği ve sınırlı devlet (Yayla, 2003: 148) ilkeleri üzerinden yürütülecektir.

Liberalizmin temel ilkesi bireysel özgürlük ve sorumluluğa dayanan bireyciliktir (Mack ve Gaus, 2004: 129 ; Heywood, 2007: 45). Mack(1978)'a göre bireycilik düşüncesi her bir bireyin yaşamının ve tercihinin en üstün öneme sahip olduğunukabul edilmesidir. Nozick (1974: 28)'e göre bireycilik, başkalarına daha fazla fayda sağlama adına bazı bireylerin zararına politika ve eylemlerin meşru olmadığını kabul eder (akt.Mack ve Gaus, 2004: 116). İnsanın hayatını belirleyen güçleri anlama teşebbüsü olan (Yayla, 2003: 160) bireycilik, esas olarak bir toplum teorisi olmanın yanında bireyin tüm toplumsal oluşum ve gruplar karşısında üstün olduğu inancıdır (Türköne, 2011: 118). Diğer bir ifadeyle bireycilik, toplumsal olay ya daolguları bireyden yol çıkarak anlamaya veya açıklamaya çalışmak, toplumsal oluşumlar karşısında bireyin üstünlüğünü benimsemektir.

Liberalizm başlangıçta devlete şüpheyle yaklaşan ya da devlet karşıtı olan bir düşünceydi. Her şey eşit olduğunda liberalizm, devlet ve müdahalesinden ziyade, birey ve onun insiyatifine daha fazla değer verdiği anlamında devlet karşıtı bir felsefe olma özelliğini devam ettirmiştir (Macridis, 1983: 36). Liberalizm, bireyselciliğin ilerleyebileceği koşulları yansıtan politik bir doktrin olduğu için liberalizm, bireyciliği koruyan kurumların gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur (Gamble, 1996: 80).

Sosyal teorisinin odağına bireyi yerleştiren bir toplum sistemi olan (Yayla, 2003: 149) liberalizme göre, en temel gerçek bireydir ve toplum hak sahibi bireylerden oluşur (Türköne, 2011: 82). Asli varlık olarak bireyi gören ve bireyi toplum ile her türlü kurum ve kuruluşun üstünde ve daha önemli kabul eden (Heywood, 2007: 45) bireycilik anlayışıyla liberalizm, insan eylem ve davranışlarını bireyden yola çıkarak incelemeye başlar (Yayla, 2003: 150- 153). Liberalizm, bağımsız ve anlamlı bir varlık olarak kendi kişisel seçimlerini kendisi yapabilen, özerk bir birey düşüncesini kabul eder (Berktaş, 2013: 55). Bireyi kendi çıkarlarını düşünen, kendi ayakları üzerinde duran, rasyonel bir varlık olarak kabul eden liberalizm (Heywood, 2011: 61) ile bireyciliğintarihi, bir anlamda aynı şeydir (Yayla, 2003: 149).

Özgürlük, liberalizmin ikinci ilkesidir. Liberalizm, bireylerin birbirlerinin özgürlük alanlarına zarar vermediği ve bunun da hukuki güvenceye alındığı anlamında özgürlükçüdür (Türköne, 2011: 118). Farklı tarihsel bağlamlarda da bireyin özgürlük ve haklarının var olduğu savunusu (Berktaş, 2013: 107) yapan liberalizmde, bireysel özgürlüğe öncelik verilir ve bireysel özgürlük hayati ve üstün siyasi bir değer (Vincent, 2010: 37) ve birleştirici bir unsur olarak kabul görür (Heywood, 2011: 45). Özgürlüğün diğer değer ve kurumlara kaynaklık (Yayla, 2003: 160) ettiğini kabul eden liberalizmde, bireyin devlet de dâhil hiçbir otoritenin karışamayacağı özgür bir etkinlik alanına sahip olması, siyasal ve toplumsal örgütlenmenin temelini oluşturur (Erdoğan, 2006: 64). Bundan dolayı liberalizm, bireyin özgürlüğüne saygı duyan, geniş bir bireysel haklar yelpazesini oluşturan ve bu yelpazeye uygun davranan bir siyasi sistem savunusu yapmaktadır. Özgürlükçü siyasal sistemde bireysel haklar, vatandaşların kendi mutluluklarını arayabilecekleri

dış müdahalelere karşı korunmuş ve güvence altına alınmış bir alan oluşturur (Yayla, 2003: 169).

Düşünce özgürlüğünü yücelten liberalizm, toplumsal birliğin asli kaynağı olarak dini kabul etmeyen bir felsefe olduğu için insanın zorunlu olarak toleranslı olması ve başkalarına saygı göstermesini de savunmaktadır (Berktaş, 2013: 52). Kıta Avrupası'nın özgürlük anlayışına göre ise kendilerini aklın buyruğuna göre yönetenler özgür olacağından, duyulara uyanların özgür olmaktan çıkması söz konusudur (Yayla, 2003: 170).

Hayek'e göre özgürlüğün dört temel özelliği ise; bireyin herkesin tabi olduğu kanunlara tabi olması, bireyin keyfi tutuklamalara karşı korunması, bireyin çalışmakta ve işini seçmekte serbest olması ve bireyin mal ve eşya kazanma ve mülkiyet hakkının olmasıdır (Yayla, 2003: 167). Birey başkalarının zorlama ve müdahalesine tabi olmadan yalnız olduğu sürece özgürdür. Yani özgürlük, bireye dışarıdan bir baskı ve sınırlama olmamasıdır (Heywood, 2011: 61 ; Schwarzmantel, 2008: 51). Bireyin kendi mutluluğunun belirleyicisi olduğu görüşüne dayanan ve liberalizmin esas aldığı negatif özgürlük yaklaşımı, başkalarının özgürlüğünü tehlikeye düşürmemek kaydıyla bireyin özgür eylemleri üzerindeki her türlü kısıtlamanın kaldırılmasını savunur. Negatif özgürlüğün gerçekleştirilmesi için bireyin temel haklarının dış müdahalelerden korunması gerekir (Berktaş, 2013: 83).

Klasik liberaller özgürlüğü zorlama yokluğu veya tercih özgürlüğü anlamında negatif özgürlük kavramını (Sally, 1998: 17) benimserken, modern liberaller kişisel gelişim ve insan ilerleme ve kendini gerçekleştirme anlamında pozitif özgürlük kavramını benimserler (Heywood, 2011: 47). Pozitif özgürlük, kısıtlama ya da müdahale olmaması anlamında negatif özgürlüğün tersine bir şeyi yapabilme ya da bir şeye ulaşabilme özgürlüğüdür. Bir şeyin yokluğunu değil bir şeyin gerçekleştirilmesini belirtmektedir. Pozitif özgürlük sadece hakkın kullanılmasını kısıtlayan her türlü engelin kaldırılması değil, aynı zamanda hedeflenen bir şeyin gerçekleşmesi için gerekli araçlara sahip olmak anlamına gelmektedir (Berktaş, 2013: 83).

T. H. Green ve L. T. Habhouse gibi 19. yüzyıl düşünürleri yine bireyden yola çıkarak “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” politikasının kitleler için yoksulluk,

eşitsizlik ve adaletsizlik ürettiğini düşünüyorlardı. Bu durumun sonucu olarak da yoksul ve cahil kalan kitlelerin özgür bireyler olarak sorumluluklarını yerine getiremeyeceğini savunmaktaydılar. Devletin müdahale etmemesi anlamında negatif özgürlük kavramı yerine devletin, bireyin gelişmesi ve kendini gerçekleştirme için önlemler almasını müdahale etmesini, yani pozitif özgürlüğü savunuyorlardı. Özgürlük anlayışındaki bütün bu farklılıklara rağmen liberaller, devletin kontrolü dışında sivil toplumun büyük bir özgürlük alanına sahip olmasını isterler (Heywood, 2011: 61).

Liberalizmin bir diğer ilkesi kendiliğinden doğan düzen ve serbest piyasa ekonomisidir. Liberalizm özgür bireylerin özel mülkiyet esasına dayanan ekonomik ilişkilerin sonucu olan piyasayı savunur (Yayla, 2004: 20). Klasik liberal düşünürlere göre özgürlük serbest piyasa ve özel mülkiyet kurumlarından ayrılamaz (Gray, 2003: 61). İnsanların özgürce mübadele yapabildikleri ortam piyasadır. Bu anlamda girişim ve sözleşme özgürlüğü ve mülkiyet hakkına dayalı olan piyasanın olmadığı hiçbir siyasal sistem, özgürlüklerin yeşermesine imkân vermez (Erdoğan, 2006: 68). İktisadi bakış açısıyla liberalizm özgür bireylerin serbest iradelerine dayanan ekonomik faaliyetlerinin sonucu olarak ortaya çıkan serbest piyasa ekonomisini savunan bir teoridir. Bu anlamda liberalizm özgür bireylerin özel mülkiyeti esasına dayanan ekonomik işlemlerinin sonucu olan piyasayı savunur (Yayla, 2004: 19-20). Deneme yanılma sürecinin sonucu ve toplumsal uygulamaların bir evrimi olan (De Haar, 2009: 28) kendiliğinden doğan düzen insan aklınındizaynınınürünü değil, amaçsız eylemlerin sonucu ortaya çıkan (Hunt, 2007: 43) ve bireylerin kontrolünün üstünde olan düzendir. Toplumsal düzen ve serbest piyasa kendiliğinden doğan düzenlerdir. Bu düzende gelenek ve göreneklere ve toplumsal tecrübeye önem verilir. Hukuk kuralları düzenin bozulmasını engeller (Sally, 1998: 23). Hayek, ortak amacı olmayan kendiliğinden doğan düzeni, insanın kendi bilgisini kendi amaçları yolunda kullanması için en iyi şansı sağlayan soyut bir düzen olarak vurgular. Ortak bir amaca dayanmayan kendiliğinden doğan düzen, farklı amaç ve çıkarları olan insanların birlikte var olmasına imkân sağlayarak açık toplumun belirmesini ve ortaya çıkmasını mümkün kılar (Yayla, 2003: 189). Hayek'e göre iş bölümüne dayalı modern bir ekonomide, bilgi alabildiğine yayılmış olduğu için hükümetin bütün

ekonomiyi planlayacak bilgiye sahip olmasına imkân yoktur. Üstelik devletin müdahalesi, piyasanın deneme yanılmaya dayanan kendiliğinden işleyiş düzenini ve sürecini bozar (Erdoğan, 2006: 67).

Piyasayı yönlendiren şey, insanların amaçlı eylemleridir. İnsan yapımı bir eylem tarzı olan piyasaekonomisi, ortak amaca değil, tarafların karşılıklı yararları için farklı amaçların uzlaşmasına dayanır. Piyasa ekonomisinde bireysel mülkiyet ve serbest rekabetin çok önemli bir yeri vardır (Yayla, 2003: 194-198). Liberalizm insanların uyumlu bir düzen dâhilinde gayret etmelerini sağlayan rekabet kuvvetlerinden mümkün olduğunca yararlanılmasını ister. Çünkü liberalizm bireysel çabaları sevk ve idare etmek için en iyi aracın rekabet olduğu düşüncesine dayanır. Rekabetin rol oynayabilmesi için özenle kurulmuş hukuk düzeni gerekmektedir (Hayek, 2010: 66- 67). Piyasa ekonomisinin temel itici gücü ve göstergesi fiyatlardır (Yayla, 2003: 195). Piyasada bir yandan üretim ve tüketim sonucu oluşan fiyat, diğer taraftan yeni üretim ve tüketim için de yol göstericidir. Liberal düşünce, toplumda, özellikle ekonomi alanında kendiliğinden oluşan değişimlerin nereye ulaşacağını bilmezse bile kendini düzenleyen pazar güçlerinin yeni koşullara gerekli uyumu sağlayabileceğini kabul etmektedir (Hayek, 2011: 522).

Neo-liberaller, klasik iktisatçıların piyasa etkinliğiyle ilgili temel tezlerini korumakla beraber, bazı alanlarda başarısız olduğunu kabul etmektedirler. Fakat ekonomik teori çerçevesinde bile, devletin piyasaya sınırlı müdahalesi kabul görmemektedir (Erdoğan, 2006: 67). Kendiliğinden doğan düzen ile akla bir sınır konulmaktadır. Aklın bütün insan ilişkilerini içine alan yapay düzenlemeleri yapamayacak kadar sınırlı ve zayıf olduğu ve insan ilişkilerinin tümünü önceden kurallara bağlayan düzenlemeleri gerçekleştiremeyeceği kabul edilir (Barry, 1986: 12). Kurucu rasyonalizmin ise, aklın insan ilişkilerini anlamada yeterli ve tek araç olduğu düşüncesine dayanarak insan aklının mükemmelliğine ve gücüne duyduğu güvenle, iddialı bir sosyal sistemin oluşturulabileceğine inanır. Diğer taraftan anti-rasyonalistler akla önem vermişlerdir; karşı çıktıkları şey ise tecrübe ve geleneğin bir kenara bırakılarak akıl yürütme yoluyla sosyal sistemlerin ideal ve mutlaka uyulması gereken kuralların bulunabileceği ve buna paralel olarak da mükemmel sosyal düzenlerin inşa edilebileceği düşüncesidir (Yayla, 2003: 184,188).

Sınırlı devlet ve hukuk egemenliği ilkesi ise, liberalizmin dördüncü ilkesidir ve hukukun üstünlüğü yoluyla bireysel hakları güvence altına almakla ilgilidir (Berktaş, 2013: 52). Hukuka dayalı olan özgür toplum, amaca dayalı bir toplum değildir (Yayla, 2003: 189). Hukuk devleti, yasalara dayanan bir düzen oluşturduğu için bireylerin neyi yapabileceklerini veya neyi yapamayacaklarını önceden bilerek hareket etmelerini sağlar. Bireyin özgürce mübadele etmesine ve kendi farklı amaçlarını gerçekleştirmesine imkân veren piyasaya yönelik devletin koyacağı kanunlar, piyasayı bir amaca yönlendirmeye yönelik olmak yerine tarafsız genel ve soyut olmalıdır (Erdoğan, 2006: 70).

Yönetimin sınırlandırılmasını, hukukun üstünlüğü, çoğunluğun keyfiliğinin önlenmesini savunan (Berktaş, 2013: 55) liberalizm, anayasacılık hareketinin ve dolayısıyla bireyin haklarının en temel güvencesi olan hukuk devletinin gelişimine önemli bir katkı sunmuştur. Devleti hukukla sınırlamayı ve siyasal iktidarın keyfi olarak kullanılmasını önlemeyi amaçlayan en önemli araç hukuk devletidir. Hukuk devleti aynı zamanda hukuki güvenlik, belirlilik ve öngörülebilirliğin sağlandığı bir hukuki düzeni de sağlar (Erdoğan, 2006: 70).

2.1.3.Liberalizmi Etkileyen Olgular

Liberalizm, aydınlanma, rasyonalizm, demokrasi ve modernite gibi olgulardan etkilenmiş ve onları etkilemiştir. Bu başlık altında bu olgular ve bu olguların liberalizmle yaşadığı etkileşim irdelenmektedir.

2.1.3.1.Aydınlanma

Rönesans ve reform hareketleri Avrupada dinin bilim, sanat ve yönetim üzerindeki etkisini zayıflatmış, bu hareketlerle din ve din adamlarının otoritesi sorgulanmaya tabi tutulmuştur. Bilim ve sanat ortaçağdan farklı bir biçimde dinin etki alanı dışında bir gelişim göstermiştir. Rönesans ve Reform hareketleri, kiliseye ve öteki dünyaya dönük, insandan kopmuş ve gerçek dünyanın dışında kalmış bir düşünce biçimi olan feodal dönem (Atabay, 2004: 14) ile Tanrı merkezli evren düşüncesinden insan merkezli düşünceye geçişi temsil etmiştir. Rönesans döneminde

aydınlanma döneminin bilimsel çabalarının köşe taşı olacak dünya tarihi ve şekline dair sistematik seküler bilginin temellerin atılmıştır (Vogel, 2000: 6).

Aydınlanma kabaca 18. yüzyılın ilk çeyreği ile son çeyreği arasında başta Fransa merkezli olmak üzere Avrupa devletlerinin çoğunda meydana gelmiştir(Hamilton,1995: 24). Rönesans ve Reform hareketleri ile bilimsel ve endüstriyel gelişmelerin devamı niteliğinde olan ve İngiltere'de başlayan aydınlanma düşüncesi, modernizmin temelini atıldığı bir dönemi vurguladığı gibi (Erdoğan, 2006: 16), aklı esas alarak dine ve geleneksel değerlere de doğrudan bir meydan okuma ve saldırıyı da içerisinde barındırmıştır (Göktolga, 2012: 23). En genel anlamda insan ilişkilerine ve insanın varlığının tüm yönlerine mantığın uygulanmasına karşılık gelen (Osborne, 1998: 2) aydınlanma, Hristiyanlık düşüncesiyle baskın olan geleneksel dünya görüşünden kaynaklanan ve var olan kavramlara meydan okuyan insan, toplum ve doğa hakkındaki fikirlerin yeni bir çerçevesinin oluşturulmasıdır (Hamilton,1995: 23). Aydınlanma döneminde ne dini inancın kesinliği ne de metafizik sistemlerin öncelikli yol göstericiliği artık güvenilir bir rehberlik sağlayamadığından, felsefik sorgulama, tecrübe edilmiş yaşanan dünyaya dönmek zorunda kalmıştır (Vogel, 2000: 4). Doğma ve batıl inancın karşıtı olarak mantığın özgürveadil toplumun kesin temeli olduğuna inanılmıştır (Osborne, 1998: 2).

Otoriter yönetim karşıtları ile hiyerarşi ve kilise yanlıları arasındaki mücadelenin ortaya çıkarttığı ve şekillendirdiği (Cevizci, 2007: 37) aydınlanma düşüncesi, mevcut kurumları, değerleri ve uygulamaları köklü bir eleştiriden geçirmiştir (Atabay, 2004: 179).Yeni bir bakış açısı, zihniyet ve toplumsal düzen yaratmak amacı güden aydınlanma, öncelikle mutlakiyeti ve aklın bir bulanık ifadesi olarak gördüğü metafizik bakış açısına vedinin oluşturduğu her tür toplumsal ilişkiye ve hiyerarşiye karşı çıkmış, dini ve politik otoriteler sorgulanabilir hale gelmiş (Vincent, 2010: 26) ve eski düzeni destekçileriyle birlikte yıkmayı amaçlamıştır (Cevizci, 2007: 23).

Aydınlanma düşüncesi, insan ile toplum, insanla devlet ilişkisini esas alan politik edebiyatın doğmasına ve yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır (Atabay, 2004: 14). Aydınlanma, klasik dönemde siyasal iktidarlara meşruiyet sağlayan ilahi (aşkın)

kaynaklara eleştiri getirmiş ve siyasal iktidarın asli kaynağı olarak insan ve toplumu görmüştür. Ortaçağda Tanrı, kral ya da geleneksel normlara atıfla açıklan(amay)an toplumsal ve sosyal düzen, bu süreçte Tanrı müdahalesinden bağımsız, kendi kendini düzenleyen bir makine veya cihaz olarak görülmüştür. Bu süreçte toplumsal ve siyasal düzenin anlaşılmasında bizatihi toplumsal işleyişe bakılmış ve dünya ile toplumun işleyiş yasalarının keşfedilmesi halinde insanoğlunun bu düzene müdahalede bulunabileceği öngörülmüştür. Örneğin Adam Smith'in yeni toplum felsefesi, ticaret toplumunun ahlak, ekonomi ve siyaset alanlarında hangi ilkelerle iyi işleyebileceğini araştırmakla ilgili olmuştur (Erdoğan, 2006: 21- 24).

Feodal dönemdeki eşitsizlik ve ayrıcalıklara karşı burjuva, insanların eşitliği ve özgürlüğünü savunurken aydınlanma düşüncesini, yani aklı, merkeze almıştır. Bu ayrıcalıklarla mücadelesinde burjuvazi, feodal dönemdeki tanrısal düzenin aksine, doğal haklar ile doğal hukuk vurgusu yapmıştır. Aydınlanma düşüncesini merkeze alması burjuvazininfeodal düzenle giriştiği mücadelede sahip olduğu halk desteğini genişletici bir sürecin başlamasına neden olmuştur (Atabay, 2004: 15- 25). İnsan ilişkilerinde mantığın sınırsız ve deneysel kullanımını önemseyen (Vincent, 2010: 26) aydınlanma; bazen dini hoşgörü, insan hakları ve insanın kendi kararlarını kendinin vermesi ve eleştirel düşünce yöntemi gibi düşüncelerle özdeşleştirilmiştir. Aydınlanma, aynı zamanda, geleneksel otorite sistemine ve dine karşı derin bir şüphecilik ve insanoğlunun iyiliğine olacak bilim ve teknikteki sınırsız başarı elde etmede insan aklı ile zihninin gücüne güçlü bir inanç, ortak bir ruh hali ve dünya karşısında alınan bir tavırdır (Erdoğan, 2006: 16). Aydınlanma düşüncesinin temel iddiası, insan aklının önündeki engelleri kaldırmak ve onun hâkim olabilmesini sağlamaktır. Bunun en önemli aracı olarak da eğitim görülmüştür (Türküne, 2011: 105).

Aydınlanma düşüncesine göre dünyada meydana gelen herşey açıklanabilir. Bu anlamda bilim ve mantığın gelişimi aydınlanmayla ilişkilendirilir (Evans, 2007: 96,97). Aydınlanma dönemindeki bilimsel devrimler, meydana gelen gelişme ve ilerlemeler bilgi artışına neden olmuştur. İnsanların dünyayı anlama gücünün artmasınisağlayan bilgi artışı da, bireyin sorumluluklarını bilmesine, kendi hayatını biçimlendirmesine (Heywood, 2011: 48) yol açtığı gibi, insani ve toplumsal

meseler konusunda büyük ilerlemeler kaydedilmesine zemin hazırlamıştır. İnsanın dünyevi mutluluğunu esas alması bireysel, toplumsal ve siyasal sorunların çözüm yolları üzerinde de önemli gelişmelere zemin hazırladığı gibi insan hayatını kolaylaştırıcı gelişmelerin ortaya çıkmasını da sağlamıştır (Atabay, 2004: 14).

Aydınlanmacı bakış açısı, insanın doğuştan herhangi bir şey getirmediğini bütün bilginin sonradan bilim, deneysel yöntem, deneyim ve duyularla dünyadan alındığını ve bilgilerimizin tamamının değerlerimizi oluşturduğunu kabul ettiğinden dolayı pozitivist düşünceye yol açmıştır. Aydınlanma düşüncesi tarafından zihinsel süreçler, bireyin haz almak ya da acıdan kaçınma gibi duyuların ürünü olarak kabul edilmiştir. Bu da zihnin maddenin bir uzantısı olarak görülmesine ve aydınlanmanın materyalist düşünceye dayanmasına neden olmuştur. Aydınlanma döneminin düşünürleri, tabiat bilimlerindeki başarılı olan yeni yöntemin toplumsal gerçeklerin keşfinde de kullanılabileceğini ve kullanılması gerektiğini düşünüyorlardı. Aydınlanma dönemi bir yandan her türlü metafizik değere karşı çıkararak eleştirel ve yıkıcı iken öte yandan toplumsal ilişkileri değiştirmeyi amaçlamıştır. Ayrıca aydınlanma düşüncesi yeni bir toplum yapısı oluşturmak maksadıyla mücadele etmesinden dolayı inşaa edici ya da kurucu niteliğe de sahip olmuştur (Cevizci, 2007: 15, 33).

Birçok aydınlanma düşünürü aydınlanmayı, bireysel, toplumsal ve politik problemlerin çözümünü insanın din ve gelenek gibi harici otoritelerde (metafizikte) aramasına karşı çıkmıştır (Erdoğan, 2006: 17). Bunun yerine akıllı ve bilimi merkeze alan aydınlanmayı çözümün adresi olarak görmüşlerdir (Cevizci, 2007: 13). Kant'a göre aydınlanma, bilme cesareti (Evans, 2007: 97) ve insanın aklını kullanmak için başkasının kılavuzluğuna ihtiyaç duyduğu durumdan kurtularak (Türküne, 2011: 498) hür bir şekilde hareket etme konusunda kendisini özerk ve sorumlu hissetmesidir (Çiğdem, 2001: 91). Ernest Cassier ise aydınlanmayı, kamusal alana metafizik değerler yerine aklın ve bilimin uygulanması olarak görmektedir. Hegel ise aydınlanmanın insanın özgürleşme sürecindeki olumlu yanlarına rağmen, özü itibarıyla hatalı ve olumsuz bir süreç olduğunu düşünür (Cevizci, 2007: 19). Adorno ve Horkheimer aydınlanmanın çıkış noktasında akıl dışı anlatılara, hurafelere ve mitlere karşı çıkış olduğunu kabul etmekle birlikte, kendisinin de bir mite dönüşerek

(akt.Vergin, 2008: 305) insanları bir başka baskı çemberinin içine hapsettiğini savunmuşlardır. Aydınlanma ile birlikte insan kendisinin de doğanın bir parçası olduğunu unutmuş ve doğa üzerinde kurduğu egemenliğin, kendi üzerine kurulan bir egemenlik anlamına geldiğini gözardı etmiştir. Bu bakış açısı ile sadece ekonomik ve teknolojik ilerlemeye yönelik akıl, herhangi bir ahlaki norma dayanmadığı için bireyin manevi ilerleme ve özgürleşmesi yoluyla mutluluğuna yol açmamıştır. Aydınlanma döneminde akıl olay ve olguları algılayıp, anlayıp yönetmek anlamından çıkarak birilerinin kendi emellerine ve somut arzularına en hızlı ve en etkili bir şekilde ulaşmak için kullanılan kişisel tatmini sağlamaya yönelik araçsal akla dönüşmüştür (Vergin, 2008: 304-308). Zygmunt Bauman'a göre, aydınlanmanın getirdiği şey, ahlak anlayışı olmayan, ahlaktan mahrum mantık kalıbıdır (Evans, 2007: 97).

Bireyin mutluluğunu en temel değer olarak gören aydınlanma her bireyin kendi mutluluğunun peşinde koşmak kutsallığını politik dünya görüşünün merkezine yerleştirir. Bundan dolayı aydınlanma düşüncesitoplumsal analizde metodolojik olarak bireycilik düşüncesini merkeze alır (Cevizci, 2007: 30) ve bireyi toplumun temel unsuru ve esası olarak görür (Erdoğan, 2006: 23). Aydınlanma felsefesi, insana önem verme ve her şeyin insan için olduğu savunusu ile akli ve bilimi esas almayı dünyaya miras olarak bırakmıştır (Atabay, 2004: 181). Yönetimin rızaya dayalı özgür bireyler tarafından sözleşme yoluyla oluşturulduğunu savunan aydınlanmaya göre birey, yönetimin varlık nedeni olduğu gibi hizmet edilmesi gereken en yüce varlıktır. Yönetimin amacı ve varlığı, krala veya Tanrıya hizmet etmek değil bireyin çıkarına hizmet etmek ve bireyin yaşama, hürriyet ve mülkiyet haklarını ne pahasına olursa olsun korumaktır. Aydınlanma dönemi bireyi sadece politik açıdan değil, entelektüel ve ahlaki açıdan da özgürleştirir. Bundan dolayı yönetimin en önemli işlevi ve görevi ruhun kurtuluşunu değil, bireyin yaşama, mülkiyet ve hürriyet gibi dünyevi haklarının güvence altına alınmasıdır (Cevizci, 2007: 31).

İnsanın kendi aklının dışındaki otoritelerin müdahalesinden bağımsızlaşmasına en büyük ahlaki değer veren (Erdoğan, 2006: 22)ve aynı zamanda evrensel olarak uygulanabilir rasyonel ilkeler aracılığıyla bireylere emsalsiz hedefler peşinde koşmalarını mümkün kılacak koşullar sağlama çabası içinde olan (Heywood,

2011: 79)aydınlanma düşünürleri,bilimin yaygınlaştırılmasına önem vermiş (Atabay, 2004: 17) ve aklın hâkimiyetini sağlamanın tek yolunun eğitim olduğunu ileri sürmüşlerdir (Türköne, 2011: 105).Aydınlanma çağı, akla duyulan inancın ve güvenin toplumsal ve felsefi olarak meşrulaştırılmasıdır. Aydınlanma dönemi insanlığın bütün birikimlerinin araştırıldığı, sorgulandığı, ortaya konulduğu yüzyıl olmuştur (Çiğdem, 2001: 37,41). Aydınlanma insan ilişkilerinde mantığın kısıtlanmamış ve deneysel kullanımını gösteriyordu. Artık din ya da politikada hiçbir otorite sorgulanamaz görülmüyordu (Vincent, 2010: 26). Aydınlanma, beşeri ve fiziki evreni açıklamada kutsal kitap gibi otoritelere başvurmak yerine mümkün olduğunca deney, gözlem ve araştırmaya dayanan akıl yürütme tarzının toplumsal ve siyasal analize uygulanması konusunda Newton ve onun gibi bilimcileri takip etmiştir (Erdoğan, 2006: 19).

Aydınlanmanın ölçüsü ve zihniyet değişiminin anahtarı vedoğa ve toplumu anlamanın aracı olarak görülen bilim, insan hayatını sınırsızca geliştirme potansiyeline de sahiptir. Sadece dine karşı çıkmayan aydınlanma düşünürleri bilim, akıl ve tecrübe süzgecinden geçmeyen metafizik yaklaşımları da hatalı ve kötü niyetli görürler. Aydınlanma düşünürleri, bilim tarihi ile ilerlemeciliği özdeşleştirirler. İlerlemecilikten kasıt bilginin birikmesi ve insan varlığının doğayı kontrol ederek onu insanın istediği gibi kullanmasını mümkün kılacak araç ve teknolojinin gelişmesiyle mümkün olan ve kaçınılmaz bir süreç kastedilmektedir (Cevizci, 2007: 24-29).

Zaman, mekân ve süreç farklılığına bağlı olarak farklı özelliklere sahip aydınlanma düşüncesi ortaya çıkmışve dolayısıyla etkileri İngiltere'de ve Kıta Avrupasında farklı olmuştur (Vincent, 2010: 25). İngiliz aydınlanması kilisenin hiyerarşik üstünlüğünü savunanlar ile kilisenin bu otoritesine karşı olan deistler (tanrıya inanan fakat vahyi kabul etmeyen) arasında kuvvetli tartışmayla belirginleşir ve işaretlenir. 18. yüzyılın ortaları boyunca Fransız aydınlanmasının doruk noktasında İngiliz felsefecileri genellikle Fransa'daki felsefeciler gibi din kurumlarına veya din adamlarına doğrudan karşı değillerdi(Brown,1996:3). İngiliz aydınlanması algı, tecrübe ve bilime önem verdiği gibi tolerans, hürriyet ve

makuliyet değerlerine sahip olmuş ve otoriterliğe karşı olmayı gerekli görmüştür (Cevizci, 2007: 31-39).

İskoç aydınlanması terimi 1720' li yıllarda başlayan yüz yıllık entelektüel ve kültürel çabayı karakterize etmek için kullanılır (Stewart, 1996: 224). İngiliz aydınlanmasından elli yıl sonra gelişen İskoç aydınlanması, toplumsal normların aklın bir ürünü değil sosyalleşmenin bir ürünü olduğunu ileri sürmüştür. İskoç aydınlanmacıların temel kabulü insanın doğasının ilkeleri ve işleyişinin de her yerde aynı olduğuydu (Cevizci, 2007: 31-39). Mantığın kullanımı İskoç aydınlanmacıları tarafından, dengeli, şüpheli, deneyimci ve kapsam ve çap olarak sınırlı bir şekilde görülürdü (Vincent, 2010: 26). Bundan dolayı İskoç aydınlanması, toplumu bir arada tutan toplumsal kurumların ve sosyal yapıların niteliklerinin anlaşılmasını merkeze almıştır. Akıldan ziyade erdeme öncelik vermiş olan İskoç aydınlanması, toplumsal kurumların ve örgütlenmenin anlaşılmasında yeni bakış açısının hâkim olması, topluma ilişkin olarak yeni bir analiz ve anlama paradigmasının gelişmesine özel bir önem atfetmiştir (Erdoğan, 2006: 23).

Fransız aydınlanması ise aklın önemini ve önceliğini öne çıkararak pozitivizmi güçlendirmiştir. İngiliz ve İskoç aydınlanması toplumda yaşanan gelişmelerin bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve aşağıdan yukarıya doğru doğallık içinde gelişmişken, Fransız aydınlanması bir tür devlet marifetiyle hayata geçirildiğinden yukarıdan aşağıya doğru bir gelişim sergilemiştir (Cevizci, 2007: 40-42). Fransız aydınlanması bir yanda özellikle kilisenin otoritesine olmak üzere geleneksel otoriteye ret ve eleştiri diğer yanda ise toplumda insanın yeri ve olması gereken yeri ve rolünü tanımlama ve belirleme, evreni ve insanı açıklamak ve anlamak için koyu ve kurucu çabadır. Fransız aydınlanmasının en çarpıcı özelliklerinden biri Katolik kilisede temsil edilen Hristiyanlığa düşmanlıktı. Bu düşmanlık bilimsel ve felsefi gelişmelerle üretilen inanç kaybının daha ötesine gitmiştir (Jimack, 1996: 186,205). Beşeri meselelerde akli esas alan Fransız aydınlanmasından farklı olarak, İskoç aydınlanmasının sosyal düzen ve onun istikrarına hem gerçekçi hemde ahlaki temel bulma çabası onun özünü oluşturmuştur (Erdoğan, 2006: 25).

Alman aydınlanmasının kendi özellikleri olmasına rağmen Fransa ve İngiltere'nin Alman aydınlanmasını şekillendirmedeki önemi inkar edilemez (Kuehn, 1996: 253). Almanyanın kuzey kesimi İngiliz aydınlanmasının etkisinde kalmış; güney kesimi ise Fransız aydınlanmasının etkisinde kalmıştır. Alman aydınlanma düşüncesinin ise insana odaklanmasının esası metafizik veya din değil, etiktir. Alman aydınlanmasının toplumsal örgütlenme ve hukuk yaklaşımı etiğe dayandığı için insan ve insana dair olan, metafizik ve de teolojik bakış açısıyla değil, psikolojik bakış açısıyla ele alınmıştır. Ayrıca Alman aydınlanması, Fransız aydınlanmasından farklı olarak dine karşı daha yumuşak bir tutum sergilemiştir (Cevizci, 2007: 42).

2.1.3.2.Rasyonalizm

Dünyanın akla uygun ve aklın anlayabileceği bir yapısı olduğunu, insanın akıl ve eleştirel yaklaşımla bunu anlayabileceğini savunan düşünce akımı olan rasyonalizm, bilginin deneyimci bakış açısı olan tecrübeden ziyade akıl yoluyla elde edildiğini kabul eden bir düşünce akımıdır. Rasyonalizmde bireyi gelenek ve görenek ya da rasyonel olmayan dürtü ve güdülerin değil aklın yönlendirdiği düşüncesi kabul edilir (Heywood, 2011: 48). Bilginin belli bir dini gerçek ya da tek bir politik amacın bağımlılığından kurtularak özgürleşmesi anlamında rasyonalizm, insan aklının doğayı bilme, anlama, kontrol etme ve dönüştürme kapasitesi, kendi amaçlarını rasyonel olarak takip etme ve kendi kaderinin efendisi olma hususunda insanoğluna güven olarak tanımlanabilir (Martinelli, 2005: 16,17). Rasyonel düşünce insanların çoğu zaman ne istediklerini bildiğini ve yaptıkları için, iyi nedenlere sahip olduğunu kabul eder. Hobbes ve Locke gibi düşünürler insanların mantık gücünün onlara düzenli toplumun kargaşa ya da anarşiden daha iyi olduğunu söylediği için insanların medeni toplumu oluşturduğu görüşünü benimsemişlerdir (Roskin, Cord vd, 1991: 10). Norman Barry'e göre, müdahaleci liberalizm olarak tanımladığınız siyaset felsefesinin düşünce kökenleri 17 ve 18 inci yüzyılın rasyonel doğal hukuk felsefesine,Descartes'in kurucu rasyonalizm bilgi teorisine ve Bethham'ın klasik İngiliz faydacılığına dayanır (akt:Yay, 1993: 64).

Descartes'e göre bir şey bireysel mantıkla savunulabilir bir şekilde değerlendirilmedikçe kabul edilemez (Vincent, 2010: 26). Rasyonel doğal yasa

teorisyenlerine göre bu ilkelerden hareketle ahlaki normlar seti oluşturulabilir ve bu normlar yasa tecrübelerini dikkate almaksızın yasal düzende uygulamaya konulabilir. Bu görüş tüm yasaların belli bir amacı yerine getirmek için tek, mutlak, sınırsız iradece çıkarılması gerektiği düşüncesini savunur. Rasyonel bilgi kuramının mutlak, kesin doğru üzerindeki vurgusuna dayanan bu görüş toplumsal çalışmalarda bilimcilik anlayışıyla toplumsal konuların fiziğin doğa bilimlerinin ilkeleri gibi bir yaklaşımla ele alınmasına yolaçmıştır (Yay, 1993: 65). Rasyonalizm düşüncesi hem özgürlüğe hem de bireye olan güveni ve inancı güçlendirmiştir (Heywood, 2011: 47). Bilimsel ve coğrafi keşiflerin ve teknolojik ve girişimci yeniliklerin besleyici zemini olan rasyonalizm, aynı zamanda Avrupa'daki birçok keşifler ve çabalarda da görüldüğü gibi insanın yapabileceklerinin sınırlarının olmadığı algısıyla da ilgilidir (Martinelli, 2005: 16).

Rasyonalizm iki ana kola ayrılır. İlki, kurucu rasyonalizm diğeri ise evrimci rasyonalizmdir. Tüm beşeri faaliyetlerin açıklanmasında ve bilinçli olarak düzenlenmesi ve değiştirilmesinin mümkün olduğunu düşüncesinesahip kurucu rasyonalistlerdir. Bunlar, bütün gerçeklerin tek bir akıl tarafından bilinebileceği ve ayrıntılarla ilgili olarak bu bilgiden hareketle istenilen sosyal düzenin kurulabileceği hayaline kapılmışlardır (Hayek, 1996: 15-24). Kurucu rasyonalistlere göre sosyal düzen, insanın bireysel akıl ve iradesine dayanan karar ve davranışlar aracılığıyla oluşturulmuştur. Bu yaklaşım, akıl ile haklılaştırılmayan ve akıldışı nitelenen her yol, yöntem ve sosyal problemin reddedilmesini benimsediği gibi, toplumsal sorunların akılcı yol ve yöntemler kullanılarak yapılacak müdahalelerle ortadan kaldırılabilceğini savunmuştur (Yayla, 2011). Liberal düşüncede kurucu ya da yapıcı rasyonalizm, aynı zamanda kartezyenizm olarak da adlandırılmaktadır. Bu yaklaşımı savunan liberal düşünürlergöre, insan akıllı iyi bir sosyal düzenin temel ilkelerini saptayabilir. İnsanlar rasyonel akıllı varlıklardır ve öyle oldukları için de iyi bir sosyal düzen oluşturabilirler. Kısaca kurucu rasyonalizmi savunanlar, doğal düzeni değil düzenin iyi işlemesi için insan aklının ürünü olan politikaların yürürlüğe konulmasını savunurlar. Rene Descartes, John Locke, Milton Friedman, James Buchanan gibi düşünürler bu akımın savunucularıdır (Türköne, 2011: 284).

Aklın, insanı ve toplumu yeniden inşa etmeye muktedir kılabilmesine inanankurucu rasyonalist düşünce, bütün toplumsal kurumların dizaynedilmeleri halinde insani amaçlara hizmet edebileceğini savunur ve insanlara isteklerini gerçekleştirmek için sınırsız bir güç ve yetki verir. Bu bakış açısı insan aklını, toplumun dışında ya da üstünde bir varlık olarak gördüğü, çevrenin etkisini hiçlediği ve toplumsal süreçlerin bir ürünü olmadığını savunduğu için eleştirilmiştir (Hayek, 1996: 9- 18).

Öte yandan liberal düşüncede doğal düzeni savunanların görüşleri, liberteryan evrimcilik ya da anti rasyonalizm olarak bilinir. Anti rasyonalist liberal düşünürler ekonominin doğal işleyişine bırakılmasını ve insan aklı tarafından ekonomiye bilinçli müdahaleler yapılmamasını savunmuşlardır. David Hume, Adam Smith, F.A.Hayek, bu düşüncenin önde gelen savunucularıdır (Türküne, 2011: 284).Kendiliğinden oluşan düzen anlayışı, insanların bilinçli ve amaçlı olarak meydana getirebilecekleri şeylerin sınırları olduğunu kabul etmiştir (Hayek, 1996: 15).

İskoç aydınlanmasının etkisindeki doğal düzen savunucuları, Kıta Avrupası aydınlanmacı yaklaşımın ürünü ve tepeden inme yaklaşımı benimseyen kurucu rasyonalist yaklaşımdan birçok açıdan ayrıışmaktadırlar. Doğal düzen savunucuları, insanların bireysel olarak akılcı karar ve davranış sahibi olabileceğini savunurken, bireysel olarak insan aklının bireyler arasında dağıtılmış olan sosyal düzenle ilgili tüm bilgilere sahip olmasını ve bunu kullanarak tüm sosyal düzeni şekillendirmesinin mümkün olamayacağını vurgulamışlardır. Bu yaklaşıma göre sosyal kurumlar, insan davranışının ürünü olsa da insanın bilinçli tasarımının bir ürünü değildir. Bu kurumlardan oluşan sosyal düzen sınırlı bilgi, ilgi ve çıkar sahibi insanların davranışlarının niyet edilmiş ya da amaçlı ürünleri değildir. Bireyin tecrübelerle ortaya çıkan kurallara uyması, sosyal düzenin ortaya çıkışında önemli bir unsur olarak gören (Yayla, 2011) bu yaklaşımın önde gelen savunucularından biri olan Hayek'in bakış açısına göre, toplumsal birçok kurum uyumlu adet, tecrübe ve alışkanlıkların ürünüdür (Hayek, 1996: 15).

İnsanların amaçları arasındaki uyumu sağlayan kuralların sınırlayıcılığı, toplumsal düzeni oluşturur ve sürekliliğini sağlar. Belli bir amaca yönelik geliştirilmemiş olan ve uygulandıklarında üstünlük sağlayan kurallar, uygulayan

toplumların başarılı olup, diğerlerinin yerini aldığından dolayı oluşmuş ve gelişmişlerdir (Hayek, 1996: 20-31). Bu kapsamda doğal düzen savunucularına göre bilim, belli gerçekleri anlama yöntemi olarak kabul edilebilir, ancak bütünüyle gerçekleri belirleyen ve yönlendiren tek araç olarak görülemez. Doğal düzen savunucuları, bu konuda kurucu rasyonalistlerden ayrılarak onların yanlışlığını savunmuşlardır (Hayek, 1996: 25). İngiliz ve Amerikan liberalleri aklın önemini inkâr etmemekle beraber toplumsal gelişmede evrimin önemini vurgulamışlardır. Liberaller uygun kurumların akıl kullanılarak geliştirilebileceğini kabul etmekle beraber uygun davranış biçimlerinin objektif ve evrensel bir akıl tarafından tarihi ve gelenekten bağımsız olarak belirlenebileceğine inanmazlar (Erdoğan, 2006: 71).

Bu yaklaşım farklılığı ideolojik yaklaşıma ve sorunlara yönelik çözüm önerilerindeki ayrışmaya da zemin hazırlamıştır. Avrupa'da özellikle de Fransa'da kurucu rasyonalizm akımının etkisiyle gelişen anlayış, siyasal iktidarı sınırlamak yerine çoğunluğun sınırsız egemenliğini savunmuştur (Hayek, 2012: 82). Diğer taraftan başkalarına müdahale etmeme anlamında negatif özgürlüğü benimseyen, seleksiyon sürecini toplumun varlığıyla ilişkilendiren (Hayek, 1996: 67) doğal düzen yanlısı evrimci anlayış, bireylere en büyük müdahale devletten geleceği için devleti sınırlayan ve özgürlüğü güvence altına almaya çalışan bir siyasal anlayışın savunusunu yapmıştır (Erdoğan, 2006: 87).

2.1.3.3.Modernizm

Latince "tam şimdi, bugüne ait, yakın zamanda" anlamında "modo" kelimesinden türeyen ve antiquus'a zıt anlamdaki modernus kelimesinden gelen (Martinelli, 2005: 5) modern, güncel mevcut ve yakın zamana özgü, ya da yakın zamanı nitelendiren şey, çağdaş, eski ya da antik olmayan şey (sanatlarda) geleneksel tarzları ya da üslupları reddeden mevcut zamanın tarz ya da üslupları anlamına gelir. Frederic Jameson'a göre ise modernus latince de şimdi ya da şimdiki zaman anlamına gelmektedir. Modern terimi eski ile yeni arasındaki farklılığa ve zıtlığa gönderme yapar. Olumsuz anlama sahip olan eski ile olumlu anlama sahip olan yeni arasındaki farkı ortaya koymak için kullanılır (akt: Göktolga, 2012: 19; Türköne, 2011: 493-494; Demirhan, 2004: 17). Genel olarak "modernus" kelimesi yeni kurumları, yeni

yasal kuralları yada yeni bilimsel teori ve kabulleri meşrulaştırma ve tanımlamanın bir aracı olarak kullanıldı. Bu yüzden başlangıcından itibaren modern kelimesi bazı standart imalar taşımaktaydı ve bir dereceye kadar eski ve geleneksel olanın değerindeki bir azalmayı ima ediyordu (Martinelli, 2005: 5).

Featherston'a göre modernlik temelde toplumsal dünyanın adım adım iktisadi ve yönetsel olarak rasyonelleşmesi ve farklılaşmasıdır (akt. Göktolga, 2012: 19). Modernizm, aydınlanmada olduğu gibi birikimli beşeri tecrübe olan geleneğin reddi ile kurucu aklın kılavuzluğunda bir gelecek inşa tasarısı olarak ifade edilmektedir (Türköne, 2011: 498; Gencer, 2012: 117). Modernitenin arka planında, akıl aracılığıyla oluşturulan düzenin insanlar için ideal düzen olduğunu savunan aydınlanma yeralmaktadır (Türköne, 2011: 497). Modernleşme belli bir toplumun, modernliğin tipik belirtisi olarak düşünülen ekonomik, politik, sosyal ve kültürel özellikleri elde etme eğiliminde olduğu büyük ölçekli değişim sürecinin tamamına denilir (Martinelli, 2005: 5). Modernizm yeni bir dünya tasarımı, modernleştirme ise, yeni bir dünya kurma süreci, modernite (modernlik) ise köklü sosyal değişim, yeni bir dünya ve hayat tarzı olarak tanımlanabilir (Gencer, 2012: 117). Bu yüzden modernitenin getirdiği yaşam modları önceden görülmemiş şekilde insanlığı tüm geleneksel sosyal düzen tiplerinden uzaklaştırmıştır (Giddens, 1996a: 4). Yeninin devamlı yaratılması ve kalıcı yenilik fikrini ima eden sonu olmayan bir süreç (Martinelli, 2005: 7) olan modernite, temelde insanın aklını kullanarak kendi hayatını yönlendirebileceğini ve akılcı yöntemlere dayanılarak dünyanın ve evrenin anlaşılabilirliğini ve onlara hükmedilebileceğini savunur. Bundan dolayı akılcı düşünceye özel önem verilir (Türköne, 2011: 493).

Düşünsel, sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda tarihsel süreçte meydana gelen değişimlerin sonucu ortaya çıkan (Göktolga, 2012: 21) modernite, yeni toplumsal hayat ve örgütlenme biçimlerini ifade etmek için kullanılır. Bu dönemde eskiye karşı çıkmış ve ondan kopma ve yeni ilişki ağları oluşturma söz konusudur (Türköne, 2011: 494). Son iki yüzyılın belirgin özelliği olan ve tüm dünyayı etkileyen büyük çaplı toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel değişimlerin kombinasyonu (Martinelli, 2005: 9) modernleşmenin getirdiği değişim ve dönüşüm, etkin ve yaygınlık açısından öncekilerden çok daha etkilidir (Giddens, 1996a, 4).

Modernleşme bir yandan süreci yaşayan toplumların sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel tüm yönlerini etkilerken; diğer yandan doğduğu yer olan Batı Avrupa'dan başlayarak dünyanın geri kalanını ilerleyen bir şekilde etkilemiştir(Martinelli, 2005: 8). Modern dünyayı doğuran zihinsel, toplumsal ve siyasal değişimlerin kapsamlı bir bütünüolan (Martinelli, 2005: 5) modernite, temelde insanın aklını kullanarak kendi yazgısına hâkim olabileceğini yine akılcı yöntemlere dayanılarak dünyanın ve evrenin anlaşılabilirliğini savunur (Türköne, 2011: 494). Jeannier'e göre düşünsel alanda Newton'un yerçekimi kanununu keşfiyle doğrudan Tanrı tarafından yönetilen ihtişamlı doğadan kendini düzenleyen ve yasalarının belirlendiği gök mekaniğine çevrilmiş (akt.Göktolga, 2012: 22) ve fiziksel evren, mekanik olarak düzenlenmiş, determinizme boyun eğen ve insanın yasalarını keşfetmek zorunda olduğu bir evren olarak görülmeye başlanmıştır. Bu durum modernitenin dünya algısının temelleriyle ilgili düşünsel bir değişimin başlangıcıdır (Erdoğan, 2006: 27).

Çoğu tarihçi için modern dönemin temelleri katolik kilisinin mutlak entelektüel otoritesinin kırıldığı ve Avrupalıların dünyanın alternatif açıklamalarını ve onun içinde yaşamının yollarını keşfetmeye başladıkları 16. Yüzyılda Rönesans döneminde atılmıştır; ancak modernitenin getirdiği değişimler klasik modellerin baskınlığından dolayı halen tam değildir. Modernite 18. yüzyılda meydana gelmiştir (Martinelli, 2005: 6; Evans, 2007: 70). Çünkü 18.yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren başlayan aydınlanma hareketinin etkisiyle 18 ve 20. yüzyıl arasındaki modern dönemdeki sosyal değişimin baskınlığı, etkinliği, miktarı ve hızı, insanoğlunun tüm varlığı boyunca yaşadığından daha fazla olmuştur. Fiziksel çevre, politik örgüt ve kültürel faktörler değişimi etkilemiştir. Dünya görüşünde köklü değişimi ifade eden modernleşme, kimi düşünürlere göre dünyanın nihai anlamı ve temeli olan kutsaldan mahrum kalması ve insan için dayanılmaz çelik kafes haline gelmesidir (Gencer, 2012: 120). Modernlik doğanın teknik kontrolünün etik ve dini sınırlarının olmaması anlamına gelen kısıtlayıcı bağlardan kurtulma çağıdır(Martinelli, 2005: 17). Modernliğin bu yönü, Nietzsche tarafından materyal değerlerle sürüklenen ve ahlaki değerleri olmayan bir kültür olarak ifade edilmiştir (Evans, 2007: 97).

Fransız Devrimi moderniteye, mantığa dayanan şeklini ve karakteristik bilincini, endüstriyel devrim ise moderniteye onun maddi özünü vermiştir

(Martinelli, 2005: 8). Modern çağda değişimi açıklamak için kullanılan önemli faktörler; endüstriyel kapitalizmin gelişmesi, bilim ve teknolojinin etkisi, merkezi ulus devletlerin gelişimi, rasyonalizmin ve eleştirel düşüncenin ortaya çıkışı sayılabilir (Giddens, 1996: 380). Martinelli (2005: 10,11)'ye göre ise farklı tarihsel tecrübelerle yaşanan modernleşmenin genel özellikleri olarak; bilim ve teknolojiadaki gelişim, endüstrileşme, küresel pazarın artan oluşumu, sosyal yaşamın farklı alanlarındaki yapısal farklılaşma ve fonksiyonel uzmanlaşma, sınıf sisteminin oluşumu ve toplumsal hareketlilikteki artış, ulus devletlerin kuruluşu, demokratik süreçte siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla oluşan politik gelişim, sekülerleşme, bireycilik, rasyonalizm ve faydacılık gibi modernitenin belirgin değerlerinin oluşumu, insanları yaşadıkları yerlerden uzaklaştırarak şehirlere göçmeye neden olan demografik değişimler (kentleşme), aile yaşamının toplumun kontrolünden çıkarak özelleşmesi, eğitimin demokratikleşmesi, kitle kültürünün gelişmesi ve kitlesel tüketim, çok farklı insanlar ve toplumları birleştiren ve bağlayan sembolik iletişim ve materyal maddelerinin gelişimi, zaman ve mekanın baskısı endüstrinin üretim ve dünya pazarı taleplerine göre organize olması sayılabilir. Modernlik, zihniyet açısından bilimin gerçeğe ulaşmada tek güvenilir kılavuz olduğuna olan inancı, siyasal açıdan akılcı ve demokratik yönetimi, kültürel açıdan laikleşmeyi, iktisadi açıdan teknolojinin özerkliğini ifade etmektedir. Modernliğin oluşturuçları olarak pozitivizm, rasyonalizm, bilim ve tekniğin gelişmesine duyulan inanç ve standartlaşmış nesneleri üreten sanayi olarak belirtilebilir (Evans, 2007: 93; Erdoğan, 2006: 26,28).

Dünyanın araçsal akıl yardımıyla algılanışı modernistler tarafından araçsal aklın insanlığı dinin yanlış metafiziğinden ve genel olarak metafizikten kurtarması ve özgürleştirilmesi olarak algılanmıştır (Göktolga, 2012: 24). Modernizm insana serküler ve demokratik bir dünya deneyimi yaşatmıştır. İnsanlık tarihinde ilk kez din ve dini inanış, mecburiyetten çıkarak bir seçenek olmuştur (Evans, 2007: 93). Ekonomik ve politik yaşam birbirini etkilemiş, bilimin gelişimi ve düşüncenin sekülerleşmesi modern dönemin genel görünüşünün eleştirel ve yenilikçi karakterine katkı yapmıştır. Düşünme şeklimizin değişmesi yanında fikirlerin içeriği de değişmiştir. Kendinin iyiliği ve çıkarı için özgürlük, eşitlik ve demokratik katılım

modern dönemin içerikleridir (Giddens, 1996: 380,381). Modernite akla duyulan güvenle birleşerek topluma müdahale yoluyla dönüştürmeye yönelik adımların atıldığı dönem olmuştur. Aydın elitlerin devlet gücünü kullanarak toplumu dönüştürme projesi, aydın despotizmine yol açmıştır (Türköne, 2011: 498).

Siyasal alanda ulus devlet seküler anlayış, demokrasi, siyasal parti ve ideolojilerin hâkimiyeti yaygınlaşmıştır. Modern dönemde dünyayı anlama çözümleme ve eleştirme aracı olarak dinin yerine ideolojiler kullanılmıştır (Göktolga, 2012: 32-36). Modern demokratik devlet, halkla devlet ilişkisinin akla uygun kurulduğu ve uygulandığı bir yapı olarak siyasal iktidarın kaynağını değiştirmiştir (Erdoğan, 2006: 27-33). Modernite siyasal ideolojiler ve bunların insanlığı toplumu ve dünyayı baştan aşağı değiştirmeye ve kurmaya yönelik projeler ile özdeşleşmeye başlamış (Türköne, 2011: 49) ve siyasal iktidarın meşruiyetini karizmatik ya da tanrısal vb. aşkın bir kaynak yerine halktan alan hukuk kurallarına dayanan akılcı bir yapı olması gerektiğini savunmuştur. Bu yönetimde yöneticilerin belli kurallara göre seçilmesi ve hukuk kurallarına bağlı kalması kabul edildiği gibi siyasal örgütlenmelerin sınıf çıkarına dayalı olarak gerçekleşmesi söz konusu olmuştur (Göktolga, 2012: 32-33, Türköne, 2011: 502).

Ulus ve ulus devletin ortaya çıkışının yaygınlaştığı (Shmuel, 2007: 33) modern toplumlarda ve dönemde seri üretimin olduğu tek tip sanayiye benzeyen ulus devlet ile tek tip, türdeş ve standart tek bir kimlik benimsenmiş, baskın olmuş ve diğer kimliklerin kamusal alana yansması engellenmiştir (Castell, 2006: 421). Ulus devlet, kabul edilen baskın kimlik dışında kalan diğer kimliklerin eritilmesi ve tektip birey yetiştirilmesi için eğitim ve kitle iletişimini kullanmıştır. Ayrıca türdeş (tek tip) toplumsal oluşumu benimseyen ulus devlete bağlılık diğer tüm kimlik ve inançlara bağlılıktan üstün görülmüştür. Devletin çıkarı ulusun çıkarıyla özdeşleştirilerek, devletin çıkarı en üstün politik amaç olarak görüldüğü için bireyin doğal hakkı ve toplumsal refah fazla önemsenmemiştir (Erdoğan, 2006: 33). Siyasal alanda modernleşme; toplumdaki yasal, idari ve siyasal yapıların merkezileşmesi, iktidarın potansiyel olarak toplumun geniş kesimlerine nüfuzundaki süreklilik, farklı ve çeşitli derecelerde olmasına rağmen demokratik ya da halka dayalı yönetimlerin yaygınlaşması şeklinde meydana gelmiştir (Shmuel, 2007: 15). Etkinliğinin artışı ve

yaygınlaşmasıyla devletler, insan hayatında endüstri öncesi toplumlardan çok daha önemli rol oynamaya başlamıştır (Giddens, 1996: 380). Modern ulus devlet entellektüellerin bilinçli birşekilde oluşturduğu yapay bir çerçeve olduğundan dolayı, ulus devlette önemli bir yer tutan aydınlar, çoğunlukla ulus devlet tarafından korunmuş ve desteklenmiştir. Uluslararası bir düzenin egemen politik birimleri olan ulus devletler, halkı üzerinde hüküm yürütme yetkisine sahip olmak bakımından hiçbir rakip tanımaması anlamına gelen egemenlik kavramına dayanmıştır. Egemenlik hakkına sahip akılcı modern devlet, düzenleyici gücünü kamusal alanla beraber sivil alanı da düzenleme ve kuşatma eğiliminde olmuştur. Ayrıca modern devlet kamusal hayatı ve siyaseti dini etkiden mümkün olduğunca arındırmak için azami gayret sarfetmiştir (Erdoğan, 2006: 33-35).

Ekonomik alanda ise modernleşme, teknoloji ve sanayinin gelişimi, uzmanlaşmış bilimsel kuruluşların gelişmesi ve çoğalması, bilginin sistematik uygulanması şeklinde meydana gelmiştir. Çeşitli meslek kuruluşları ortak kurumsal, örgütsel çatı altında biraraya gelmişlerdir. Ekonomide piyasalar her tarafı kuşatmış ve kapsamıştır (Shmuel, 2007: 20-26). Modern dönemde önceden varolan üretim sistemlerinden tamamen farklı endüstriyel kapitalizmle (Giddens,1996:379) üretim insana değil makineye bağlı hale gelmiştir. Dolayısıyla modernlik aletten makineye geçiş süreci olmuştur. Çalışma ve üretimin modern hayatın merkezinde olması bu dönemde bolluk yaşanmasına zemin hazırlamıştır (Erdoğan, 2006: 27-32).

Toplumsal alanda modernleşme süreci ile toplumlar bireysel etkinlik ve kurumsal yapı bakımından farklılaşmış ve uzmanlaşmıştır. Modernleşme sürecinde toplumsal alanda gelenekçiliğe karşı ilerlemecilik düşüncesinin gelişmesi toplumlarda ilerleme konusunda bir eğilim ortaya çıkartmıştır. Geleneksel toplumlardaki resmi olmayan, dayanışmacı, toprağa ve akrabalığa bağlı ilişkiler yerine modern toplumlarda resmi ve geniş ölçekli ilişkiler ile yeni tip örgütlenmeler ortaya çıkmıştır (Shmuel, 2007: 13-25). Modern dönemde hareketli toplumsal yapı, okuma yazma oranında artış, teknolojik ilerleme, kanunların hâkim olduğu yönetim, bireyin kendi hayatı üzerinde hâkim olduğu seküler anlayış tarzı gelişmiştir (Göktolga, 2012: 32). Uluslaşma süreciyle birlikte ulusal semboller geleneksel sembollere egemen olmuş, uluslaşma süreci için eğitim hizmetleri sağlanmış ve

yaygınlaşmıştır (Shmuel, 2007: 35). Aslında sosyoloji, modernliği esas alarak ve modernlik incelemesine odaklanarak geleneği folklör benzeri alanların konusu olacak şekilde ötelemiştir (Gencer, 2012: 110). Modern toplum, bilimde ve teknolojiideki ilerlemelerden dolayı, maddi anlamda bolluk yaşarken, felsefe ve manevi yönden bir çöküş yaşamıştır. Modernliğin bir başka belirtisi ise maneviyattan uzaklaşan toplumda din ve ideolojinin çatışması olmuştur. Aile, dini ve etnik topluluklar alt varoluş tarzları kabul edildiği için modern dönemde ulusal kimlik toparlayıcı üst bir siyasal kimlik olarak kabul görmüştür (Erdoğan, 2006: 31- 33).

2.1.3.4.Demokrasi

Demokrasi kavramı orijinal olarak Yunancadır. Kelimenin kendisi anlam olarak halk tarafından yada çoğunluk tarafından yönetilmektir. Modern politik sistemlerde demokrasi genellikle evrensel olarak oy verme, serbest seçimler ve yönetilenlerin rızası gibi düşüncelerle ilişkilendirilir (Huggins, 2006: 159). Demokrasinin ilk uygulamalarını ve milattan önce beşinci yüzyıl boyunca sık Atinada yaşamın genel bir parçası olarak görmekteyiz. Burada tüm erkek yetişkin vatandaşlar yılda on kere toplanan genel meclise katılma hakkına sahipti. Her erkek vatandaş, zenginliği veya sosyal durumuna bakılmaksızın eşit oy hakkına sahipti. Meclis tüm kanunları onaylar, devletin görevlilerini seçer ve devletin liderlerini eylemlerinin haklılığını göstermek için meclisin önünde hesap vermeye zorlayabilirdi. Meclisin kararlarına basit çoğunluk yöntemiyle ulaşıldı, genelde bireyler devletin karar yapma sürecinde bir role sahipti(Roskin-Cord, 1991: 62). Vatandaşların yönetimle ilgili kararlara katılabildiği bu tür uygulamalara doğrudan demokrasi denir. Ancak günümüzde devletlerin büyüklüğünden ve nüfus büyüklüğünden dolayı belli aralıklarla yapılan seçimlerle yöneticilerin belirlendiği temsili demokrasiler vardır.

Klasik Yunan şehir devletlerinde demokrasi fakir insanların zengin ve aristokratik insanların çıkarına karşı kendi çıkarlarının korunması ve devamı amacıyla gücünün uygulandığı oluşumun ismiydi. Ancak demokrasinin gerçek değeri Fransız devrimi zamana kadar gider. Bunun ana nedeni demokrasinin Avrupa'daki baskın monarşi kurumlarına eleştiri oluşturan uzun dönemli klasik cumhuriyetçilik

geleneğinin yeni adı olarak ortaya çıkmasıydı. Demokrasiyle ilgili birçok ilke ve kurallar sayılabilir, ancak herhalde en önemlisi muhalefetin hükümeti eleştirme, organize olma, destekleme ya da seçimlerde yarışmasına izin verildiği bir sistemdir (Minogue, 1987: 49-52). Demokrasi, doğrudan demokrasi ve temsili demokrasi olmak üzere ikiye ayrılır. Doğrudan demokrasi şu anda sadece İsviçre'nin bazı kantonlarında uygulanmaktadır. Doğrudan demokraside önemli olan bir yerleşim yerindeki tüm bireylerin o yerleşim yeriyle ilgili konularda veya sorunlarda karar verme hakkına sahip olmasıdır. Politik bir topluluğun tüm üyelerinin karar verme sürecine doğrudan katıldığı demokrasiyi uygulama şeklidir. Temsili demokrasi ise seçimlerle belirlenen temsilcilerden oluşan meclislerin karar verme yetkisine sahip olmasıdır. Temsili demokrasi, vatandaşların yerel ya da ulusal seviyede bir yönetim sisteminde insanları temsil eden, düzenli seçimler vasıtasıyla politik temsilcilerini seçtiği demokrasi şeklidir (Huggins, 2006: 164-166).

Halkın karar alma süreçlerine katılımını esas alan demokrasi, zaman ve mekân farklılığına bağlı olarak değişik teori ve uygulama biçimlerine sahip olmuştur. İlk uygulamalarına Eski yunan şehir devletlerinde uygulama imkânı bulan demokrasi, şehrin yönetiminde belli özelliklere sahip azınlığın doğrudan katıldığı bir yöntem olmuştur. Siyasal yapıların iktidar alanlarındaki mekânsal genişleme ve nüfus artışı doğrudan demokrasinin sürdürülebilirliğini engellemesi aracılığı (temsili) demokrasinin gelişmesine neden olmuştur. Çoğunluğun sınırsız egemenliğine yol açan ilk demokrasi uygulamaları anayasal yönetim ile güçler ayrılığı ilkesinin uygulama imkânı bulması ve yerel yönetimlerin güçlenmesi sonucunda siyasal iktidarın sınırlandırıldığı bir yönetim modeline dönüşmüştür. Bireyin hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması ile hukukun üstünlüğü ilkesinin merkeze alındığı bu dönüşüm sürecinde liberalizm düşüncesinin büyük bir etkisi olmuştur.

İlk başlarda seçkin ve elitist düşünceye sahip olan liberal düşünürler, 1789 Fransız inkılâbından sonra meydana gelen halkçı düşüncelerle etkileşim içinde olmuşlardır. Liberalizm, demokrasi etkileşimi halkın yönetimi anlamına gelen demokrasi düşüncesi ve uygulamalarının çeşitlenmesine zemin hazırlamıştır. Liberalizm, çoğunluğun sahip olduğu sınırsız yetkiyi sınırlandırma hususunda etkili

olmuş, bireysel hakların güvence altına alınması ve anayasacılık düşüncesinin gelişimine önemli bir katkı sunmuştur.

Liberallere göre demokrasinin meşruiyeti, onun halkın iradesine dayanmasından çok, farklı görüş ve kanaatlerin barış içinde birarada yaşamasına imkân veren bir yönetim biçimi olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca demokrasi, siyasi yönetimlerin barışçıl yöntemlerle değiştirilmesine izin veren ve hatta iktidar alternatifi muhalefete özgür bir faaliyet imkânı tanıyan bir yönetim biçimi olarak diğer yönetim biçimlerinden farklılık arz etmektedir. Liberal düşüncede iyi yönetimin iki özelliği vardır. Bunlardan ilki hukuk devleti veya kişilerin değil kuralların egemenliği; ikincisi ise yönetimin sınırlı olmasıdır. Dolayısıyla liberalizmde egemenliğin kimde olduğundan daha çok egemenliğin nasıl kullanıldığı daha önemli görülmektedir (Yayla, 2004: 39).

2.1.3.5.Aydınlanma, Modernite, Demokrasi ve Rasyonalizmin Liberalizmle Etkileşimi

Liberalizm, aydınlanma ve modern devletin birçok yönden içiçe geçmişi söz konusu olsa da bunların ayrıştığı ve farklılaştığı birçok yön bulunmaktadır. Örneğin modern devletin en büyük göstergesi olan ulus devlet, tek tipleştiricidir ve devletin egemenliği karşısında bireyin doğal haklarını geri plana itebilir. Oysa bireyin temel haklarını merkeze alan liberalizm, tek tipçilik ve totaliterizme karşı çıkmakla kalmaz çoğulculuğu da savunur. İnsan haklarını egemenlik hakkı ile sınırlama eğiliminde olan modern devletin birlik, tek tiplik, egemenlik, merkezileşme standartlaşma gibi uygulamalarını liberalizmin onaylaması düşünülemez. İnsanı kendi ahlak yasasını koyan bir varlık olarak kabul eden liberalizm, devletin bireylere ortak bir iyi anlayışını empozeetmesine karşıdır. Çünkü, liberalizm insanın ahlaki yeteneğinin özgürlüğünün bir göstergesi olduğunu ve özgürlüğün de insana değer katan asli kaynak olduğunu savunmaktadır. Bu kapsamda Kant, özgürlüğü insan olmanın vasfı ve insanın sahip olduğu bir erdem olarak görmüştür (Erdoğan, 2006: 34-47).

Liberalizmde devlet, bireysel amaç karşısında araç olarak görülür. Rasyonel bir varlık olan insan, kendi amaçları peşinde koşarken bir engelle karşılaşmamalıdır

(Erdoğan, 2006: 44). 1648 Westfalya barışından sonra devletin egemen olması demek, kendi sınırları içerisinde iddialarını gerçekleştirebilme, dilediğini yapabilme, işlerini serbestçe düzenleyebilme ve kendi halkları üzerinde dilediğince tasarrufta bulunabilme yetkisinin olması demektir. Ancak bu yaklaşım liberalizmin doğal hak kavramıyla çelişmektedir.

Liberalizmi besleyen bir başka kaynak ise aydınlanma felsefesi ve rasyonalizm olmuştur. Aydınlanma düşünürleri akla, bilginin ve bilimin gelişmesine ve evrensel bir insanlık anlayışına inandıkları için, akıl ve bilginin ilerlemenin ve genel olarak uygarlığın temelini oluşturduğunu savunmuşlardır. İlerlemecilik düşüncesini aydınlanmacılık düşüncesinden esinlenerek kazanan ve aklın insanı erdeme yönelten bir araç olduğunu savunan liberalizm, aydınlanmacı aklın dine olumsuz yaklaşımından ayrılmış, din ve vicdanın özgürlüğüne hem inanç hem de örgütlenme açısından olumlu bir yaklaşım sergilemiştir (Erdoğan, 2006: 37-51). Liberal düşünürler rasyonalizmi esas alarak, bireylerin yanılmaz olduklarına inanmaz, ama akla olan inanç bireye ne yapması gerektiğini söyleyen ve onu koruyan ve kendi başına doğruyu yapamayacağına dair yanlış düşünceye karşı güçlü bir ön kabul geliştirebileceği savunusu yapmışlardır (Heywood, 2011: 47).

Hukukun temel amacını özgürlüğün gerçekleşmesi olarak gören doğal hukuk yaklaşımının hareket noktası, akıl ve insan tabiatıdır. Akıl hem doğal hukukun kaynağı hem de müsbet hukukun düzenleyici ilkesi olarak görülmüştür. Liberalizmde akla dayanan bireyin doğuştan sahip olduğu doğal hakları zamanla demokrasinin temel ilkeleri haline gelmiş, bu ilkeler zamanla modern devletler tarafından güvenceye alınmaya çalışılmıştır. Liberalizmde başta faydacı akıma sahip düşünürler tarafından bireyin haklarının güvenceye alınmasının yolu bireye seçim hakkının verilmesi olarak teorileştirilmiştir. Bu teorileştirme liberal düşüncenin demokrasi savunusu yapmasına ve demokrasiyle yoğun etkileşim sürecine girmesine yol açmıştır. Devrim sonrası Fransa demokrasisinde birey başta olmak üzere farklı ve azınlık toplum kesimleri dikkate alınmadığı gibi, çoğunluğun azınlıklar üzerindeki baskısı olabildiğince artmıştır. Oysa liberalizm demokrasiyi anayasa başta olmak üzere hukuk kuralları aracılığıyla bireyin haklarının herkese, özellikle siyasal

iktidara, karşı korunması ve siyasal iktidarın yetkilerinin sınırlandırılması olarak görmüş, kurgulamış ve savunmuştur.

İlk temsili demokrasi uygulamaları kralın sınırsız yetkisini sınırlayarak yasama ve yürütme yetkisini halkın temsilcilerine vermiştir. Ancak bu yönetimin sınırsızlığı ve yaptığı her uygulamanın meşru görülmesi, baskının sadece sınırsız yetki sahibi kişilerden değil; sınırsız yetkili çoğunluk yönetiminden de gelebileceğinin örnekleri demokrasi tarihinde çoktur. Fransız inkılâbından sonraki demokrasinin ilk uygulamaları baskıcı ve sınırsız bir yönetim şeklini almıştır. Yönetimin sınırlı olmadığı dönemlerde örneğin Almanya'da faşizme Fransız devriminden sonra ise totaliter yönetimlere yol açmıştır(Carter-Herz, 1970: 14). Genel terimlerde liberalizm bireysel özgürlüğün sınırlı yönetimi ve hukuk devletini vurgular. Diğer taraftan demokrasi ise katılımı ve halk egemenliğini vurgular (Huggins, 2006: 160). Demokrasi zamanla liberalizmin etkisiyle yönetimin anayasalarla sınırlanması, hukuk devleti kavramı ve güçler ayrımı gibi araçlarla yönetimin halk üzerindeki sınırsız egemenliği kısıtlanmaya çalışılmıştır. Demokrasinin liberalizmle etkileşimi günümüzdeki yönetimin sınırlandırılması anlamındaki demokrasi uygulamalarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Günümüzde liberal demokrasiler liderlerin düzenli, periyodik barışçıl değişimini sağlayan vasıtalarla, etkili temsil organlarıyla ve hükümetin eylemleri üzerinde kurumsal olarak sınırlamalar getirilerek bireyler ve gruplar için korumalar sağlayan yönetim sistemidir (Carter-Herz, 1970: 14-16).

Demokrasi, yönetimin belirlenmesi ve kanunların yapılması şekliyle ilgili iken liberalizm yönetimin özelliği ve kanunların içeriği ile de ilgilidir. Liberalizm, bir ideoloji iken demokrasi, siyasi kararların nasıl alınacağı ve yöneticilerin nasıl belirleneceği ile ilgili bir yol veya yöntemdir. Her ikisinin de ortak yanı siyaset olduğundan dolayı bu kavramlar zaman içinde birbirlerini etkilemişlerdir. Sınırsız halk egemenliği anlamındaki demokrasi liberalizmle etkileşimi sonucunda egemenliğin liberalizm ilkeleriyle sınırlandırılması yönüne gidilmiştir. Yönetimin anayasayla ve yasalarla sınırlandırılması, kuvvetler ayrılığı ve hukuk egemenliği yönetimin sınırlanmasına hizmet etmiştir. Diğer taraftan liberalizmin demokrasiyle etkileşme sonucu liberal düşünürlerin seçkin anlayıştan uzaklaşarak bireysel

hakların güvencesi amacıyla toplumun tüm kesimlerine oy hakkının verilmesi ile liberal düşünürler, genel olarak seçkinci yaklaşımdan uzaklaşmışlardır. Aslında demokrasi liberalleştikçe, liberalizmde demokratikleşmiştir denilebilir. Hayek'de bu konuda liberalizmin yasaların ne olması gerektiğiyle ilgili bir doktrin olduğunu, demokrasinin ise yasaların ne olacağının belirlenme tarzı ile ilgili yaklaşım olduğunu öne sürmüştür. Demokrasinin ve çoğunlukla alınan kararların her zaman doğru olamayacağı düşüncesine rağmen Hayek, demokrasiyi değişimin barışçıl tek yolu olarak görmüş ve özgürlüğe ulaşmada demokrasinin diğer hükümet sistemlerinden daha elverişli bir yol olacağını savunmuştur (Erdoğan, 2006: 60). Başlangıçta seçkinci bir yaklaşımla seçme ve seçilme hakkının belli özelliklere sahip insanlar tarafından kullanılmasını savunan liberal düşünürler, süreç içerisinde genel ve eşit oy ilkesinin savunusunu yapmaya başlamıştır. Bu dönüşümde özellikle demokrasi ile liberalizmin etkileşiminin önemli rolü olmuştur. Aklın bir ürünü olan liberalizm ideolojisi aydınlatma ve rasyonalizmden etkilenmiş ve akla dayanarak toplumsal olay ve gelişmeleri anlamaya ve çözüm yolları geliştirmeye çalışmıştır.

2.2.SİYASAL SİSTEM VE DEVLET

Devlet, insanların toplumsal yaşantısından dolayı ortaya çıkan, kararları ve eylemleri tüm toplum için bağlayıcı olan en kapsamlı örgütsel yapıdır. Bu yapının ögeleri toprak, insan, egemenliktir. Devlet olmaktan kaynaklanan yasama yürütme ve yargı erkleri vardır. Siyasal sistem ise, bu erklerin nasıl oluşacağını, bu erkleri kimlerin kullanacağını ve bu erklerin birbirleriyle olan ilişkilerinin nasıl düzenleneceğini belirlemektedir.

2.2.1.Siyasal Sistem

Siyaset ve diğer sosyal bilimlerde sistem yaklaşımı oldukça yenidir. Sistem düşüncesi ilk olarak 1950'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Talcott Parsons'un Sosyal Sistem gibi çalışmalardan ve sistem teorisi gelişiminden etkilenen bir yaklaşımdır. Doğa bilimlerinde, özellikle de biyoloji biliminde kullanılan sistem yaklaşımı siyasetin işleyişinde ve siyasetteki karmaşık ilişkilerin açıklanmasında kullanılmıştır. David Easton, siyasal alanda sistem yaklaşımını ilk kullanan ve bu yaklaşıma önemli

katkılar sunan bir düşündürdür. Easton yaklaşımında, bağlayıcı kararları şekillendiren süreçlere dikkat çekmiş, girdi ve çıktı bağlamında siyasal sistem yaklaşımını ortaya koymaya çalışmıştır (Heywood, 2004: 73-74).

Aralarında karşılıklı bağımlılık ilişkileri bulunan parçalardan oluşan (Çam, 1990: 76) sistemde parçalar arasında vazgeçilmez bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi bulunmaktadır (Turan, 1986: 16-17). Herbir parça bütünün varlığını sürdürebilmesi için vazgeçilmez ve yeri doldurulamaz işleve sahiptir. Bundan dolayı sistemin bir parçasındaki değişikliğin diğerlerini de etkilemesi ve değiştirmesi söz konusudur (Roskin-Cord, 1991: 22). Ayrıca, sistemde bir organ başka bir organın yerine faaliyet gösteremez ya da bir organ kendi işlevinden vazgeçemez.

Sistem teorisi uyarınca toplum, birbiriyle etkileşim halinde olan ve birbirine bağımlı öğelerden oluşan bir bütündür. Bu anlamda siyasal sistem, toplumsal sistemin alt sistemi olup içerisinde birbiriyle karşılıklı bağımlılık ilişkileri olan öğelerden oluşur. Öğelerin birbiriyle ilişkileri ve etkileşimlerinin farklılığı, siyasal sistemler arasındaki farkların oluşmasına neden olur. Sistemler çevre ve alt sistemlerle ilişkilerden etkilenir ve bunları etkiler. Devletle toplum arasındaki ilişkinin biçimini tanımlayan siyasal sistem diğer ifadeyle yönetenle yönetilenler arasındaki ilişkiyi düzenler. Siyasal sistem, toplumdaki üretilen değerlerin toplum içindeki dağıtım sürecindeki etkileşim ve işlemlerin bütünü oluşturur. Easton'a göre çevreden gelen taleplere yanıt ver(e)meyen siyasal sistem çöker (akt: Vergin, 2008: 53).

Sistem yaklaşımı, hükümete yönelik geleneksel yaklaşımlar yerine devlet mekanizmasında odaklanmış ve özellikle bir hükümet sisteminin kurumsal yapısı ve anayasal kurallarını incelemiştir. Devletin egemenlik hakkının organları arasında nasıl paylaşıldığı ve bu organların birbiriyle olan ilişkisi, çerçevesi, yetki ve sorumlulukları ile yöneten ve yönetilenler arasındaki ilişkilerin türü, kaynağı niteliği ve dayanağı sistem yaklaşımının çalışma alanına girmektedir (Türküne, 2011: 134). Siyasal çatışmanın hem ürünü hem de çerçevesi olan siyasal sistemler, sadece siyasal kurumların oluşturduğu siyasal rejimlerden değil; bu kurumların zeminindeki toplumsal yapıları da kapsayan siyasal güç dengeleri ve o dengelerin gerisindeki etkenler ile siyasal yaşamla ilgili tüm süreçlerden oluşmaktadır (Heywood, 2010: 48

; Kışlalı, 2003: 237). Toplum içinde yer alan ve toplumsal sistemin bir alt sistemi olan siyasal sistem, siyasetle ilgili en geniş alandır ve devlet ve organları yanında parti, çıkar grupları, seçmenleri de içine almaktadır. Toplumdan hükümete doğru gidildikçe siyasal kurumlar ve kararlar daha belirginleşir. Toplumla siyasal sistem ve bu sistemin alt unsurları arasında bir etkileşim ilişkisi vardır (Yayla, 2004: 6-7). Siyasal sistem, hükümetlerin ötesinde yöneten yönetilen ilişkisi vasıtasıyla birçok kurum, kural ve süreci içerisine almaktadır (Turan,1986: 16-17).

Siyasal sisteme girdiler, hem talep hem de desteklerden oluşmaktadır. Talepler daha çok yaşam standartlarının yükseltilmesi, istihdam, sosyal refah isteği, katılımcı yönetim, bireysel haklar ile azınlıkların korunması şeklinde olabilmektedir. Destekler ise vergi ödemeden, oy kullanmaya, kurallara uymaktan kurumlara değer atfetmeye kadar bir dizi durumu içermektedir. Sistem yaklaşımına göre vatandaşların talepleri olan girdiler, karar vericiler ve uygulayıcılar tarafından algılanır ve süreç sonunda karar veya eylem şeklinde çıktıya dönüşebilir. Çıktılar; politika yapma, kanun geçirme, vergi uygulama, kamu fonlarını tahsis etmeyi içeren hükümet eylem ve kararlarından oluşmaktadır. Çıktıların aynı zamanda daha fazla talep ve desteği şekillendiren döngüler üretmesi söz konusu olmaktadır (Heywood, 2004: 73). Sistemin çıktıları sosyal, ekonomik ve politik çevrede vatandaşların hoşlanabilecekleri ya da hoşlanmayacakları bir şekilde etki yapmaktadır. Vatandaşlar, yeniden taleplerini sistemin geri bildirim kanalları aracılığıyla ileterek önceki kararı değiştirebilen bir geri bildirim sürecine dönüşebilmektedir (Roskin-Cord vd, 1991: 22).

Toplumsal örgütler sadece üyelerinin faaliyet alanlarını veya ilgili kişi ya da faaliyetleri kapsarken siyasal sistemin karar ve eylemleri ile etkinliği tüm toplumu kapsayacak büyüklüktedir. Siyasal sistemin her faaliyeti, öncelikle her bireyi aynı şekilde etkilememesine rağmen, faaliyetleri mutlaka her bireyi ilgilendirir ve az ya da çok tüm toplum üyelerini etkiler, aynı zamanda toplumsal hayatın birçok boyutuyla ilgilidir. Siyasal sistemin ikinci özelliği kararların tüm toplumu üyeleri için bağlayıcı olmasıdır. Bundan dolayı toplum üyeleri açısından da uyulması zorunlu işlemlerdir. Doğal olarak da uyulmaması yaptırım gerektiren, gerekirse zor kullanma ve cezalandırmayı gerektiren kararlardır. Siyasal sistemin bir diğer özelliği

toplum adı verilen bir çevre içerisinde meydana gelmesi ve faaliyetlerini bu çevrede yürütmesidir. Bundan dolayı siyasal sistem içinde bulunduğu toplumsal çevrenin yalnızca çok boyutlu bir kesimini oluşturur. Siyasal sistemin içinde bulunduğu toplumdaki yakın çevresinden uluslararası çevreye kadar birçok sistemle az ya da çok etkileşim içerisinde bulunmaktadır (Turan, 1986: 16-17). Bir siyasal sistemin başarısı hükümeti halkın talebini dikkate almaya zorlayan kurumsal mekanizmaların çokluğu ve hükümet ile yönetilenler arasındaki iletişim kanallarının varlığına ve istikrarlı bir şekilde işletilmesine bağlıdır (Heywood, 2004: 73-74).

2.2.1.1. Siyasal Sistem Türleri

Siyasal sistemler ülkelerin tarih, sosyo-ekonomik yapı, gelişmişlik seviyesi, gelenek ve kültüründen etkilenmekte, ayrıca devlet erklerinin birbiriyle ve halkla olan ilişkilerine göre de değişiklik ve farklılıklar göstermektedir (Türküne, 2011: 134-136). Siyasal sistemler, vatandaşlardan gelen talep ve beklentileri çeşitli kanallar aracılığıyla sisteme dâhil eder ve ilgili kurumlara aktarma ve daha sonra da bu organlardan alınan kararları vatandaşa çeşitli yöntemler aracılığıyla aktarırlar. Ülkelerin siyasal sistemleri, toplumsal sistemlerinden mutlaka etkilenir. Bundan dolayı aynı ismi taşımasına rağmen ülkeden ülkeye siyasal sistemlerin uygulamaları arasında farklılıklar ortaya çıkar. Bunun en önemli nedeni bu ülkede yaşayan toplumların gelenek, tarih ve kültürel özelliklerinin siyasal sistemi üzerinde etkiye sahip olmasından dolayıdır.

Siyasal sistemleri sınıflandırmak sistemlerin kıyaslanması ve birbirlerine olan üstünlük ve eksikliklerini ortaya koymak açısından önemlidir. Siyasal sistemler geçmişten günümüze çeşitli ölçütler kullanılarak sınıflandırılmıştır. Aristo, siyasal sistemi yönetenleri esas alarak sınıflandırmış ve üçe ayırmıştır. Bunlar; ortak iyiliği amaçlayan tek kişinin yönetimi olan “monarşi” azınlığının yönetimini olan “aristokrasi” ve çoğunluğun yönetimi olan “politeia”dır. Ayrıca bunların olumsuz uygulamalarını da; tek kişinin çıkarını amaçlayan tek kişinin yönetimine “tiranlık”, zenginlerin çıkarını amaçlayan azınlık yönetimine “oligarşi”, yoksulların çıkarını amaçlayan çoğunluğun yönetimini ise “demokrasi” olarak ifade etmiştir (Türküne, 2011: 138).

Günümüzde siyasal sistemler, demokratik ve demokratik olmayan siyasal sistemler olarak iki gruba ayrılır. Bu sınıflandırmada yönetilenlerin devlet karşısındaki hak ve özgürlüklerinin güvence altında olup olmaması esas alınmıştır. Siyasal sistemin toplumsal sistemler ve diğer alt toplumsal sistemlerle ilişkisi, siyasal sistemin niteliğini belirler. İktidarın sınırlı olduğu ve yönetilenlerin hak ve özgürlüğü lehine kısıtlandığı yasama, yürütme ve yargı organlarının ayrıldığı ve ilişkilerin hukukla belli olduğu sistem demokratik liberal sistemi oluştururken, bu ayrımın iktidarın sınırlarının belirgin bir şekilde çizilmediği ya da yönetilenlerin hak ve özgürlüğü lehine olacak şekilde sınırlanmadığı, bireyin ve toplumun yaşam alanlarını bütünüyle kapsayacak ve biçimlendirecek şekilde kurgulandığı sınırsız iktidar yapıları demokratik olmayan sistemleri oluşturmaktadır (Türküne, 2011: 142). Yasama, yürütme ve yargı ile ilgili organların oluşumu, görev ve yetkilerinin kapsamı ile ilgili değişik uygulamalar ortaya çıkmıştır. Uygulamalar sonunda farklı siyasal sistemler ortaya çıkmıştır (Kaynar, 2014: 319).

Çağdaş demokrasiler yönetilenlerle yönetim arasında iletişim kanalları yaratarak hükümeti kamu taleplerine dikkat etmeye zorlayan birçok kurumsal mekanizmayı içermektedir. Ayrıca, demokrasilerde bulunan kurumsal çeşitlilik yarışan çıkarların hükümete erişim için birçok yol sunmaktadır (Heywood, 2004: 74). Demokratik ve totaliter sistemler politik alternatifler arasında zıt kutupları oluştururlar. Belli bir politik topluluğun yetişkin üyelerinin tamamının yani halkın yönettiği yönetim şekli demokrasi olarak adlandırılır. Bireysel ve toplumsal yaşamını düzenlenmemiş, belirli, büyük alanlar bırakarak hükümetin sınırlı olduğu sistemlere demokrasi adı verilir (Carter-Herz, 1970: 13). Demokrasi yönetimindeki yetkililerin değişmesi için düzenli, anayasal fırsatlar sunan siyasal sistem ve nüfusun mümkün olduğunca büyük bölümünün siyasal görev için yarışanlar arasında seçim yaparak çoğunluğun kararını etkilemesine izin veren toplumsal mekanizmadır (Roskin-Cord, 1991: 65). Demokratik sistemler, liderler arasında serbest yarışmayı gerçekleştirmek üzere dernek kurma ve haberleşme hürriyetlerine dayanarak, siyasal tercihlerin serbestçe ifadesine imkân vermektedir. Bu yarışma liderlerin ülkeyi yönetme iddialarının düzenli aralıklarla ve zora dayanmayan yollarla geçerli kılınmasını içermektedir. Demokratik bir sistem hiçbir etkin siyasal makamı yarışma dışında

bırakmaksızın ve toplumun herhangi bir üyesine uygulanması kuvvet kullanımına bağlı normlar yoluyla tercihini açıklamaktan yasaklamaksızın bunu gerçekleştirir (Linz, 1975: 13-14). Demokratik siyasal sistemlerde iktidarın yetkileri ve sınırları anayasalar ve kişi hak ve özgürlükleriyle sınırlıdır. İki den daha fazla siyasal partinin herkesin gözü önünde siyasal mücadele yaptığı yöneticilerin serbest, eşit ve düzenli aralıklarla yapılan seçimlerle iş başına geldiği siyasal sistemdir. Bu sistemlerde oy verme hakkı genel, oylama gizli, oyların sayımı ise açık şekilde yapılır (Tilly, 2007: 8). Bu sistemlerde iktidar ve muhalefet vardır. Kurala dayalı olarak yapılan seçimlerle iktidarın kim olacağı belirlenir ve iktidar seçimlerle değişebilir (Çam, 1990: 477). Demokratik siyasal sistemlerde serbest seçimlerle oluşan yasama ve yürütme organları vardır. Bu organlarda görev almak için yarışan siyasal partiler, özgür bir medya ve sivil toplum vardır (Roskin, Cord, 1991: 62). Demokratik rejimlerin bir diğer önemli özelliği güçler ayrılığı ilkesidir. Bu ilkeyle yasama, yürütme ve yargı yetkileri ayrı organlara verilmiştir. Güçler ayrımının sağlandığı demokratik siyasal sistemlerde özellikle yasama ve yürütme arasındaki ilişkinin yada başka bir ifadeyle yürütme organının nasıl oluşacağı konusuna bağlı olarak demokratik siyasal sistemler parlamenter sistem, başkanlık sistemi ve yarı başkanlık sistemi olarak üçe ayrılır.

Demokratik sistemlerin ilk gelişen türü olan parlamenter sistem İngiltere kaynaklıdır (Kaynar, 2014: 319). Parlamenter demokrasinin en önemli özelliği, yasama ve yürütme organlarının çok belirgin bir şekilde ayrılmamış olmasıdır. Bu sistemlerde yürütme organı genellikle seçimlerle oluşan yasama organının içinden çıkar. Yürütme ile ilgili işler yasama organından çıkan hükümet tarafından yerine getirilir. Siyasi sorumluluk yasama organı içinden seçilerek oluşturulan hükümete aittir. Hükümet eylemlerinden dolayı parlamentoya karşı sorumludur. Parlamenter sistemde yürütme faaliyeti tek bir organda toplanmaz. Parlamenter sistemde yürütme iki başlıdır. Yürütme organının başı başbakan ve cumhurbaşkanı veya kral gibi farklı kişilerden oluşabilir. Parlamenter rejimde yürütme organı sembolik ve sorumsuz devlet başkanı (kral veya cumhurbaşkanı) ve başında başbakan bulunan bakanlar kurulundan (hükümet) oluşur ve hükümet meclise karşı sorumludur (Çam, 1990: 483; Kaynar, 2014: 319; Gözübüyük, 1991: 26,27). Parlamenter sistemin önemli bir

özelliği devlet başkanı'nın rolünün hükümet başkanının rolünden ayrılması ve yürütmenin sorumsuz kanadını oluşturmastır (Huggins, 2006: 347).

Parlamenter sistemde yürütme meclisin içinden çıkar ve hayati bir şekilde onun görevde kalma yeteneği yasamanın güvenoyuna bağlıdır(Huggins, 2006: 348). Bundan dolayı parlamenter sistemlerde yasama ve yürütme organlarının birbirini etkileme yetkisi vardır. Yasama hükümeti kuramazsa devlet başkanı tarafından yasama organının yeniden belirlenmesi için seçimlere gidilebilir (Kaynar, 2014: 319). Parlamenter sistemle yasamayla yürütme arasındaki ilişki, iş birliği ve karşılıklı etkileme mekanizmasının oluşumuna dayanır. Parlamenter sistemin en belirgin özelliği seçime dayalı ve temsil niteliği olan parlamentoya karşı sorumlu bir hükümetin bulunduğu, yasama, yürütme ilişkisinin esnek kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanan bir siyasal sistem olmasıdır. Parlamenter sistemde hükümetin meclis çoğunluğuna dayanması yürütme ve yasama arasında uyumun sağlanmasında etkili olmaktadır. Parlamenter sistemin en önemli özelliği hükümetin devlet başkanına değil; meclise karşı sorumlu olmasıdır. Bundan dolayı meclis, hükümeti düşürme gibi bir yetkiye sahiptir. (Gözübüyük, 1991: 26- 28).

Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme arasında kesin bir ayrım oluşturulmaya çalışılır(Kaynar,2014:319).Parlamenter sistemin tersine başkanlık sistemi katı güçler ayrımı ilkesine dayanır. Başkanlık sistemi, güçlere en çok ve en ileri derecede ayrımı ve bağımsızlığı sağlayan sistemdir. Bu sistemde devlet başkanı halk tarafından seçilir. Yürütme halkın seçtiği başkan, yasama ise kongre tarafından yerine getirilir. Başkanlık sisteminin en belirgin özelliği, halk tarafından seçilen başkanın yürütme gücünü tek başına elinde bulundurması ve güçler ayrımı ilkesinin katı bir biçimde uygulanmasıdır. Devlet başkanı yasama organına eş bir otoriteye sahiptir. Organların hiç biri diğerlerini etkileme yetkisine sahip değildir. Bakanlık görevini yürütenler doğrudan doğruya başkana karşı sorumludurlar. Parlamenter sistemin tersine başkanlık sisteminde yasamanın yürütmeye ya da yürütmenin yasamayı düşürme gibi yetkisi yoktur. Devlet Başkanlığı yetkisini elinde tutan başkanın yanında ayrıca bir hükümet başkanı yoktur. Yürütme ve yasama arasındaki görevler kesin bir şekilde bölüşlmüştür. Yasama yetkisi meclise.yürütme yetkisi ise başkana aittir. Yürütme yetkisi parlamento karşısında bağımsız olan ve ulusça seçilen

bir başkan tarafından kurulan hükümete verilmiştir. Bu sistemde seçimle gelen devlet başkanının parlamento karşısında büyük bir prestiji ve gücü vardır (Çam, 1990: 489; Gözübüyük,1991: 32). Verne'ye göre başkanlık sisteminde Devlet Başkanı ve hükümet başkanı diye bir ayrım yoktur. Bu sistemde başkan tek icra organıdır. Başkan, meclisi dağıtamaz yada baskı altına alamaz (akt. Huggins, 2006: 349). Başkanlık sisteminde yürütme organı doğrudan seçimle belirlenir. Bundan dolayı yürütme, yasamanın güvenoyuna yada onayına bağlı değildir (Huggins, 2006: 349). Teoride yasama ve yürütme organları birbirlerini feshedemezler. Böyle bir sistemde devlet başkanı ve ayrıca başbakan ve hükümet şeklinde ayrı organlar yoktur. Devlet başkanı ve oluşturduğu kabinesi vardır. Parlamenter sistemlerdeki gibi devlet başkanlığı sembolik bir makam değildir.

Yarı başkanlık sisteminde ise cumhurbaşkanı halk tarafından seçildiği için daha güçlü ve yetkili bir organdır (Kaynar, 2014: 319). Parlamenter sistemde seçimlerle devlet başkanının belirlendiği ve güçlendirildiği sistemdir.

Demokratik olmayan siyasal sistemlerde ise bazen tek parti vardır. Ancak özgür bir toplum ve medya yoktur. Demokratik olmayan sistemlerde medya devlet tarafından sıkı kontrol edilir. İnsanlara sadece hükümetin onların bilmesini istediği şeyler sadece söylenir. Her vatandaş evlenmek, çocuk sahibi olmak, iş yeri ve ikâmet değiştirmek için devletin iznine ihtiyaç duyar (Roskin-Cord, 1991: 62). Bazende çok parti, sivil toplum örgütü ve medya vardır. Ancak varlıkları göstermelidir. Yani bunlar yine devletin kontrolü altındadırlar. Demokratik olmayan sistemlerde güdümlü sivil toplum örgütü, medya ve siyasal partiler vardır. Demokratik olmayan devletlerde vatandaşları üzerinde hemen hemen sınırsız güce sahip hükümetler vardır (Roskin-Cord,1991: 63). Demokratik olmayan siyasal sistemler azınlıkların hürriyetini sadece fiili yoldan sınırlamakla kalmaz, çoğu zaman bunlara kesin biçimde sınırlamalar da koyar ve bu kuralların yorumunun bağımsız, objektif kurullardan çok; yöneticilerin kendilerine bırakarak onları geniş bir takdir yetkisi içinde uygular (Linz, 1975: 13-14). Demokratik sistemlerde devlet ve organları dışındaki sivil toplum örgütü gibi siyasal sistemin unsurları, devleti özellikle de hükümeti etkilemeye çalışmaktadır. Eğer devlet dışındaki siyasal sistemin unsurları devletin faaliyetlerini etkileyemez ve bu unsurlar devlet ile eklemlenmeye başlarsa

demokratik sistemden uzaklaşılması durumu ortaya çıkar. Toplumsal ve siyasal alandaki baskı, denetim ve belirleyicilik düzeyi, benzer özelliklere sahip otoriterliği veya totaliterliği ortaya koyması açısından önemlidir (Yayla, 2004:7-8). Demokratik olmayan siyasal sistemler ise otoriter ve totaliter sistemler olmak üzere ikiye ayrılır.

Totaliter sistemlerin özü ise belirli bir ideoloji doğrultusunda tüm toplumu biçimlendirme esasına dayanır. Bu sistemlerde ideolojik felsefeye dayalı olarak baskıyla belirli bir toplum oluşturulmaya çalışılır. Totaliter sistemlerde genellikle siyasal sistem, toplumsal yapıya bütünüyle yön verme ve şekillendirme çabası içerisindedir (Yayla, 2004: 7-8). Politik otoritenin insanların ve toplumun yaşamındaki her şey üzerinde bir ilke ya da ideoloji uyguladığı sistemlere totaliter sistemler denilir (Carter-Herz, 1970: 13). Tek parti politikası, oy vermenin olmaması, bireysel özgürlüğün olmaması, hükümetin basını kontrolü, ekonomik ve sosyal tabakalaşmanın desteklenmesi, hükümetinin ekonominin tamamını kontrolü, bireysel bilincin tamamen kontrolü yada yok edilmesi, tek parti adayını seçme zorunluluğu, anayasacılığın olmaması, aşırı şekilde kısıtlı bireysel özgürlükler, devlet tarafından belirlenen sosyal yapı, (Roskin&Cord, 1991: 64) totaliter sistemlerin başlıca özellikleridir. Totaliter yönetimler kontrolleri altındaki insanları yeniden şekillendirme ve dönüştürmeye ve insan yaşamının ve aktivitesinin her yönünü düzenlemeye çalışırlar. Aslında totaliter yönetim bir partinin tüm politik, ekonomik, askeri ve yargı gücünü elinde tuttuğu hükümet sistemidir. Bu tek parti, toplumu yeniden yapılandırmaya toplumun değerlerini belirlemeye, vatandaşlarının özgürlüklerini kısıtlamayacak ve hareketlerini gözlemleyecek ve tercihlerini kontrol edecek şekilde vatandaşlarının kişisel yaşamlarına müdahale etmeye teşebbüs eder. Totaliter devletler aktivitelere kitlesel katılım konusunda da ısrar ederler. Sistemin başarısı için istek üretmek amacıyla bilinçli bir çaba gösterirler.

Totaliter devletlerin altı özelliği vardır. İnsan yaşamının tüm alanlarına uygulanan resmi bir doktrin vardır. Tek bir parti yönetimi vardır. Ve bu parti doktrinle özdeşleşen güçlü kişiler tarafından yönetilir. Hem fiziksel hem de psikolojik metotları kullanan gizli polis araçları, kitlenin parti ideolojisine bağlanmasını garanti etmek için totaliter yönetimlerin asıl destek sağlayıcısıdır. İletişim ve silahların tekeli devlete aittir. Katı bir şekilde merkezi kontrol

ekonominin her alanında uygulanır (Roskin&Cord, 1991: 73-75). Totaliter sistemlerin şu niteliklere sahip olması gerekir. Toptancı bir ideoloji kitlesel tek partiyle ve diğer mobilize edici örgütlerin varlığı, iktidarın geniş bir seçici çevreye hesap verme durumunda olmayan ve iktidarda kurumsallaşmış barışçı yöntemlerle uzaklaştırılmayan bir kişi ve yardımcılarında veya küçük bir grupta toplanmış olmasıdır (Linz, 1975: 21). Brzezinski'ye göre, totaliter sistemlerin başlıca özellikleri şunlardır: Totaliter sistemler toptancı bir ideolojiye ve bu ideolojiye bağlı genellikle tek bir kişinin, yani diktatörün liderliğindeki bir tek partiye sahiptir. Çok gelişmiş bir gizli polis örgütüne ve kitlesel haberleşmenin, kullanmaya elverişli silahların bütün toplumsal ve ekonomik örgütlerin tekelden kontrolü vardır. Yani totaliter sistemlerde toptancı bir ideolojiye gizli polisten güç alan bir partiye ve toplumda kişiler arası ilişkilerin tüm alanlarında devletin tekeli vardır (akt: Linz, 1975: 21).

Totaliter sistemlerde tekçi bir iktidar merkezi vardır. Tekelci özerk ve fikren çok geliştirilmiş bir ideoloji vardır. Yönetici gruptakiler onların emri altında kendilerini ve partiyi, ideolojiyle özdeşleştirirler, politikalarına temel yaparlar ve politikalarını meşrulaştırmakta kullanırlar. Tek partive onun yan kuruluşu olan örgütler vasıtasıyla vatandaşların siyasal görevlerde ve kolektif sosyal görevlere katılmaları ve bu amaçla aktif bir mobilizasyon içinde olmaları özendirilir, talep edilir ve ödüllendirilir (Linz, 1975: 25). İdeoloji aracılığıyla toplum tektipleştirilir. Totaliter sistemlerde devletle toplum arasındaki sınırın yıkılması ve toplumun siyasal örgütler, genellikle parti ve onun yan kuruluşları tarafından topyekün siyasallaştırılmasıdır.

Otoriter sistemlerin özelliklerini ise şöyle tanımlayabiliriz: Tek parti yönetimi yada hiç parti olmaması, kendi kendini belirleyen ya da partinin belirlediği liderlik seçeneğinin olmadığı seçimler, hükümet üzerinde kısıtlamanın az olması ya da hiç olmaması, hükümet üzerinde doğrudan askeri etki, yönetimin ekonomik sistem ve yapıyı belirlemesi ve hükümetin basını kontrolü bu sistemin temel özellikleri arasında sayılabilir (Roskin&Cord, 1991: 64). Sınırlı fakat sorumlu olmayan bir siyasal çoğulculuğa yer veren; işlenmiş ve yol gösterici bir ideolojiye değil; kendine özgü zihniyetlere sahip olan, gelişimlerinin bazı aşamaları dışında yaygın ve yoğun siyasal bir mobilizasyon oluşturmayan bir liderin veya bazen küçük bir grubun

biçimsel yönden iyi belirlenmemiş fakat uygulamada oldukça tahmin edilebilir sınırlar içinde iktidarı kullandıkları siyasal sistemlerdir. Sınırlı çoğulculuk olmasına rağmen hangi grupların varlığına hangi şartlarda izin verileceği konusunda yöneticilerin takdir yetkisi çoktur. Burda en önemli niteliklerden biri siyasilerin hukuken ve siyaseten hesap verme durumunda olmamalarıdır. Otoriter sistemlerde ideolojiden daha çok sözde aydınlar tarafından yazılı biçimde olmak üzere fikri bakımdan az çok işlenmiş ve örgütlendirilmiş düşünce sistemleri vardır. Otoriter rejimlerdeki sınırlı çoğulculuk ve kendilerine göz yumulan çoğulcu unsurların değişik anlarda iktidarın kullanımındaki değişik payları rejim içinde sözde muhalefet görüntüleri oluşturur (Linz, 1975: 130-140). Otoriter yönetim en az seviyede halk katılımıyla bazı özel unsurlar tarafından gücün uygulandığı yönetim sistemidir. Otoriter devlet yönetimleri, genellikle insan aktivitesinin her yönünü kontrol etmeye teşebbüs etmez. Çoğunlukla ekonomik, sosyal, dini, kültürel ve ailesel meseleler bireylere bırakılmıştır. Otoriter rejimlerde insanlara zorla bir ideoloji benimsetilmeye çalışılmaz. Otoriter yönetim toplumu bir lider ya da grubun başkanlığı altında özel emirler zincirinin olduğu hiyerarşik bir örgüt olarak görür. Emir, itaat ve düzen, özgürlük, rıza ve katılımdan daha yüksek değerlerdir. Bundan dolayı vatandaşların kanunlara itaat etmesi vergileri ödemesi beklenilir. Otoriter yönetimlerde yasama, yöneticilerin önerilerini onaylamak için tasdik makamından başka bişey değildir (Roskin&Cord, 1991: 77).

Otoriter rejimler kurumların, kişilerin önünde silindiği, güçler ayrımından daha çok güçler birliği ilkesinin olduğu ve bu yetkinin de belirli bir kişi yada grubun elinde olduğu bir sistemdir.

2.2.2.Devlet Kavramı, Gelişim Süreci ve Türleri

Devlet, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanların iç ve dış egemenlik hakkına sahip bir otorite altında yaşamlarını sürdürdükleri siyasi bir yapıdır. Kimilerinin insanlığın ulaşabileceği siyasi son form olarak yücelttikleri devlet kimilerine göre egemen sınıfların sömürü aracı olduğu için ortadan kaldırılması gereken bir yapı iken kimilerine göre ise devlet toplum üzerindeki belirleyiciliği olabildiğince kısıtlanması gereken bir yapı olmuştur. Bu kapsamda

faşizm, devleti tapılacak derecede yüceltirken, anarşizm ve sosyalizm devleti ortadan kaldırılması gereken bir yapı olarak görmekte, liberalizm ise devleti, kurallara bağlı sınırlı kurumsal bir varlık olarak kabul etmektedir.

2.2.2.1.Devlet Kavramı

Gelişmiş, karmaşık toplumların ayrılmaz bir parçası ve modern politikanın anahtarı kabul edilen devlet, 16. yüzyıldan beri Avrupa'da gelişmiş merkezi sivil yönetim şekline atfen kullanılan bir kavramdır (Minogue, 1987: 236). Sınırları belirlenmiş toprak parçasının tümü üzerinde etkili olacak şekilde karar alma, uygulama ve bu karara uymayan ya da karşı gelenleri cezalandırma yetkisine sahip genel (Hugging, 2006: 330) siyasal bir örgüt (Özipek, 2011: 74; Hugging, 2006: 330) olan devlet, Weber'de kanunların uygulanmasını sağlamak için meşru fiziksel güç kullanma tekeline sahip olduğu iddiasını devam ettiren zorunlu politik bir örgüttür (Cudworth vd, 2007: 3).Hague, devleti sınırları içindeki diğer bütün iktidar odaklarının üstünde güç kullanımını düzenleme kapasitesi olarak tanımlarken (akt. Türköne, 2011: 76), Weber ise devleti belirli sınırlar içinde meşru fiziksel güç kullanımı hakkına sahip olan bir insan topluluğu olarak(Morris,2004:195) tanımlamaktadır. Peter Harris ise devleti; halk, güç, ülke ve egemen bir siyasal otoritenin birlikteliğinden oluşan siyasi bir örgütlenme olarak tanımlamıştır (akt. Türköne, 2011: 76). Weber'e göre meşru bir şekilde kalıcı ve sürekli olarak şiddeti bir araç olarak kullanma yetkisine sahip olan devlet, toplum üzerinde hâkimiyet kuran siyasal bir örgütlenmedir (Vergin, 2008: 32).

Devletle ilgili tanımlar çok farklı olmasına rağmen ilk etkili tanım Marx Weber tarafından yapılmıştır. Modern devletin güç kullanma tekeline sahip olması onun devamlılık ve zorunlu yargılaması kadar asıl özelliğidir. Weber'in tanımına göre modern devletin unsurları, yönetim personeline çalıştırılan merkezi ve bürokratik organize olmuş yönetsel ve yasal düzen, onun yetki alanı içinde meydana gelen olayları üzerindeki bağlayıcı otoritesi (Hay&Lister, 2006: 5) bölgesel alan yani toprak ve güç kullanma tekeli (Morris, 1998: 13; Gill, 2003: 2-3; Pierson, 2004: 6). Modern devletler, egemendirler; yani kendi sahası içersinde belli bir otoriteye sahiptirler ve diğer devletlerden belirgin bir şekilde bağımsızdırlar (Morris, 1998:

16). Devleti diğer örgütlerden ayıran en önemli özelliği ise bireyi kurallara uymaya zorlama ve bireyin devletten ayrılma özgürlüğüne her zaman sahip olmaması durumudur. Bu açıdan devlet, vatandaşları ve diğer tüm sosyal grupları üzerinde buyurgan bir konumda bulunmaktadır. Yani devlet ile diğer tüm bireysel ve toplumsal varlıklar arasında siyasal bir eşitsizlik söz konusudur.

Devlet belli bir bölgesel alanda çalışan bizim üzerimizde meşru güç ve otoriteye sahip olan; kanun ve emirlerini kabul etmezsek ya da ona karşı gelir ya da onun eylemlerine direnirsek bize karşı nihai yaptırım olarak meşru bir şekilde güç kullanabilen kurumların unsurların ve öğelerin hepsine refere eder (Huggins, 2006: 330). Devlet vergi koyma, vergiyi zorla toplayabilme, askere alabilme vb. yaptırım gücüne dayalı faaliyetleri yerine getirebilmektedir. Devlet, idari kurumlar ve yasalar olarak tanımlanabilir. Tarihsel olarak uluslardan önce ortaya çıkan devletler, daha sonra ulusları oluşturmuştur. Yüzyıllar içinde Fransız devleti belli bir lehçenin kullanımına karar vermiş, ülke çapında eğitim standartları dikte ederek ve zorlayarak Fransız bilincini geliştirerek Fransız ulusunu oluşturmuştur. Bu anlamda aslında bütün devletler, özellikle ulus devletler bir parça yapay ve bir dereceye kadar inşa edilmişlerdir (Roskin vd, 2007: 1)

Giddens,(1985) ve Skinner (1978)' a göre moderndevletler, ulus devletlerdir. Politik araçlara sahiptir. Yönetici yönetilen farklılaşması vardır. Sınırlı bir bölge üzerinde üstün egemen güce sahiptir. Yaptırım gücü tekeli iddiasıyla desteklenir. Tüm vatandaşlarından minimum seviyede destek ve sadakata sahiptir (akt.Held, 1995: 87). Bu tanım modern devlet sistemlerinin önemli yeniliklerini vurguladığı için faydalıdır. Modern devlet sistemlerinin önemle yenilikleri şunlardır: Modern devletlerin sınırları genellikle sabitlenmiştir(bölgecilik); polisi ve ordusuyla sürdürülen yaptırım araçları ve gücü üzerinde tekele sahiptir (şiddet araçlarının kontrolü); kişisel olmayan ve egemen politik bir düzen; meşruiyet (Held, 1995: 88).

Örgütsel yaklaşımda devlet, sosyal varlığın kolektif ve örgütlenmesinden sorumlu ve giderleri toplum tarafından karşılanan kamusal olarak tanınan bir dizi kurumdan oluşan ve kurumsal düzeyde somutlaştırılmış bir siyasal iktidar biçimidir (Çam, 1990: 305). Weber'in işgal edilen konumları kişilerden bağımsız gördüğü

(Cudworth vd, 2007: 4) devlette, karar ve eylemleri uygulayabilme gücü olan egemenlik hakkı merkezde bulunmaktadır (Roskin&Cord vd, 1991: 26).

Heywood (2010: 127), devletin özelliklerini beş ana başlıkta özetlemiştir;

- Devlet egemen bir güç olarak toplumdaki diğer tüm birlik ve grupların üzerinde mutlak ve sınırlandırılmamış iktidar hakkı ve uygulamasına sahip siyasi bir yapıdır.
- Sivil alandaki özel kuruluşlar çıkar üzerine kurulmuş olmasına ve eşitlik üzerinden faaliyet yürütmesine karşılık, kamusal kurumlar kolektif kararlar almakta ve uygulamaktadırlar.
- Devletin kararlarının kamusal çıkar veya ortak iyi adına alındığı iddia edildiği için toplumun üyeleri bakımından genellikle bağlayıcı kabul edilir.
- Devlet, otoritesi zorla desteklenir devlet kanunlarına itaati sağlama ve onu ihlal edenleri cezalandırma kapasitesine sahip hükmetme aracıdır. Meşru şiddet kullanma tekeline sahip devlet, egemenliğinin pratikteki ifadesidir.
- Devlet, en azından teorik olarak uluslararası düzeyde otonom bir varlık olarak görülür.

2.2.2.2.Devletin Gelişim Süreci

Batı Avrupa'da 16. yüzyılda ortaya çıkan ve zamanla dünyaya modern devleti önceki devletin formlarından ayıran en önemli fark, önceki devlet formlarında çoklu ve bölünmüş iktidar yapılarının mevcut olmasıdır. Belirli sınırlar içinde meşru güç kullanma tekeline sahip egemen bir otorite olarak devlet bir dizi aşamadan geçerek gelişim göstermiştir. Eski Yunan şehir devletleri, Roma İmparatorluğu'nun kabile federasyonları, feodal krallıklar ve kent devletleri (Minogue, 1987: 236) bu aşamalarda ortaya çıkan başlıca devlet yapılarıdır. Tarihin çeşitli dönemlerinde ortaya çıkmış bu devlet yapılarını birbirinden ayıran pek çok özellik bulunmaktadır. Feodal derebeylerin yerel iktidarı ile kilisenin manevi iktidarının ortadan kaldırılmasıyla ortaya çıkan (Özipek, 2011: 71) yeni bir devlet formu, modern devletin sahip olduğu bütüncül siyasi iktidar yapısı (Türköne, 2011: 71), modern devleti diğer devlet yapılarından farklı kılan en önemli özellik olarak öne çıkmaktadır. İktidarın kiliseyle ya da yerel feodal beylerle paylaşıldığı feodal

dönemde yönetim ve ekonomi merkezi bir düzenlemeye çok fazla ihtiyaç duymuyordu. Ancak, 16 ve 17. yüzyılda önce Fransa ve İngiltere daha sonra Almanya, Rusya ve Avrupa'nın diğer bölgelerinde monarklar, toprak aristokrasisini egemenliği altına almaya başlamıştır. Bu süreçte farklı iktidar yapılarını egemenliği altına alan krallar, sürdürülebilir güçlü bir yönetim için askeriye ve maliye bürokrasisine ihtiyaç duymuştur.

Modern devlet, yasal ve meşru güçtür. Bu bağlamda onun uyguladığı güç, yalın bir güç değil; devletin var olduğunu çıkardığımız kurallar dizisi ile uyumlu ve onun adına uygulanan güçtür. Modern devlet belli bir toplum içinde ya da uluslararası ilişkilerde çeşitli toplumlar arasında güç ilişkilerinde egemenlik yani tam bağımsızlık kavramının kabulüdür (D'entreves, 1969: 96). Sınırları belirlenmiş toprak parçasında tek bir politik otorite kaynağı olması gerektiği düşüncesi anlamına gelen egemenlik anlayışına dayanan modern devlet, tedrici bir gelişim gösterdiği gibi (McGovern, 2007: 21) çok merkezli ve çoğulcu iktidar yapısından tek (mutlak) bir iktidarın merkezine kaymıştır (Özipek, 2011: 71). 1648 Westphalia anlaşması sonucu Avrupa'da ülkelerin birbirlerinin iç işlerine karışmama hususunda sözleşmesi modern devletin oluşum ve yaygınlaşmasında dönüm noktası olmuştur. Birbirlerinin egemenliklerini tanıyan modern devletler, bu süreçte önceki dönemlerdeki çoklu, bölünmüş iktidar yapısının tersine, tekli ve bütüncül bir iktidar yapısına ve meşru güç kullanma yetkisine sahip egemen bir otoriteye sahip olmuşlardır. Modern devlette iktidarın merkezileşmesi, burjuvazinin varlığını bir nevi garantiye aldığı gibi, yerelde farklı vergilere ve hukuka tabi olmasından kaynaklanan birçok sorunun da çözümünü sağlamıştır (Türküne, 2011: 505). Ayrıca, modern devletin gelişimi burjuvazinin uluslararası alanda yapmakta olduğu veya yapacağı ticaretin güvenliğini sağlayacak siyasi bir zeminin oluşmasına büyük katkı sunmuştur.

Anayasa ve hukuka dayanan modern ulus devletlerin yükselişi dünyayı değiştirmiştir ve vatandaşların bağlılıklarını kral, kilise ve benzeri kurumlardan devlete aktarmışlardır. 1789 Fransız inkılâbı, insanların egemenliğin asli sahibi olarak kendi kendini yönetme isteğini ortaya çıkartan yeni bir sürecin ve ulusçuluk düşüncesinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Roskin&Cord vd, 1991: 28). Ayrıca Michael Mann'ın da belirttiği gibi modern devlet, tarihsel süreç boyunca

bütün sınırlama çabalarına rağmen gittikçe daha çok hayatın içine nüfuz etme eğiliminde olmuş ve çoğu zaman da bu eğilim toplumsal alanda fiili olarak etkisini göstermiştir (akt. Mcgovern, 2007: 34).

2.2.2.3. Liberalizmin Devlet Yaklaşımı

Devlet iktidarına dair birbiriyle çelişen, birbirinin zıttı olan birçok yorum ve düşünce ileri sürülmüştür. Devletin üstlenmesi gereken görevleri nelerdir? Bireylere hangi alanda faaliyetler bırakılabilir? Devlet ne yapmalıdır? Ya da neyi yapmamalıdır? Devleti temelden kötü veya gereksiz gören anarşistler hariç genellikle tüm siyaset düşünürleri devleti bir şekilde değerli olarak görmüşlerdir. Fakat devletin tam olarak hangi rolü oynaması ve dolayısıyla da devlet ile sivil toplum arasındaki temel dengenin nasıl kurulması gerektiği konusunda siyaset düşünürler arasında çok önemli farklar ortaya çıkmıştır. Bu görüş farklılıklarına göre ileri sürülen devlet çeşitleri şu şekilde sıralanabilir:

- Minimal devlet
- Kalkınmacı devlet
- Sosyal Demokrat devlet
- Kolektifleştirilmiş devlet
- Totaliter devlet (Heywood, 2010: 137)

Farklı ideolojik bakış açılarına göre devlete farklı işlev ve beklentiler yüklendiği gibi zaman ve mekâna göre farklı devlet yapıları ortaya çıkmıştır. Klasik liberaller devlete birey ve toplum üzerindeki belirleyiciliği olabildiğince azaltılmış bir misyon yüklemişlerdir. Bireyi ve bireysel gelişimi merkeze alan klasik liberaller, devletin, ekonomi başta olmak üzere toplumsal ve sosyal alandaki belirleyiciliğindeki artışa karşı dikkatli olunması gerektiğini özellikle vurgulayarak minimal bir devlet savunusu yapmışlardır (Macridis; 1983, 38). Klasik liberalizmin öncülerinden Locke devleti, özgürlüğü ve mülkiyet hakkı gibi (Roskin-Cord vd, 1991: 35) insanın sahip olduğu doğal hakların, ki bu haklar siyaset yönetimin asli varoluş amacıdır, korunması ve kişiler arasındaki özel sözleşmelerin uygulanabilirliğinin sağlanması (Erdoğan, 2006: 47) için kurgulanmış siyasi bir yapı olarak görmektedir. Klasik liberalizm, devletin alanının sınırlı olması gerektiğini

savunduğu gibi siyasetin alanının da sınırlı olması ve bireysel ve toplumsal alanı tümüyle kontrol eder ve etkiler bir şekilde olmamasını savunmaktadır (Yayla, 2003: 208). John Stuart Mill'e göre devlet tarafından uygulanan her türlü sınırlama kötü olduğu için bireylerin bazı şeyleri iyi yap(a)maması durumunda dahi devlet bu şeyi kendisi yapmamalıdır. Çünkü devletin bu müdahalesi bireysel girişim ve bağımsızlığın altını oyduğu gibi devletin gücünü artırır ve bireysel özgürlüğü de azaltıcı bir etki yapar (Macridis, 1983: 38). Nötr bir devlet teorisini savunan Kant'a göre ise devletin belirli bir ahlak anlayışını insanlara zorla dayatmak veya belirli bir mutluluk anlayışını takviye etme ya da destekleme gibi bir lüksü olamaz (Yayla, 2003: 202). Devletin görevi farklı iyi tasarımları olan bireylerin barış içinde bir arada yaşamalarının dış koşullarını oluşturmak ve korumaktan ibarettir.

Liberalizme göre devlet, insanın daha rahat ve güvenli yaşamak için sözleşerek oluşturduğu araçsal bir değerdir. Bundan dolayıdır ki, devletin aşkın ya da kutsal bir niteliği yoktur (Türköne: 2011, 82). İlişki kurma serbestisinin (Yayla, 2003: 193) bulunduğu serbest piyasa düzeni için iç ve dış barışı koruma, adil kurallar koyma başta olmak üzere (Erdoğan, 2006: 51) kimsenin kimseye baskı yapmamasını sağlamak, toplumsal ve bireysel özgürlükleri korumak, bireysel ekonomik özgürlüğü devam ettirmek devletin asli işleridir (Macridis, 1983, 38).

Devletin oluşumunu güvenlik sorununa Hobbess (Roskin-Cord vd,1991: 10) veya doğal hakların korunmasına dayandıran sözleşmecî yaklaşımlar liberalizmdeki devletin sınırlarını da bir nevi çizmiş oluyorlardı. Klasik liberaller devleti adalet, iç güvenlik ve ulusal güvenlik görevi ile sınırlandırmışlardır. Devlete verilen bu görevlerle içte ve dışta bireysel ile toplumsal olana yönelen zor kullanımının engellenmesi amaçlanmışır. Bundan dolayı liberalizm, devletin bu üç fonksiyonunu aşan zor kullanımını önlemenin yollarını aramaya büyük çaba göstermiştir. Ayrıca, doğal hukukla, soyut kurallarla, sınırlandırıl(a)mayan devlet, insan özgürlüğüne yönelik en büyük tehdit unsuru olarak kabul edilmiştir (Yayla, 2003: 200- 207).

Özgürlüğü esas alan liberalizm, bireyin özgürlüğünün korunmasını ve güvence altına alınmasını istemiştir. Böylesi bir koruma ve güvence toplumdaki tüm birey ile grupları kısıtlama yeteneği olan egemen bir devlet tarafından sağlanabileceği için hukukun egemen olduğu bir devlet yapısıyla sağlanabilirdi

(Heywood, 2011: 53). Liberal devlet, belli bir insan ve toplum modeli gerçekleştirmek için uğraşmayacağı gibi insan hakları ve hukuk devleti ilkeleriyle sınırlandırılmalıdır. Çünkü, toplumda barış ve adaleti sağlayacak şekilde devleti kurgulamak, bireysel tercih ve ilişkileri özgür kılmayı beraberinde getirecektir. Liberalizm insana ve topluma biçim vermek ihtirasıyla değil devleti araçsallaştırmak, siyasi iktidarı sınırlamak ve insanileştirmek arayışının ifadesidir (Erdoğan, 2006: 146).

Devletin işlevini farklı iyi tasarımları yapan bireylerin barış içinde bir arada yaşamalarının koşullarını oluşturmaktan ibaret sayan klasik liberalizme göre devlet, insanların daha rahat ve güvenli yaşamak için icat ettiği araçsal bir değerdir. Devletin bunu aşan gizemli veya kutsal bir niteliği olamaz. Minimal devleti savunan klasik liberalizmin bakış açısına göre devletin temel işlevi piyasanın düzenli işleyişini sağlamaktan olmuştur.

Yaşama, düşünce, ifade, örgütlenme özgürlüğü ile mülkiyet hakkını (Macridis,1983: 40) bireyin doğal hakkı kabul eden liberalizm, bireyin haklarına ve özgürlüğüne yönelik tehdidin başka bireylerden ve özellikle de devletten geldiğini belirtmiş ve bu nedenle de devletin sınırlaması gerektiğini savunmuştur. Çünkü, bireyin hak ve özgürlüklerine saygı duyan hukuk sisteminin egemen olduğu bir devlet insanlar arasında saygıyı hak edebilir. Anayasa ile devletin yasama, yürütme ve yargı organlarının nasıl oluşacağı ve birbiriyle olan ilişkileri, bireyin temel hak ve sınırlarının açıkça belirlenmesi durumunda, birey keyfi iktidardan korunabilir.

David Hume gibi doğal düzen savunucusu liberaller, toplumda barışı, düzeni ve adaleti sağlayan şeyin soyut akılla tasarlanan veya Tanrı vergisi kurallar değil; yararlılığı tecrübeyle görülmüş, uzlaşmaya dayalı uygulamalar olduğu düşüncesini savunurken (Erdoğan, 2006: 146), Hayek bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler yaklaşımını bütünüyle savunmamıştır. Hayek, devletin kendiliğinden doğan düzene müdahale etmemesi gerektiğini savunmakla birlikte piyasa sistemini bozmamak ve tekel oluşturmamak kaydıyla, devletin dezavantajlı kesimlere değer aktarımında bulunabileceği durumların varlığını tanımıştır (Türküne, 2011: 82).

19. yüzyılda Thomas H. Green (1836-1882) klasik liberalizmin temel tezlerine ve faydacılık felsefesine karşı çıkarak devletin işlevinin sadece piyasanın

düzenli işlemlerini sağlamaktan ibaret olamayacağını, toplum içinde kötü şartlarda yaşayan insanların durumlarını iyileştirmek için birtakım önlemler alması gerektiğini ve bu amaçla gerekirse piyasaya müdahale etmesi gerektiğini savunmuştur (Türköne, 2011: 82). Bu açıdan T.H. Green klasik liberallerin esas aldığı negatif özgürlük düşüncesinden farklı olarak pozitif özgürlük yaklaşımını benimsemiş ve sosyal liberalizm anlayışının savunusunu yapmıştır. Bu yaklaşım, özgürlüğün sadece bireye ait bir değer olmadığını; özgürlüğün toplumsal yanının ıskalanamayacağını savunmuştur. Bu görüş devletin geliştirilmesi ve genişletilmesi gereken bir değer olarak özgürlüğe yaklaşmasını beraberinde getirmiştir (Erdoğan, 2006: 87).

Sosyal liberal anlayış 20. yüzyılda yaygınlık kazanan sosyal devletin kuramsal altyapısını oluşturmuştur. 20. yüzyılda John Maynard Keynes'in iktisadi anlayışında somutlaşan ve devlete klasik fonksiyonlarının dışında daha fazla görevler yükleyen liberalizm yaklaşımı, 1970'lerin ortalarından itibaren refah devleti ve sosyal devletin neden olduğu ekonomik sorunlar ile özellikle sosyalist bloğun çökmesi sonucu gerilemiştir. İkinci Dünya Savaşı bitmeden devletin ekonomik ve sosyal hayata yönelik müdahalesinin ve bunun bir aracı olarak planlamanın insanlığı yeni bir kölelik yoluna götüreceği uyarısında bulunan Hayek'in bu dönemde yaygın kabul görmeyen düşünceleri, 1970'li yıllardan itibaren liberalizmin ana rengini oluşturmaya başlamıştır (Türköne, 2011: 82).

Sosyal liberaller bireysel davranışları, bireyi ilgilendiren ve etkileyen davranışlar ile toplumu etkileyen davranışlar şeklinde iki kategoride değerlendirmişlerdir. Bireyin kendisini ilgilendiren alana yönelik davranışlarına devletin müdahalesini kabul edilmez bulmakta iken, toplumu etkileyen alandaki bireysel davranışlara yönelik devletin düzenlemeler üzerinden yapacağı müdahaleyi savunmuşlardır. Bu çerçevede modern liberaller, klasik liberallerden farklı olarak devletin en azından ekonomiyi düzenlemesini, konut, bayındırlık, eğitim ve sağlık gibi kamusal alanlarda hizmet sağlayarak bireyin gelişimini güvence altına almasını savunmuşlardır (Heywood, 2011: 43).

2.2.2.4.Devlet Türleri

Günümüzde modern devletler iki ana şekle bölünebilir. Bunlar üniter(tekçi) ve federal(birleşik) devletlerdir. Üniter devletler merkezi ve bölünemez politik otoritenin olduğu devletlerdir (Huggins,2006: 329). Diğer bir ifadeyle tekçi ya da üniter devletler, devlet iktidarının bölünmediği devletlerdir. Bu devletlerde yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin kullanımı ve görevlerinin yerine getirilmesinde merkezi yönetim örgütü ve uzantıları vardır. Üniter ya da tekçi devlet, devlet yetkilerinin alt veya üst düzeyde başka devletlerle paylaşılmaması demektir. Tekçi devletin bir diğer özelliği vatandaşların tek bir devlet egemenliğine tabi olması, iç ve dış egemenliğin başka bir devletle paylaşılmaması durumudur. Üniter devletler merkezden yönetim ilkesine göre örgütlenir. Tekçi devletlerde bazen yerel yönetimlere ya da kuruluşlara özerklik tanınır. Ancak bu hiçbir zaman bağımsızlık düzeyine ulaşmaz (Gözübüyük, 1991: 17). Ayrıca yerel yönetim kuruluşları vardır; ancak bunların yetkileri sınırlıdır.

Federal devletler ise hükümet mekanizmasının organizasyonundaki devletin seviyesinin altındaki daha küçük birimlerin, politik otoritenin bazı bölümlerine sahip olduğu devletlerdir (Girling akt. Huggins,2006: 329). A.V. Dicey'e göre, federalizmin esas unsuru insanların merkezi güçler ile yerelleşme arasında bir dengeyi istemesi ve insanların birleşmeyi istemesi ama tekliği istememesidir (Grant,2006:303).

Federal devlet, ortak bir anayasa altında birleşmiş devletlerin oluşturduğu bir devlet biçimidir. Birliği oluşturan devletlere federe devlet, bunların oluşturduğu devlete yani birliğe federal devlet denir. Üniter yapılı devletlerden farklı olarak federal devletlerde, federal anayasanın yanında federe devletlerin her birinin kendi anayasası vardır. Birleşik yada federal devlet aralarında iç hukuk, yani anayasa hukuku ilişkileri (uluslararası ilişkiler değil) olan bir devletler birliğinde, üstün bir devletin diğer devletler üstünde yer almasıdır. Federalizm, devleti oluşturan bölge ve eyaletlerin gerçek devletler gibi siyasal biçimde örgütlenmesidir. Böylelikle üye veya federe devletler ile bunları kapsayan ve koordine eden federal devlet ortaya çıkmaktadır. Federal devlet, başlangıçtan beri kamu gücünün büyük bir kısmını (dış egemenlik, yasama ve adalet yetkilerini) kendi üzerine almaktadır. Genellikle kendi

yetkilerini belirlemek üzere yetkili kılınmıştır. Bundan dolayı federal devlet federe devletlerin yetkilerini kısıtlayabilir. Ayrıca federal yasa federe yasanın üstündedir. Federal devlette federe devletlerin karşı koyamayacağı merkeziyetçi bir güç ve merkezi bir otorite vardır. Uluslararası ilişkilerde federal devletin diğer devletler karşısında ülke bütünlüğü, siyasal iktidarın tekliği sözkonusudur. Federal devletin nüfusu ve ülkesi federe devletlerin ülkesi ve nüfusundan oluşur. İki ayrı egemenlik olduğu için, vatandaşlarda iki ayrı devlet egemenliğine tabidirler. Bir kişi hem federe devletin, hem de federal devletin yasalarına tabidir. Devlet egemenliğinin içte kullanılması federal devlet ile federe devlet arasında paylaşılmıştır. Ancak dış egemenliğin kullanılması federal devlete aittir. Federe devletlerinde federal devletler gibi yasama, yürütme ve yargı organları vardır. Federal devlet, federe devletinin üstünde tüzel kişiliğe sahip bir devlettir. Genellikle federal devletlerin iki meclisi vardır. Bunlardan biri eşitlik esasına göre oluşur diğeri ise nüfus esasına göre oluşur (Gözübüyük, 1991: 18; Çam, 1990:309). Federal devletler birden fazla devletin biraraya gelmesiyle oluştuğundan dolayı bu devletlere “*devletlerin devlet*”i anlamına gelen bir kavramda kullanılmaktadır. Federal sistem bazı alanlarda birlik ihtiyacı, bazı alanlarda ise çeşitlilik isteği arasında bir dengeye izin veren bir birliğin oluşumu olarak görülebilir. Federal sistemler, bölgesel düzeyde politika yeniliklerine, azınlık çıkarlarının korunmasına ve çeşitliliğe duyarlı olarak ve gerginlikleri atlatarak sosyal çatışmaları düzenleme ve yönetmede başarılı olabilir (Grant, 2006: 308).

3.HAYEK'İN HAYATI VE ESERLERİ

Çalışmanın bu başlığında Avusturya Okulu, İskoç aydınlanması ve özellikle de David Hume ile Adam Smith'den etkilenen (Yayla, 2003: 9) ve 20. yüzyılın sonunda Keynesyen politikalardan neo liberalizme değişimlere geçişte önemli bir etkisi bulunan bir politik felsefeci (Bevir, 2010: 599) olan Hayek'in hayat hikâyesi ile başlıca eserlerine yer verilmiştir. Hayek'in tanıtılması ve anlaşılması sadece kendi şahsiyetiyle ilgili bir konu değildir. Hayek ile ilgili yapılan çalışmalar aynı zamanda liberalizm düşüncesini ve uygulamalarını çalışma anlamına gelmektedir. İnanılmaz bir ilgi alanı genişliğine, eşsiz bir tahlil ve sentez yeteneğine sahip, özgürlük aşığı, popülerlik peşinde olmayan bir düşünür olarak Hayek'i ihmal ederek liberalizmi tartışmak, maddeyi ihmal ederek fizik çalışmaya benzetilmiştir. Çünkü Hayek, öldü gözünü bakılan liberal teoriyi kişisel çalışma ve eserleriyle diriltten ve kurduğu Mont Pelerin topluluğuyla bu çabayı geleceğe taşıyan bir fikir adamı olmuştur. Aynı zamanda 20. yüzyılın büyük bölümünü yaşayan Hayek, totaliter ideolojilerin uygulanmasına ve yıkılmasına şahitlik ederken liberalizmin neo klasik yaklaşımının uygulamada kazanmasına da şahitlik etmiştir (Yayla, 2012: 7-10).

Hayek'in sosyal bilimlerdeki kariyeri, özgürlük kavramının keşfi olarak tanımlanabilir. Kariyerinin sonraki kısmı özgürlük ve düzen arasındaki bağlantının ve özgür bir topluma hizmet etmek için gerekli olan kurumların ayrıntılı incelenmesiyle ilgili iken; bu felsefi çalışma Hayek'in önceki dönemdeki saf ekonomik teorideki çalışmalarından ayrılamaz. 1930 ve 1940'larda Hayek, para, ticari döngü ve sermaye teorisi alanlarında ekonomiye büyük teknik katkılar yaptı. Fakat Hayek'in çalışmaları sadece teknik değil; aynı zamanda metodolojikti (Barry, 1984: 263). Yaşadığı dönemde bazen gözardı edilen bazen de pek önemsenmeyen Hayek ve fikirleri, 1980'li yıllarda bilim ve siyaset dünyasının yeniden ilgi odağı olmuştur. 1960'ta yayınladığı “ Özgürlüğün Anayasası” adlı eseri bazı çevreler tarafından "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" anlayışının son çırpınıları olarak görüldüğü gibi bazıları onu hayal dünyasındaki düşmanlarla mücadele eden Don Kişot'a benzetmiştir. Oysa Hayek, 1950-1960 döneminde onu gözardı etme çabasına girenlerin düşündüğünden daha etkili bir figürdü. 1970'li yılların ortalarına

gelindiğinde Hayek'in fikirleri tükenişin değil; 1990'lı yıllarda ortaya çıkacak olan yeni durumun zeminini hazırlayan bir etken olduğu anlaşılmıştır (Gamble,1996: 3). Bundan dolayı öncelikle Hayek'in hayat öyküsüne değinmekte yarar vardır.

3.1.Hayek'in Hayatı

Hayek'in akademik yaşam öyküsü; bir bilim adamının mevsimlere ya da gelip geçen modalara kapılmaksızın kafasındaki düşünce sistemini kurma ve geliştirme çabası olarak değerlendirilebilir (Yay, 1993: 23). Bu bakımdan 20. yüzyılın en önemli düşünce adamlarından biri olan Hayek'in hayatı dört aşamada ele alınabilir. Birinci aşama 1899-1931 yılları arası, Hayek'e bireyci Avusturya ekonomisi düşüncesinin temellerinin atıldığı dönemdir. İkinci dönem İngiltere'deki 1931-1949 yılları arası dönemdir. Bu dönem Hayek'in İngiliz liberalizminin politik ve entelektüel gelenekleriyle yakın ilişkiye girmesini sağlayan ve onun ekonomist olarak profesyonelliğini oluşturan dönemdir. Üçüncü dönem 1949 -1969 yılları arası dönemdir. Bu dönem, Hayek'in önce Amerika'da Chicago Üniversitesi'nde, daha sonra Almanya Freiburg Üniversitesi'nde ekonomist olarak ününün azaldığı, onun yerine politik ve sosyal felsefeci olarak ününün arttığı dönemdir. Özgürlük savaşçısı olarak aktif olduğu bu dönem 1970'lerde ve 1980'lerde Yeni Sağ'ın gelişimine yol açmıştır. Kariyerinde dördüncü ve son dönem 1969-1992 arası dönemdir. Bu son dönem yeni sağın yükselişi ve liberalizme katkılarının önemine dair geçmişin değerlendirilmesi sonucu Hayek'in toplumda önemli bir figür olarak dönüş sağladığı dönemdir (Gamble, 1996: 23).

Hayek üç kuşak bilim adamı yetiştiren akademik gelenek sahibi aristokrat bir ailenin çocuğu olarak 1899'da Viyana'da doğmuştur (Klein, 1999: 181,182; Kresge-Wenar, 1994: 1; Machlup, 2004: 13; Pressmen, 2006: 174; Steele, 2002: 7). Dedelerinden biri zoolog, diğeri anayasa profesörü idi. Babası Viyana Üniversitesinde botanik profesörü idi. Kardeşlerinden biri anatomi diğeri bakteriyologdu. 1926 yazında Hayek Hella Fritsch ile Viyana'da evlenen Hayek'in kardeşlerinden biri kimya, diğeri anatomi alanında profesör iken, kızı biyolog, oğlu ise doktordu. Birinci Dünya Savaşında 1917 yılında Avusturya-Macaristan ordusuna giren Hayek, İtalya da Piava cephesinde topçu olarak askerlik yapmıştır (Pressmen,

2006: 174). Ancak Hayek aile geleneğinin tersine sosyal bilimlere ilgi duymuştur. Çünkü, savaş boyunca ve sonrasında yaşadığı ve şahit olduğu toplumsal gerçekler ve sorunlar Hayek'in ekonomiye ve toplumsal bilimlere olan ilgisini ve merakını uyandırmış ve artırmıştır. Bundan dolayı aile geleneğinin aksine Hayek, iktisat ve psikoloji arasında kalmıştır. (Kresge-Wenar, 1994: 1,2; Yay, 1993: 24; Leube, 1984: XVII; Steele, 2002: 7). Askerden önce liseyi bitiren ve 1918 yılında Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa süre sonra Viyana Üniversitesi'ne kayıt (Kresge-Wenar, 1994:1; Pressmen, 2006: 174) olan Hayek, ekonomi bağımsız bir bilim alanı olarak görülmediğinden hukuk okumaya, ünlü ekonomistler Friedrich von Wiser ve Othmar Spann'ın derslerine katılmaya ve psikoloji, felsefe dersleri almaya başlamıştır. Mises'in etkisiyle Hayek, hukuk ve siyasal bilimlerden ekonomik politığe yönelmiş ve hukuk fakültesini bitirmiştir (Güvenç, 1999: 17-18). 1921 yılında öğrenciyken genç bilim adamlarının toplandığı, sunum yaptığı ve bilimsel tartışmalar yaptığı bir topluluk kurulmasına katkı sunmuştur. En önemli temsilcisi Hayek olan bu seminer grubu, Avusturya Ekonomi Okulu olarak bilinen akımın çekirdeğini oluşturmuştur. 1921 yılında hukuk, iki sene sonra da siyaset bilimi doktorası almıştır (Pressmen, 2006: 174; Hoffman, 2007: 70; Klein, 1999: 182; Leube, 1984: XVIII; Kresge-Wenar, 1994:3).

Friedrich August von Hayek'in düşünce dünyasının oluşumunda liberal düşünür Ludwig von Mises'in ayrı bir yeri bulunmaktadır (Hayek, 2010: 5). Savaş sonrası dönemde Mises'in yönetici olduğu, mali sorunlarla ilgili bir kamu kurumunda görev alan Hayek, Mises ile bundan sonra gelişecek olan verimli entelektüel ilişkisini de başlatmış oluyordu (Leube, 1984: XVIII). Mises'i tanıyan ve onun haftalık seminerlerinin sıkı bir takipçisi olan Hayek, gençlik yıllarında sahip olduğu sosyalist eğilimlerden vazgeçmiş ve serbest piyasanın sıkı bir savunucusu olmuştur (Hamowy, 2012: 26; Steele, 2002: 8). Hayek, Mises ile birlikte 1920 yılında Avusturya iş döngü enstitüsünü kurmuştur. Hayek, daha sonra Avrupa Ticari Döngü Araştırma Merkezi olarak adlandırılan bu kurumun 1931 yılına kadar yöneticiliğini yapmıştır (Pressmen, 2006: 174; Machlup, 2004: 14; Leube, 1984: XXII).

1923 yılında ikinci doktorasını bitiren Hayek, risk alarak New York Üniversitesi'nden Jeremiah W. Jenks'in araştırma asistanı olmak için New York'a gitmiş ve Kolombiya Üniversitesi'nden ekonomi düşünce tarihi profesörü Wesley C. Mitchell'in derslerine devam etmiştir. Amerika Birleşik Devletlerinde kısa bir süre kalan ve bu ülkedeki ekonomik canlanmayı yerinde gözlemleyip bunun yapay bir canlılık olduğu yargısına varan Hayek, Viyana'ya dönüşünde bir dizi makalede bu teşhisini açıklar. Amerika'da ileri tekniklerin endüstriyel dalgalanmaları tahmin etme ve zaman serilerini analiz etmede kullanımasından etkilenen ve para teorisinde yoğunlaşan çalışmanın sonucu olarak 1929 yılı şubat ayında enstitünün dergilerinin birinde, Hayek, yatırım döngüsü ve para konusunda gelecekte geliştireceği bazı fikirleri olduğunu belirten makalesini yayınlamıştır. Bu makalede Hayek Amerika'da gelen krizi tahmin ederek tanınırlığını daha da artırmıştır. Hayek, 1929 Şubat ayında Mises'in görüşlerinden hareketle kendi görüşlerini geliştirdiği “Para Kuramı ve Konjonktür Kuramı” isimli ilk kitabını yayınlar. Birkaç ay sonra ABD'de ünlü 1929 krizi patlak verdiğinde Hayek'in öngörüsü ve teşhisi doğrulanmış olur. Bu kitabı okumuş olan bazı İngiliz ekonomistler Hayek'i, 1931 yılında konferanslar vermek için İngiltere'ye davet ederler (Steele, 2002: 8,9; Güvenç, 1999: 20; Leube, 1984: XXII). Hayek'in Avusturya ekonomi düşüncesi yaklaşımını benimsediği 1899-1931 yılları arasındaki bu dönem hayatının ilk aşamasını ve düşüncesinin temellerinin atıldığı dönemdir.

O zaman İngiltere'de Londra Üniversitesi ve Cambridge Üniversitesi arasında özellikle ekonomi alanında büyük bir rekabet vardı. Londra Üniversitesinde “Fiyatlar ve Üretim” başlıklı verdiği konferansların ardından Hayek, o dönemin İngiliz bilim adamı olan Robbins tarafından Keynes'in “Para Üzerine İnceleme” isimli kitabını eleştirmekle görevlendirildi. 1931 ve 32 yıllarında Hayek'in yaptığı eleştiriler beğenilince, aynı yıl Londra'dan profesörlük teklifi almıştır. 1932 yılında istatistik ve iktisat profesörü olarak Londra Üniversitesi'ne atandı (Klein, 1999: 183). Böylece Hayek, teorik ekonomi araştırması alanında ilk yabancı profesör olma ünvanına sahip olmuştur. 1932 yılında “Fiyatlar ve Üretim” adlı kitabı yayınlanmıştır. Bu okuldaki ilk günlerinden itibaren Lionel Robbins'le derinlik uyandıran bir arkadaşlık kuran Hayek, İngiltere'de 18 yıl geçirmiştir (Leube, 1984: XXII; Güvenç, 1999: 22).

Hayek, yaklaşım farkı olan Keynes ile devletin ekonomiye müdahalesi ve serbest piyasanın işleyişi konusunda kıyasıya tartışmaya girmiştir. Keynes ile olan bu tartışmasında iki kez hüsrana uğramıştır. İlki, Hayek'in iki yıl çalışarak ortaya koyduğu eleştirilerle ilgili olarak, Keynes'in artık öyle düşünmüyorum diyerek kenara çekilmesi ve görüşlerini terk etmesidir. Bu olayda Hayek boşa kürek çekmiş oluyordu. Bundan dolayı 1936 yılında Keynes'in yayınladığı "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Kuramı" isimli ilk kitabına eleştiri yapmayı ısrarlara rağmen reddetmiştir. Çünkü Hayek, Keynes'in yine fikir değiştireceğini ve boşa emek vermiş ve zaman yitirmiş olacağını düşünmüştür. Fakat Keynes'in bu kitapta dile getirdiği görüşlerin daha sonra dünyada genel kabul görmesi Hayek'in bu kitaba yönelik eleştiri yapmamış olmanın pişmanlığını yaşamasına neden olmuştur. Keynes'e eleştiri yazmaya üşenen Hayek 1939 yılında "Kârlar, Yatırım ve Faiz" (Profits, Investments and Interest) isimli kitabını yayımlar. 1941 yılında "Salt Sermaye Kuramı" (The Pure Theory of Capital) isimli kitabını yayımlar. Bu kitabında Keynesin kuramına çok sınırlı bir eleştiri yaptığı kısa bir bölüm ayırır (Güvenç, 1999: 24-25).

1942 yılında yayımlanan "Kölelik Yolu" isimli kitabı beklenilmeyen ölçüde büyük bir başarı kazanınca Hayek'in ekonomist olarak solmaya yüz tutmuş ünü yeniden artmaya başlamıştır. İktisat teorisi ile uğraşan iktisatçılar dışında tanınmayan Hayek bu kitapla siyaset felsefecisi olarak tanınmaya başlamıştır. Faşizmin ve solun ideolojik ağırlığının olduğu o dönemde "Kölelik Yolu" adlı çalışmasında, sosyal demokrat toplumlar ile totaliter toplumların hatalarını ortaya koymaya çalışmıştır (Yay, 1993: 30; Güvenç, 1999: 24-25; Bevir, 2010: 599). Hayek, bu kitabında merkezi planlı ekonomiyi çok açık bir şekilde eleştirmiş ve devletin kendisine ait çeşitli ekonomik kuruluşlar yanında, idari mekanizmalar ve karar alma yetkisiyle ekonomik yaşama müdahalesinin nihayetinde kaçınılmaz olarak totaliter bir siyasal düzene yol açacağını savunmuştur. Keynesyen ekonomi politikalarının uygulanmaya başladığı bu dönemde Kölelik Yolu kitabındandolayı ultra sağcı veya vahşi kapitalizm dönemine yakışan bir birey gibi gösterilen Hayek, kısa bir parlamadan sonra saman alevi gibi kısa sürede sönmüştür (Güvenç, 1999: 24-25).

Savaş bittikten sonra ABD dışındaki ülkelerde Keynes'in reçeteleri, talebi kamçılarak üzere devletin iş yaratması, bu amaçla bütçe disiplininin uzaklaşmayı göze alması ve piyasalara para pompalanması sihirli sözler gibi algılanmıştır. Keynes, 1936 yılından itibaren ekonomist çevrede yendiği Hayek'i, 1946 yılından itibaren hükümetler ve siyasetçi camiasında da yenmiştir. Dünyada Keynesyen ekonomik yaklaşımların yaygınlaşması sonunda Hayek yanlısı olanlar neredeyse bir avuç kalır veya unutulmaya terk edilirler (Güvenç, 1999: 22-26). Bu başarısızlık sonrası teorik ekonomiyi terkeden Hayek, politik ve sosyal teoriye yönelmiştir. Bu yönelim dar bir profesyonel ekonomist çevresince tanınan Hayek'in kariyerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Gamble, 1996: 2). Bu durumun sonucu olarak ilgisini ekonomi konularından siyasal ve yöntem bilimsel konulara yönelten Hayek, bu alanlarda ilk olarak "Bilimcilik ve Toplum İncelemesi" (Scientism and Study of Society) adını taşıyan bir yöntem bilim kitabı yazmıştır. 1955 yılında "Bilimin Karşı Devrimi" (The Counter-Revolution of Science) ismiyle yeniden yayınlanan bu kitapta Hayek, katı pozitivist bilimci anlayışın toplumsal olguları açıklamakta yetersiz kaldığı ve doğa bilimi ilkelerinin toplumu incelemesinde aynen kullanılmayacağı görüşünü savunmuştur (Güvenç, 1999: 23).

Keynes ile olan mücadelesinde Keynes'e karşı ekonomi kuramında dönemsel bir yenilgi alıp ekonomist olarak üniversitedeki konumu sarsılınca Hayek diğerleri gibi duruşunu ya da safını değiştirmemiştir; onun yerine mevzi değiştirerek toplum bilime ve siyasal felsefeye geçmiştir. Olayları ve toplumu, yöntemsel bireysellik açısından inceleyen ve çözümleyen Hayek, özgürlüğün tehlikede olduğu düşüncesiyle hareket etmiştir (Güvenç, 1999: 82). Hayek, liberal düşüncüyü savunan bilimadamı gazeteci ve politikacılar için 1947 yılında İsviçre'de bir konferans organize etmiştir. Bu konferansta, serbest toplumun doğası ve ona entelektüel desteği güçlendirmenin vasıta ve yolları hakkında yeni yaklaşımlar paylaşılmıştır. Bu etkinlik sonrasında Hayek, liberal kuramın eklemelenmiş yabancı fikirlerden temizlenmesi ve durağan, basite indirgenen liberalizmin görmezden geldiği çağdaş sorunlara bilimsel çözümler bulunması amacıyla (Yayla, 2003: 7) İsviçre'nin Mont Pelerin kasabasında liberal aydın ve ekonomist çevrelerle bir araya gelmiştir. Bu kişilerin on günlük bir süreyle yaptıkları tartışma ve beyin fırtınaları sonunda,

Hayek'in başkanlığında "Mont Pelerin Topluluğu" kurulmuştur. Oniki yıldan daha fazla başkanlığını yaptığı bu topluluğun başkanlığından 1960 yılında ayrılan Hayek, daha sonra onursal başkanı seçilerek faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Özgür dünyanın tüm devletlerinden gelen dört yüzden fazla üyeye sahip topluluğun entelektüel danışmanlığını büyük ölçüde Hayek yapmıştır (Leube, 1984: XXV). Hayek, bu kuruluş aracılığıyla 2. Dünya savaşı sonrasında öldü gözüyle bakılan liberal düşünceleri canlı tutmaya (Gray, 2003: 37) ve politikacıların çalıştığı fikir ortamını etkilemeye çalışmıştır (Gamble, 1996: 21). Ancak; Mont Pelerin Topluluğu'nun kurulduğu 1947 yılı, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde batılı ülkelerde düşünsel iklim, özellikle siyasi ve pratik nedenlerle, Hayek'in görüşlerinin yayılmasına pek elverişli değildi. Soğuk savaşın ortamına rağmen aydın çevrelerde solun ideolojik ağırlığı hayli etkiliydi. Ekonomi politikası bakımından ise Keynes'in reçeteleri, sadece ekonomik açıdan değil; gündelik siyasi açıdan da Hayek'in mali disiplin uyarılarına oranla çok daha çekici gelmekteydi. 1945- 1975 yılları arası birçok çevrede Keynesyen dönem diye adlandırılmıştır. Keynes ile Hayek arasındaki olay sadece ekonomik kuram değil; aynı zamanda siyasi yaklaşımla da ilgilidir. Çünkü İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1945 ile 1975 yılları arasında Keynesyen anlayış tüm dünyada ekonomi politikaları ve siyasette etkili olmuştur. Bundan dolayı Hayek'in ve Mont Pelerin Topluluğu'nun adının duyulması etki alanının genişlemesi gayet yavaş olmuştur. 1970'li yıllarda Hayek, başta aydın çevreler olmak üzere kamuoyunun gündemine gelmiştir (Güvenç, 1999: 26-39).

Yaşam maliyetindeki değişimleri konusunda bir alan araştırması ve rapor çalışması yapmak için Cebelitarıkta bir süre kalan Hayek, bu süre haricinde hayatının 20 yılını İngiltere'de geçirmiştir. Bu dönemde yazdığı "Kölelik Yolu" adlı eserinin göze çarpan başarısından dolayı birçok seri konferans vermek için Amerika'ya davet edilmiştir. 1949 yılı aralık ayında London School of Economics'deki görevinden istifa etmiş ve bahar dönemini Arkansas üniversitesinde geçirmiş olan Hayek, 1950'de Chicago Üniversitesinde ekonomi alanında değil; sosyal ve ahlakî bilimler alanında profesör olarak akademisyenliğine devam etmiştir (Steele, 2002: 9). Aynı yıl ikinci eşi Helene Bitterlichy'le Viyana'da evlenmiştir. 1960 yılında Hayek, ideal kapitalist toplum vizyonunu sunmaya çalıştığı (Bevir, 2010: 599) "Özgürlüğün

Anayasası” (The Constitution of Liberty) isimli kitabını yayınlar. Liberalizm anlayışının temel ilkelerinin sergilendiği bu kitapta, ayrıca toplumun ve toplumdaki kendiliğinden düzenin merkezden planlamadan çok daha etkili ve verimli olduğu anlatılmış ve özgürlüğü arttırmanın toplumu güçlü kılmanın bir yolu olduğu savunulmuştur. Hayek, 1962 yılı ilkbaharında Almanya Freiburg Üniversitesi’nden politika ekonomi profesörlüğüne çağrısını kabul etmiştir. Hayek, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra orada ünlü Ordo Okulu’nu kuran arkadaşı Walter Eucken’in yerini almıştır. Bu tipik Alman liberal okulu, Alman ekonomik mucizesi olarak adlandırılan durumun teorik temelini atılmasına önemli bir katkı sağlamıştır. Avusturya hükümeti tarafından Avusturya Merkez Bankası’nın başkanlığını yapması teklif edilen Hayek, bu teklifi üç ciltlik “Hukuk, Yasama ve Özgürlük” adlı kitabını yazmakta olduğu için reddetmiştir. Bu reddiye Hayek’in bilime olan yaklaşımının göstergesi olması açısından önemlidir. Hayek, “Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi”ne (International Encyclopedia of the Social Sciences) Avusturya okulu ve Karl Menger hakkında yazdığı iki makaleyle katkıda bulunmuş ve bu iki makalede ele aldığı konuları ayrıntılı olarak ele almıştır. (Güvenç, 1999: 27-28; Leube, 1984: XXVI; Pressmen, 2006: 175).

Freiburg üniversitesinden 1969 yılında emekli olduktan sonra Hayek, Salzburg Üniversitesi’nde yarı zamanlı, misafir öğretim üyeliği yapmaya başlamıştır (Machlup, 2004: 14; Steele, 2002: 9). Ünü yıllar sonra üçüncü kez dünyada yayılmaya başlayan Hayek, 1971 yılında Viyana üniversitesi tarafından fahri üniversite senatörü yapılmıştır. Yurt dışında yaklaşık kırk yılı harcadıktan sonra memleketi Avusturya’ya geri dönen Hayek, memleketinde aradığını bulamamıştır. Özellikle, üniversitede ekonomiye hukukun bir alt dalı olarak yaklaşılması ve akademik beklentilerini karşılamayan düşük öğrenci profili, Anglo-Amerikan okul geleneği ve Freiburg ile kıyaslandığında bu olumsuz yaklaşımın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştı. Bu olumsuzluğa ve sağlık sorunlarına rağmen, Hayek birçok önemli çalışmasını burada yayınlamıştır (Leube, 1984: XXVII; Güvenç, 1999: 28).

Hayek, 75. doğum günü töreninde Salzburg üniversitesi tarafından onur doktora ödülüyle ödüllendirilmiştir. 1974 yılı sonbaharında Nobel Ekonomi Ödülünü kazanması (Machlup, 2004: 13; Pressmen, 2006: 175; Steele, 2002: 10) , "Bilginin

Yanlış Anlaşılması" (The Pretence of Knowledge) isimli cesaret gerektiren Nobel konuşmasını yazmasına yol açmıştır. Bu konuşmasında Hayek, tekraren başarılı bir şekilde kendisini bilgiye dayalı iş bölümü kavramına dayandırarak, Keynesyen ekonomiyi reddetmiştir. Hayek, ironik bir şekilde, İsveç refah devleti kavramının kurucularından biri olan ve kendisi ile zıt bir düşünceye sahip Gunner Myrdal ile Nobel ödülünü paylaşmıştır. Bu ödül Keynesyen düşünceye yönelik uzun zamandır geçmiş, karşı bir saldırıyı başlatmış ve Avusturya ekonomi okuluna ilgiyi arttırmış ve Avusturya ekonomi okulunun yeniden canlanmasına katkı sunmuştur (Klein, 1999: 184). Keynes reçetelerinin artık işe yaramaz oluşundan ve batılı ülkelerde ekonominin kamu sektörü ve devlet müdahalesinin aşırı boyutlara ulaşmasından ötürü bunalıma yolaştığı yıllarda, bu tehlikeye karşı çaresiz bir şekilde uyarıda bulunmuş olan Hayek'in tezleri nihayet yeniden gündeme gelmiştir. 1973 yılında "Hukuk, Yasama ve Özgürlük" isimli üç ciltlik kitabının birinci cildini yayınladı. İkinci cildini 1976, üçüncü cildini de 1979 yılında yayınladı. Finansal nedenlerle 7000 ciltlik eşsiz kütüphanesini üniversiteye satan Hayek, 1977 başlarında Almanya Freiburg'a gitmek için anavatanı Avusturya'yı terketmeye karar vermiştir (Leube, 1984: XXVII; Güvenç, 1999: 28-29). Hayek, ömürünün son yıllarında havasını sağlığı açısından kendine uygun bulduğu kara ormanların yakınındaki küçük ve tipik bir Alman kenti olan Freiburg'a yerleşmiştir. 1991 yılında ABD Başkan'ının özgürlük madalyasını alan Hayek (Ebenstein, 2003: 233; Steele, 2002: 10), mülkiyetin yanında özgürlüğün de serbest pazar ekonomisine bağlı olduğunu iddia ederek, totaliterizme ve planlamaya yıkıcı sert bir eleştiri getirmiştir (Bevir, 2010: 599). 1991 yılında yıllarca eleştirdiği Berlin Duvarı'nın ve Doğu bloku'nun yıkıldığı ve tezlerinin haklı olduğu ortaya çıktıktan sonra 23 Mart 1992'de Almanya'nın Freiburg şehrinde (Kresge-Wenar, 1994: 1) hayata gözlerini yummuştur (Güvenç, 1999: 29; Klein, 1999: 185; Steele, 2002: 7; Ebenstein, 2003: 235). Doğduğu yer olan Viyana'ya gömülmüştür (Ebenstein, 2003: 235).

Hayatı boyunca ekonomi, politika, fikir tarihi, felsefe ve psikoloji gibi birçok akademik alana katkıda bulunan Hayek, bireyciliğin ve piyasa düzeninin esaslı savunucularından olmasının yanında modern medeniyete yönelen en büyük tehdit olarak gördüğü sosyalizmin amansız bir eleştirisini yapmıştır. Serbest Piyasanın,

ekonomik verimliliğini sağlayacak tek yol olduğuna düşünen Hayek, piyasaya yönelik devlet müdahalesinin totaliterizmi açıktan veya zımnen besleyen bir süreç olduğunu düşündüğü için devlet müdahalesine karşı çıkmıştır (Gamble, 1996: 1). Anglo Amerikan tarzı anayasacılığa taraftar olan Hayek, birçok yönden klasik liberalizme daha yakın durma çabası içerisinde olmuştur (Heywood, 2011: 416). Aslında Hayek'in entelektüel projesi, hem sosyalizmin ideolojik eleştirisi hem de modern toplumun doğasını anlamaya bir katkı olarak değerlendirilebilir (Gamble, 1996: 23).

3.2.Hayek'in Eserleri

Hayek, yaklaşık 60 yıl gibi uzun akademik hayatı boyunca 25 kitap ve 235 den fazla makale yayınlamıştır (Butler, 2001: 10; Yay, 1993: 33). Hayek'in eserleri ekonomi, psikoloji, mantık, sosyal felsefe ve siyaset felsefesi gibi çok çeşitli alanlarda olup bazı eserleri disiplinler arası bir çalışma özelliği göstermektedir. Hayek, 1929 yılının başında Almanca 1933 'de İngilizce yayınlanan "Para Kuramı ve Ticari Döngüler" (Monetary Theory and Trade Cycles) isimli ilk kitabında büyük bir krizin yakın olduğunu (Machlup, 2004: 17) söylediğinde konunun uzmanı olduğunu da göstermiş oldu (Güvenç, 1999: 43). Bu kitabının etkisiyle Londra Ekonomi Okulu'nda (London School of Economics) bir dizi konferans vermek üzere İngiltere'ye davet edilmiştir (Hamowy, 2012: 26). Bu kitap ekonomik dalgalanmaların ortaya çıkışında para ve bankaların rolünü incelemektedir (Butler, 2001: 10). Hayek tarafından temsil edilen Avusturya ticari döngü ve para teorisinin en çarpıcı özelliği, klasik ekonomik teorisinin açıklayamadığı, sermaye kıtlığı ile kriz bağlantısını kurmuş olmasıdır. Aşırı yatırımın sermaye kıtlığına yol açacağı teorisi Hayek'i Keynes'ten ayıştırmıştır. Hayek'in ticari döngü teorisinin ana tezi, parasal etkenlerin asıl etkenler olduğunu ve döngünün üretimin yapısındaki gerçek değişimlerden kaynaklandığına dayanmıştır (Leube, 1984: XXII). Piyasaya ani para verilmesinin mallar arasındaki nisbi fiyatlarda nasıl değişikliklere yol açacağı ve sürdürülemez aşırı yatırıma yol açabileceğini gösteriyordu (Butler, 2001: 11).

Hayek, yöntem olarak Karl Popper'dan kısmen etkilenmesine rağmen onun her önermesini aynen benimsemeden kendisinin de bazı görüşlerini katarak

geliştirdiği bir yöntem benimsemiştir. Hayek, 1935 yılında editör olarak “Kollektivist Ekonomik Planlama” (Collectivist Economic Planlama) adlı bir kitap yayınladı. Bu kitapta sosyalist planlamacıların karşı karşıya olduğu kaynakların en iyi şekilde nasıl kullanılacağını bilme sorununun aşılamayacağı şeklindeki tespiti ele alınıyordu (Butler, 2001: 12). Hayek’in teknik ekonomiye olan ilgisi “The Pure Theory of Capital” (1941) isimli eserin yayınlanmasıyla doruğa ulaştığında dahi kendini ekonominin sosyo felsefik sorunlarına odaklanmayı ihmal etmemiştir (Leube, 1984: XXII; Güvenç, 1999: 35). The Pure Theory of Capital kitabında Hayek, ekonominin üretim yapısının sermaye mallarının sürdürülebilirlik, tamamlayıcılık, dayanıklılık gibi özelliklerine nasıl bağlı olduğunu tanımlamıştır (Klein, 1999: 186). “Fiyatlar ve Üretim” (Prices and Production) adıyla yayınlanan bu konferansları neticesinde, Londra Ekonomi Okulu'ndan profesörlük ünvanı alan Hayek, Keynes ile devletin ekonomiye müdahalesi konusunda bilimsel tartışmalar yapmıştır (Hamowy, 2012: 26). “Fiyatlar ve Üretim” (Prices and Production) adıyla yayınlanan London Ekonomi Okulu'ndaki dersleri ve “Kârlar, Faiz ve Yatırım” (Profits, Interests and Investments) adıyla yayınlanan kitapları, ilk kitabındaki noktaları daha da vurgulayarak bu teoriye yeni boyutlar eklemektedir. “Fiyatlar ve Üretim” (Prices and Production) adıyla yayınlanan kitabında Hayek, faiz oranlarını düşürerek piyasaya para verilmesinin ekonominin dönemsel üretim yapısını nasıl bozduğunu göstermiştir (Klein, 1999: 186). Bu kitaplarda ayrıca para ve kredideki değişiklikler meydana geldiğinde bu durumun kaynakları normal olarak gidemeyecek yerlere çeken olaylar zincirini başlattığını ve böylelikle yatırımları uyarak harekete geçirdiğini kabul eden Hayek, ancak bu yatırımların uzun vadede sürdürülemeyeceğini çünkü talepteki gerçek değişimlere değil oluşturulan yeni kredinin yanlış sinyaline bir tepkidir (Butler, 2001: 11). 1937 yılında basılan "Ekonomi ve Bilgi" adlı makalesinde Hayek, ilk kez “bilginin bölümü” temel fikrini sunmuştur. Bu makale, kendisi ve diğer bilim adamları tarafından en büyük çalışma olarak görülmüştür (Ebenstein, 2003: 107). London Economic Club'e sunulan bu makale, hem de Hayek’in ekonomi biliminin felsefi konularına dönüşünün göstergesi olmuştur. Hayek, Keynes’in birçok yazılarına cevaben makaleler yazmış ve ikilinin anlaşmazlık noktaları hararetli tartışmalara yol açmıştır. Cevap, görüş ve raporlarına ilaveten Hayek, 1931 ve 1937

yılları arasında tasarruf yatırım ve sermaye teorisi hakkında on makale yazmıştır (Leube, 1984: XXII).

1937’de modern ekonominin temeli olan rasyonalist ya da kurucu bakış açısına meydan okuduğu en önemli makalesi (Gamble, 1996: 18) olan “İktisat ve Bilgi” (Economics and Knowledge), 1945’te ise “Toplumda Bilginin Kullanımı” (The Use of Knowledge in Society) isimli makalelerini yazmıştır. Bilgi bölünmesinin etkisini açıklamaya çalıştığı “The Use of Knowledge in Society” isimli makalesinde Hayek, zaman ve mekânın özel durumlarına adapte olan bilginin, bilimsel bilgiden daha önemli olduğunu ileri sürmüştür. Bu eserlerinde Hayek, kaynakların ekonomideki rasyonel tahsisinin, her bir aktör tarafından sahip olunan dağılmış bilgi parçalarının koordinasyonuna bağlı olduğunu ve yalnızca serbest piyasanın gerekli koordinasyon yapısını temin edebileceğini ifade etmiştir (Hamowy, 2012: 27; Leube, 1984: XXVII).

1944 yılında akademik çevrelerden ziyade sıradan insanlara yönelik yazdığı “Kölelik Yolu” (The Road to Serfdom) isimli eseri, kişisel özgürlüğe ve özel girişime önem veren ülkelerde devletin büyümesinin endişelerini dile getirmiştir. İlk kez 1944’te basılan ve 16 dile çevrili yapılan bu kitap Türkiye’de de Kölelik Yolu adıyla 2004 yılında basılmıştır. Sosyalizmin çözümsüz bazı sorunları üzerine yoğunlaşması, faşizmin dehşeti ve İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi, Hayek’e, özgürlük düşüncesine sahip umutsuz insanlar için bir ilham kaynağı olacak bir kitap yazdırmıştır. Hayek söz konusu eserinde insanları, sadece baskıcı faşizm ve sosyalist yönetimlere karşı değil aynı zamanda refah devletinin ve refah diktatörlüğünün risklerine karşı da uyarmıştır. Bu eserin teorik kısmında Hayek, sosyalizm ve faşizm arasındaki bağlantı ve benzerlikleri açıklamakta tereddüt etmediği gibi, sosyalizmin hiçbir çeşidinin politik ve ekonomik özgürlüğünün korunması için yeterli koşulları taşımadığını belirtmiştir. Hayek aynı zamanda “*üçüncü yol*” olarak adlandırılan felsefi düşünce çabalarının tamamen tatmin edici olmayan bir deneyim olduğunu ve gerçekte bunun bir diğerini dışarıda bırakan ekonomik düzenin ilkelerine bağlama teşebbüsü olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu eser, İngiltere ve ABD’de başta olmak üzere birçok Batı ülkesinde büyük heyecanla karşılanmıştır. Planlı ekonominin daima totaliter yönetime yol açacağını savunduğu

“Kölelik Yolu”nda Hayek, insanın toplumu dizayn edilecek bir alan olarak görmekten vazgeçmesi gerektiğini nedenleriyle açıklamıştır. Çünkü insan, her olayın uzun vadeli sonuçlarını kestiremez. Piyasa ve özgürlük kendiliğinden meydana gelen şeylerdir (Leube, 1984: XXII; Hoffman, 2007: 71).

Hayek, 1948 yılında “Bireycilik ve Ekonomik Düzen” (Individualism and Economic Order) isimli kitabını yayınlamıştır. Bu kitapta, ekonomik planlama konusu ele alınmakta ve merkezi planlı ekonominin neden ve nasıl bir çıkmaz yol olduğu gösterilmektedir (Güvenç, 1999: 28). "Bireycilik ve Ekonomik Düzen" isimli bu eserde birleştirilen çalışmalar, pazar sosyalizmi diye adlandırılan teorileri yıkmıştır (Leube, 1984: XXII). Nitekim bu eserinde Hayek, piyasanın bireyin bilgisinden verimli bir şekilde yararlanarak gelişebileceğini savunan Mises'in görüşlerinden etkilenmiştir. Hayek, bireyin sınırlı anlayışına dayanan bir metodolojiyi savunduğu gibi, doğal bilimlerinin insan davranışının tam olarak anlaşılması hususunda yetersiz kalacağını iddia etmiştir (Hoffman, 2007: 71).

1952 yılında yayınlanan psikolojiye olan ilgisini gösteren “Algı Düzeni” (The Sensory Order) adlı kitabı Hayek’in psikoloji hakkındaki orijinal bazı fikir ve düşüncelerini içermiştir (Leube, 1984: XXV). The Sensory Order isimli eserinde Hayek, mantığın sınırını tanımlamıştır. Ona göre mantık, toplumun dışında durma yeteneğine sahip değildir (Bevir, 2010: 599). Daha açık ifadeyle Hayek’e göre mantık, bireyin yaşam çevresi içerisinde oluşur ve şekillenir.

Hayek, genelde sosyal bilimlerle ilgili metodolojik sorunlar üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle tehlikeli bir eğilim ve yöntem olarak gördüğü bilimcilik düşüncesini reddetmeye özel önem göstermiştir. Bu alana Hayek, üç önemli makalesi ile katkıda bulunmuştur. Entelektüel tarih konusuna odaklanan bu makaleler, Hayek’in düşüncesini bir bütün olarak anlamak için hayati bir öneme sahiptir. Hayek Bu makaleleri 1952 yılında yayınlanan "Bilimin Karşı Devrimi" (The Counter Revolution of Science) isimli kitabında toplamıştır. Hayek, "insan ırkının gelecek ilerlemesini görebildiğini onu hızlandırabileceğini ve yönetebileceğini idda eden “bilimcilik düşüncesi”nin kökenlerini bu çalışmalarda ortaya koymaya çalışmıştır. “Mantığın Kötü Kullanımı Konusundaki Çalışmalar” (Studies on the Abuse Of Reason) isimli kitabının üçüncü kısmında Hayek çarpıcı şekilde hem de açıkça David

Hume, Adam Smith, Kant gibi ilk liberal düşünürlerin düşüncelerinin liberalizmi üretirken Marx, Hegel ve diğerlerinin ise totaliter düşünceleri ürettiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Toplum bilimlerde yöntem sorunu ile ilgili olarak “Bilimcilik ve Toplumun İncelemesi” (Scientism and the Study of Society) isimli kitabında Hayek doğa bilimleri ile toplum bilimleri arasındaki farklılığı vurgulamış ve toplum bilimlerinin doğa bilimlerini hiçbir şekilde örnek ve model alamayacağı konusunu ele almıştır (Güvenç, 1999: 57; Leube, 1984: XXII).

Hayek’in kararlı bir şekilde negatif özgürlük görüşünü savunduğu “Özgürlüğün Anayasası ” (The Constitution of Liberty) eserini 1960 yılında yayınlamıştır. Bu eserde özgür toplumun zorunlu olarak serbest girişime adanmış bir toplum olduğunu savunmuştur (Yumer, 1999: 159). Modern manada liberalizmin ilke ve uygulamalarının sağlam bir şekilde yeniden ifadesi olan bu eserde Hayek, hukuk hâkimiyeti ilkesini ortaya koyarak liberal düzeni yaşatmak için gerekli hukuki çerçeveyi ele almıştır (Butler, 2001: 13). 20. Yüzyılda özgürlüğün en farklı ve en önemli ifadesi olan bu eser 1970’lerin sonlarına kadar gerekli ilgiyi görmemiştir (Gray, 2003: 38). Hayek bu kitabında ayrıca ideali resmetmeyi amaçlamış, ideali başarılabilme yol ve yöntemleri ile onun uygulamada gerçekleşmesinin insanlığa ne katacağını açıklamaya çalışmıştır (Hayek, 2011: 39). Aslında sosyal, politik ve hukuk felsefesine olan ilgisi bu eseri yazmasına neden olmuştur. Altmış yaşında iken yazdığı ve sosyal felsefe yazının köşe taşlarından biri kabul edilen bu eserinde Hayek, liberal ekonomik ve sosyal düzenin etik, antropolojik, yasal ve ekonomik temellerini geliştirme çabası içerisinde olmuştur. Politikanın asli amacı hususunda modern sosyal felsefecilerden oldukça farklı bir yaklaşım geliştirmiştir. Modern sosyal felsefeciler, ütopya ve reformlar aracılığıyla ideal bir sosyal düzen kurulacağı savunusunu yaparken, Hayek politikanın asıl amacının insanların farklı değer ve düşüncelerle bir arada yaşamasını mümkün kılan kuralları bulma çabası olması gerektiğini savunmuştur. Kuralların bireyin kendi amacını gerçekleştirmesini mümkün kılacak şekilde kurgulanması ve uygulanması gerektiğini savunan Hayek, bireyin kavrayamayacağı şeylerin ortaya çıkmasını mümkün kılan raslantısal düzen fikrini geliştirmiştir. Devlet faaliyetlerinin sınırlarının sorgulanmasına yönelik ısrarlı çabası düşünce dünyasına önemli bir katkı sunmuştur (Leube, 1984: XXV). Hayek’in

1944'te yayınladığı “Kölelik Yolu” isimli kitabında, özgür bir toplumun nasıl olmaması gerektiğini açıklarken; 1960 yılında yayınladığı Özgürlüğün Anayasası isimli kitabında ise özgür toplumun nasıl olması gerektiği konusunda bilgiler vermektedir (Güvenç, 1999: 89-90). Hayek’in “Özgürlüğün Anayasası” kitabı “Kölelik Yolu”nun devamı şeklinde bir kitaptır; ancak “Hukuk, Yasama ve Özgürlük” kitabı da “Özgürlüğün Anayasası”nın devamı ve detaylandırılması şeklinde kitaptır (Dietze, 2004: 110).

“Fatal Conceit” (Ölümcul Önyargı) başlıklı çalışmasında Hayek, evrim teorisini ele aldığı gibi grup seçimi ve ahlaki geleneğe yönelik bazı çarpıcı sezgilerini de sunmuştur. Hayek kültürel evrimin, bilinçli şekilde oluşan insan mantığının bir sonucu değil; mantık ve kültürün uyumlu birlikte geliştiği bir süreç olduğunu savunmuştur. Bu kitap kurucu rasyonalizm ve sosyalizmin genel bir eleştirisini içermiştir. (Leube, 1984: XXIX). Bu kitapta ayrıca 1952 yılında yazmış olduğu “Bilimin Karşı Devrimi: Aklın İstismarıyla İlgili Çalışmalar” (The Counter-Revolution of Science: Studies in the Abuse of Reason)'da ele aldığı sosyal kurumların sadece akıl ile anlaşılıp düzenlenebileceğini ve sosyal planlamanın mümkün ve makul olduğu düşüncesini eleştirel ve ayrıntılı bir şekilde yeniden ele almıştır (Hamowy, 2012: 30).

Salzburg üniversitesi açılış törenindeki dersinde verdiği konferansı, "The Errors of Constructivism" (Yapıcılık Düşüncesinin Yanlışları) adıyla kitaplaştırmıştır. Hayek bu eserinde, yapıcılık fikrini geliştirdiği gibi refah devleti ve sosyal mühendislik düşüncesinin yanlış ve yanılgılarını tartışmaya açmıştır. Bu çalışma Hayek'in daha sonra tam olarak geliştirdiği evrim teorisine öncülük etmiştir (Leube, 1984: XXVII).

1973 yılında Hayek, “Hukuk, Yasama ve Özgürlük” isimli üç ciltlik kitabının birinci cildini yayınlamıştır. “Kurallar ve Düzenler” alt başlıklı birinci cildinde Hayek raslantısal bir düzen ve bir örgüt düşüncesinin farklı olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. (Leube, 1984: XXVII). Bu kitabında çıkar gruplarının bozucu etkilerine saldırmış ve yeni bir anayasayı savunmuştur (Hoffman, 2007: 71). Hayek, “Hukuk, Yasama ve Özgürlük” adlı kitabın ilk cildinin basımından üç yıl sonra “Sosyal Adalet Mucizesi” adlı ikinci cildi yayınlamıştır. Bu temel eserinde Hayek,

sosyal adalet teriminin niçin yanlış a yol açtığını ve bu terimin özgür bir toplumun rastlantısal düzeninde olumlu bir anlama sahibi olamama nedenlerini detaylıca irdelenmiştir. “Hukuk, Yasama ve Özgürlük” isimli kitabının ikinci cildinin yayınlanmasından üç yıl sonra “Özgür İnsanların Politik Düzeni” adlı üçüncü cildiyle eserini tamamlamıştır. Bu kitabında özgür toplumda gerekli olan hukuki düzenlemelerini ortaya koymak için daha önce Özgürlük Anayasası isimli kitapta yapılan özgürlüğün mahiyeti ve özgür siyasi birliğin yasal çerçevesi ile ilgili görüşlerini daha da geliştirmiştir. Kitap toplumsal hayatın temellerinin nasıl meydana geldiğini göstermekte ve hükümet otoritesinin keyfi yetkilerini engelleyecek anayasal düzenleme için önerilenleri ortaya koymaktadır. Bu çalışmasında Hayek, demokrasinin yeniden yapılanması ve reformuna yönelik önerilerini daha düzenli bir şekilde getirmiştir. Aynı temsili organlarının adaletin kurallarını belirlediği ve hükümeti yönettiği liberal demokratik kurumlarda baskın olan eğilim, özgür toplumun rastlantısal düzenini aşamalı bir değişime tabi tutacak ve bu durumda çıkar koalisionları tarafından oluşturulacak totaliter bir sisteme yol açacağını ileri sürmüştür (Hamowy, 2012: 26- 29; Butler, 2001: 15; Leube: 1984: XXVI).

Hayek, 1977 yılında Freiburg'da "New Studies in Philosophy, Politics, Economics and The History of Ideas" (Felsefe, Ekonomi Politika ve Fikir Tarihindeki Yeni Çalışmalar) adlı kitabında topladığı makalelerinin üçüncü cildini yayınlamıştır. 1977'de “Paranın Hızı ve Ulussuzlaştırılması” adlı genişletilmiş Almanca çevirisini yayınlayan Hayek, bu çalışmasında ayrıntılandığı önerisi ile Hayek, para teorisi ve müdahalecilik konusunda yeni bir tartışma alanı açmıştır. Hayek, enflasyondan kaçınılabilmek yolunun paranın piyasaya sürme yetkisinin hükümet ve devlet tekelinden alınması ve bu yetkinin rekabeti geliştirecek özel girişime verilmesi durumunda olabileceğini savunmuştur. 1978 Mayısında Londra'da London School of Economics'de bilimsel yanlışlarla kaçınılmaz değerlerin yıkımını incelediği “İnsan Değerinin Üç Kaynağı” başlıklı makalesinin sunumunu yapmıştır (Leube: 1984: XXIX).

Hayek'in başta “Kölelik Yolu” eseri olmak üzere eserleri batı dünyasında öldü gözüyle bakılan liberalizmin tekrar hayat bulması ve egemen olmasında etkili olmuştur. Ayrıca Hayek'in eserleri toplumun liberal düşüncüyü benimsemesine katkı

yapmıştır. Hayek'in çalışmaları başka disiplinleri etkilediği gibi çeşitli entelektüel disiplinlerden de büyük ölçüde etkilemiştir. Ekonomik teori, fikir tarihi, politik felsefe ile bilim felsefesine önemli katkı sunan Hayek aynı zamanda psikoloji ve sosyal felsefeye de büyük katkılar sunmuştur. 1992 yılında Doğu Avrupa'nın sosyalist ekonomilerinin tamamen çöküşüne şahitlik ederek ölen Hayek'in düşünceleri Batı düşünce ve siyaset dünyasında etkisini hala sürdürmektedir.

3.3.Hayek Döneminde Yaşanan Siyasi ve Fikri Gelişmeler

Kimi iktisatçılar tarafından 20. yüzyılın Adam Smith'i olarak görülen Hayek, 60 yılı aşkın uzun ve ilginç bilimsel yaşamı boyunca ortaya koyduğu yapıtları 20. yüzyılın aynası gibidir (Yay, 1993: 1). Çevresel koşullar diğer insanlar gibi Hayek'in de düşüncelerini önemli ölçüde etkilemiştir. Yaşadığı dönemde dünyada öne çıkan hadiseler Hayek'in düşünce dünyasının oluşumuna büyük katkı sunmuştur. Bu nedenle de Hayek'in yaşadığı dönemde dünyada öne çıkan ekonomik ve siyasi hadiselerin irdelenmesi gerekmektedir. I. Dünya Savaşı, 1929 dünya ekonomik buhranı, faşizm ve sosyalizmin yükselişi, sosyal devlet, refah devleti gibi geniş kitlelerin desteklediği ekonomik açıdan realist olmayan ve uzun vadede büyük, büyük olduğu kadar da karmaşık yeni sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan unsurlar Hayek'in görüşlerinin oluşumunda dönüm noktaları olmuştur.

Hayek'in Avusturya ordusunda asker olarak savaştığı Birinci Dünya Savaşı yıllarında Rus Çarlığı yıkılarak 1917 yılında sosyalist sisteme dayalı Sovyetler Birliği kuruldu. Sosyalist ekonominin Rusya'da uygulanmasıyla Avrupa'da özellikle akademik çevrelerde sosyalist düşünce Birinci Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği sorunlardan kurtulmanın yolu olarak görülmeye başlandı. Hatta bu zamanda Hayek, sosyalist düşünceye ılımlı tavırlar göstermiştir (Aktaş, 2001: 6). Gamble (1996: 127)'a göre ömrünün ilk yarısını genellikle akademik tartışmalar içerisinde geçiren Hayek, sürekli özgürlük savaşımı veren bir kişi değildi. Özellikle sosyalist ekonomiyi rasyonel açıdan değerlendirmeye çalışan Hayek, 1929 büyük buhranın neden, sonuç ve çözümü konularında yapılan tartışmalarda yerini almıştır. Hayek'in çalışmaları liberal toplumun geçmişini açıklamaktan daha ziyade; liberal toplumun geleceğini güvence altına almayla ilgiliydi (Petsoulas, 2001: 2)

Birinci Dünya Savaşı'nı kaybeden uluslardan olan Almanlar ve İtalyanlar arasında faşizmin geliştiği ve rejime hâkim olduğu görüldü. Özellikle Almanya'da Hitler'in seçimle gelerek sistemi faşizme doğru yönlendirmesi engellenemedi. Faşizmin etkisiyle Almanya İtalya'yla birlikte başta Avrupa'da olmak üzere yayılmacı politikalar izlemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonunda Almanya'nın yenilmesiyle Rusya'nın Doğu Avrupa'ya yönelik olarak yayılmacı ve rejim ihracına yönelik çabaları olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'de Keynesyen politik yaklaşımlarla başlayan devletin ekonomiye müdahalesi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal adalet ya da refah devleti anlayışıyla artarak devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine doğru Batıdan liberal anlayışın zayıflamasını engellemeye yönelik olarak meydana gelen bu gelişmelere karşı; Hayek ve arkadaşları tarafından büyük fikri mücadeleler başlatılmıştır. Hayek'in bu dönemde bir yandan sosyalist ekonomi anlayışının imkânsızlığını savunurken diğer taraftan da bir Truva atı misali liberalizmin içine konulan sosyal devlet ya da refah devleti anlayışıyla mücadele etmiştir. Uzun dönemde devletin ekonomiye müdahalesinin sürdürülemeyeceğini savunmuştur. Bu dönemde Hayek eleştiri oklarını düşünsel olarak karşıtı olanlardan daha çok özgürlük ve kapitalizm taraftarı görünürken totaliter uygulamaları savunanlara yönlendirmiştir (Barry, 1979: 105). Hayek, faşist kapitalist Almanya'da devletin ekonomideki yönlendiriciliğinin ve ağırlığının artmasını; korumacılığın ve dışa kapalılığın ulusal ekonomik bağımsızlık adına en uç noktalara götürülmesini, liberalizme ve özgürlüğe karşı tehlikenin sadece soldan gelmediğinin en önemli kanıtı olarak görüyordu. Hayek, genel felsefede ve siyasal felsefede liberalizme ters düşen bakış ve değerlerin, siyasal ve ekonomik düzlemde koşullarında kolaylaştırıcı etkisi ile bilinen totaliter sonuçları doğurduğunu düşünüyordu. Asıl tehlikenin bu olduğunu görüyordu. 1940'larda Karl Polayni ve Joseph Schumpeter gibi birçok önde gelen ekonomist, Marksist olmadığı halde, liberalizmin gününü doldurmuş bir öğreti olduğunu, geleceğin bir tür sosyalizmin ya da kolektif düşünceye ait olduğunu savunuyordu. Bu dönemde kolektif yaklaşımlar, bazı liberal çevrelerde bile belli ölçülerde sempatiyle karşılanıyordu. Böyle bir ortamda Hayek, sadece Almanya ve sosyalist bloktaki düzene ve ideolojiye karşı mücadele etmiyor, hem de demokrat kamp içindeki sadece sol çevrelerle değil; sağ

kesimden de siyasal, felsefi düzlemde kurucu rasyonalizmin yaklaşımından ötürü, ekonomide ölçülü bir devlet müdahalesini ve bir planlamayı yararlı bulmaktan ötürü uzun vadede yine totaliterizmler çıkacağını ileri sürdüğü için bu yolda bulunanlara da çatıyordu (Güvenç, 1999: 83-84).

1937 yılında Hayek liberalizmin yeni kamusal konuları da dikkate alan yeni bir yoruma ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Bunun da birçok fikir adamı ve bilim adamı tarafından desteklenmesi gerektiğini savunuyordu. 1938 yılında Paris'te Lipman'ın "Good Society" kitabının konusu etrafında "La Colloque Walter Lipmann" toplantısı organize edildi. Bu toplantıda totaliter düşüncelere karşı liberalizmi savunmak için daha aktif bir fikir kulübü oluşturulması düşünüldü. Ancak savaş başladığından bu plan uygulanamadı. Ve daha sonra toplantılar düzenlenemedi; fakat bu toplantı Hayek'in liberalizmi savunmasında ilgisinin artmasına neden olmuştur. Toplantının sonuçlarından biri liberalizmin başarıları o kadar aşağılara düşmüştü ki liberal felsefenin, yeni pozitif ve popüler ifadesi için baskı yapan bir ihtiyaç vardı. Bu ifadeleri yazacak olanlar Hayek ve Misesti; ancak şaşırtıcı bir şekilde geniş okuyucu kitlesini çeken kitabı yazan Hayek'ti. Kölelik Yolu kitabının yazılması Hayek'i yeni bir nam ve kötü şöhrete yükseltti. Hayek'in "Kölelik Yolu" isimli kitabında açıkladığı fikirler Paris'te toplanan liberaller arasındaki genel, güncel fikirlerdi. Ancak Hayek'in iddiasının yeniliği nazizime karşı savaşın özgür toplum ilkelerinin yeniden iddası için son değil; başlangıç olduğu iddiasında yatar (Gamble, 1996: 127,128).

Savaş ekonomisi ve İkinci Dünya Savaşı'nın zaferi devletin rolünün genişlemesini meşru göstererek endüstriyel toplumlarda kolektivist eğilimleri açık bir şekilde zorladı. Hayek özgür toplumun varlığını devam ettirebilmesi için bu eğilimlerin tersine döndürülmesi gerektiğine inanıyordu (Gamble, 1996: 128). Hayek, 1944 yılında Cambridge Üniversitesinde yapılan toplantıda savaş yılları sırasında unutulmuş liberal ilkeleri ve özgür bir toplumun entelektüel yapısının araştırılması amacıyla akademisyenler grubunun oluşturulması düşüncesini ortaya attı (Aktaş, 2001: 6). Hayek'in kolektivizme karşı özgür toplumu savunmak için liberalleri toplama arzusu 1947 deki toplantının düzenlendiği otelin ismiyle adlandırılan "Mont Pelerin Topluluğu"na pratik şeklini verdi. Hayek topluluğun en

takdir ettiği 19. yúzyıl liberallerinden ikisi Lord Acton ve Tocqueville diye adlandırılmasını istedi; ancak sonradan Mont Pelerin adı tercih edildi. Hayekin anti-liberal gelişmelere karşı düşünce düzeyinde liberalizmin temellerini ve ilkelerini tartışmak ve kitlelere yaymak ve liberalizmi batı medeniyetinin kamu doktrini olarak yeniden kurma amacıyla Mont Pelerin Topluluğu'nu kurmuştur (Gamble, 1996: 129-133; Yay, 1993: 31). Aslında bu amaca yönelik olarak oluşturulan Mont Pelerin Topluluğu, uluslararası fikir alanında totaliterizme karşı köklü bir mücadele olarak yorumlanmaktadır (Aktaş, 2001: 6).

Hayek ömrünü sosyalizmle mücadeleye adanmıştır. Ancak bunu yaparken sosyalist düşünce sahiplerine değil; mücadelelerini liberaller ve muhafazakârlara yöneltmiştir. Aynı şekilde Hayek'e karşı eleştiri ve saldırı soldan değil; yine liberal bir düşünürden (Keynes'ten) gelmiştir. 1945 ve sonrasında Hayek'in politik çabasının çoğunu ekonomik ve sosyal politikada Keynes'in etkisini tersine döndürme çabasına adanmıştır. Hayek ile Keynes arasındaki mücadele ve tartışma, 1929 krizi ve sonrası gelişmelere hükümetlerin nasıl reaksiyon göstermesi gerektiği konusundaki politik ve teorik anlaşmazlıklar yüzünden 1930'larda başladı (Gamble, 1996: 151). 1930'lu yıllarda faşizm ve sosyalizmin görünüşte başarısıyla birlikte meydana gelen büyük depresyon, düzensiz kapitalist toplumun hayatta kalabilme ve sürdürülebilirliği ile ilgili ciddi şüpheler ortaya koymuştur. Keynes harcama açığının ve hükümetin sınırlı müdahalesinin kontrol dışı pazarların kalıtsal düzensizliğinin üstesinden gelmenin esası olduğunu iddia etmiştir. Hayek, Keynes'in düzensiz pazarların koordinasyon başarısızlıklarını göstermediğini iddia etmiştir. Hayek'e göre piyasadaki koordinasyon eksikliği için sorumlu olanın aslında hükümet müdahalesi olduğunu iddia etmiştir (Petsoulas, 2001: 1). 1929 krizinden sonra Keynes'in ileri sürdüğu genel teoriye dayandırılan politikalar İkinci Dünya Savaşı sürerken beklenen yeni kriz korkusunu unutturmuş ve iktisadi olayların istenilirse yönlendirilebileceği gibi bir yaklaşıma yol açmış ve bu yaklaşım 1970'lere kadar sürmüştür (Yay, 1993: 6). Bu dönem liberaller arasındaki tartışmaların ve arayışların arka planındaki en önemli unsur pazar ekonomisinin kendi içinde, kendi kendine istikrarı sağlayıp sağlayamayacağı meselesiydi. Liberal ekonomi anlayışının ortaya çıktığından beri savunulan ve adeta bir dogma gibi inanılan pazarın erdemi konusunda şüpheli bir

yaklaşım vardı. O zamanın ekonomi düşünürleri pazar ve serbest rekabet kurallarına uyulsa ekonominin istikrar bulacağı ve bir dengeye kavuşacağını ancak dışsal etkenlerden dolayı bu doğal seyrin bozulduğu için krizlerin patlak verdiğini düşünüyorlardı (Güvenç, 1999: 41).

Hayek 1930'lu yıllarda Keynes'in tüketim mallarına talebin artışıyla yatırım mallarına talebin artışının sağlanacağı düşüncesinin daima geçerli olmayacağını, çünkü piyasaya verilen fazla paranın gerçek ücretleri düşüreceğini ileri sürmüş ve Keynes'in ekonomik kriz yıllarında tüketim malları talebinin artırılması önerisine karşı çıkmıştır (Yay, 1993: 28). Hayek, Keynesyen ekonomi politikaları ile ilgili teşhisi parayla başladı. Liberal düzen iki taraftan politik erezyonla karşı karşıyaydı. Bunlar, bir yanda, oy kazanmak için toplumcu politika öneren politikacılardan diğer yanda hükümetten destek almak isteyen baskı ve çıkar gruplarından kaynaklanmaktaydı (Gamble, 1996: 168). Hayek, Keynes'in ekonomik bir sistemde yatırım ve tasarruf oranını eşit tutmanın otomatik bir mekanizması olmadığına dair tezinin konu alındığı "Treatise of Money in Economica" konulu kitabına çok eleştirel bir yorum yazdı. Keynes de Hayek'in eleştirisine çok kızgın bir şekilde tepki verdi. Yazdığı cevapta Keynes, Hayek'in yeni yayınladığı "Prices and Production" kitabını o zamana kadar okuduğu en karmaşık şey olarak niteledi (Gamble, 1996: 152)

Hayek, Keynes'in para teorisi konusunda farklı düşünüyordu. Hayek, pazar ekonomisinin yardımsız bir şekilde talepteki yapısal değişikliklere uyum sağlama yeteneğinde olduğu düşüncesini inkâr etmesine karşıydı. Hayek'in Keynes ve arkadaşlarının hükümetin rolünü genişletme ve müdahale olmaksızın devam eden geleneksel politikaları terk etme için teorik haklaştırma aradıklarından şüpheleniyordu. (Gamble, 1996: 152). Keynes'in de dahil olduğu bir grup liberal aydın ve politikacı 1920'lerde olağanüstü bir dönem yaşandığını liberalizmin belli başlı piyasa değerlerini koruyabilmek ve sürdürebilmek için hastalığın daha öldürücü etkisine karşı ılımlı dozda kollektvizmi gerekli görüyorlardı. Hayek ise bunu hassas ve tehlikeli yolun başlangıcı olarak görüyordu. Keynes, liberal değerlerin korunması için toplum bilimlerin sorunu çözmeye yeteneğine güveniyordu. Keynes, kapitalizmin sosyal adaleti sağlamakta başarısız olduğunu ileri sürmekteydi. Keynes devletin işlevlerini genişletmeyi iktisadi kuruluşları tam bir yıkılıştan korumanın koşulu

olarak görmekteydi (Yay, 1993: 66-68). Keynes ekonomide talebi canlandırmak için kamunun yatırım yaparak veya piyasaya para vererek talebi canlandırabileceğini ileri sürüyordu. Hayek Keynes'in genel teoride ileri sürdüğü makro ekonomik yaklaşımla temelde hem fikir değildi. Hayek, uygun metod olarak ekonominin mikro temelleri olan tercihler, niyetler, hesaplamalar ve bireysel unsurların seçimlerini görürdü. Bu metodolojik yaklaşım farkı Hayek'i Keynes'in çözmeye çalıştığı problemlerden uzaklaştırdı ve Hayek tartışmaya dahil olmaya isteksiz oldu. Hayek'in cevap vermekteki başarısızlığı entellektüel zemini Keynesyen düşünceye vermesi veya kaptırması demekti. Keynesyen düşünce genç ekonomistleri ele geçirdi ve politikada bir devrim ilan etti. (Gamble, 1996: 153)

Keynesyen politika daha yüksek aktiviteyi sürdürmek için daha büyük derecede harcama enjeksiyonları gerektiriyordu. Bu durumda daha hızlı enflasyon yaratıyordu ve nihayetinde uyumun maliyetini daha acı verici yapıyordu. Hayek, Keynesyenizmin ekonomik sonucunun enflasyon olduğunu ve bir politika olarak onun sürdürülemez olduğu düşüncesinde asla tereddüt göstermedi (Gamble, 1996: 153). 1930'lu yıllardan başlayarak İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasındaki dönemde Hayek para arzından doğan enflasyonun, kaynakları olmaması gereken yerlere götürdüğünü ve böylece ekonomiyi altüst ettiğini ortaya koymuştur. Sonuç olarak enflasyon sona erdiğinde kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkan korkunç işsizliği açıklamanın mümkün olmayacağını ileri sürmüştür (Butler, 2001: 11). 1970'li yıllarda ortaya çıkan krizde bunun ispatı olmuştur. Hayek, "Choice in Currency" isimli kitabında Keynes ve takipçilerinin harcanan para miktarını arttırarak devamlı zenginliği ve tam istihdamı sağlamanın mümkün olduğuna dair eski batıl inanca bilimsel otoritenin onay verdiğini vurgulamıştır (Gamble, 1996: 156). Hayek'in Keynes'e kızgınlığı, Keynes'in liberal toplum düşüncesi ve onun bu düşüncenin altında yatan ekonomiye yaptığı zararı yüzündendi (Gamble, 1996: 156).

1936'da Keynes'in yayınladığı "General Theory" kitabına karşı Hayek ve Robins'ın sessiz kalması ve LSE (London School of Economics) 'nin bazı genç akademisyenlerinin yeni Keynesyen paradigmayı kabul etmesi Keynesyen yaklaşımın zaferi olarak görülüyordu (Gamble, 1996: 152). Akademik kariyerinin ilk 20 yılında teorik iktisatçı olan Hayek, Keynes'le olan entelektüel rekabet sonunda

Keynes'in yaklaşımının İngiliz akademik ve politik çevrelerde ilgi görmesi ve kendisinin para teorisine ilgi gösterilmemesi sonucu Hayek, iktisat alanından çıkarak siyaset felsefesi ve metodoloji gibi alanlara yönelmiştir (Yay, 1993: 28). Norman Barry'e göre Hayek'in siyaset felsefesine yönelmesinde toplumsal sorunların anlaşılma ve açıklanmasında ilk sırada tek başına yeterli olmadığı düşüncesi etkili olmuştur (akt: Yay, 1993: 29). Hayek'in bundan sonraki çabası, tüm dünyayı etkisine alan karma ekonomi, refah devleti felsefesi ve sosyalist felsefeye eleştiriler geliştirmek ve bunlara karşı liberalizm felsefesini, hem liberalizmin entelektüel temellerini ortaya koyduğu kitapları ile hem de liberalizmi savunan bilim adamlarıyla yaptığı işbirliğiyle savunmak, geliştirmek ve kitlelere yaymak olmuştur (Yay, 1993: 29).

1940-1970'ler arası dönemde Keynesyen düşünce baskındı ve Hayek sessiz kaldı. Fakat 1960'ların sonuna doğru savaş sonrası uzun süren ekonomik büyümenin sonlanması ve enflasyonun hızlanmasıyla Hayek'in Keynesyen politikaya olan güvensizliği öne çıktı ve Hayek enflasyon için Keynesyen politikayı suçladı. (Gamble, 1996: 154) 1970'lerde hem enflasyon hem de durgunluk ve bunlara ek olarak işsizliğin artışı Keynesyen uygulamaları sekteye uğratmıştır. Geleneksel Keynesyen yaklaşımın bu durumu açıklayamaması ve çözümler getirememesi Keynesyen yaklaşımın terk edilmesine yol açmış, daha liberal bir iktisadi düzen, piyasa ve serbest rekabeti savunan politikalar benimsenmiştir (Yay, 1993: 6-8). Tabii ki doğal olarak 1970'lerde batı kapitalist ekonomisinde meydana gelen tüm kötülükler için Keynes'i suçlamak moda oldu (Gamble, 1996: 156). Bundan dolayı 20. yüzyılın son çeyreğinde Keynesyen yaklaşımların çöküşüyle alternatif iktisat teorisi geliştirmek ve uygulanabilir bir liberalizmin ilkelerini öğrenmek isteyenler Hayek'in yazılarını ve eserlerini okumaya başlamışlardır. Yirminci yüzyılın son çeyreği üç önemli gelişmeye şahit olmuştur. Bunlardan ilki hem enflasyonun hem de ekonomik durgunluğun aynı anda olması; ikincisi liberal muhafazakâr partilerin gelişmiş ülkelerde İktidara gelerek uygulanan İktisadi politikaları ve kurumsal çerçeveyi değiştirmeyi amaçlayan uygulamalar ve son olarak yetmiş yıllık Sosyalist Doğu Bloku'nun ve ekonomik sisteminin ortadan kalkmasıdır. Bu üç gelişme ve değişimde ortak kişi Hayek'tir. Çünkü Hayek'in 1930'lu yıllardan itibaren sosyalist

sistemin sürdürülmesinin ancak baskıyla olacağını ve uzun zaman sürdürülemeyeceğini, Keynesyen politikaların enflasyonist baskı oluşturmalarının kaçınılmaz olacağını ve bunun Keynesyen yaklaşımın açıklayamadığı hem enflasyon hem de durgunluk gibi iki zıt durumu birlikte ortaya çıkarması; en önemlisi de ekonomik sistemin kurumsal sistem ve bir anlayış tarzı olarak algılanıp bu yönde gelişmeler için politika uygulamalarına gidilmesidir (Yay, 1993: 3-6).

1990'ların başında doğu blokunun yıkılmasıyla ortaya çıkan gerçekler ve tarih Hayek'i ve tezlerini haklı çıkarmıştır (Aktaş, 2001: IV).Dünyanın birçok ülkesi özgürlükçü demokratik rejimlere geçmiş ve bu olay liberalizmin baskıcı rejimlere karşı kesin zaferi olarak görülmüştür. 1970'lerde Batı ülkelerinde başlayan neo-liberal ekonomi uygulamaları daha da yaygınlaşmıştır.

4.HAYEK’İN LİBERAL DÜŞÜNCE VE UYGULAMALARDAKİ

YERİ VE ETKİLERİ

Akademik hayatına teknik teorik iktisatçı olarak başlayan Hayek siyaset felsefesi, hukuk, yöntembilim ve psikoloji alanına yayılan disiplinler arası tutarlı düşünce sistemi geliştirmeyi başarmıştır (Yay, 1993: 3). 20.yüzyılda öldü gözüyle bakılan liberalizmin siyasal, iktisadi ve felsefi alanda canlanmasında Hayek’in önemli katkısı olmuştur (Gray, 2003: 38; Yumer,1999:160). Liberalizmin 20. yüzyılda gerilemesinin nedeni olarak, tarih boyunca bireyciliğin ve özgürlüğün anlamlarını yitirmesi olarak gören Hayek, çalışmalarında özgürlüğün ve bireyciliğin anlamlarını tekrar kazanması için yürütmüştür (Günör, 2008: 120). Hayek’in önemi sadece klasik liberalizmi çağımıza uygun bir ifadeye kavuşturmuş olması ya da kolektivist ideolojilere yönelik eleştiri ve sorgulamalarında haklı çıkmış olmasından değil; sosyal teorisini bilgi birikiminin sınırsız olduğu çağda disiplinler arası bir yaklaşımla yetkin bir şekilde ele almış olmasıdır (Aktaş, 2001: III). Hayek gelip geçici moda eğilimlere ve popüler politik söylemlere kulak vermeden düşüncelerini oldukça kalıcı kılacak temellere dayandırmaktadır(Aktaş, 2001: 2).

Hayek’in ele aldığı temel konularından biri, siyasetin ana aracı olan hukuk ile iktisat bilimi arasındaki kopukluğun giderilmesidir. Çünkü hukuk, ekonomik düzene hizmet eder (Yumer, 1999: 161). Hayek, hukuk ile iktisadın birbiriyle yakından ilişkili olduğunu; kanun, hukuk egemenliği, özgürlük, anayasacılık ve hukuk devleti gibi hukuksal kavramlarla piyasa ekonomisi ve kendiliğinden düzen gibi kavramların birbiriyle ilişkili olduğunu savunmaktadır (Aktaş, 2001: 1). Bu bağlamda teorilerini geliştirirken Hayek, tüm toplumsal olayların kurumsallaştırılmasında bilimler arası bilgi birikimini seferber etmiştir (Yumer,1999:161).

Liberalizm, üç yüzyıllık tarihi boyunca iki ana yaklaşıma sahiptir. Birincisi kendiliğinden evrimci yaklaşım, diğeri ise kurucu rasyonalist yaklaşımdır. Bu her iki yaklaşım da amaçlar ve özgürlük, hukuk, insan hakları, özel mülkiyet gibi değerler bakımından genel görüş birliği içindeydiler. Ancak bu amaçlara ulaşmak üzere izlenecek yöntemler konusunda ciddi bir ayrılık vardı Hayek kurucu rasyonalist

liberallerin yöntemlerini şiddetle eleştiriyor. Ve sonuçta onların da tüm amaçlarının ve beklentilerinin tersine totaliterizme yol açacaklarını savunuyordu. Hayek'in yöntem bilimsel açıdan bireycilik ve kollektivist yaklaşımı hareket noktası ve ayrım çizgisi olarak almıştır. Bireyin toplumsal yaşamın merkezinde olması gerektiği ancak bu koşulda özgürlük ve demokrasinin gerçekleşebileceğine; böylelikle demokrasinin bireyin kendini geliştirebileceği gerçekleştirebileceği ve özgürlüğünü yaşayabileceği siyasal ve toplumsal düzen olabileceğini savunur. Bireycilik yerine kolektif yaklaşımı benimseyenlerin eninde sonunda totaliter bir düzen içinde kendini bulacaklarını savunmuştur (Güvenç, 1999: 86-88).

Liberalizmin asıl yönü durmak istememesi daima bir yerlere gitmek istemesinde yatmaktadır. Yani liberalizm muhafazakâr değildir. Liberalizm evrime ve değişime karşı isteksiz de değildir. Toplumda kendiliğinden meydana gelen değişimler hükümet kontrolü ile yok edilmek istenildiğinde liberalizm büyük bir değişim politikası ister. Liberal düşünce için dünyanın çoğu bölümünde acil olarak ihtiyaç duyulan şey serbest büyümenin önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Ayrıca rasyonalizmin tersine gerçek liberalizm dinle çatışmaya ya da mücadeleye girmez (Hayek, 2011: 521-528). Bu düşünceleriyle Hayek, muhafazakârların tersine değişimden korkmayan yanını ortaya koymuştur.

Hayek, özgürlüğün tehlikede olduğu düşüncesini; sadece 1920'lerde Rusya'da Komünist Parti'nin tek parti iktidarı altında merkezîyetçi ve özel mülkiyetini ortadan kaldıran bir rejim kurmasına ve Almanya'da ve Avusturya'da Nazilerin iktidara gelmesi gibi siyasal gelişmelere bağlamıyordu. Hayek'i asıl kaygılandıran, liberal değerler ve bakış tarzına ters bir genel zihinsel iklimin İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri gibi liberalizmin kalesi olan ülkelerde zemin kazanması idi. 1929 krizinin, 20 yıl arayla patlak veren iki dünya savaşının ve her şeye rağmen başarılı gözüken SSCB deneyiminin çekici bir alternatif olarak kalmasının, siyasal planda totaliter görüşleri; ekonomik planda daha devletçi, müdahaleci, plancı ve kollektivist uygulamaları körüklediği ve bu düşüncelerin geniş kitleler tarafından daha kolay benimsenmesine yol açtığı kanısındaydı (Güvenç, 1999: 82).

Kölelik Yolu kitabının beklenmedik başarısı, Hayek'i akademi dünyası başta olmak üzere siyasi ve ekonomi dünyasında etkili ve tanınmış bir figürü haline

getirmiştir (Pressmen, 2006: 174). Hayek, liberalizm üzerine kendine has özgün bir yaklaşım ortaya koyduğu için aktif bir liberalizm savunucusu olmanın yanında kamuoyu tarafından liberalizmin asli sahibi ve sorumlusu olarak kabul görmüştür. Bu yaklaşım bir taraftan Hayek'in tüm dünyaya yayılmış bir üne kavuşmasına aracılık etmiştir.

Düşünce sistemi, ikilemlere ve onun içindeki kutuplaşmalara dayanan Hayek, hem doktrin olarak hem de kamu politikası rehberi olarak anti rasyonel liberalizmin canlanmasına önemli bir katkı sunmuştur. Özellikle anti rasyonel liberalizmin canlanmasında Hayek'in ayrı bir yeri bulunmuştur. Açık toplum ya da büyük toplum olarak gördüğü batı medeniyetinin kalbinde, kişisel özgürlük ve sorumluluk yattığını sıklıkla vurgulamıştır (Gamble, 1996: 26- 31). Özgür toplum yaklaşımının liberal demokrasi idealinin yanlış anlaşılması ve yanlış inşasından dolayı çökme riski taşıdığını savunan Hayek, demokratik kurumların reforme edilmesi ve yeniden yapılandırılması için çarpıcı bir öneri yapmıştır. Hayek eşitlikçilik zorlaması çabası içine giren demokratik kurumları eleştirdiği gibi hükümetin gücünü sınırlamak için sıradışı bir siyasal sistem modeli önermiştir. Son zamanlarda popüler bir tartışma konusu da olan bu öneri, Hayek'in entelektüel icatlarından birisi olmuştur (Leube, 1984: XXVII).

Bireylerin hukuk önünde ve siyasal hakları bakımından eşit olduğu anlamında eşitlikçi, bireylerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket edeceklerinin kabul edildiği anlamında akılcı, bireylerin rıza ve hoşgörüsüne dayalı bir toplumsal hayat ve sınırlı hükümet liberalizmin temel değerleridir (Türköne, 2011: 118). Hayek'e göre liberal düşünce birileri için en temel olan konularda bile başkalarının farklı amaçlar izlemesine izin verildiği entelektüel söz ya da bağlılık gerektirir. Bundan dolayı liberaller için ahlaki ya da dini idealler zorlama nedeni değildir. Liberal görüş diğer insanların korumalı alanına müdahale etmeyen, uygulamaya yönelik ahlaki meselelerde zorlama ve yaptırımı haklı görmez (Hayek, 2011: 524).

Avusturya okulunun en önemli üyeleri arasında olan Hayek, aynı zamanda yirminci yüzyılın önde gelen ekonomistlerinden ve kolektivist ve merkezi planlamadüşüncesinin en etkili muhaliflerinden (Pirie, 2009: 169; Klein, 1999: 192) biridir. Hayek'in çalışması ticari döngü teorisinde, rekabetçi ekonomik sistemlerde,

politik ve sosyal felsefede, hukuk teorisinde etkili olmaya devam etmektedir (Klein, 1999: 192). Kimi düşünürler tarafından insanlığın en uzun yüzyılı olarak adlandırılan 20. yüzyıl boyunca yaşayan Hayek, bu dönemde yaşanan faşizm komünizm ve liberalizm adına devletin ekonomiye müdahalesi konularında büyük mücadeleler vermiştir. Bu yüzyılda ayrıca iki büyük dünya savaşı yaşanmıştır ve bunların Batı toplumlarına özellikle büyük etkileri olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra tam istihdam adına ya da sosyal adaleti sağlamak amacıyla devletin ekonomiye müdahalesinin bireysel özgürlük ilkesine dayanan liberalizmin altını oyduğunu ileri sürmüştür. Komünizmin ve faşizmin aynı totaliter anlayışın iki farklı yönü olduğunu düşünen Hayek, bunlara karşı da büyük fikri mücadeleler vermiştir. Fakat Hayek'in en büyük mücadelesi liberalizm karşıtlarından daha çok liberal düşünce yanlılarıyla olmuştur. Hayek, İkinci Dünya Savaşı sırasında Keynes ile başlayan ve daha sonra sosyal adalet adı altında devletin ekonomideki etkinliğinin artmasının uzun vadede sürdürülemeyeceğini savunmuş ve 1970'li yıllara gelindiğinde batıda yaşanan krizle haklı olduğu görülmüştür. 1990'lara doğru doğu bloğunun yıkılmasıyla sosyalist sistemlerin ne kadar geri olduğu, baskıyla sürdürüldüğü ve insan özgürlüğünü yok ettiği görülmüştür.

4.1.Düşünce Yapısı

Bireysel özgürlük fikrine dayalı liberalizm düşüncesini kabul eden Hayek, evrimci rasyonalizm yaklaşımının önemli destekçilerinden biri olmuştur. Toplumun bir makine gibi düzenlenebileceği düşüncesine ısrarla karşı çıkan Hayek, akli da içeren toplumsal tecrübenin sonucu olarak ortaya çıkan kurallar ve düzenin, bireysel özgürlük ve ilerlemeyi gerçekleştirebilecek liberalizme zemin hazırlayacağını savunmuştur. Hayek'in sosyal düşünce ve teorisinin oluşumunda David Hume ve Immanuel Kant'ın etkisi vardır (Kukathas, 1990: 215). Hayek mantığın sınırlarına ve kendiliğinden gelişen evrimci güçlere vurgu yapan liberalizm anlayışını benimsemiştir (Klein, 1999: 191). 18. yüzyıl David Hume ve Adam Smith'in anti rasyonalist geleneğini takip eden Hayek, tahmin edilebilir ve durağan, fakat dizayn edilmemiş düzenin bireylerin özgür eylemlerinden nasıl ortaya çıkabileceğini göstermiştir (Barry, 1984: 263). Mantığın sahip olduğu gücün sınırlılığı ile zihin ve

kültür olgusunun evrimci yorumunu savunan (Kley, 1994: 2) Hayek, kurucu rasyonalizm mantığı ile onun gücüne yüklediği üstün değer hakkında derin bir şüphe içerisinde olmuştur (Gamble, 1996: 34). Hayek, mantıksal bir zemin üzerinden toplumsal yönlendirme, gözlemlene ve anlaşılma gibi belirleyiciliklere de karşı çıkmıştır (Barry, 1979: 196- 201). Buna ek olarak Hayek, kurucu rasyonalizmin toplumsal kurumlar ile hukukun bilinçli insan tasarımının ürünü olduğu düşüncesine de özellikle karşı çıkmıştır (Gamble, 1996: 45).

Hayek'e göre toplumların yüz yüze kaldığı merkezi ekonomik problem birbiriyle yarışan amaçlar arasında belli kaynakların tahsisi değil; toplumda hiç kimseye verilmemiş olan ve bireylerde dağınık olan bilginin kullanılması problemidir (Klein, 1999: 187,188). Siyaset felsefesinin özünü bilgi teorisine dayandıran Hayek'e göre toplumdaki bireylerin iktisadi ve toplumsal konular ve gelişmeler hakkındaki bilgileri eksik bilgidir. Toplumda varolan bilgi sürekli değişken kişiler arasında yayıldığı için tek bir kişi ya da kurum tarafından bir araya getirilemeyecek niteliğe sahiptir. Bundan dolayı iyi niyetli de olsa kolektivist planlamacı yaklaşımlar büyüme ve refahı arttırmada amaçlanmayan sonuçlarla karşılaşacaklar ve başarısız olacaklardır (Yay, 1993: 29-30). Klasik liberalizm geleneğinin 20. yüzyıl temsilcisi olan Hayek, bu yüzyılın iki önemli tezinin -sosyalist sistemde planlama ile piyasa kadar etkili bir düzenin sağlanabileceği ve kapitalist sistemde devletin müdahalesi ile daha adil gelir bölüşümünün sağlanacağı- kendiliğinden oluşan piyasa ile elindeki kaynaklarla belli amacı gerçekleştirmeye çalışan organizasyonları karıştırmakla eleştirir (Yay, 1993: 66).

Toplumsal kurumların aklın eseri olduğu düşüncesi üzerine kurgulanan kurucu rasyonalizme karşı çıkan (Yayla, 2012: 16) Hayek, David Hume, Adam Smith gibi evrimci gelenekçi liberalizmi savunmuştur. Bu yaklaşım, insanın doğal ve değişmez haklarını sosyal sözleşme üzerine dayandırmadığı gibi, rasyonalizmden farklı olarak insan aklının, beşeri kurumları ve medeniyeti şekillendirmede temel etken ve yegâne belirleyici olduğu düşüncesine de karşı çıkmıştır. İnsanın istek, eğilim ve yanılgıları ile birlikte tarihi tecrübenin de toplumsal hayatta ve sosyal kurumların ortaya çıkmasında en az akıl kadar etkili olduğu ileri sürmüştür. Bu düşünürler, toplumun tarihi akış sürecinde önceden belirlenecek hedefleri olmasına

olumsuz yaklaşmışlardır. İnsan, kural izleyen bir varlık olduğu için, kuralların akıldan çok akli da içeren tarihi tecrübeyle ortaya çıktığını savunan liberaller, kuralların toplumun varolma sürecine katkı sunduğu için yaşadığına ve ayrıca toplumların da kuralsız yaşamasının imkânsız olduğuna inanırlar (Yayla, 2004: 26-27).

Hayek'e göre liberalizm, kuralların yönetimi altında işleyen toplumlarda doğan ve kendiliğinden işleyen sosyal güçlerin olabildiğince özgür bir ortama sahip olmasını öngören bir teoridir (Yayla, 2004: 27). Hayek'in çalışmalarının amacı liberalizmin ilkelerini daha temelli bir biçimde yeniden gündeme taşımaktır. Bu amaca yönelik olarak klasik liberalizme süreç içerisinde rastlantısal biçimde karışmış yanlış anlaşılmalara temizlemek ve onu basitleştirmelerden katı bir inanç ya da öğretilerden kurtarmak olduğunu ifade etmiştir (Aktaş, 2001: 4). Aklın tasarımı bir toplumsal düzen yerine, yüzyılların tecrübesi olan toplumsal gelenek ve tecrübenin ürünü kuralların uygulanmasıyla oluşan sosyal düzenin kendiliğinden işlemesi liberalizm için hayati önemi haizdir. Hayek'e göre medeniyetin gelişimi soyut, genel kurallara bağlı olması yanında somut ortak amaç geliştirme ihtiyacı olmamasına da bağlıdır (Gamble, 1996: 45). Piyasanın bilgi üretiminin vasıtası olarak anlaşılabilceğini ileri süren Hayek'e göre sosyal kurumlar, bilinçli bir insan icadı olarak doğup şekil almaz, aksine evrim yoluyla doğup ve şekillenen bu kurumlar daha acil ihtiyaçları bulunan ve özel amaç peşinde koşan insan etkileşiminin ürünüdür. Sosyal olanın doğal olandan farklı olduğunu savunan Hayek, doğal bilimlerde geçerli olan yöntem ve kuralların sosyal bilimlere uygulanmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Çünkü doğal bilimlerde geçerli olan yöntem ve kuralların sosyal alanda kullanımının özgür topluma açıkça düşmanlık yapma anlamına geleceğini savunmuştur. Özgür bir siyasal yapıda iktidarın geniş takdir yetkisine sahip olmasının söz konusu olmadığını özellikle vurgulayan Hayek, özgür bir devlet sisteminde faaliyetlerin, öngörülebilir ve herkese uygulanan soyut ve genel kurallar aracılığıyla yürütülmesi gerektiğini savunmuştur (Hamowy, 2012: 27-29).

Hayek'in gelenek ve mantık arasında kurmaya çalıştığı ilişki, modernitenin farklı boyutları hakkında önemli açılımlar sağlamıştır. Hayek modernitenin toplumdaki bilginin dağılımı ve doğası hakkındaki iddialar ile onun ekonomik,

sosyal ve politik boyutlarına odaklanmıştır. Hayek, temelleri gerçeğe dayanan liberalizmin modern toplumun siyasi yol göstericisi olma potansiyeli taşıyan tek doktrin olduğunu savunmuştur. Çünkü liberalizm gerçekçi ve hayatla ilgili iken diğer ideolojiler gerçek hayata kayıtsız hayal ürünü düşüncelerden oluşmaktadırlar (Gamble, 1996: 9). Hayek birey; kitle, toplum ve devlet karşısında merkezi bir önem, yer ve öncelik vermiştir (Güvenç, 1999: 84).

Hayek sahip olduğu Avusturya bakış açısını değiştirmemiştir. Aksine, Anglo Amerikan akademik dünyasında hala etkisi bulunan Avusturya okulunun canlanması için yoğun bir çaba sarfetmiştir. Daha sonra teknik ekonomi konusuna geri dönen Hayek sosyal felsefe çalışmasını, ekonomik teori konusundaki bazı iddialarıyla yeni bir alt bilim dalı olarak ayrıntılandırmıştır (Leube, 1984: XXVII). Hayek'in modern liberal teoriye katkısı, öncelikli olarak nihai amaçlar arasında ortak bir hiyerarşi olmaksızın, araçsal bir sistem olan kendiliğinden işleyen sosyal düzen fikrinin uygunluğunu göstermek olmuştur. Kendiliğinden doğan düzen teorisinde Hayek, bireylerin diğer kişiler ile sosyal yapı ve kalıpların amaçlarını göz ardı ederek kendi amaçlarını takip etmesi sonucu, durağan sosyal düzenlerin ortaya çıkabileceğini göstermeye çalışmıştır. Burada Hayek'in sunduğu şey, insan ilişkilerinin dizaynsız; ürünü sosyal düzenin, anlaşılmasına yönelik hayati değerde gördüğü görünmez el teorisidir (Kukathas, 1990: 220). Norman Barry'e göre Hayek, bu teoriyi farklı bir dönemde ve farklı bir yaklaşımla canlandıran bir kişidir (akt. Kley, 1994: 15). Hayek'e göre kendiliğinden işleyen düzen, hem üretim ve etkili koordinasyonu sağlayabilir hem de insan özgürlüğünü koruyabilir (Kley, 1994: 2). İnsan aklının anlama ve düzenleme yetisinin ötesinde olan ve kendiliğinden işleyen bir sosyal düzeni esas alan Hayek, piyasa toplumunun planlanamayacağını ve yapılan planlamaların da başarısız olacağını gerekçeleriyle ortaya koymuştur. Evrimci, yani kendiliğinden oluşan ve gelişen bu düzen kimsenin önceden tasarlamadığı, değişim ve uyarlamalara yol açar (Berkday, 2013: 83). Kabul edilebilir bir sistemden beklenen insanlığın devamı, genel zenginlik artışı ve sosyal barışın sürdürülebilirliği, ancak kendiliğinden işleyen bir düzenle mümkündür (Kley, 1994: 2). Hayek'e göre kendiliğinden işleyen düzen sadece barışın korunması ile toplumların birlikte var

olmasını sağlamıyor, aynı zamanda düzenin kendisini yeniden üretmesini de mümkün kılmaktadır (Kukathas, 1990: 222).

Hayek'e göre liberalizm üç temel değere dayanır: Bunlar özgürlük, adalet ve barıştır. Bu değerler negatif özelliklidir. Yani onları engelleyecek şeylerin olmaması durumunda bu değerler kendiliğinden hayat bulur ve gelişir (Yayla, 2012: 14). Hayek liberalizmin kişisel hürriyet fikrine dayalı olarak 17.yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl sonları arasında İngiltere'de gelişen siyasal düzeni benimsemiştir. Hayek'e göre bu düzenin özü, hukuk çerçevesinde bireysel özgürlüktür. Bu anlayış negatif özgürlük anlayışını benimser. Yani müdahale edilmemek anlamında özgürlüğü benimsemektedir. Devleti minimize etmeyi benimser. Fransız akımı ise pozitif özgürlüğü benimsemektedir ve kurucu rasyonalizmin etkisiyle toplumu baştan aşağı akıl ile planlayabileceğini savunur (Yayla, 2003: 23).

Özgürlük, Hayek'in düşüncesinin önemli unsuru, esası ve baskın değeridir. Bundan dolayı da Hayek'in çalışmaları özgürlüğün peşinde ve civarında gezinir (Dietze, 2004: 107,108). Bireysel özgürlüğü esas alarak teorisini geliştiren (Yayla, 2012: 11) Hayek'e göre, başkalarının müdahale ve zorlamasından uzak olma, başkasının ya da başkalarının isteğiyle zorlamaya maruz olmama durumunu (Hayek, 2011: 58) ifade eden bireysel özgürlük, uygarlığın gelişmesine ve insanlığın maddi ve kültürel ilerlemesine katkıda bulunur (Erdoğan, 2006:59). Özgürlük, bir kişiyi rastgele özel bir şekilde davranmaya ya da davranmamaya zorlayabilen başka birinin isteğine tabi olan bireyin durumunun tersine, bireyin kendi karar ve planlarına göre davranma olasılığı demektir (Hayek, 2011: 59). Bu anlamda negatif içerikli özgürlük, sınırlayıcı bir kuralın bulunmayışı ve fırsat sağlayan, ama sonuç garanti etmeyen bir anlayıştır (Hayek, 2012: 54). Özgürlüğün getireceği avantaj ve fırsatların tahmin edilemez derecede çok olması durumu, özgürlük söz konusu olduğunda diğer konuların aksine Hayek'in katı bir tutum içerisine girmesine neden olmuştur (Barry, 1979: 196). Özgürlük, ilerlemenin temel unsuru bilginin elde edilmesi, kullanılması ve bilginin birikerek büyümesi için gereklidir (Erdoğan, 2006: 59). Özgürlük yanlısı tutumundan dolayı Hayek, "özgürlüğün çelik kafesi" olarak adlandırılmıştır. Onun özgürlük politikası, zorlama ve onun zararlı etkilerini, tamamen ortadan kaldıramasa da, en az seviyeye indirmeyi amaçlamaktadır (Hayek, 2011: 59). Zorlamaya maruz

kalmayan insan özgürdür ve özgürlük, açık toplumda ve hukuk çerçevesinde meydana gelir ve gelişebilir. Ancak bu tür bir özgürlük, bireylerin tanımlanabilir özel alanını koruyan evrensel adil davranış kurallarının uygulanması durumunda oluşur (Yayla, 2012: 11-12).

İktisadi özgürlüğün siyasi özgürlüğün temeli olduğunu savunan Hayek, liberal demokratik sistemin ve sivil özgürlüklere saygının sadece kapitalist ekonomik düzende gelişebileceğini ileri sürmüştür (Heywood, 2011: 42). Çünkü sadece pazarın kendiliğinden işleyen düzeni, insanların bilgi ve yeteneklerini kullanır ve aynı zamanda insanları kendi amaç ve planlarının peşinde gitme hususunda özgür kılar (Kley, 1994: 2). Hayek'e göre pazar rekabeti insan eyleminin ürünü olan, fakat insan dizaynının ürünü olmayan özel bir tür düzen üretir (Klein, 1999: 188). Özel kolektif amaçlar çerçevesinde toplumu yönlendirme ya da organize etme amacıyla ortaya çıkan olumsuzlukları ortaya koyan (Kukathas, 1990: 220) Hayek, planlı ekonomilerin kaçınılmaz bir şekilde başarısız olacağını vurgulamıştır. Çünkü planlı ekonomiye dayanan sistem, kaynakları verimsiz kullanma eğiliminde olduğu için çökeceğini, çöküşün de ancak kitleleri baskı altında tutmakla engellenebileceğini, daha doğrusu ertelenebileceğini, iddia etmiştir.

Sosyalizmin kaçınılmaz bir şekilde politik totaliterizme doğru evrileceğini savunan Hayek, faşist, komünist ve planlamacı tüm kolektivist düşünce sistemlerinin ekonomik alan başta olmak üzere siyasal ve sosyal alanı merkezi kontrole tabi kılma çabası içinde olacağını gözlemlemiştir. Bu sorunun tedavisinin, bireyciliği merkeze alan sosyal felsefeye dönüşle mümkün olabileceğini belirtmiştir (Kley, 1994: 4). Karl Polayni ve Joseph Schumpeter gibi liberal düşünürler geleceğin SSCB'deki gibi olmasa da sosyalizmin olacağını; liberalizmin 19. Yüzyıla ait bir öğretisi olduğunu, aşılmış veya aşılma sürecinde olduğunu düşünüyorlardı. Dicey ve diğer birçok düşünür anti liberal, kolektivist düşüncelerin toplumda yayılmasını demokrasinin bir tehlikesi olarak gördüğünden dolayı demokrasiye karşı çıkarken; Hayek, mülk özgürlüğünü koruma kaygısındaki bu anlayıştan farklı olarak demokrasiye sahip çıkıyordu. Bireycilik anlayışını benimseyen Hayek'e göre, hem sınıfsal sosyalizm hem de nasyonal sosyalizm son aşamada ortak noktalarının bireye bakışında olduğunu vurgulamıştır. Bundan dolayı her iki ideolojinin de totaliterizmin bireyi,

kitleye feda eden (birey, faşizmde devlete, sosyalizmde ise topluma feda edilir.) ve bireyi başlı başına korunması, geliştirilmesi yüceltilmesi gereken bir varlık olarak benimsemekten kaynaklandığını belirtmiştir (Güvenç, 1999: 84).

Liberalizm; farklı bireylerin olduğu bir topluluktaki kuralların sonucu ile değil; kuralların ve usulün kendisinin adil olmasıyla ilgilenir. Çünkü sonuçlar, bireysel ve çevresel etkenlere bağlı olarak farklılık arz edebilir. Cinsiyet, ırk, sosyal köken, inanç gibi konularda biçimsel eşitlikten yana olan liberal gelenek, insanlar arasında salt maddi bir eşitliğin sağlanabileceğini düşünmemektedir (Hayek, 2012: 66). Bireyler arasındaki gelir paylaşımı hususunun adaletin amacı olamayacağını düşünen Hayek, gelir paylaşımına yönelik *dağıtıcı adalet* uygulamasının da kabul edilemez olduğunu savunmuştur. Bireylerin kişisel durumuyla ilgisi olmayan adalet anlayışını benimseyen Hayek, devletin refah politikası izlemesine karşı durmuş ve önemli olanın bireyin hukuk karşısında eşit kabul edilmesi olduğunu özellikle vurgulamıştır.

Liberalizm, bireyler, toplumsal kesimler ve kurumlar arası fikir alışverişinin, bilginin gelişimine katkı sunacağı gibi toplumsal sorunların tespiti ve çözümünde de daha etkili olacağını savunmuştur. Bu kapsamda Hayek, müzakere ve eleştiri sürecinin gerçeğe doğru ilerleyişin yolunu açacağını ifade etmiştir (Hayek, 2012: 75). Kültürel birliği amaçlayan düzeni eleştiren Hayek'in, barışçıl bir şekilde kendisi olarak birlikte var olmayı kolaylaştıran bir politik düzen olarak sivil yaşamın neden korunması gerektiğini gerekçeleriyle izah etmesi, liberalizmin sosyal teorisinin mantığının belirlenmesi açısından oldukça önemlidir (Kukathas, 1990: 222). Ayrıca Hayek, içerisinde pek çok organizasyonu barındıran büyük toplumların başarısını, bu toplumların siyasi ve ekonomik açıdan tek bir yönetim merkezine sahip olmamasına dayandırmış olması da (Gamble, 1996: 37) iktidarın dağıtılması açısından oldukça önemlidir.

Hayek'in teorisinin özgün ve devam eden başarısı, modern toplumların serbest piyasa olmaksızın geliştirilemeyeceğini ve sürdürülemeyeceğini ortaya koymak olmuştur (Kley, 1994: 225). Politikacının görevi piyasa düzenini koruyan, özgürlük ve ilerlemeyi sağlayan kurumlar ile özgürlük alanını müdahaleden korumaktır (Gamble, 1996: 94). Hayek'in düşüncesinde liberal politikanın bir diğer

amacı ise, insanı medenileştiren ve bireyleri birbirine bağlayan gelenek, görenek gibi uygulamaların yaygınlaşabileceği koşulların korunmasıdır (Kukathas, 1990: 220). Batı medeniyetinin özgürlük ve kişisel sorumluluğa dayandığını belirten Hayek'e göre medeniyet ve bilimin yükselişinde muhalif olma, yaratıcılık, deneyim ve tecrübe önemlidir. Oysa sosyalizmin tüm bunları ihmal ettiğini, hatta ihmal etme bir yana; ortadan kaldırmak için özel bir çaba sarfettiğini vurgulamıştır (Gamble, 1996: 44). Hayek'in teorisinde farklı olan diğer bir husus, bilginin taşıyıcısı olarak sosyal kurumları ve davranış kurallarını açıklamasıdır (Kukathas, 1990: 220). Hayek, politik sonuçları belirlemede fikirlerin çıkarılardan daha önemli olduğu düşüncesine sahip olduğunu savunmuş ve kamuoyunda baskın olan fikirlerin, hükümet eylemlerini ve yaşamı şekillendiren unsurlar olduğunu düşünmüştür (Gamble, 1996: 76).

4.2.Siyasal Etkileri

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hayek ve Milton Friedman gibi iktisatçıların devlet müdahalelerine yönelik olarak geliştirdiği eleştiriler neo liberal anlayışın oluşumunda çok önemli rol oynamıştır (Aytaç, 2014: 116). Turner'a göre, neo-liberalizmin kökenleri Hayek'in kuruluşunda öncü rol oynadığı ve başkanlığını yaptığı Mont Pelerin Topluluğu'nun kuruluşuna kadar götürülebilir (akt. Schwarzmantel, 2008: 60). Hayek çalışmalarında bir yandan unutulmaya yüz tutmuş görünen klasik liberalizmi canlandırmaya çalışırken, diğer taraftan klasik liberalizmin başlıca değerlerini modernitenin vazgeçilmez entelektüel çerçevesi içinde savunmuştur (Gray, 1988: 1,2). Avusturya okulunun bir taraftarı olarak bireyciliğin ve piyasa düzeninin samimi bir inanarı ve sosyalizmin amansız bir eleştiricisi olan Hayek'in eserleri Batıda " yeni sağ"ın yükselişinde kayda değer bir etki yapmıştır. Bununla birlikte bu düşünce yapısı devlet odaklı örgütlenme biçimlerinden piyasa odaklı örgütlenme biçimine doğru bir değişime yol açmıştır. Güçlü fakat minimal devlet hedefini önemseyen bu düşünce yapısı, özgür ekonomi ile güçlü devleti biraraya getirmiştir. Yeni sağın da içinde bulunduğu neo liberalizmin en önemli ilkeleri serbest piyasa ve bireycilik düşüncesine dayanır. Devletin piyasa ortamındaki müdahalesinin bireysel özgürlüğü tahrip ettiğini kabul

eden bu düşüncede, bireysel sorumluluğa ve girişimciliğe büyük önem verilmektedir (Heywood, 2010: 79).

Hayek'in 1930'lu yıllarda Keynes ile girdiği tartışmada devletin harcama yaparak ekonomiye müdahalesinin uzun vadede sürdürülemeyeceği ve enflasyona neden olacağına dair düşüncesi, kırk yıl sonra gerçekleşmiştir. Hayek, devletin ekonomiye dağıtıcı adalet ya da refah devleti anlayışıyla müdahalesinin de doğru olmadığını savunmuştur. Bunu savunurken devletin müdahalesinin bir yanda liberal özgürlüğün esası olan bireylerin kendine güven ve kendi ayakları üzerinde durma anlayışını zayıflattığını ve geriletliğini, diğer yanda ise bireylerin üretim ve tüketimde göz önünde bulundurduğu piyasa ile ilgili verileri gerçeklerden uzaklaştırdığını ileri sürmüştür. Özellikle "Kölelik Yolu" isimli kitabında, devletin ekonomideki etkinliğinin artmasının, kurumların etkinlik artışına yol açarak bireylerin devletin ekonomideki varlığına güvenmesine ve bu güvenin zamanla özgürlükleri yok ederek *köleliğe* yol açacağını savunmuştur. Hayek, devlet müdahalelerinin insanlığı despotizme götürecek kölelik yolu olduğuna inanıyor ve müdahaleciliğin dayandığı mantığı toplum mühendisliği kavramı üzerinden eleştiriyordu. Hayek'in liberalizm anlayışı, devlet müdahalelerinin azaltılması için ekonomik hayatta devletin olabildiğince az düzenleme yapması gerekliliği; ticaret ve iş ilişkilerinin serbestleşmesi ve devlete ait ekonomik girişimlerin kazançlı işleyebilmesi için özel sektöre devredilmesini öngörmektedir. Düşünceleri ve çözüm önerileri birçok çevrede kabul gören Hayek'in ekonomik alandaki teorileri, birçok gelişmiş Batı ülkesinde uygulamaya konulmuştur. 1970'lerin sonlarından itibaren liberalizme ilginin artışı ve gelişmiş ülkelerde liberal görüşleri savunan partilerin İktidara gelmesinde Hayek'in kitaplarının ve düşüncelerinin etkisi çoktur (Aytaç, 2014: 111-116; Yay, 1993: 33).

Kendini koyu bir Hayek hayranı olarak tanıtan Demir Leydi lakaplı Thatcher'ın İngiltere'de Başbakan seçilmesi, Amerika Birleşik Devletleri'nde Reagan'ın Başkan seçilmesi; önce bu iki ülkede ardından da içinde Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülkede ekonomi politikalarında Hayek'in ilkelerinin uygulamaya konmasına, Keynes'in reçetelerinin bir kenara atılmasına yol açmıştır (Güvenç, 1999: 29). 1970'lerin sonlarından itibaren liberalizme olan ilgi artmış ve belli başlı gelişmiş

lkelerde liberal görüşleri savunan partiler İktidara gelmişse bunda en büyük pay doğrudan yayınladığı kitaplarla ya da kurduğu Mont Pelerin topluluğu gibi topluluklarla Hayek'e aittir (Yay, 1993: 33). 1970'li yılların sonundan başlayarak gelişmiş kapitalist ülkelerin birçoğunda liberal partilerin iktidara gelmesiyle özellikle İngiltere'de Thatcher hükümetinin ve diğer ülkelerdeki hükümetlerin devletin ideolojik kurumsal yapısını dönüştürme girişimi yani refah devletinden liberal devlete dönüş, Hayek'in siyaset felsefesine ilişkin çalışmaları ne çıkarmıştır. Bu dönemde başta akademisyenler ve politikacılar olmak üzere toplumsal meselelere kafa yoranlar, uygulanabilir bir liberalizmin ilkelerini öğrenmek için Hayek'in siyaset felsefesine ilişkin yazılarını okumaya yönelmişlerdir 1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin ortadan kalkması ise Hayek'i 1930'lu ve 1940'lı yıllarda kitaplarında sosyalist merkezi planlamaya yönelttiği eleştiriler ve yaptığı öngörüler nedeniyle tekrar akademik tartışmaların gündemine getirmiştir (Yay, 1993: 3). Bu bakımdan Hayek, yeni sağ düşüncesi üzerinde oldukça etkili olmuş ve Thatcher hkmetinden şovalyelik nvanı almıştır (Hoffman, 2007: 71; Steele, 2002: 10).

Hayek'in eko-politik düşüncesi ile Doğu Avrupa rejimlerinin yıkılması arasında doğrusal bir ilişki kurulabilir (Kley, 1994: 16). 1980'lerin sonunda sosyalist sistemin çöküşü de ayrıca Hayek'in görüşlerini doğrulamıştır (Yay, 1993: 33). Hayek, 1920'li yıllardan itibaren sosyalizmin baskı olmadan devam edemeyeceğini ve hatta bu haliyle toplumu kurgulama teşebbüsünün toplumsal yapıyı bozacağını ileri srmştir. Sosyalizm yetmiş yıllık tarihi boyunca uygulamalarını büyük ölçüde baskı aracılığıyla srdrlebilmıştir. Ayrıca, sosyalist sistemin pazarın yaptığı gibi mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtımı konusundaki koordinasyonu sağlayamayacağı teorisi de çok önemli bir tespittir. Gerçekten de sosyalist sistem yıkıldığında bir yanda uzaya araç gönderen ve en ileri silah teknolojilerine sahip olan toplum, diğer taraftan birçok temel tüketim maddelerine erişmekte sıkıntı yaşıyordu. Bu durum, Hayek'in sosyalist sistemin mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtımındaki koordinasyonu sağlayamayacağı düşüncesinde haklı olduğunu gösteriyordu.

5.HAYEK’İN DEVLET VE SİYASAL SİSTEM DÜŞÜNCESİ

20. yüzyılda devletin rolü ve sınırları konusunda klasik liberal düşüncenin en sistematik ve geniş ifadesi Hayek’in çalışmalarında bulunmaktadır (Yay, 1993: 62). Kurallara dayalı toplum düzenini savunan Hayek’in liberalizm anlayışında devlet; sınırlı kaynak, yetki ve etki alanına sahiptir. Devleti tamamen devreden çıkarmayı istemeyen Hayek, sınırlı devletten yana olmuştur. Hayek’in devlet anlayışında, devletin temel görevi adil davranış kurallarına uyulmasını sağlamaktır (Yayla, 2012: 12,18). Bu kapsamda devlet, bilinmeyen bireylerin bilinmeyen amaçlarına yönelik çabalarının başarılı olabilme şansını, soyut davranış kurallarına uyulmasını sağlayarak artırabilir. Devlet, birey ile gruplara belli şansları garanti etmek değil; bireyler üzerindeki etkileri öngörülme ve bireylerin kendi bilgilerini kendi amaçları için kullanmasına izin veren genel bazı şartları sağlamakla yükümlüdür (Hayek, 1995: 29,31). Hayek’e göre önemli olan her bireyin, devlet otoritesinin müdahale etmediği tanınmış, geniş ve korunmuş bir alana sahip olmasıdır (Butler, 2001: 44).

Devletin herkesin fırsatını belirleyebilmesi ve herkesin aynı fırsata sahip olması özgür toplumun mantığı ile bağdaşmayacağı (Hayek, 1995: 30) için Hayek'e göre, ekonomik yaşamında devlet tarafından düzenlenmesi durumunda insan hayatının diğer tüm yönleri devlet kontrolü altına girecektir (Heywood, 2011: 408). Devletin ekonomik yaşama müdahalesi, zorunlu olarak tüm sosyal varlık alanlarının devletin kontrolüne girmesine zemin hazırlayacağı için, özel mülkiyete yapılan her türlü müdahale, toplumu baskıcı totaliter rejime götürme riski taşımaktadır. “Kölelik Yolu” adlı kitabında mülk sahipliğini en temel sivil özgürlük biçimi olarak tasvir eden Hayek, bireysel özgürlüğün sadece kapitalist ekonomik sistemde elde edilebileceğini savunmuştur (Heywood, 2011: 393). Bu eserinde planlamaya karşı ilk eleştiriyi getiren Hayek, sonraki eserlerinde daha da geliştirdiği eleştirilerinde, tüm ekonomiyi ve toplumu planlayanların, başa çıkma kapasitelerinin çok üstünde karmaşık ve kapsamlı bir bilgiyle karşılaştıklarını; bundan dolayı da planlamanın özü itibarıyla verimsiz olduğunu öne sürmüştür (Heywood, 2011: 406). Hayek’in siyasi bağlamda piyasayı devlete tercih etmesinin sebebi, piyasanın düzeninin mal, hizmet

ve ödüllerin dağılımı bakımından rasyonelitesi en yüksek sistem olmasıdır (Erdoğan, 2006: 57).

Bireysel özgürlük taraftarı olan Hayek, sınırsız egemenlik ve yönetim düşüncesinin muhalifiydi (Pierson, 2004: 64). Bu yüzden Hayek, demokratik parlamantoların sınırsız olan yetkilerinin hukuk devletini ve bireysel özgürlüğü ortadan kaldırdığını ileri sürmüştür. Demokratik çoğunluğu sınırlamaya yönelik teorisinde, çoğunluğun istediği her şeyi yapmasına izin verilmemesi gerektiği iddiasını ileri sürmüştür (Gamble, 1996: 95). Hayek'e göre demokrasiyle ilgili yanlış giden şey, demokratik değerlerin değişmesi değil; hukuk, hükümet, ekonomik kurumlar ile insanların ulaşmak isteyeceği amaçlar arasındaki kesin bağlantıların unutulmasıdır (Barry, 1979: 200). Hükümet, ekonomik kurumlar ve bireysel özgürlükler arasında çok önemli bir ilişkinin olduğunu vurgulayan Hayek, demokratik yöntemlerle seçilen çoğunluğun bireysel özgürlükleri yok edecek şekilde karar almadaki sınırsızlığının, özgürlükleri ve serbest piyasayı ortadan kaldıracığını ileri sürmüştür. Dolayısıyla, siyasal yönü öne çıkararak yapılacak çeşitli kurumsal düzenlemelerin bireyler üzerindeki etkisi dikkate alınmalıdır. Özgürlükle ve kurumlar arasındaki ilişki unutulmamalıdır. Çoğunluğun yetkileri, bireyin başkasının korunmuş alanına saldırısını engelleyecek genel kuralların uygulanmasıyla sınırlandırılmalı ve bu kurallarda bireyin ne yapması gerektiği yönünde emredici bir nitelik taşımamalıdır (Hayek, 1997: 115). Demokratik süreç sonucunda kaynakların boşa harcanma ve çoğunluk kararları ile insanlara baskı yapılma olasılığı, Hayek'in sınırsız yetkiye sahip yönetime şüpheli bir şekilde bakmasına yol açmıştır. Bundan dolayı herhangi bir modern toplumda çoğunluğun oyuna dayanan kararların kapsamının dikkatli bir şekilde belirlenmesi ve sınırlandırılması gerekmektedir (Gamble, 1996: 96,157). İktidarın insanları birleştiren ortak değerler vasıtasıyla sınırlandırılması gerektiğini savunan Hayek'in savunduğu sistem, temel değerler hakkında anlaşmaya dayanmaktadır. Halkın çoğunluğunun veya onların seçilmiş temsilcilerinin üzerinde anlaştığı her hangi bir konuda karar vermede serbest olması gerektiği anlayışı, halk egemenliği kavramıyla ilişkilidir. Demokratik sistemin hatası, iktidarın halkın elinde olması ve onların isteklerinin çoğunluk kararlarıyla ifade

edilmesi değil; iktidar kaynağının sınırsız olması gerektiği düşüncesidir(Hayek, 1997: 51-52).

Amacı olmayan genel ve soyut hukuk kurallarına uymanın sonucu büyük toplumun ortaya çıkışı mümkün olur (Hayek, 1997: 51). Nasıl daha iyi toplum yaratılacağını bildiklerini sanan ya da insanların bilinçli aklıyla toplumsal kurumlara istediği şekli verebileceğine inanan rasyonalistler, yasayı topluma biçim verecek bir araç olarak görmüşlerdir. Bu yaklaşım sahipleri, devletin farklı insan gruplarına farklı yaptırımlar uygulayarak toplumsal eşitliğin sağlanabileceğini savunmuşlardır. Bu bakış açısıyla daha iyi toplum için ya da toplumda eşitliği sağlamak için hukuk egemenliği ilkesi, sosyal adalet ilkesine feda edilmiştir (Yumer, 1999: 164- 165).

5.1.Hayek'te Devlet Kavramı

Hayek'in devlet düşüncesini anlayabilmek için, öncelikli olarak sosyal düzen ve bu düzende devletin kapsamı ve görevi hakkındaki düşüncelerine bakmalıyız. Hayek kendiliğinden işleyen düzen kavramını ayrıntılı bir teori şeklinde dönüştürerek geliştirmiştir. Hayek kendiliğinden işleyen düzen teorisini sosyal kurumların kökenlerinin devamını ve koordinasyonunu açıklamak için kullanmıştır. Teorinin başlıca ilkesi toplumun ve onun kurumlarının ne doğal oluşumlar ne de insanın dizaynının sonucu olduğudur. Toplum ve onun kurumları, kendi çıkarları peşinde giden bireylerin çoklu eylemlerinin amaçsız ve görünmeyen kendiliğinden işleyen koordinasyonundan kaynaklanır (Petsoulas, 2001: 2). Hayek'e göre insanın toplum halinde yaşamasının yararları olmuştur. İnsanın rasyonel kural rehberliğinde yaşaması, toplumsal olarak evrim geçirmesine ve gelişmesine katkı sağlamıştır. Hayek, bireysel düzeydeki eylemlerin somut bir iradenin anlık ürünü değil; anonim ve evrimci bir akışın ürünü olduğunu (Yayla, 2012: 14) ve kuralların bireysel eylemlerin sosyal düzeni ortaya çıkarmasının koşulu olduğunu savunmaktadır (Butler, 2001: 21,25). Toplumsal düzen, inşa edilmeyen ancak; ona uygun koşulları sağlayarak gelişmesine imkân sağlanan bir düzendir. Bu anlamda insanların yapabileceği en iyi şey genel düzenin dayandığı adil hukuk kurallarının korunmasını sağlayarak düzenin oluşumunu kolaylaştırmaktır. Kendiliğinden işleyen düzenin doğuşu ve devamı, yani düzenin işlemesi ve ilerlemesi, için bireysel özgürlük çok

önemlidir. Somut bir amacı olmayan bu düzen bireylere değer ve amaç ölçeği dayatamaz (Yayla, 2012: 12). Aynı zamanda bu düzende bireylerin aynı şekilde hareket etmeleri ya da ortak bir amaca sahip olmaları gerekmez. Hayek'in savunduğu özgür toplumda insanlara emredilemez; insanların kendi amaçlarına yönelik olarak çalışma ve faaliyette bulunmakta serbest olduğu eşit uygulanan genel kuralllar vardır. Özgür toplumda yönetim, genel kurallara uymayı sağlamanın dışında emir ve talimatlar çıkaramaz (Butler, 2001: 148- 149).

Kendiliğinden doğan toplumsal düzenin devamı için vazgeçilmez bir araç olan devlet, bireysel özgürlüğü güvence altına almak için vardır. Bireysel özgürlük de ancak devletin kurallarla bağlı olduğu ve sınırlı olduğu, aynı zamanda devlet müdahalesinden uzak bireysel özgürlük alanının olabildiği durumlarda gelişebilir. Gelişmenin ve ilerlemenin kaynağı olan bireysel özgürlük ancak mülkiyetin, sözleşme özgürlüğünün ve rekabetin olduğu serbest piyasa düzeninde korunur ve geliştirilebilir (Pierson, 2004: 64). Böyle bir düzende rekabet ve fiyatlar, bireyin kendi bilgi ve yeteneğini kendi amaçları doğrultusunda kullanarak gelişmesini sağlar. Hayek'in amaçladığı liberal toplum, içinde bireylerin diğerlerinin iradesine bağılılığının ve zor kullanmanın en aza indirildiği bir toplumdur. Birey ancak böyle bir durumda doğal olarak toplumun ilerlemesine katkıda bulunur. Hayek'e göre devletin asıl rolü, belli bir sosyal düzen yaratmak değil (Butler, 2001: 34,47); birey ve grupların kendi amaçları peşinden koşabildiği kendini üreten toplumsal düzenlerin oluşabileceği ve medeni toplumun yaygınlaşabileceği çerçeveyi sağlamaktır. Yani devletin görev ve yetkisi, sosyal çevrenin korunması ile sınırlanmalıdır (Hayek,1997: 210). Hayek'in sosyal teorisine göre devletin bu istekten daha fazlasına teşebbüs etmesi, farklı bireylerin farklı olan ilgi, amaç ve çıkarları arasındaki uyumu ortadan kaldıracaktır. Eğer devlet, bundan fazlasını yapmak isterse sivil toplumun alanına girerek önemli meselelere dâhil olursa, düzensizliğin kaynağı olur (Kukathas, 1990: 222, 225).

Hayek'in liberalizm anlayışında devlet, öncedentasarlanamayacak kendiliğinden düzenin sürdürülebilir olması için, hukuk kurallarının uygulanmasıyla sınırlandırılmalıdır (Butler, 2001: 147). Hayek, bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler anlayışındaki gibi devletin pasifleştirilmesi veya tamamen devreden

çıkarılmasını istememektedir. Bunun yerine Hayek, devletin hangi faaliyetleri yapması gerektiğini belirleyecek uygun ilkeleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla gücün merkezde toplanmasını önlemeye yönelik olarak federal devlet anlayışını benimseyen Hayek, demokrasinin işlemesi açısından yerel yönetimlerin ve federal sistemin çok önemli olduğunu savunmuştur. Egemenliğin merkezi yönetim ve coğrafi olarak yerel birimler arasında paylaşılması anlamına gelen federalizm güçler ayrımı ilkesinin iktidarı bölerek sınırlamanın bir diğer yöntemidir (Çınar, 2014: 217). Hayek'e göre federalizm, merkezi yürütme organının iktidarını sınırlayan, dolayısıyla da bireyler üzerinde keyfi baskı uygulanması olasılığını azaltan bir özelliktir. Hatta Hayek, federalizmi kuvvetler ayrılığı ilkesinden daha sağlam bir güvence olarak görür (Güvenç, 1999: 90). Demokrasi adı altında çoğunluğun sınırsız yönetimine karşı en iyi fren sisteminin federal yapı olduğunu savunan Hayek, federal yapıyla hükümete bazı yetki ve haklar verilirken, egemenlik gücü bütünüyle dağıtılarak sınırlanabileceği görüşüne sahiptir. Federal sistemi, çoğunluğun gücünü önleyebilen tek sistem olarak gören (Hayek, 2010: 279) Hayek, egemenlik ve önemli kararlar büyük örgütlere, yani devletin merkezi yönetim örgütlerine devredilmesi durumunda demokrasinin korunup geliştirilemeyeceğini belirtmiştir.

Devletin tek zorlayıcı rolü, özel bireylere baskı yapılmasını önleyecek şekilde adil davranış kurallarını uygulamaktır (Barry, 1979: 105,108). Zorlama tekeline sahip olan bir devletin oluşumu zorunlu olsa dahi, devletin güç kullanımı, sadece özel kişilerden gelecek zorlamayı engellemek için gerekli olduğu durumlarla sınırlı olursa kabul edilebilir. Bundan dolayı Hayek'in yazılarının çoğu devlet gücünün nasıl sınırlanacağı hakkındadır (Gamble, 1996: 42). Hayek, bireysel tercihe bırakılacak alan ile kamunun zorlayıcı yetkisine bırakılacak alanı belirlemeye yoğunlaşmıştır (Barry, 1979: 105). Hayek, sınırlı devleti savunmanın yanı sıra, devletin amacı ve kapsamı ile ilgili olarak yasaların meşruiyetinin çoğunluk kararıyla alınmasını kabul etmekle birlikte; çoğunluğun egemenliğinin liberal ilkelere göre kısıtlanmasını savunur (Yumer, 1999: 162). Devlete karşı güvensizlik olsa da, devlet güç kullanma tekeline sahip olmalıdır (Barry, 1979: 108) düşüncesi Hayek'i, devletin kendini genel

kurallara bağıladığı sürece telaşlanmak için herhangi bir neden olmadığı görüşünü (Butler, 2001: 149) savunmaya yönlendirmiştir.

Hayek için vazgeçilmez bir yapı olan devlet, toplumla aynı şeye karşılık gelmemektedir. Devlet, kendi içerisinde kendi kendini üreten düzenlerin oluşabileceği koşulları sağlamakla görevli olmalıdır (Kukathas, 1990: 222). Hayek'e göre kasten örgütlenmiş ve bilinçli yönlendirilen gücün cisimleşmiş hali olan devlet, toplum olarak adlandırılan çok daha zengin bir organizmanın sadece küçük bir bölümü olmalıdır. Devlet, insanların özgür bir biçimde oluşturdukları işbirliğinin sahip olduğu kapsamın sadece çerçevesini sağlamalıdır (Gamble, 1996: 95). Hayek'in anlayışında devlet ile toplumun aynı olmaması ve devletin toplumsal düzenin sadece bir parçası olarak algılanması totaliter sistemlerin tam tersi bir yaklaşımdır. Çünkü totaliter düzenlerde devlet ile toplum aynı olarak algılandığı için devlet, belli bir amaca yönelik olarak topluma istediği şekli vermeye çalışır. Toplumsal düzen devletin belli bir ideolojiye yönelik olarak biçimlendirmeye çalıştığı ve bireysel özgürlüğün yok olduğu bir düzene dönüşür. Planlanmış ve düzenlenmiş toplumlar belli bir amaca yönelik olduğu için bu toplumdaki kurallar belli görevlerin yerine getirilmesini gerektirir. Dolayısıyla Butler'in de belirttiği gibi (2001: 148-149) böyle bir toplumda kurallar, bireylere otoritelerin değişik görevler ve belirli roller verdiği emirlere dönüşür. Düzenlenmiş ve planlanmış bir toplumda, farklı bireyleri eşit tutulabilmek için doğal olarak bireylere eşit olmayan bir şekilde muamele edilmektedir.

Hayek'in anlayışında devlet, bireylere yönelik baskıları engelleme düzeyi esas alınarak tanımlanır. Bu kapsamda devletin ve hukuk kurallarının amacı vatandaşların davranışını yönlendirmek değil; onların davranışlarını düzenlemektir (Cudworth, 2007: 249). Toplumda kamu politikasının amacı, toplumsal düzene yalnızca belirli değerler ve amaçlar dayatmak değil; çok farklı bireysel amaçların başarılmasına imkân sağlamaktır (Butler, 2001: 62). Hayek, özgürlük ve tercihlerdeki azalmanın, bireyler arasında dağınık olan bilgilerimizin kullanımını engelleyeceğini ve dolayısıyla da insan ilerlemesini yavaşlatacağını iddia etmiştir. Devlet, bu yüzden genel anlaşmanın olduğu daha dar bir alanla sınırlanmalıdır. Devlet bunun ötesine giderse özgürlük kaybının olması ve pazar ekonomisinin

sürekli erozyona uğraması muhtemeldir (Barry, 1979: 103,112). Devletin görevi piyasanın kendiliğinden işleyen sürecini bozucu müdahalelerde bulunmak değil; pazarın gelişebileceği kendiliğinden düzenin çerçevesi olanadil hukuk kurallarından oluşan hukuku uygulayarak hukuk devletini sağlamaktır. Bundan dolayı devlet dış tehditlere karşı toplumun güvenliğinin devamını sağlamaya, hukuk devletini korumaya, pazar düzeninin sağlayamadığı çok az miktardaki kamusal malı sağlamaya ve yoksulluğu dindirmeye sınırlanmalıdır. Devletin vergi artırma gücü bu meşru aktiviteleri fonlamaya sınırlanmalıdır (Pierson, 2004: 64; Erdoğan, 2006: 57). Hayek'e göre devletin meşruiyeti, tamamen hükümetin zor kullanımının kurallarla sınırlı olup olmadığına, yürürlüğe koyduğu kuralların eşit uygulamaya sahip olup olmadığına ve sosyal düzenin sorunsuz işleyişine yardım edip etmediğine dayanır (Butler, 2001: 152). Zor kullanma yetkisine sahip bir örgüt olan devlet, yetkilerini vazgeçilmez nitelikteki soyut davranış kurallarının uygulanmasının ötesinde kullandığı andan itibaren zararlı olmaya başlar (Hayek, 1997: 210).

Hayek'e göre devlet, yaptırım gücüne sahip bir kurum olarak piyasa mekanizmasının kendi mantığı içinde gelişmesini güvenceye alacak belli yasalarla sınırlanmalıdır (Erdoğan, 2006: 58). Diğer bir ifade ile hizmet sunan bir örgüt olarak faaliyet alanı ne olursa olsun; yaptırım gücüne sahip devlet, belli niteliklere sahip yasalarla sınırlandırılmalıdır (Yumer, 1999: 160). Modern devletin gelişim sürecinin son aşaması olan hukuk devleti kavramı ile hukuk kurallarını yapan ve kendisi de bu kurallara bağlı olan devlet kastedilmektedir (Erdoğan, 2001: 97). Liberalizm, devleti sınırlayan bu yasal ilkelerin nitelikleri ile ilgilidir (Yumer, 1999: 160). Hayek'e göre hukuk devletinin dört koşulu vardır. Bunlar;

a)Yasaların genel ve soyut kurallar niteliğinde olması ve belli kişilere yönelik değil; herkese yönelik olması,

b)Yasaların herkesçe bilinir ve anlaşılabilir olması,

c)Herkesin kanun önünde eşit olması,

d)Kişi haklarına müdahale oluşturan idari takdire dayalı cebri işlemlerin bağımsız mahkemelerce denetlenmesidir (Erdoğan, 2001: 97).

Liberalizm ile hukuk egemenliğini aynı şey olarak gören Hayek (Yayla, 2012: 14), hukuk devletinin iktisat politikası, kalkınma, özgürlük ve demokrasiyle

yakından ilişkili olduğunu savunmaktadır (Yumer,1999:160). Hayekçi liberalizme göre devletin temel görevi ve işlevi, adil davranış kurallarına uyulmasını sağlayarak çoğulculuğun koruyucusu olan hukuk devletinin ve piyasa ekonomisinin devamını sağlamaktır (Yayla, 2012: 14).

Devletin rolüne karşı olmayan Hayek, devletin belli işlevleri etkili bir şekilde yerine getirmesi için güçlü olması gerektiğini düşünmekteydi. Devlet, pazar düzenini korumak ve sürdürmek, paranın değerini korumak, yaşam hakkını ve mülkiyeti korumak, sözleşmelerin gereğinin yapılmasını sağlamak ve haksız fiilleri engellemek ve bu haksız fiillerin oluşması durumunda gereğini yapmak zorundadır. Tüm vatandaşlar bireysel özgürlükten yararlanacaksa bireylerin baskı, hile ve saldırganlık eğilimlerinin muhafaza edilmesi ve kontrol altında tutulabilmesi için gerekli olan güç, sadece devlet tarafından sağlanabilir. Meşru alan içerisindeki gücü sınırsız olan devletin bu alan dışındaki gücü dikkatlice kontrol edilmeli ve gözlemlenmelidir. Devletin meşru eylemi, pazar düzeninin dolayısıyla da medeniyetin kendisini mümkün kılan kurallar setinin garantörüdür (Gamble, 1996: 134).

Genel ve herkese uygulanan yasalarla yaptırım gücünü elinde tutan bir kurum olarak devlet, bireylerin özgür alanını korur. Yaptırım yetkisi ve gücü sadece hizmetlerin finansmanı için vergi toplamada ve herkese genel uygulanan yasalar çerçevesinde olmalı; fakat hizmetleri verirken ve ihtiyaçları karşılarken devletin yaptırım gücü veya tekeli olmamalıdır (Yumer, 1999: 163). Devletin zorlayıcı işlevleri barış, adalet ve keyfi müdahaleden korunan ve aynı zamanda özel mülkiyeti bünyesinde barındıran özgürlüğü korumaya yönelik olmalıdır (Hayek, 2012: 110).

Devlet icraat yapacak ve bu icraatın da çok yönlü etkisi olacaktır. Ancak birey, devletin yetki ve faaliyet alanını önceden bilmeli ve şahsi projelerini düzenleme konusunda bu bilgiyi mihenk taşı olarak kullanabilmelidir. Devletin nasıl davranacağını öngörülebilir olabilmesi için; devletin alacağı tedbirlerin olay ve şartlardan bağımsız olan belli kurallara dayanılarak alınması ve önceden bilinmesi gerekir. Hükümetin eylemlerinin belli insanlar üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkisinin bilindiği ve hükümetin de bu amacı güttüğü bir memlekette, devlet tarafsız kalmaz. Devletin tarafsız kalmadığı durumda da devlet taraf tutmak ve kendi kanaatini vatandaşına kabul ettirmek durumunda olur. Böylece vatandaşın kendi

amaçları uğrunda ve peşinde çaba göstermesini kolaylaştıracağı yerde, vatandaşlarını devletin belirlediği hedeflere yönlendirmiş olur (Hayek, 2010: 122,129).

Bireylerin devlet teşkilatından ne şekilde yararlanabileceğini, devletin kontrol edemediği bir durumda birey, başkalarının müdahalesine karşı ne dereceye kadar korunacağını tamamen ölçebilecek ve çalışmalarının karşılığını devletin gasp edemeyeceğini önceden bilecektir (Hayek, 2010: 130). Özgürlüğün hukukla tutarlı olması için devletin eylemleri mümkün olduğu kadar çok tahmin edilebilir olmalıdır (Barry, 1979: 108). Devlet, bireylerin hareketlerini belli amaçlara sevk etmek yolunu tuttuğu takdirde; devletin sosyal ve ekonomik düzene müdahaleleri, belli bir andaki piyasanın koşul ve şartlarına dayalı elde edeceği bilgiye dayanması gerekeceğinden, devletin eylemlerini önceden görmek imkânsızlaşır. Hukuk devletinin bir diğer önemli ilkesi, devlet eylemlerinin keyfi olmaması ve öngörülebilir olmasıdır. Böyle olmazsa bireyler gelecekle ilgili öngörülerde bulunarak serbestçe ve güvenli bir şekilde hareket edemezler. Devletin müdahale ve hareketlerinin sonuçlarının dikkatle hesapladığı yerde, bireye seçme hakkı kalmaz (Hayek, 2010: 123).

Sosyal devlet düşüncesi ile politikanın, oy avlama alanı haline gelmesine karşı olan Hayek, refah devletinin tekeli karakterine ve bireylerin devletin sahip olduğu sigorta kurumlarına para ödemek zorunda kalmasına karşı çıkmaktadır. Hayek'in devletin tekeli kontrol ilkesinin mümkün olduğunca en aza indirilmesi ilkesi, bu tür sigorta kuruluşlarının varlığına karşı durmayı beraberinde getirmektedir (Gamble, 1996: 174). Hayek ortak amaçlar için bir birlik olan devletin vergi toplama, adalet, iç ve dış güvenlik gibi birkaç temel işlevle sınırlandırılması gerektiğini iddia eder. Eğer devlet bunların ötesine giderse, bu durum devletin bazı üyelerinin diğerlerine kendi amaçlarını empoze etmesi anlamına gelir. Devlet büyüdükçe onun genişlemesine yönelik baskı da artar. Özel alana devletin müdahalesine şüpheyle yaklaşan Hayek'e göre devletin ekonomideki büyüklüğünün artması onun tüm ekonomiyi dolaylı olarak kontrol etmesi demektir (Gamble, 1996: 86). Hayek'e göre devlet sadece toplumsal düzenin koruyucusu olmalı, daha öteye geçmemelidir. Devlet bu sınırı geçip refah dağıtım meselelerinin halledildiği bir araç olduğunda; politika çeşitli grupların kendi özel çıkarları açısından ortak menfaat ya da adaleti sağlamaya çalıştıkları bir araç haline gelir (Kukathas, 1990: 224). Hayek, refah

devleti kavramı altında gelirin yeniden dağıtımı için vergi sisteminin ve refah programlarının kullanımına karşı olmuştur. Çünkü Hayek'e göre, her çeşit harcama programıyla çeşitli toplum kesimlerini teşvik eden devlet, insanların devlete bağımlılığını arttırarak çalışıp başarılı olmayı öğreten pazar düzeninin temel deneyimlerden ve ahlaki anlayışından insanları yoksun bırakmaktadır (Gamble, 1996: 44,174).

Hayek toplumsal kurumların aklın eseri olduğu düşüncesinde olan kurucu rasyonalizme de karşıdır. Bundan dolayı devletin adil davranış kurallarını uygulama gibi temel görevi dışına çıkıp, topluma istediği müdahalelerde bulunmasını istemez. Diğer bir ifade ile devletin toplumu şekillendirme, topluma ideoloji ve değer verme anlayışı ile devletin toplumu aşan ve baskılayan amaç ve değerler yaratmasına ve toplumunu bunlar adına zorlamasına karşıdır. Kendi başına bir değeri olmayan devlet, bireylerin ve değerlerin uyum ve barış içinde varlığını sürdürmesini sağlamakla sorumludur (Yayla, 2012: 16,17).

Hayek'e göre devlet bir girişim birliğidir. Tek mesele devletin bir amaca sahip olup olmadığı değil, devletin hangi amacın peşinden gittiğidir. Hayek devletin gücünün katı bir şekilde sınırlandırılması gerektiğini savunur. Devlet pazar düzenini sürdürür; pazar düzeninin yerini almaz. Muhafazakârlar düzenin ve kimliğin garantisi olan devlet kurumlarının devamını ve otoritenin öncelikli olmasını savunurlar. Oysa liberalizm otorite ve düzenin devamının, bireysel haklarının üstünde görülmesini reddetmiştir. Devletlerin ulusalcılık ve halk egemenliği doktrinleri aracılığıyla kendileri için savundukları gücü daima eleştiren Hayek, federalizmi desteklemiştir. Devletin vergi alanındaki zorlama yetkisini destekleyen Hayek, aynı zorlama yetkisinin artan oranlı vergi için kullanılmasına karşıdır (Gamble, 1996: 174,189).

İnsanlar adaletle ilgili bazı ortak anlayışlara uygun şekilde hareket ettiği için devlet otoritesine boyun eğerler. Dağınık zümreleri bir toplum halinde kaynaştıran ortak kuralların varlığıdır. Otoriteye itaatin şartı, otoritenin yetkilerinin sınırı haline gelir. Bunlar uyumluluğun hatta devletin varlığının şartlarıdır. Liberal çağda itaatin şartı zorlamanın yalnızca kabul edilmiş adil davranış kurallarının uygulanması için kullanılabileceği şeklinde anlaşılmıştır (Hayek, 1997: 52). İktidarın sınırı adil

davranış kuralları hakkında belirli bir yerdeki grubun üyelerinin görüşlerinin birbiriyle uyuşmasıdır. İktidar bir makamdan türemez fakat belirli ilkeler hakkında müşterek görüşün desteğine dayanır ve bu desteğin ötesine uzanmaz (Hayek, 1997: 53). Hayek, bu düşüncesiyle liberalizmin minimum devlet düşüncesine uygun bir şekilde bir siyasal sistemin olmasını istemektedir. Oysa totaliter rejimlerde siyasal sistem tüm sosyal sistemi kapsadığından dolayı toplumsal sistemin kendini geliştirmesine yönelik herhangi bir hareket alanı bırakılmamıştır. Böylece sosyal sistem, siyasal sistemin bir parçası gibi görülmektedir. Hayek'in savunduğu siyasal sistem ise toplumda bireylerin özgür bir şekilde işbirliği yapacağı ortamı oluşturup korumakla sorumludur.

Hayek bilinçli yönlendirme ve zorlama alanı olarak kamu alanı ile özgür ve kendiliğinden gelişen özel alanı karşılaştırır. Kamusal alanın mümkün olduğu kadar küçük olması gerektiğini ve özel alana mümkün olduğunca az karışmasını savunur. Hayek, kamusal alanın kaldırılmasını savunmadığı için sıkıntıya neden olan alanın hangi ilkelere göre organize olması gerektiğini ve kamusal alanın nasıl kontrol altında tutulabileceğini açıklamak için politik teoriye ihtiyacı olduğunu vurgulamaktadır (Gamble, 1996: 95).

Hayek bütün vatandaşların minimum seviyede eğitim alması gerektiğini ve demokrasinin insanların okuryazar olmadığı toplumda işleyemeyeceğini düşünür. Bundan dolayı devlet, bütün bireylerin eğitim almasını sağlamak zorundadır (Gamble, 1996: 175). Bilgi ve eğitim, çağdaş toplum için vazgeçilmez ve birbirinden ayrılmaz iki önemli unsurdur. Devlet, bireylerin bilgi edinmesine ve eğitimine yönelik tedbirleri almalıdır. Özellikle eğitim alanında bireyler isterlerse kendileri çeşitli yollarla eğitim alabilirler. Ancak genel eğitimin finansmanı hükümetçe sağlanmalıdır. Eğitimin finansmanının devletçe sağlanması, bizzat bu eğitimin hükümetçe verilmesini gerektirmez. Bu açıdan devletin eğitimin verilmesinin tekeli haline gelmemesi gerekmektedir (Hayek, 1997: 93).

5.2.Hayek'in Devlet Düşüncesinde Erkler Ayrımı

Modern siyasette güçler ayrımı ilkesi, yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirinden ayrılarak birbirini dengelemesi ve böylece sınırlı yönetimin sağlanmasını ifade eder. Güçler ayrımı doktrini yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin rol güç ve sorumluluk yönünden ayrı olması gerektiğini ve böyle ayrımın iyi ve adil yönetimi sağlayacağını idda eden doktrindir. Uzun bir tarihe sahip olmasına ve Aristo ve Locke gibi yazarların çalışmalarında gözlemlenmesine rağmen güçler ayrımı ilkesinin fikir babası Montesquieu'dur (Çınar, 2014: 217; Huggins, 2006: 345). Devletin yasama, yürütme ve yargı güçlerinin farklı organlar arasında bölünmüş olması ilkesinin gerisinde hukuk üstünlüğünü sağlamak ve siyasi iktidarı denge ve denetim sistem içinde sınırlandırmak ve insan haklarına dayalı düzeni keyfi müdahalelerden korumak kaygısı vardır (Özkazanç, 2014: 155-156).

Hayek geleneksel güçler ayrımı ilkesini kabul etmektedir. Ancak günümüz demokrasisi ile gelenen noktada bunun yetersiz olduğunu görmüştür. Günümüzdeki demokrasi uygulamalarının daha çok yasamayı yürütmenin emrine verme şeklinde olduğunu ve dolayısıyla bu durumun da uzun vadede demokrasiyi ve özgürlükleri ortadan kaldıracak şekilde ilerleyeceğini ileri sürmüştür. Hayek, bundan dolayı yasama ile yürütmenin kesinlikle ayrılmasını ve yürütmenin, yasamanın koyacağı kurallara göre işlemesini istemiştir. Günümüzdeki yasamanın yürütmeye tabi olma şekli aslında uzun vadeli adil davranış kurallarıyla ilgilenmesi gereken meclisin, hükümetin kısa vadeli politikalarının aracı haline gelmesine yol açmıştır. Hükümetlerin kısa vadeli politikalar için kurallar çıkarmaları uzun vadede özgürlüğü ve piyasa ekonomisini ortadan kaldırdılabileceğini ileri sürmüştür.

Anayasal sistemde gücün bir noktada birleşmeyecek şekilde yasama, yürütme ve yargı yetkisi ayrı organlarda olursa, özgürlüğün korunabileceğinin söylendiği geleneksel güçler ayrımı doktrininin, kendiliğinden doğan düzeni korumak için yeterli olup olmadığı tartışması, Hayek'in siyasal sistem ve devlet düşüncesinin oluşumunda önemli bir yere sahiptir (Barry, 1979: 189). Anayasacılık ve demokrasinin gelişim aşamalarında bireysel özgürlüğü korumanın ve keyfiligi önlemenin yolu, güçler ayrımı olarak görüldü. Yasama genel adil kuralları yapar ve yürütmeye bu kuralların uygulanmasını yaptırım gücüyle sağlayabilirse güçler ayrımı

ilkesi işletilebilir (Hayek, 1978: 112) olduğu düşünülmekteydi. Birbirinden farklı olan yasama, yürütme görevlerinin birbiriyle karıştırılmaması gerekir. Dolayısıyla, bunların birbirine karışmaması için yasamanın, genel adil davranış kurallarının aşamalı olarak iyileştirilmesi göreviyle ilgili olması gerekir. Yürütmenin de hükümetin hâlihazırdaki yönetimiyle yani kendisine verilen kaynakların idaresi ile ilgilenmesi gerekir (Hayek, 1997: 58).

Aynı mecliste yürütme ve yasama gücünün birleşmesinin sonucu meclis, özgür toplumda hiçbir otoritenin sahip olmaması gereken güce sahip olmuştur (Hayek, 1978: 162). Çünkü meclisin her yaptığı, kanun sayılmış ve meclise sınırsız yetki verilmiştir. Bu durum, kişisel özgürlüğü tehlikeye atan bir durumun oluşumuna zemin hazırlama yanında güçler ayrımı ilkesinin ve kanunun anlamını kaybetmesine, yasamanın yürütmenin yönlendirmesine ve kontrolünün tamamen yasamanın eline geçmesine yol açmıştır (Hayek, 1978: 112). Bu açıdan yasama ve yürütme gibi iki farklı görevi aynı meclise vermek ölümcül bir hata olacağından, yasama ve yürütme arasındaki ayrımın yapılması ve hukuk devleti ve hukuka bağlı yönetim ilkelerinin gözetilmesi gerekmektedir (Hayek, 1978: 115). Aslında etkili yönetim için organize olmuş ve onun değiştiremeyeceği bazı kanunlarla sınırlanmamış bir meclisin, gücünü kısmi çıkar taleplerini karşılamak için kullanması kuvvetle muhtemeldir (Hayek, 1978: 115). Hayek, üzerine katı kurallar konulması durumunda, çoğunluk yönetimi metodlarının yani demokrasinin, en az zararlı olabileceğini ileri sürmüştür (Barry, 1979: 187).

Hayek, hem genel kanun hem de yürütme için gerekli olan emirler anlamındaki kanunların, aynı meclis tarafından yapılmasına doğru artan eğilim olduğunu iddia etmiştir (Barry, 1979: 186). Günümüzde adil davranış kuralları anlamına gelen kanunla, belirli bir meselede çoğunluk iradesinin ifadesi anlamına gelen kanun arasındaki fark kaybolmuştur (Hayek: 1997, 41). Bu durum sadece genel adalet kuralları anlamına gelen kanunlarla, özel emirler anlamına gelen kanunlar arasındaki ayrımı tamamen yıkmak gibi bir etkiye sahip olmamış, aynı zamanda klasik anlamda kanun yapma için uygun olan yasamanın örgütlenmesini ve ortaya çıkmasını engellemiştir. Onun yerine etkili yönetim için gerekli olan yani parti çizgisinde yasamanın ortaya çıkması şeklinde bir etkiye sahip olmuştur (Hayek,

1978: 115). Yönetim ile kural yapmanın birbirine karıştırıldığı, yönetimin kaynaklarını idare eden kişilerin, aynı zamanda toplam kaynakların ne kadarının hükümetin denetiminde bulunması gerektiğini belirledikleri durumda, yasama ve yürütme ayrımının ortadan kalkması tehlikeli boyutlara ulaşır (Hayek, 1997: 24). Demokratik kurumların kuvvetler ayrılığı teorisinin öngördüğü biçimde adil yasal kuralların ortaya konulması yerine, demokratik hükümetin ihtiyaçları biçimlendirmiştir (Hayek, 2012: 117).

Temsili demokrasilerde yasamanın sınırsız güce ve yetkiye sahip olması ve aynı zamanda yasamanın yürütmeye içiçe geçmiş bir şekilde işlemesi, yürütmeyi dengeleyecek ve sınırlayacak yasama yerine, yasamanın istediğini yapabilmesi ve aynı zamanda hükümetin politikalarına uygun olarak kuralları çıkarması özellikle bireysel özgürlüğü ve piyasanın işleyişini tehlikeye atmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında özellikle sınırsız yetkiye sahip yasama anlayışı ile yürütmenin bir toplumdaki ne kadar kaynağa sahip olduğu konusunda belli bir sınırın olmaması önemli bir etkidir. Böyle olduğu zaman yürütmeye içiçe geçmiş olan yasama, yürütmenin ihtiyaçlarına göre kanunlar çıkarmaktadır. Yasamanın çıkardığı her kural kanun sayıldığı için, bireysel özgürlükler tehlikeye atılmıştır. Bunu önlemenin en iyi yolu yasama ve yürütme organlarının kesin bir şekilde ayrılması ve ayrıca yasamanın sadece genel, soyut adil davranış kuralları koymayla ilgilenmesi, diğer taraftan yürütme ile ilgili olarak gerekli olan kural ve emirleri çıkarmak için ayrı bir yürütme meclisinin bulunması gerekir. Bu meclislerin görevlerini hakkıyla yerine getirebilmeleri için yürütme, yasamanın belirlediği kurallara göre görevli olduğu sınırlar içinde istediği politikayı uygulama imkânına sahip olabilmelidir.

Temsili organların niteliği zamanla hükümetle ilgili görevlerin biçimlendirdiği bir şekle dönüşmüştür. Üyelerinin seçim usulünden seçildikleri dönem, meclisin teşkilatlı partilere bölünmesi, iç düzeni ve işleyiş kurallarından ve hepsinin üstünde de üyelerinin zihni tavırlarına kadar herşey yasamaya göre değil; yürütmeye göre tedbirlerle belirlenmiştir. Bütün bunlar meclis üyelerini halkın temsilcileri olmaktan daha çok seçmenlerin çıkarlarının temsilcileri yapmaya eğilimlidir (Hayek, 1997: 43). Bir bireyin seçilmesi özel ilişkilerinde gösterdiği sağduyulu dürüstlük ve tarafsızlığın ona kamu hizmetinde yine rehberlik edeceğine

ilişkin güvenin ifadesinden çok, çıkar dağıtmanın bir ödülü haline gelir. Partilerinin seçmenlere dağıttığı özel yardımlara dayanarak yeniden seçilmeyi bekleyen insanlar, kamu çıkarına uygun kanunları düzenleyecek konumda olmalarına imkân yoktur (Hayek, 1997: 43).

Esas olarak hükümeti yönetmek amacıyla örgütlenen bir organın, aynı zamanda dar anlamda yasama görevini yani hükümetin günlük görevlerini çekip çevirmede uyacağı daimi hukuk kuralları çerçevesini belirlemesi hiç bir şekilde doğru değildir. Modern parlamenter kurumların niteliğinde demokratik yasamanın ihtiyaçlarından daha çok yönetimin ihtiyaçları tarafından şekillendirilmiştir (Hayek, 1997: 37). Sadece yasamanın değil; yürütmeyi yönlendirme faaliyetinin de çoğunluğun temsilcilerinin yetkisinde olması gerektiği düşüncesi, kabul edildiği için yürütme yasamanın başlıca görevi olmuştur (Hayek, 1978: 114). Şu an ki yasama meclisinin yerine getirdiği yürütme görevi ve hükümetin icraatı için, parti çizgisinde örgütlenmesi ile özellikle uyumlu olacaktır. Adil hukuk kuralları çıkarmak yerine, yasama meclisleri daha çok yürütmenin ihtiyacına göre örgütlenmiş ve bu yönde kararlar almıştır. Bu yüzden varolan parlamentoların yasama özelliğine uygun olmadıkları açık bir gerçektir. 18. yüzyıl düşünürlerinin yasamada parti varlığı ve ayrışmasını eleştirmeleri bundan kaynaklanmaktadır (Hayek, 1991: 405). Klasik temsili hükümet ve güçler ayrımı teorisyenleri parti çizgisinde olan yasamadan kaçınılabileceğini umuyorlardı ve parti sistemlerini sevmiyorlardı (Hayek, 1978: 115). Aynı şekilde yasamada parti varlığı Hayek tarafından da hoş karşılanmamaktadır. Yasamada parti varlığının vekillerin parti baskısı altında kalarak adil kararlar çıkaramayacağı gibi bir sonuca yol açacağı Hayek tarafından kabul edilmektedir.

Özel durumlarda yapılacak işlerle ilgili bir araç olarak hükümete verilen kural koyma anlamındaki kanun ile evrensel hukuk kuralları arasındaki ayrımın yok olmasına neden olan durum, bu iki yetkiyi kullanan meclisler arasındaki farkların ortadan kalkmasından kaynaklanmaktadır (Hayek, 1978: 80). Bunun sonucu olarak da yasama, hükümetin ihtiyaçlarına hizmet etmektedir. Bu tür yasama faaliyetleri, giderek hükümet mekanizmasının takdir yetkisini arttırmaya neden olmakta ve hükümet üzerine sınırlamalar koymak yerine, belirli hedeflerin elde edilmesine

yardımcı bir araç haline gelmektedir (Hayek, 1997: 41). Bundan dolayı hükümetin demokratik denetimi ve hükümetin hukukla sınırlandırılması işlevinin aynı temsilorganına, hem kural yapma yetkisini hem de yürütme yetkisini vererek yürütülmesi söz konusu olmayacaktır (Hayek, 1997: 41).

Güçler ayrımının en önemli etkisi, gücün merkezileşmesi ve yoğunlaşmasını hızlandıran sebebi ortadan kaldırmasıdır (Hayek,1978:162). Hayek'e göre kuvvetler ayrılığının her bir kuvvetin kullanabileceği iktidarı sınırlamasının sebebi sadece her bir kuvvetin kendi sınırlarını aşmasını önlemesi değildir. Buna ek olarak belki de daha önemlisi belirli zorlama türlerinin farklı kuvvetlerin ve birçok aracın birlikte koordineli şekilde kullanılmasını zorunlu kılmasıdır. Bundan dolayı yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin farklı ellere dağılması, farklı kuvvetlerin ve birçok aracın birlikte koordineli şekilde kullanılmasını çoğu zaman imkânsız hale getirir (Yayla, 2004: 132). Sınırsız temsil meclisi, hükümetin gücünün düzenli ve sınırsız genişlemesine yol açması kuvvetle muhtemeldir. Bu durum, sadece üstün olan yasama ve yürütme gücünü iki farklı demokratik seçilmiş meclis arasında bölerek, yani güçler ayrımı ilkesini, en üstün seviyede uygulayarak engellenebilir (Hayek, 1991: 405). Güçler ayrımı ilkesini savunurken geleneksel ayrımın yetersiz olduğunu belirten Hayek, bunun nedeni olarak da İkinci Dünya Savaşı'ndan beri demokratik meclislerin sadece çoğunluk kararına dayalı olarak aldığı kararların bireysel özgürlüğü ve serbest piyasayı tehdit ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca sadece devletin sınırlarının değil; siyasetin sınırlarının da olması gerektiğini ileri sürmüştür. Hayek demokratik çoğunluğa dayanılarak yapılacak düzenlemelerle bireysel özgürlükler, kendiliğinden işleyen toplumsal düzen ve serbest piyasanın keyfi şekilde sınırlanamayacağını ve düzenlenemeyeceğini savunmuştur. Bunun sonucu olarak da yasama ve yürütmeyle ilgili ayrı ayrı iki meclisin olması gerektiğini ileri sürmüştür.

Demokratik bir sistemde kuvvetler ayrılığının amacına ulaşması için farklı görevleri bulunan ve birbirinden bağımsız hareket eden iki ayrı temsil meclisinin varlığı gereklidir (Hayek, 2012: 117). Yasama meclisinin eylemlerin hangisinin adil hangisinin adil olmadığı konusunda halkın görüşünü temsil etmesi için, yürütme meclisinin de yasama meclisi tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde alınacak önlemler konusunda insanların tercihlerine göre hareket etmesi için, iki farklı meclis,

farklı şekilde oluşmak zorundadır (Hayek,1991:405). Bu iki meclisin aynı çıkarlar ya da taraflar koalisyonunun temsilcilerinden oluşmaması ve birbirine tabi olmaması gerekir. Doğru anlamda yasa yapacak olan meclisin, kendi koyduğu yasaya bağlı olarak çalışacak yürütme meclisinin yetkilerini sınırlayan kurallar koyması gerekeceği için, hükümetin çıkacağı yürütme meclisinin yasama meclisine tabi olmaması, ancak onun belirlediği çerçevede çalışması gerekmektedir (Hayek, 2012: 117). Hayek sadece geleneksel anlamda yetersiz olduğunu düşündüğü yasama, yürütme ve yargının ayrılmasını değil; aynı zamanda genel, soyut adil kurallar anlamındaki kanunları yapan organ ile yürütmeye ilgili kanunları yapan organlar arasındaki karmaşık olan ilişkinin de ayrılmasını savunmuştur. Yani Hayek, güçlerin gerçek ayrımının yasama, yürütme ve yargı erkleri arasında bölünmesiyle değil; aynı zamanda yasamanın genel hukuk kuralları çıkaran meclis ve hükümet için gerekli kanunları çıkaran meclis arasında bölünmesiyle ortaya çıkacağını savunmuştur. Hayek adil davranış kuralları çıkaran ile yürütmenin ihtiyaç duyduğu kuralları çıkaran yasamanın kati şekilde ikiye ayrılması ve farklı işleri yüklenen ve farklı prosedürlerle oluşan iki ayrı meclisin olması gerektiğini savunmuştur (Barry, 1979: 189,192). Hayek, varolan parlamentolar iş yükünden dolayı adil hukuk kuralları koyacak zamana ve hakka sahip olmadığından dolayı; yasama ve yürütmenin tamamen farklı ve keskin şekilde işlevleri ayrılmış iki farklı ve karşılıklı tamamen bağımsız demokratik meclisler arasında gücün bir şekilde bölünmesi gerektiğini belirtmiştir (Hayek, 1991: 405). Farklı görevlere sahip olan yasama ve yürütme meclisleri seçmenlerin görüşlerini, farklı bakımlardan temsil etmesi gerekir (Hayek, 1997: 169). İkili meclis sistemini savunan Hayek, meclislerden birinin sosyal düzeni korumak için uyulacak genel hukuk kurallarını koyma görevini, diğlerinin ise özel hedeflere ulaşmak için hükümet işlerinin idaresiyle sorumlu olacak şekilde yüklendiği görevleri yerine getirmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu şekilde sonu ve sınırı olmasa da hükümet işleri ile ilgili organların zorlayıcı gücü, yasama meclisi tarafından yayınlanan hukuk kurallarınca sınırlandırılabilir (Butler, 2001: 180). Eğer gelecekte yasama ve yürütme gücünü iki bağımsız demokratik meclise bölme çözümü uygulanmazsa, demokrasinin kendisine olan güven kaybı artmaya devam edecektir. Özellikle hükümet, ekonomik yaşam üzerinde ve keyfi refah dağıtımı

konusunda daha fazla güç elde ederse; hükümet üzerinde baskıyı organize etmek yönünde, artan bir eğilim olacaktır (Hayek, 1991: 406).

Hayek günümüz demokratik meclislerinin parti çizgisinde ve sınırsız yetkiye sahip olmasının yasama meclisinin adil davranış kuralları koyma anlamında gerçek görevini yapamayacağını ileri sürmüştür. Bunun en önemli nedenlerinden biri de yasamanın asıl görevi olmayan yürütmeye ilgili kuralları çıkarmak zorunda olmasıdır. Yasamanın kendi sınırları dışına çıkarak yürütmeye ilgili görevleri yerine getirmesi asli görevini yerine getirmeyi imkânsız kılmaktadır. Güçler ayrımının ortadan kalkmasının bir diğer nedeni olarak da parti çizgisinde örgütlenen yasamanın, uzun süre geçerli olacak adil davranış kuralları çıkarmada yetersiz kalacağıdır. Bu durumun iki nedeni vardır. Birincisi parti çizgisinde örgütlenmenin meclis üyelerinin adil hukuk kurallarını ortaya koymakta yetersiz kalmasına, taraflı olmasına ve yasama üyelerinin parti disiplini altında baskıya maruz kalmasına yol açmasıdır. Bir diğer neden ise üyelerin tekrar seçilmek zorunda olmasının, üyeyi bir yanda seçmen baskısı diğer yanda ise partinin baskısı altına koymasındır. Bu iki nedenden dolayı yasama üyesinin bağımsız bir şekilde hareket edemeyeceği Hayek tarafından ileri sürülmüştür.

5.2.1.Yasama

Yasamanın soyut adil ve genel kural koyma dışında başka bir görevi yerine getirmemesi gerektiğini savunan Hayek, yasama ve yürütme görevlerini yerine getiren meclislerin kesinlikle farklı olması gerektiğini savunmuştur. Yasamanın sadece genel, soyut adil kurallar koyma şeklinde görevlerinin belirli ve sınırlı olması gerektiğini ileri sürmüştür.

Yasamayla yürütmenin iki ayrı meclis tarafından yerine getirilmesini savunan Hayek, günümüzde yasamanın yürütmeye ilgili birçok işi yerine getirmekten dolayı adil soyut ve genel kural koyma anlamında yasama görevini yerine getiremediğini ileri sürmüştür. Yasama meclisleri idarenin yetkisinde olan birçok konuyla ilgilendiğinden dolayı, gerçek yasama işiyle uğraşamayacak kadar meşgul olmakta,

yasama görevini yerine getiren milletvekilleri birçok işle uğraşarak zamanlarını boşuna harcamakta, birçok uzmanlık gerektiren konuda bürokratlara mecbur ve mahkûm kalarak dolayısıyla da bürokratların oyuncağı haline gelmektedirler. Bunun sonucu olarak yasama üyeleri, bir yanda gerçekten yürütmenin işleri ile uğraşmakta, diğer taraftan da yasama işlerinde bürokrasinin eline mahkûm olmaktadır (Hayek, 1997: 48).

Belirli çıkarlarla değil, uzun vadeli ilkelerle ilgili bir mesele (Hayek, 1997: 223) olan yasama, yürütmenin tersine uzun vadeli bir faaliyet olarak görülmektedir. Bundan dolayı kısa süreliğine seçilen milletvekilleri tekrar seçilebilmek için bir yanda seçmen ve baskı çıkar gruplarının etkisi ve baskısı altına girerken, diğer taraftan da parti disiplininin dolayısı baskı altına girecektir. Bu baskıları önleyebilmek için bir yanda yasamayı çeşitli gruplara çıkar dağıtmanın aracı olarak kullanılmaktan kurtarmak için sınırlamak ve belli kurallarla bağlamak, diğer taraftan ise yasamanın parti çizgisinden bağımsız yürümesi gerektiği savunulmuştur. Özgür bir toplumda yasama organının gücü, tüm vatandaşlara eşit şekilde uygulanabilir ve adil hukuk kuralları anlamında kanun yapma gibi belli bir durumla sınırlanmalıdır (Hayek, 1978: 108). Sınırsız meclis, ilkeye değil, özel iddiaları tatmin etmeye dayanır. İlkelerle ilgilenmek yerine özel meselelerle ilgilenen ve sınırsız bir mecliste, herhangi bir konunun çözümüne yönelik adaletli kural koyma konusunda anlaşmaya varması çok zor olan çoğunluk, anlaşmalarda birbirine yardım eden karşılıklı çıkarların toplanmasıyla oluşur (Hayek, 1978: 156,157). Üstün bir otoritenin doğası gereği sınırsız olması gerektiği hurafesi, meclise sınırsız güç veren ölümcül bir hatanın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yasama meclisi üzerindeki herhangi bir sınırlama, meclis üzerinde başka bir irade kabul edileceği anlamına geleceği düşüncesi meclisi sınırsız bir güç olarak görmeye neden olmuştur (Hayek, 1978: 158).

Hayek, bireyler arası ilişkileri düzenleyen hukuk ile yönetim işlerini düzenleyen kanunları farklı meclislerin yapması gerektiğini savunmaktadır. Bundan dolayı Hayek'in anayasa modeli yasama ve yürütme meclisini içermektedir (Gamble, 1996: 147). Yasama ve yürütme meclisini ayırmayı savunan Hayek, böylelikle yasamanın yürütmeye ilgili birçok görevi üstlenerek, asıl işini yapmasının önündeki

engellerin kaldırılmasını amaçlamaktadır. Ayrıca bu ayrımın amacı, yasamanın başta etkinlik ve verimlilik olmak üzere belli bir amaca yönelik olan yürütme ile ilgili kanunlar yerine, soyut adil ve genel kanunlarla ilgilenmesini sağlamaktır. Yasama ve yürütmeyi ayırmasındaki bir diğer amaç, yürütmenin çalışacağı çerçeveyi ve kaynakları belirleyen meclisin, yani yasamanın aynı zamanda yürütmeyle ilgili görevi yerine getirmesinin yanlışlığını ortadan kaldırmaktır. Yasama ve yürütmeyle ilgili kanunları çıkaran meclisin aynı olması herşeyden önce mutlak anlamda yasama ve yürütme güçlerinin ayrı olması gerektiği prensibine aykırıdır.

Hayek'in düşüncesinde yasama ile ilgili bir diğer önemli kural, yasamanın sınırsızlığı konusundaki yanlış anlayıştır. Yasamanın ve siyasetin sınırlanması gerektiğini savunan Hayek, böyle olmadığı takdirde yasamanın seçim sürecinden dolayı tekrar seçilme kaygısıyla toplumun çeşitli kesimlerine çıkar sağlamanın ve kaynak aktarmanın bir aracı haline geleceğini savunmuştur. Vergi, tarife ve destek gibi ayrımcı zorlama yetkisine sahip ve amaçlı kanun düzeninde anayasal önlemlerle ya da geleneklerle engellenmemiş sınırsız meclis, ilkesiz şekilde davranmaktan kaçınmaz. Bu durum da varolan kurumlar tarafından oluşturulan politik gerekliliği geçersiz kılar, hatta yıkıcı ahlaki inanışlar ortaya çıkarır (Hayek, 1978: 157).

Çoğunluğu ve iktidarı korumak için çeşitli gruplara özel ayrıcalıklar vermeye ve dağıtmaya mecbur kalan yasamanın bu ayrıcalıkların dağıtılmasını yasaklayan katı kurallarla bağlanmalarını ummak pek de gerçekçi değildir (Hayek, 1997: 48). Ayrıcalıklar elde etmeden yasama organındaki belli kesimlerin temsilcilerinin genel kanunlara desteğini almak mümkün olmayacaktır. Böyle bir mecliste kararlar, bozulma ve şantaj sürecinin sonucu meydana gelir. Bu durumda oy verenler ya da karşı gelenler neden karşı geldiklerini bilmeyerek, sadece destekleyenler destekleri karşılığında verilen ayrıcalık ve imkânlardan haberdar olacak bu ise pazarlık sürecinin sonucu olacaktır (Hayek, 1978: 156). Bireysel hak ve özgürlükleri, kendiliğinden işleyen toplumsal düzeni ve serbest piyasayı güvence altına alacak şekilde yasamanın sınırsızlığını önleyecek kurallar konulmalıdır. Hayek bu anlamda sadece ekonomik hayatta devletin sınırlanmasını değil, toplumsal yaşamda da yasama, demokrasi ve siyasetin de sınırlarının olması gerektiğini savunarak oldukça farklı bir yaklaşım ortaya koymuştur.

5.2.1.1.Yasama Meclisi

Sınırlı iradeye sahip adil ve doğru olan kurallarla ilgilenen yasamayı hedefleyen Hayek, yasama meclisinin de görev ve işlevlerinin bu yönde olmasını istemiştir. Bunu yaparken Hayek bir yandan da yasamanın, yürütmeye ilgili olarak yasal çerçeveyi ve yürütmenin emrine verilecek kaynakların da belirlemesini istemiştir.

Yasama meclisi, çıkarlara değil fakat düşünceye, yani hangi tür eylemin doğru veya yanlış olduğu konusundaki görüşlere göre, belli amaçları elde etmenin bir aracı değil, daimi bir kural olarak ve belli fert veya gruplar üzerindeki etkisine bakılmaksızın yönetilmelidir (Hayek, 1997: 169). Yasama meclisinin rolü hangi tür hükümet eylemlerinin adil olduğu, hangilerinin adil olmadığıyla ilgili olarak insanların görüşünü temsil etmektedir (Gamble, 1996: 147). Hükümetin hedeflerine ilişkin etkinlik ve verimlilik amacına yönelik bir iradeyle değil; fakat neyin doğru olduğuyla ilişkin fikirlerle ilgilenmesi gereken (Hayek, 2012: 117) yasama meclisinin önceliği, dürüstlük, bilgelik ve muhakeme gücü gerektirmektedir (Hayek, 1997: 169).

Yasamanın sınırsızlığına karşı gelen Hayek, yasamanın hem görev kapsamı hem de içerik yönünden sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Meclisin genel bireysel davranış kuralları anlamında kanun yapmaktan başka bir güce sahibi olmaması gerekir. İnsanların hukuk kurallarına uymasını sağlayan gücün haricinde başka bir zorlayıcı güce gerek yoktur (Hayek, 1978: 158). Adil, soyut kurallar çıkaran ve en üstün güç olarak kabul edilen meclisin sınırsız bir güç olması söz konusu değildir. Bunu sağlamanın yolu ise, yürütme görevini gören başka bir temsili organın olmasıdır (Hayek, 1978: 94). Yasamanın görevi, toplumun çoğunluğu tarafından neyin doğru olduğu konusundaki görüşlere göre ilkeleri belirlemektir. Ancak neyin doğru olduğunu tanımlaması gereken yasama üyeleri, kendilerini ancak taraftarlarının istediklerini vererek, kendilerini koruyabilecekleri bir konuma yerleştirmek, toplumun bütün kaynaklarını iktidarda kalmak için milletvekillerinin kullanımına vermektir (Hayek, 1997: 24). Sınırsız ve her konuda karar alabilen ve kural koyabilen meclis, bir süre sonra çeşitli çıkar gruplarının hedeflerinin aracı haline gelir. Ayrıca sınırsız meclis, çoğunluğu kaybetmemek için çeşitli gruplara

çıkar sağlamaya yönelik çaba içine girebilir. Yasama meclisi, özel çıkarlardan çok toplumun aktivitelerinin düzenleneceği kalıcı genel ilkelerle ilgili olan bir meclis olmalıdır. Yasama meclisinin üyeleri ve çözümleri özel grupları ya da onların özel isteklerini değil, ne tür davranışın adil olduğu ya da olmadığı gibi yaygın görüşü temsil etmelidir. Yasama meclisi üyeleri, özel çıkarların sözcüsü olmamalı, nüfusun belli bir kesiminin isteğini açıklamamalıdır.

Bütün bu güç ayrımının amacı, hükümete boyun eğmeyen, hükümetin kısa vadeli amaçlar için istediği kanunu çıkaramadığı, fakat daha ziyade hükümetin hareket alanını ve hatta demokratik olarak seçilmiş hükümetin aşamayacağı, hükümetin yaptırım yetkilerinin sınırlarını belirleyen kanunları yapan bir meclis oluşturmaktır (Hayek, 1978: 117). Dolayısıyla hükümeti denetleyen bu meclis, sadece hükümetin yetkilerini genel kurallarla sınırlamış olacaktır (Hayek, 1997: 41).

5.2.1.2.Yasama Meclisinin Oluşumu ve Yapısı

Yasama meclislerinin olumsuz yanlarını gören Hayek, teorilerini geliştirirken bu olumsuzluklara dikkat çekmiştir. Hayek, özellikle yasama meclisine mümkün olduğunca bağımsızlık ve tarafsızlık vermek istemektedir (Butler, 2001: 180,181). Bu amaca yönelik olarak yasama meclisi üyelerinin seçimi ve seçim koşullarıyla ilgili birçok şart ileri sürmüştür. Bu önlemlerden ilki, yasama meclisi üyelerinin ve yasama meclisinin parti çizgisinden oluşmaması ve yürütmeye ilgili herhangi bir bağlantısının olmamasıdır.

Hayek günümüzdeki meclislerin parti çizgisinde olmasının, yasamanın asli görevi olan adil, soyut ve genel kurallar koyma ile ilgili görevlerini engelleyeceğini düşündüğünden, yasama meclisinde parti çizgisinde faaliyet gösterilmesine karşı gelmiştir. Dolayısıyla yasamaya seçilecek bireylerin parti aracılığıyla seçimine de karşı çıkmıştır. Çünkü siyasi parti aracılığıyla seçilmenin temsilciyi, parti disiplini adına özgürlükten ve adaletten uzaklaştıracağını düşünmüştür. Yürütme meclisinin üyesi olmuş ya da parti için çalışmış kişiler yasama meclisi için elverişli görülmemiştir (Gamble, 1996: 149). Milletvekilleri, seçmenlerin özel grubunun yani parti üyelerinin onayına bağlı olmamalıdır. Yasama meclisi üyeleri, bir hükümet takımını birarada tutmak için gerekli olan ancak, hükümetin gücünü sınırlayan

kuralları belirleyen bir organda yani yasamada açıkça istenilmeyen parti disiplininin tamamen istisna olmalıdır. Yasama ve yürütmenin kesinlikle bir birinden ayrı olması gerektiğini savunan Hayek, yürütme meclisinde görev almış ya da politik örgütlerde çalışmış kişilerin yasamaya seçilememesi gerektiğini özellikle belirtmiştir (Hayek, 1978: 116,117). Bu konudaki görüşlerinde bir yandan yasama ve yürütmeyi kesin bir şekilde ayırma düşüncesi, diğer taraftan da taraf tutmayı gerektiren parti görevi gibi bir konumda çalışmış olmayı adillik ve tarafsızlık gerektiren yasama görevi ile bağdaştıramama düşüncesi etkili olmuştur. Yasama görevinin, parti politikasını hayatlarının temel ilgisi yapan ve yeniden seçilme beklentileriyle biçimlenen insanlarla olamayacağını belirtmiştir (Hayek, 1997: 47). Hayek'in savunduğu sistemde gruplara istisna veya ayrıcalık sağlanmaması ve üst meclis üyelerinin parti çıkarlarından bağımsız hareket etmesi beklenir (Barry, 1979: 192). Yasama meclislerindeki milletvekillerinin tam bağımsızlığını sağlamak ve belirli çıkar gruplarının veya örgütlü partilerin baskılarından uzak tutmak için daha önce yürütme meclisinde veya parti örgütlerinde görev yapmış kişilerin yasama meclislerine seçilmesi önenebilir (Hayek, 1997: 171; Gamble, 1996: 149). Görüldüğü gibi Hayek'e göre mecliste partiler veya hiziplerin varlığı doğru olmaz (Butler, 2001: 180,181).

Özel çıkarları değil, genel düşünceyi temsil eden bir organ (Hayek, 1978: 160) olan yasama meclisi, dolayısıyla herhangi bir özel grubun desteğinden bağımsız olan bireylerden oluşmalıdır. Meclis, hem uzun dönemli bir görüşe sahip hem de memnun etmek zorunda olacağı değişken ve tutarsız yığınların geçici tutku ve üslubundan etkilenmeyecek kadın ve erkeklerden oluşmalıdır (Hayek, 1978: 160). Yasama meclisi üyeleri, sıradan iş yaşamında gösterdikleri kişilik özellikleri açısından güvenilir, saygın kadın ve erkeklerden oluşmalıdır (Hayek, 1978: 116). Hayek, yasama meclisi üyeliği için kimi yerde 40 kimi yerde 45 yaş şartını savunmuştur. Diğer taraftan yasama meclisinin seçimi için de oy kullanma yaşı olarak 40 yaşı bir koşul olarak ileri sürmüştür. Buna ek olarak her yıl meclis üyelerinin onbeşte birinin, o yıl 40 yaşına gelen bireyler tarafından seçilmesini ve bireylerin ömürlerinde sadece bir defa yasama için oy kullanması gerektiğini savunmuştur. Meclise seçilecek ve seçim yapacak bireylerin, kendisini günlük

yaşamda ispatlamış bir yaşta olması ve aynı yaş grubu tarafından seçilmesinin avantajı, genelde bir kişinin yaşlılarının onun karakter ve yeteneğinin en iyi yargıçları olacağı düşüncesidir (Barry, 1979: 191; Hayek, 1997: 170). Ayrıca adayların her bir seçime katılan ve nispeten küçük sayıda seçmen arasından seçilmesi, seçmenler tarafından kişisel olarak tanınması ve seçmenlerin arasında ona duyulan saygıya göre seçilmesi sağlanmış olacaktır (Hayek, 1978: 117). Yasa koyucu meclis, hayatın içinde kendini kanıtlamış olup kendi çağdaşları tarafından seçilen 45-55 yaşları arasındaki kişilerden oluşacaktır (Hayek, 2012: 118). Hayek, belli gelir seviyesine sahip olanlar ile 40 yaş üstüne ve okuryazar kesime oy hakkı vermenin 18 yaş ve üstü herkese oy hakkı vermek kadar demokratik olacağını (Gamble, 1996: 94) savunmuştur. Çünkü oluşacak bu meclisin bir bilgiler meclisi idealinin gerçekleştirilmesine şimdiye kadar denenmiş olan sistemlerden daha çok yakın olacağını savunmaktadır (Hayek, 2012: 118). Yaş, eğitim, deneyim, başarı, bilgelik gibi kriterlerle Hayek, seçkin bir tavır göstermektedir. Hayek, yasama meclisi üyelerinin liberal felsefe sahibi kişiler olacağını ileri sürmüştür (Gamble, 1996: 150). Ancak, Hayek, meclis üyelerinin başka düşüncede olabilecekleri ya da niçin başka düşüncede olmamaları gerektiğinin açıklamasını izah etmemiştir.

Temsilcilerin özgürlüğüne özel önem veren Hayek, bunun önünde engel olarak gördüğü önemli bir husus, yasama döneminden sonraki döneme yönelik, yani yasama görevi bittikten sonraki dönemle ilgili olarak temsilcinin gelecek kaygısı taşımaması için görev zamanı ve sonrası geçim ile ilgili çeşitli güvencelere sahip olmasını istemiştir. Hayek, yasama meclisi üyeleri üzerindeki baskıyı en aza indirmek için meclis üyelerinin, görevi bitirdikten sonra çalışmak zorunda olmayacak şekilde gelir ve kamu görevi sağlanarak özel sektörde çalışmasının önlenmesini (Gamble, 1996: 148) ve seçilen üyelere onurlu bir emekli geliri sağlanmalı veya yargıçlık gibi bir görev verilmelidir (Hayek, 1978: 117). Meslekten olmayan hâkimler gibi fahri ama tarafsız daimi kamu göreviyle görevlendirilmelerinin amacı, yasa yapıcıların görev zamanı parti desteğinden bağımsız olmasını ve kişisel geleceklerinden endişeli olmamasını sağlamaktır (Hayek, 1997: 170; Hayek, 1978: 161). Görevlerinin bitiminden sonra adli mahkemelerin meslekten olmayan hâkimlerin maaşı gibi belirli bir maaş sağlanarak

meclis üyelerinin, bağımsızlıklarına katkıda bulunulur. Ayrıca maaşları, örneğin en yüksek devlet memuru maaşı alan 20 memurun ortalamasının belirli bir oranı gibi bir kıstasa bağlanabileceği hükmü anayasaya konabilir (Hayek, 1997: 171). Meclis üyeleri, sadece ağır bir suistimal veya görevi ihmal nedeniyle mevcut veya daha önceki akranları tarafından bugünkü hâkimler için geçerli olan ilkelere göre görevden alınabilir (Hayek, 1997: 171).

Yasama meclisi temsilcileri, özel çıkarlara karşı güvence altına alınmalıdır. 15 yıl gibi uzun süreliğine seçilirse ve bir daha seçilme hakları olmazsa, yasama üyeleri, yeniden seçilme konusuyla ilgilenmek zorunda kalmaz, parti etki ve baskısından daha uzak kalırlar (Hayek, 1978: 95; Hayek, 1997: 170). Seçmenler arasındaki aşamalı değişen görüşlerle uyumlu olması ve devamlı yenilenmesini sağlamak için yasama organı üyelerinin hepsi aynı zamanda seçilmez, üyeleri 15 yıl için seçilirse ve üye sayısının on beşte biri her yıl yer değişirse yasama organı, gerçek anlamda yasama görevini yerine getirir (Hayek, 1978: 116; Hayek, 1978: 161). Temsilcilerin kısa süreli seçilmesinin bilgi, tecrübe gerektiren yasama görevini yerine getirmesini engellediğini düşünen Hayek, temsilcilerin 15 yıl gibi uzun bir süre için seçilmesini ileri sürmüştür. Ek olarak temsilcilerin bir daha seçilmesinin temsilciyi bir yandan partiye karşı, diğer yandan da seçilebilmek için toplumun çeşitli kesimlerine karşı bağımlı hale getirdiğini düşündüğünden yasama meclisine seçilen kişilerin, bir defalığına seçilmesini ve tekrar seçilmemesini savunmuştur (Gamble, 1996: 148).

Yasama üyelerinin geçici ve güncel tartışmaların parçası olmalarını önlemek için (Hayek, 2012: 118) ortak doğru ve adaletten başka bir hedefi olmayan, yasaların egemenliği anlamına gelen çıkarların yerine doğrunun ne olduğuna ilişkin fikri temsil eden bir meclise gerek vardır (Hayek, 2012: 118). Bu meclis seçmenlerin özel çıkarlarını değil; dürüstlüğü ve bilgeliği gözeten delegelerden oluşan bir meclis olmalıdır. Yasa koyucu meclisin üyeleri, neyin adil olduğuna dair fikrin temsilcileri olarak halk tarafından seçilmiş olsalar da irade ve çıkara bağlı ve parti disipliniyle bağlanmış olmamalıdır (Hayek, 2012: 118). İş hayatında saygınlık kazanmış, tecrübeli, akıllı ve adil olduğuna güvenilerek seçilmiş, tüm zamanını hukuki çerçeveyi iyileştirme konusuna adamaya yetkilendirilmiş kişilerin yasama faaliyetini

yapması gerekir. Fiili durumda yasa yapıcılar gerçekte kendi işleri olmayan işlerle uğraştıkları için kanunları yapan bürokrasi önünde çaresiz kalmaktadır. Oysa yasama meclisleri, daha çok idari takdir olan şeyle meşgul olan ve yasama konusunda pek de yetkisi olmayan bürokrasinin insafına bırakılmamalıdır (Hayek, 1997: 47).

Hayek'in bu tuhaf seçim süreciyle ilgili dayanakları, meclisin, zaten deneyim kazanmış, tanınmak için fırsata sahip ve halen en iyi durumda olan kısmını yani 40-55 yaş arasını temsil edeceğidir (Gamble, 1996: 148). Hayek'in savunduğu yasama meclisine seçme ve seçilme koşulu olarak ileri yaş şartını sürmesi Hayek'in seçkin bir bakış açısına sahip olduğunu gösterir. Ayrıca, Hayek'in savunduğu koşullara göre oluşacak meclisin bilgeler meclisi olacağını söylemesi de bu seçkin görüşü destekler. Hayek'in demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olan partiyi yasama meclisinden dışlaması bir yandan 18. yüzyıl düşünürlerinin yasamada parti çizgisinin olmaması gerektiğini savunması gibi bir düşünceyi hatırlatmaktadır. Bu çizgi çağdaş liberal düşüncede pek gerçekçi görülmemektedir. Ek olarak partilerin varlığının yasama üyelerini mutlaka taraflı yapacağı, parti disiplini altına sokacağı ve onların tarafsız olamayacağı düşüncesi, seçim sistemleri ve parti çalışma kurallarıyla ilgili çeşitli önlemler alınmak suretiyle engellenebilir. Bu konuda bir diğer önemli husus da parti çizgisinde olmayan insanların, yasama gibi tarafsızlık ve adillik gerektiren bir göreve seçildiklerinde tarafsız ve adil davranabilecekleri konusunda kimse emin olamaz. Diğer taraftan Hayek'in yasama meclisine seçilenlerin uzun süreliğine seçilmesi, bir daha seçilmemesi ve görev süresi sonrası için iş ya da gelir güvencesinin sağlanmasının yasama meclisinin üyelerinin bağımsızlığı ve tarafsızlığına katkıda bulunabileceği söylenebilir.

Yukarıda sayılan koşullar, meclisin, oy artıran motivasyonlardan ve grup çıkarlarını geliştirme arzusundan uzak olmasını sağlayacaktır. Hayek, böylelikle en uygun şekilde oluşturulan üst meclis, grup çıkarlarını değil; kamu çıkarlarının gelişimini sağlayabileceğini (Barry, 1979: 191) ortaya koymuştur. Böyle bir meclis, güçler ayrımı, hukuk devleti ve hukuka bağlı yönetimi sağlayabilir (Hayek, 1978: 96).

Yasama meclisinin üyelerine belirli bir iş ve maddi kazanç güvencesi verilerek milletvekillerinin bağımsızlığını sağlayacağı veya gruplaşmayı

engelleyeceğini düşünmesi aslında Hayek'in eksik bir ön kabule dayandığını göstermektedir. Bunun yerine siyaset yapmanın maliyetinin düşmesi, dar bölge seçimi, bir bölgede bir aday seçilmesi gibi adayı güçlendirecek yöntemler getirilebilir. Yasama hususunda anti politik yaklaşım sergileyen Hayek, partilerüstü meclisin oluşumu iddiasıyla seçkin bir bakış açısı getirmektedir. Bu anlamda Hayek'in teşhisleri doğru ancak çözüm yolları yetersiz veya yanıltıcı denilebilir. Hayek kendiliğinden işleyen düzenin devamından yana olacak şekilde rasyonel düşünceye karşıdır. Üst mecliste parti çizgisini kabul etmemesi Hayek'in demokratik siyasetin en önemli aracı olan siyasi partilerin işlevsizleştirilmesine yol açacaktır.

5.2.1.3.Yasama Meclisinin Görev ve Yetkileri

Yasama meclisleri hem adil hukuk kuralları çıkarmakta hem de yürütmeye yönelik kuralları çıkarmaktadır. Bunun sonucu olarak da yasama ve yürütme birçok alanda iç içe geçmekte ve kuvvetler ayrılığı ilkesi ihlal edilmektedir. Bu sakıncıları ortadan kaldırmak ve kesin bir şekilde yasama ve yürütmeyi ayırmak isteyen Hayek, yasamanın görevlerini de bu anlamda genel, soyut, adil hukuk kuralları yapma ile sınırlamıştır. Hayek'e göre yasama meclisinin görev ve yetkileri, hükümeti atama, onun eylemlerini onaylama ve incelemeye ilgili olmayacaktır. Yasama meclisi hangi eylemlerin doğru hangi eylemlerin yanlış olduğunu ifade edecek ve adil davranış kurallarını belirleyecek genel hukuk kurallarını formüle etme işiyle ilgili olacaktır. Bu genel kuralları bilinmeyen sayıda gelecek örneklerle, uygulanabilecek şekilde çerçevelenmesi gerektiği ilkesine uyacaktır (Gamble, 1996: 148). Bu meclis, belli bir siyasal düşüncenin geliştirilmesi ve ilerlemesi ile değil sadece adaletle ilgilenmelidir (Butler, 2001: 180,181). Hayek, yasama meclisinin, pazar düzeninin ve medeniyetin gelişmesi ve korunmasına yönelik gerekli olan kurumları sürdürmek için sorumluluk bilincinde olan muhafazakâr bir organ olacağını kabul etmektedir (Gamble, 1996: 149).

Modern zamanlarda yasama meclisleri, hukukun genel kurallarıyla etkilenebilen meseleleri, yönetsel düzenlemelere hatta yönetimin takdirine bırakmıştır. Çünkü yasama meclisleri yönetsel görevlerle o kadar meşguldür ki bu meclisler uygun kanun yapma konusunda ne yeterli ilgiye ne de zamana sahiptirler.

Uzun dönemli seçilmiş temsilcinin elde edebileceği uzmanlık bilgisi gerektiren bir görev olan yasama görevi, gelecek seçimlerde tekrar seçilme kaygısı taşıyan ve kısa süreli seçilen kişiler tarafından hakkıyla yerine getirilemez. Yasama Meclisine sınırsız güç verilmesinden ve bu meclisin yürütmeyeyle ilgili birçok iş ile uğraşmasından dolayı gerçek anlamda hukuk kuralları oluşturma ve hazırlama görevini bürokrasiye terk etmesine neden olmaktadır (Hayek, 1978: 118).

Kritik mesele, yasama meclisinin oluşumudur. Yani meclis, gerçekten neyin doğru olduğu hakkında genel düşüncenin temsil organı olmalıdır. Bunun yanında meclisin, özel çıkarların herhangi bir baskısına karşı dirençli ya da korunmuş olması gereklidir. Yasama meclisinin anayasal olarak genel kanunları yapmayla sınırlı olması gerekir, çünkü onun yayınladığı herhangi bir özel ya da ayrımcı emir geçersiz olacaktır. (Hayek, 1978: 160). Yetki ve görev itibarıyla sınırsız bir meclis, yürütmeyeyle ilgili birçok görevi yerine getirmek zorunda kalır (Butler, 2001: 175). En büyük felaket ise, sınırsız hükümdür; bundan dolayı hiç kimse, sınırsız iktidara ve hükmetme gücüne, sahip olmamalıdır (Butler, 2001: 179). Demokratik kurumların yani meclisin başlangıçtaki amacı sınırsız yetkiye sahip olan kralın yetkilerini sınırlamak iken, zamanla meclis bu şekildeki sınırlandırıcı işlevini kaybedip, kendisi sınırsız güç ve otorite elde etmiştir. Bu durum demokratik olarak seçilmiş meclisin sınırsız gücü elde ederek özgürlükler için bir tehdit haline gelmesine yol açmıştır. Daha önce yalnızca kraliyet iktidarını tehlike olarak gören insanlara, parlamentonun da nasıl kral kadar despotik olabileceği gösterilmelidir. Bundan dolayı bireysel özgürlüğün yok olmaması için yasama meclisinin sınırlamaya tabi tutulması ve genel kurallar koyma ile sınırlandırılması gerekir. Yani yasama, belirli durumlarda değiştirilemeyecek kanunlarla yönetilmelidir (Hayek, 1997: 33).

Sadece sınırlanmış hükümet dürüst olabilir; çünkü belli çıkarların sağlanmasını engelleyen genel kurallar mevcuttur. Hükümeti zorunlu olarak yozlaştıran şey bizatihi demokrasi veya temsili hükümet değil; sınırsız yasama kurumudur. Belirli gruplara yarar sağlama yetkisine sahip bir meclis, pazarlık ve alışverişlerin sonucunda karar vermek için yeterli çoğunluğun olduğu bir yer haline gelmek zorundadır. Bu pazarlık sürecinden ortaya çıkan çoğunluk iradesi ise toplumun geri kalanların aleyhine olacak şekilde belli bir kesime yardım etmek için

anlaşmadan başka bir şey değildir (Hayek, 1997: 16). Bütün modern demokrasilerde, yasama, çeşitli kesimlerden gelen çıkar ya da menfaat sağlanması talepleriyle karşılaşmamak için kesinlikle hukuk devleti kavramı içerisinde sınırlanmalıdır (Hayek, 1997: 19). Ek olarak bireyin tüm yaşam alanları siyasetin konusu haline gelmemeli ve siyasal düzenlemelere tabi olmamalıdır. Çünkü insan hayatındaki bütün değerler sadece siyasal değerler değildir (Yayla, 2003: 208).

Hayek'e göre yasama meclisinin en temel görevi genel, soyut, adil hukuk kurallarını oluşturmaktır. Bunun yanında vergilendirme ilkeleri, genelin çıkarı için uygulanması mecburi olan ve genel kurallar halinde yazılması gereken iş, üretim ve yapı düzenlemeleri dâhil bütün güvenlik ve sağlık düzenlemelerini de bu yasama meclisi yapmalıdır. Ayrıca rekabetçi piyasa ve şirketler hukuku için uygun bir çerçeve oluşturulması da yasama meclisinin görevlerindendir. Oysa günümüzde yasama meclisleri mevcut idarenin acil ihtiyaçlarıyla ilgilenerek yasa yapma gibi önemli meseleleri bürokratlara bırakmışlardır (Hayek, 1997: 172-173). Hayek'e göre (1997: 164) anayasa, bireysel özgürlükleri ve sınırlanabileceği durumları belirterek bu düzenlemelerin sadece yasama meclisi tarafından değiştirilebileceğini belirtmelidir.

Yasama meclisi, vergiyi artırma kanununu çıkarma yetkisine sahip olmalıdır. Hükümet ne kadar geliri olduğunu önceden bilsin ve harcamasını ona göre ayarlasın diye yasama meclisi tarafından çıkarılan vergi kanunu ile alınacak vergi oranı ve vergi ile ilgili kurallar sabitlenmelidir. Bu durum günümüzde demokratik hükümet uygulamasının tersi olmaktadır. Çünkü günümüzde demokratik hükümetler önce harcamaya karar verir, daha sonra o harcamayı ödeyecek gelir bulma eğilimindedirler (Barry, 1979: 190-191).

Normalde yasama meclisleri genel kuralları yayınlayıp onaylar. Yasamanın görevi, hükümetin yapabileceği şeylerin sınırlarını açıklıkla belirlemek ve yayınlamaktır (Hayek, 1997: 47). Ancak, günümüzde yasama bunun yerine belli meselelere ilişkin hükümet tedbirlerinin yönetimi ile ilgilenmektedir, dolayısıyla mevcut temsil kurumlarını yasamanın değil, hükümetin ihtiyaçları şekillendirmiştir (Hayek, 1997: 35). Yasama meclisleri zaman ve enerjilerinin çoğunu hükümeti düzenlemek ve yönlendirmeye harcadığından, yürütmenin yasamadan farklı olduğu

unutulmuştur. Hükümete belli işleri yapmasını bildirme bir yasa yapma eyleminin olağan bir içeriği olarak algılanmıştır. Bu durumun en kapsamlı etkisi yasama meclislerin yapısı ve teşkilatı, hükümete ilişkin görevlerince belirlenmiş olmakla beraber, akıllıca kural koymaya müsait olmamıştır (Hayek, 1997: 33). Meclis belirli konularda karar verdiğinde, bizzatihi çoğunluk bunlarla ilgili değiştiremeyeceği kurallarla sınırlı olduğu sürece, hukuk devleti korunmuş olur. Bir parlamenter meclisin denetimine tabi olan hükümeti, meclis, yalnızca hükümetin yetkilerini genel kurallarla sınırlar ve kendisi hükümetin eylemlerini yönlendirmez ve hükümete yapmasını istediği herhangi bir şeyi yasa yaparak zorunlu hale getirme yetkisine sahip olmazsa, güçler ayrımı ve hukuk devleti sağlanmış olur. Mevcut durumda adil hukuk kuralları anlamındaki kanunla, yönetimle ilgili bir mesele hakkında çoğunluk iradesinin ifadesi anlamındaki kanun arasındaki fark kaybolmuştur (Hayek, 1997: 41).

Yasama görevi anayasa yapmaya göre daha sürekli bir görevdir. Ek olarak yasama, hukukun aşamalı olarak geliştirilip yeni şartlara uydurulması için sebatkâr bir gayrettir. Aslında yasama, yargının, olgu ve görüşlerinin hızla değişmesine ayak uyduramadığı durumlarda yardımcı olur. Ayrıca yasama sadece uzun fasılalarla resmi kararlar alınmasını gerektirebilir. Ancak, yasama, taraftarlarını ayartmakla ve tamamen süratli çözüm isteyen acil meselelerle meşgul olan politikacıların gerçekten zaman bulamayacakları, daimi bir uygulama ve çalışmayı gerektirir (Hayek, 1997: 57,58).

Adil hukuk kurallarının ne olduğunu ortaya koymakla görevli (Butler, 2001: 180,181) yasama, uzun vadeli sonuçları hedeflemeli ve özgül şartları henüz bilinmeyen bir geleceğe yönelik olmalıdır. Yasama eylemlerinin sonucu ortaya çıkan yasalar, bilinmeyen insanların aynı şekilde bilinmeyen amaçlarına yardımcı yetinmeyi hedeflemelidir (Hayek, 1997: 57).

5.2.1.4.Hukuk Kuralları

Hayek'in sosyal felsefesinde tartışılabilen noktalar olmasına rağmen onun başarısı, hem toplumun bilimsel anlayışının hem de özgürlüğün korunmasının ahlaki gerekçeleri için hukuk kurallarının hayatiyetini yeniden düzenlemek ve ortaya

koymak olmuştur (Barry, 1979: 201). Hukuk kurallarının amacı olan soyut düzen, belli sonuçların elde edilmesine yönelik amacı olmayan, bireysel amaçların gerçekleştirilmesine katkıda bulunan bir araçtır (Hayek, 1995: 26). İnsan doğasından kaynaklanan bilgisizliği aşabilme aracı olan kurallar, eylemlerimizi karşılaştırırken varlığını hesaba kattığımız bir düzeneği alt üst etmeden neleri yapabileceğimize ilişkin birer kısıtlamalardır (Hayek, 1995: 32).

Toplumu yönlendirecek ve sınırlandıracak soyut kurallar (Hayek, 1995: 33), bireylere yapması gerekenleri değil yapmaması gerekenlerin sınırlarını çizerek, genel nitelikte olması gereken hukuk kuralları, bireylerce bilinerek ve uzun dönemde değişmeyerek, bireylere planlarını yaparken çerçeve sağlayacaktır. Hayek'e göre bu göreceli kesinlik, Batının refahına tek başına katkıda bulunan en önemli unsurdur (Yumer, 1999: 164). Yasalar, hangi somut koşullarda uygulanacakları gözönünde bulundurulmadan, bilinmeyen kişilerin, bilinmeyen amaçlarına yönelik bir şekilde hazırlanması sonucu, bireylerin yasa koyucunun amaçları doğrultusunda değil, kendi amaçları doğrultusunda davranmasını sağlar (Yumer, 1999: 163).

Bireyler için öngörülebilirlik sağlayan kurallar, sonucun kendisiyle ilgili değildir. Hukuk kuralının işlevi, bireylerin çabalarını kararlaştırılmış belli amaçlar için düzene koymak değil, her kişinin kendi amaç ve gayretlerinin takibinde, diğerlerinin çabalarından mümkün olduğunca istifade etmeyi sağlayacak genel bir düzen sağlamaktır. Bu düzen için özel mülkiyet, hukuk kuralları ve sözleşme özgürlüğü gereklidir (Hayek, 2012: 57). Hukuk kuralları düzenin bireyler üzerindeki özel etkisini değil, düzenin genelde soyut özelliğini belirler (Hayek, 2012: 58). Çoğunluk, önceden düşünülmeyen hazırlıksız rastgele yapılan kanunlara göre değil, önceden yayınlanmış, insanlar tarafından bilinen ve kurulu olan kanunlara göre yönet(il)melidir (Hayek, 1978: 96). Yasayla denetlenen devlet ve bireysel özgürlüğü koruyan yasalarla, toplumsal refah arasındaki ilişkinin kuramsallaşması sonucu, kendiliğinden oluşan düzenin soyut nitelikleri ortaya konmuştur (Yumer, 1999: 163). Hukuk, amacı olmayan kurallar sisteminden politik amaçlı emirler sistemine doğru evrildikçe demokrasi, hükümetin çalışmasını düzenleyen kanunları yapan meclis adil hukuk kurallarını da yapmaya başlar (Barry, 1979: 189).

Kişisel olmayan hukuk kuralları, insanı başkalarının keyfi şiddetine karşı korur ve her bir bireyin kendisi için başka hiçbir kimsenin müdahalesine izin verilmeyen ve kendi bilgisini kendi amaçları için kullanabileceği korunmuş bir alan inşa etmeye muktedir kılar. “Özgürlüğümüzü, özgürlüğün sınırlamalarına borçluyuz” ifadesiyle Hayek, (1997: 246) hukuktan “özgürlük bilimi” olarak bahsetmektedir (2011: 216). Hukukun amacı özgürlüğü kısıtlamak ya da kaldırmak değil, özgürlüğü genişletmek ve korumaktır (Hayek, 2011: 232).

Hukuk, bireylerin birbirlerine yönelik davranışlarını idare eden, daha sonra ortaya çıkacak bilinmeyen sayıdaki durumlarda uygulanması amaçlanan ve her bireyin koruma altındaki alanını tanımlayarak, bireylerin içinde uygulanması mümkün planları yapabileceği bir faaliyet düzeni oluşturmayı mümkün kılan kurallardır (Hayek, 1996: 130). Aklın ürünü olmayan ve belli bir amaca yönelik olmadığı (Hayek, 1996: 116) gibi hukuk kurallarının hedefi aslında sınırlar çizerek, farklı bireylerin eylemlerinin birbirine müdahalesini mümkün olduğu kadar önleyebilmektir. Hukuk kuralları, bireylerin diğer bireylere hangi eylemleri ile zarar verdiğini belirleyerek, yasaklar (Hayek, 1996: 165). Birbirinden farklı olan insanların çok farklı amaçlarının takibi için koşulları ve çerçeveyi oluşturan (Hayek, 1996: 160) hukuk, kişilerin diğer kişilere yönelik davranışını düzenleyen, bilinmeyen sayıdaki gelecek durumlara uygulanabilir olan ve her bir kişinin korunan alanının sınırlarını belirleyen ve sınırlayan, yasakları içeren kurallardan oluşur. Bazen değişiklik gerektirmesine rağmen, hukuk kuralları, sistemin bir parçası olarak süreklilik arzedecektir (Hayek, 1996: 183).

Hayek’e göre hukuk kuralları, aklın ürünü olmadığı gibi aynı zamanda belli bir amaca da yönelik olmamasının nedeni, sınıfsız toplumun oluşturulması, rejimin korunması gibi belli bir amaca yönelik olmasını engellemektir. Böyle olduğu zaman hukukun işlevi adaletin gerçekleştirilmesi değil, amacın gerçekleştirilmesine yönelik emirler haline dönüşebilir. Bu anlamda hukuk, neler yapamayacağını bireylere göstererek, bunun dışında kalan durumlarda kendi bilgi ve imkânlarını kendi amaçları için kullanabileceği bir çerçeve oluşturur. Böylece hukuk keyfiliği önleyerek bireylere öngörülebilirlik imkânı sağlar. Totaliter ve otoriter yönetimlerde hukuk, siyasal sistemin amaçlarına hizmet ettiği için bireysel hak ve özgürlüklerin

güvencesi olan bir çerçeve oluşturmaktan ziyade baskıcı siyasal sistemin bireylere yönelik emir ve ödevlerini belirler.

Hayek'in "medeni" ya da "modern toplum" anlamında kullandığı "büyük"ya da "açık toplum" kavramsallaştırmasının ortak özelliği, soyut kurallara bağlılıktır (Hayek, 1995: 32). Açık toplum, somut amaçlarla değil, soyut ve genel kurallara uyarak birarada tutulan toplumdur (Hayek, 1997: 246). Toplumun kurallarına itaat etmesi bireyi toplumun üyesi yaptığı gibi, toplumun bireyin haklarını vermesini de beraberinde getirecektir (Hayek, 1997: 259). Öğrenilmiş ve bilinen kurallara itaat, açık toplum düzenine uymayan doğal güdülerini sınırlamak için gerekli hale gelmiştir (Hayek, 1997: 241). Kurallara göre hareket eden toplumların daha müreffeh yaşam sürmesi ve gelişmesi, kuralların uygulanmasının devamını sağlamıştır (Hayek, 1997: 242). Toplum, düzenli ilişkiler içinde bireylerin belirli kurallara uyması sayesinde var olabilir ve varlığını sürdürebilir. İnsanların devlete itaat etmelerinin nedeni meşruiyettir. Anayasal sistemde meşruiyetin temeli, kolaylıkla değiştirilemeyecek ve değişimi hükümet seçiminden farklı prosedürler gerektiren kurallar sisteminin, yani hukukun varlığıdır (Gamble, 1996: 144). İktidarın meşruiyetini, otoriteden bağımsız olarak var olduğu kabul edilen ve neyin doğru neyin yanlış olduğu konusundaki yaygın bir görüşe dayanan hukuku, insanların iktidara itaat etmesinin nedeni, adil davranış kuralları hakkında belirli bir uyguladığı için kabul edilir ve itaati hak eder (Hayek, 1996: 146). Yerdeki grubun üyelerinin görüşlerinin birbiriyle uyuşmasıdır (Hayek, 1997: 54).

Piyasanın işleyişi ve toplumsal düzen açısından önemli olan hukuk kurallarına uymamak adaletsizlik olacaktır. Toplumsal açıdan kuralın adil olup olmaması önemli iken kurala uyularak ortaya çıkacak sonucun kendisi önemli değildir. Çünkü, sonucun nasıl olacağı beceri ve şansın karışımı ve sınırsız sayıda bireyin öngörülme-yen faaliyetlerine bağlı olacaktır. Eğer bir oyunda kimin önceden kazanacağı belli ise bu durum, adil değildir (Butler, 2001: 123,125). Yasaların adillliği gelecekte sayısız duruma uygulanabilmesi ve özel durumlara göre değişiklik göstermemesidir. Bu anlamda, yasalar belli birtakım sonuçlar üretme amaçlı değil, belli işlemlerin doğru ya da yanlış olduğu anlayışına dayanmalıdır (Hayek, 2012: 112). Hayek, kanunların soyut ve genel kurallarla uygun şekilde formüle edilmesi

durumunda sonucun adil olacağını ileri sürmektedir (Hayek, 2011: 318; Gamble, 1996: 47). Kurala dayalı adaleti sağlayan yasalar, her türlü amaçtan bağımsız tabii düzenin oluşumuna katkı sunduğu gibi bireylere amaç belirlemez, sadece bireysel alanın sınırlarını çizer ve bireyin amaçları karşısında tarafsız kalır. Bu açıdan bakıldığında Hayek'e göre adaletin değerlerin dağıtılması ile ilgili değil, kuralların adil olmasıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır (Erdoğan, 2006: 58).

Saf, mantıki ölçülere dayanmaması ve belirsiz sayıda bilinmeyen gelecek olaylara uygulanması gereken hukuk kurallarının, somut içeriği önceden görülemeyen soyut bir düzenin oluşmasına ve korunmasına hizmet etmesi ve sonuç olarak da aslında belli tanımlanabilir birey veya grupları etkilemesi amaçlanan veya etkilediği bilinen bütün hükümleri dışta bırakmayı amaçlaması gerekir (Hayek, 1997: 165). Yasalar, belirli bir birey, grup veya şahıslara dayatmada bulunmaya, herhangi bir kişi ya da grubun lehine ya da aleyhine ayırım yapmaya çalışmamalıdır (Butler, 2001: 44). Kanun önünde eşitlik ideali, henüz bilinmeyen insanların şanslarını eşit şekilde geliştirmeyi amaçlar. Ancak bu idealin tahmin edilebilir bir durumda, bilinen kişilere fayda ya da zararı olmamalı (Hayek, 2011: 318) ve kişi veya grupları gözetici bir nitelik taşımamalıdır (Erdoğan, 2006: 58). Bir kanun yapılırken, bunun belli şahıslar üzerindeki etkileri önceden görülebildiği takdirde, kanun, halkın kullanımına yönelik araç olmaktan çıkar, yapanın elinde halkı kendi iradesine bağlayan ve kendi amacına doğru sevk eden bir araç haline gelir. Böyle olunca devlet, insan türünün gelişmesi için kurulmuş faydalı bir araç olmaktan çıkarak ahlaki meselelerde kanaatlerini zorla kabul ettiren bir kurum haline gelir (Hayek, 2010: 124).

Hukuk kuralları, toplumda yüzyılların birikimi olan ve kurallarla kabul edilen adalet ilkesine uyumlu bir şekilde, genel ve soyut olmalıdır (Hayek, 2011: 318). Yasalar bilinir, kesin, açık ve belirgin olmalıdır (Hayek, 2011: 315,316). Bu bağlamda bireyin kanunlarla ilgili bilgisi, bireyin eylemlerinin sonuçlarının ne olacağını görmesini mümkün kılar ve bireyin güvenle planlar yapmasına yardım eder (Hayek, 2011: 221).

Etkileri itibariyle asla geriye yürümemesi gereken (Butler, 2001: 45) kanunlar geçmişe yönelik değil, geleceğe yönelik olmalıdır (Hayek, 2011: 315,316). Yasalar,

her zaman belirli durumda nasıl hareket edileceği kararından çok, yazılı ilkelere göre davranma taahhüdü olmalıdır. Bundan dolayı da uzun vadeli sonuçları hedeflemeli ve özgül şartları henüz bilinmeyen bir geleceğe yönelik olmalıdır. Sonuçta ortaya çıkan yasalar bilinmeyen insanların aynı şekilde bilinmeyen amaçlarına yardım etmeyi hedeflemelidir (Hayek, 1997: 57). Bundan dolayı çok sayıda insanın bilinmeyen gelecekteki durumlarında uygulanacak bu kuralların, genel ve soyut olması kaçınılmazdır (Hayek, 1996: 160).

Hukuk, yeni bir işin kurulmasını başkasının çöküşüne neden olabileceği beklentisiyle yasaklayamaz (Hayek, 1996: 156). Örneğin Osmanlı döneminde matbaanın gelişinin geçimlerini el yazımı ile sağlayan kâtiplerin işsiz kalacağı gibi bir nedenle yasaklaması bu yaklaşımla örtüşmeyen bir durumdur.

Yürütme için çıkarılan kurallar, özel amaçlara hizmet eden örgütün oluşmasını sağlarken, hukuk kurallarının böyle bir amacı yoktur (Hayek, 1996: 184). Hayek için en önemli kılavuz hukuk devletidir. Hayek'in hukukla kastettiği şey ise pazar ekonomisinin çalışmasını yöneten soyut ve genel kurallardır. Bu kurallar sadece pazar düzenin varlığını değil, özgürlüğü de mümkün kılmıştır (Gamble, 1996: 98). *Kendiliğinden doğan düzen* komutlara değil kurallara dayanmalıdır, yani bireylerin eylemlerine özgül emirler değil, kurallar rehberlik etmelidir (Hayek, 1996: 74). Böyle bir düzenin kuralları, amaçtan bağımsız ve bütün sınıflar için aynı olmalıdır (Hayek, 1996: 75). Bir organizasyonu yöneten kurallar ve emirler, organizasyonun yönetimi tarafından belirlenen belli hedeflere hizmet etmesine karşılık, kendiliğinden doğan düzenin dayandığı soyut hukuk kuralları, özel ve somut amaçları kimse tarafından bilinmeyen veya önceden keşfedilmeyen bir soyut düzeni gerçekleştirmeyi hedefler (Hayek, 1996: 76).

Toplumsal ilişkileri düzenleyen genel, soyut ve adil hukuk kurallarıyla, hükümet işlerinin yürütülmesi için çıkarılan kanunlar arasında çeşitli farklar vardır. Hukuk kuralları neyin doğru olduğunu, müsaade edilen alanı belirlemesine karşın belirli bir davranış tayin edemez. Bu kurallar mahkemeler tarafından uygulanır. Diğer taraftan yürütme organı mahkemenin verdiği kararları uygular. Hükümet bu kanunları yürütmek ve uygulamak zorundadır. Yasama organı, yürütme konusunda belli şeylerin yapılmasını emreden kanunlar çıkarabilir. Yasamanın yürütmeye ilgili

çıkardığı kanunlar, hükümet memurlarının veya dairelerinin yapması gereken işlerle ilgili komutlardan oluşur. Yasamanın yürütmeye ilgili çıkardığı kanunların amacı, bazı görevlerin yerine getirilmesinde kullanılmak üzere kendilerine araçlar verilen belli dairelere, belirlenmiş görevler için belli eylemleri yapma yetkisi vermektir (Hayek, 1996: 192, 199).

İnsanlar barbar bir otoriter hükümet için ne düşünüyorlarsa zamanla istediği herşeyi emretme gücüne sahip bir insan grubu olan sınırsız yetkili meclise, vatandaşlarının çoğunluğu tarafından onaylansa da, böyle bir meclise yönelik olumsuz bir tutum takınacaklardır. Bu durum, barbarlara iktidarı verdiğimizden dolayı değil, iktidarı verdiğimiz kişileri *kuralların sınırlanmasından azat ettiğimiz için* meydana gelir. Yani diğer bir ifadeyle bu olay sıradan insana duyulan inancın yanlış olduğundan değil, ona bu şekilde beşeri yeteneklerini aşan bir görev verildiğinden kaynaklanır (Hayek, 1997: 55). Hayek'e göre demokrasinin keyfi güce dönüşme eğilimi vardır. Bir karar, çoğunluğun isteğine dayanırsa keyfi olmayacağı düşüncesi temelsizdir. Bu gücün keyfi olmasını engelleyen şey, onun sınırlanmasıdır. *Özgürlüğün Anayasası* isimli kitabında Hayek, devletin gücünü sınırlamaya yönelik öneriler kaleme almıştır. Bunların en başında hukuku yürütmeye ayıran, devlet kavramı ayrımı önerisi gelir. Bu ayrım, genel kurallar olarak hukuk ile emirler seti olan kanun arasındaki farka dayanır. Genel kurallar baskın olduğunda ancak hukuk devleti gerçekleştirilebilir (Gamble, 1996: 135).

Özgür insanların, bilinen kanunların sınırları içinde durdukları süreçte herhangi birinin iznini istemeye ya da herhangi birinin emirlerine itaat etmesine gerek yoktur. Gerçek anlamda genel ve soyut kurallar, esas olarak bilinmeyen durumlara değinen, özel kişi, yer ve nesnelere referans içermeyen uzun dönemli kanunlardır (Hayek, 2011: 315).

Liberal gelenek içinde hukuk egemenliği için kuvvetler ayrımı ve yazılı anayasa kavramını savunanlar olmuştur (Yümer, 1999: 164). Hayek de bunlardan biridir. Hayek'e göre kurallar akılcı gelişimin sonucu değil, evrimci bir süreçle var olmuşlardır. Bu gelişim süreci içinde bazı kurallar insanın çevresine uyum sağlamasına yardımcı oldukları için, böyle olmayan kuralların yerini almış ve zamanla daha fazla insan tarafından benimsenmeye başlanmıştır (Erdoğan, 2006:

59). Dolayısı ile hukuk böyle ortaya çıkmıştır. Hukuku, oynanılmaması gereken genetik kod gibi gören Hayek'e göre hukuk, pazarın nasıl düzenleneceği konusunda nesiller boyu toplanan depolanmış aklı temsil etmektedir (Gamble, 1996: 144). Kurallar sistemi tasarlanarak oluşturulamaz. Topluma yön veren önceki kuşaklardan alınan değerler sistemi olan hukuk kuralları, geçmiş tecrübelerin gösterdiği türden durumlara yapılan uyumdur (Hayek, 1995: 25). Gelenek, sürekli olan birşey değil; fakat akıl yerine başarının yön verdiği bir seçim ve eleme sürecinin sonucudur (Hayek, 1997: 250).

Yasalar, insanların bilinçli koydukları kurallar değil; zaten uydukları kuralların keşfedilmesiyle ortaya çıkarlar (Erdoğan, 2006: 59). Hükümet sisteminden keyfi unsurların kaldırılarak, herkese uygulanan ve herkes tarafından bilinen kuralların konulması, hukuk çerçevesinde herkesin belli bir belirlilikte plan yapabilmesini sağlama amacı taşımaktadır (Gamble, 1996: 136). Hukuk devletinde yasal sistemin iki özelliği vardır. Bunlardan ilki kanun yapanın yaptığı kuralların uygulanacağı özel vakaları bilmemesidir. Kuralları uygulayan yargıç da varolan hukuk kurallarından ve meselenin özel gerekçelerinden sonuçlar çıkarma seçeneğine sahip değildir. Genel kurallar herkese uygulanacağı için hukuk yönetimi keyfi olmayacaktır. Kuralları yapan ve uygulayanlara aynı kurallar uygulanacağı için hiçbir şekilde hukukun dışında olmayacaktır. Herkese uygulanan ve özel bireysel durumlardan dolayı uygulanmaktan geri durulmayan kurallar seti anlamında hukuk devletini devam ettirme, Hayek'in kamu alanı kavramı ve uygun devlet işlevleri kavramının merkezidir. Hukuk kurallarına uymak, bir baskı ve zorlama değil, yaşam stili, iş, tüketim hakkında serbest seçim yapabilmenin koşuludur (Gamble, 1996: 98,99).

Hayek'e göre devletin zorlayıcı gücü arttıkça özgürlüğün yok oluşunu ve totaliterizme gidişini önleyecek imkân kalmaz. Demokrasinin çoğunluğun her dediğinin meşru olduğu bir şekle dönüşerek bozulmasını engellemek için, geçici çoğunluğun gücü uzun dönemli ilkelerle sınırlandırılmalıdır. Meşru ve doğru olan karar, kısa süreli ve çoğunluğun istediğine uyan kanunlarla elde edilemez. Çoğunluk, otoritesini, meşruiyetin kaynaklandığı ortak ilkelere dayanan daha geniş toplumsal mutabakattan alması gerekir (Gamble, 1996: 96). Bu açıdan hukuk, seçime bağlı

yöneticilerin eline terk edilirse; hükümetin takdir yetkilerini kısıtlayan hiçbir kanun ortada kalmaz (Hayek, 1997: 48).

5.2.2.Yürütme, Yürütme Organları, Görevleri ve Yapısı

Hukuk devletinin savunusunu yapan Hayek, hukuk devletine yönelik olarak kuvvetler ayrılığının mutlak bir şekilde sağlanmasını savunurken, bu amaca yönelik olarak yürütme ile ilgili organların oluşum ile yetkilerinin farklılaşmasını istemiştir. Yürütme ile ilgili olarak yasama meclisinden ayrı bir yürütme meclisi ve onun içinden çıkan hükümeti savunmuştur. Etkinlik ve verimlilik gerektiren yürütme görevi, çoğunluk kararıyla belli bir amaç etrafında toplanan parti çizgisinde yerine getirilmesi gerekir. Bu anlamda yürütme meclisinin çalışma yöntemleri, yetki ve sınırları yasama tarafından yapılacak yasalarla belirlenir ayrıca, yasama yürütmenin emrine verilecek kaynakları belirler. Buna rağmen yasama ve yürütme organları arasında ast üst ilişkisi bulunmamalı ve yürütme meclisi yürütme organlarının ihtiyaç duyduğu düzenleme, emir ve kuralları kapsayan kanunları çıkarmaya yetkilidir.

Yasama organının belirlediği çerçeve içinde serbest olan yürütme organlarına bırakılan takdir hakkının zorlayıcı kuvvet kullanmak konusunda asgariye indirilmesi gerekir (Hayek, 2010: 118). Bunun sağlanması için seçilmiş yürütme meclisi ve diğer yürütme organlarının, sadece yasama göreviyle sınırlanan meclis kanunlarıyla sınırlı ve bağlı olması gerekir. Ancak böylelikle hukuka bağlı gerçek yönetim sağlanmış olur (Hayek, 1978: 159). Yürütmeyle ilgili kuralları çıkarmak için ayrı bir yürütme meclisinin ve bunun içinden çıkan hükümetin olmasını savunan Hayek, yürütme meclisinin ve hükümetin çalışma esaslarının ve sınırlarının yasama meclisince belirlenmesi gerektiğini ileri sürmüştür.

Yasama ve yürütme görevleri farklılaşmış iki ayrı meclise sahip olmayı gerektirmektedir. Demokratik hükümetin amaçlarına uygun olarak belirli somut hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik bir organın bulunması elbette gereklidir (Hayek, 2012: 117). Yürütme görevi taraftarlık gerektirdiği için bu görev, herkese uygulanabilir hukuk kuralları ortaya koymaktan yani yasama görevinden çok farklıdır (Hayek, 1997: 37). Hayek yürütmeyle ilgili tüm organların, yani merkezde

yürütme meclisi ve hükümetin, yerelde ise yerel yönetimlerin bir program etrafında parti çizgisinde toplanmış üyelerden oluşması gerektiğinin altını çizmiştir (Hayek, 1997: 178). Yasama organının belirlediği çerçevede çalışan yürütme organı aynı zamanda yasamanın yaptığı hukuk kurallarının yani yasaların yürütülmesinden de sorumludur.

Yürütmenin uygun gördüğü gibi davranmakta özgür olduğu alanlar vardır. Ancak vatandaşların temel haklarıyla ilgili alanlar bunun dışında kalması gerekmektedir (Hayek, 2011: 319). Yürütme, yapılan iş gereği etkililik ve verimlilik esasına göre çeşitli tercihlerde bulunabilir. Ancak bunu yaparken vatandaşlarının hak ve özgürlüklerine karşı keyfi müdahalelerde bulunamaz (Hayek, 2011: 332).

5.2.2.1.Yürütme Meclisi

Hayek, yürütme organlarını merkezi ve yerel organlar olarak ayırırken merkezi yürütme organının parti çizgisinde seçilmiş yürütme meclisi ve bunun içinden çıkan hükümetten oluşması gerektiğini savunmuştur. Yürütme organlarının çalışma yetki ve sınırları yasama meclisi tarafından belirlenecektir. Yasama ve yürütme kesinlikle birbirinden ayrı olacak ve yürütme meclisi yasamanın astı gibi çalışmayacaktır.

Yürütme amacıyla oluşturulan meclis, vatandaşların belli sonuçları elde etmek için somut arzularının ifade edilmesi, diğer bir ifade ile özgül çıkarlarının temsil edilmesidir. Yürütme meclisinin görevi etkililik gerektirir (Hayek, 1997: 169). Yasama meclisince ortaya konulan adil davranış kuralları, yürütme meclisinin yetkilerini sınırlayacak, ancak bu sınır içinde çalışan yürütme meclisi, hükümet aygıtını düzenleme ve kendisine verilen kaynakların kullanımına ilişkin karar vermede tam bir kontrole sahip olacaktır (Butler, 2001: 181). Kendisinin değiştiremeyeceği ve yürütmenin sınırlarını belirleyen yasama meclisinin yaptığı kurallara göre çalışması gereken yürütme meclisi, özel amaçların yani somut amaçların başarılması gibi çoğunluğun meseleleriyle ilgilenecektir (Hayek, 1978: 95). Ekonomi politikası ve kamu harcaması demokratik seçilmiş yürütme meclisinin yetkisindedir (Barry, 1979: 190). Böyle bir yürütme meclisinin şu anki parlamenter düzenden en büyük farkı, karar verdikleri bütün işlerde yasama meclisince belirlenen

hukuk kurallarıyla bağılı olması ve özellikle vatandaşlara karşı doğrudan doğruya yasama meclisi tarafından konulan hukuk kurallarından başka yaptırım yetkisi olan hiç bir emri ve kuralı kanun olarak çıkaramamasıdır. Bununla birlikte bu kuralların sınırları içinde hükümet, yönetim aygıtını düzenlemede ve hükümete verilen maddi ve kişisel kaynakların kullanımı hakkında tam yetkili olur (Hayek, 1997: 178).

Hükümet, görevlerini etkili şekilde yerine getirmesi için parti çizgisine göre örgütlenmelidir (Hayek, 1997: 37). Yönetimi temsil eden yürütme meclisinin bu görevi etkili bir biçimde yapabilmesi için aralarında bir eylem programı üzerinde anlaşılan üye çoğunluğunun varlığı gereklidir (Hayek, 1997: 37). Hayek, yasama meclisinin parti etkisinden bağımsız olmasını savunurken, yürütme meclisinin parti çizgisinde olmasında bir sakınca görmemiştir. Dolayısıyla yasamanın belirlediği kanunlarla çerçevelenmiş olan ve özel servislerin sağlanmasıyla ilgili olan yürütme meclisi, parti çizgisinde seçilmeye devam edebilir (Hayek, 1978: 96). Demokratik hükümet için gerekli yürütme meclisi, parti esaslarına göre örgütlenmelidir (Hayek, 2012: 117). Parti esaslarına göre örgütlenen yürütme meclisinin yanında, parlamenter sistemlerdeki gibi hükümet olarak faaliyet gösteren çoğunluğun hükümet komitesi de bulunacaktır. Bu hükümet, somut çıkar ve hedefler için çalışacaktır (Hayek, 2012: 117). Yürütme meclisinin bütün organları, parti çizgisine göre periyodik şekilde yeniden seçilmelidir. Seçilmeleri günümüzdeki meclis seçimlerine benzer şekilde olabilir. Bu yürütme meclisindeki çoğunluk muhalefetin denetim ve tenkidine açık olacaktır (Hayek, 1997: 178). Muhalefet, hükümetin icraatlarını değerlendirecek, eğer hükümetin icraatlarını beğenmezse hükümeti izleyen ve eleştiren ve aynı zamanda alternatif bir yönetim sunan bir teşkilat olmalıdır (Hayek, 1997: 37).

Yönetim ile ilgili yürütme meclisinin, belli bir eylem programına bağlı partilerden oluşması gerekir. İnsanların seçeneğinin olması için de alternatif hükümet oluşturma yeteneğine sahip örgütlü muhalefetin olması gerekir. Yürütme meclisinin vatandaş üzerindeki kısıtlamaları başka demokratik bir meclis tarafından yapılan bir kanunla sınırlanması durumunda, bu meclisler işlevlerine devam edebilir. Ancak, yürütme meclisinin diğer meclisin belirlediği kanunu değiştirememesi gerekir (Hayek, 1978: 159). Yürütme meclisi, uygulamada hükümetin idaresine verilen insan kaynağını yani personeli ve maddi kaynakları vatandaşlara çeşitli hizmetleri

verebilmek için yönetecek ve kullanacaktır (Hayek, 1978: 159). Hükümet, bu hizmetleri finanse etmek için gelirlerin miktarını arttıramaz ancak hizmet alanlarının dağılım miktarı ve paylarını belirleyebilir. Ancak her bir vatandaşın bu toplama katkıda bulunmak zorunda olacağı payın, yani verginin belirlenmesi bir başka kanunla yapılmak zorunda olacaktır. Bu kanun da sadece yasama meclisi tarafından belirlenebilecek bireysel, tekdüze ve zorunluluk getiren türden bir kanundur (Hayek, 1978: 160).

Yürütme ile ilgili meclis, hükümetin örgütlenmesinde hükümetin tasarrufuna verilen araçların kullanımını ve hükümet tarafından verilen hizmetlerin özelliklerini belirlemede özgürken, vatandaşlar üzerinde bireysel hak ve özgürlükleri kısıtlayan ve düzenleyen zorlayıcı güce sahip olmayacaktır. Yürütme meclisi, yasama meclisi tarafından belirlenen genel hukuk kurallarının uygulanması çerçevesinde yaptırım gücüne sahip olacaktır. Yürütme meclisinin yasama meclisi ile aralarındaki sınırların aşılmasına karşı ve yasama ve yürütme arasındaki çatışma durumunda, yetkili olarak Anayasa Mahkemesine müracaat hakları olacaktır. Yürütme meclisi yürütme ile ilgili görevleri, düzenlemeleri ve kanunları yapacağından dolayı böyle bir düzenlemenin olumlu etkisi, yasama meclisinin kendine uygun görevler için yeterince zamana sahip olmasını ve adil hukuk kuralları yapma anlamında gerçek yasama görevini yerine getirmesini sağlayacaktır (Hayek, 1978: 118).

Sınırlanmış ve belirlenmiş belli amaçlar setine vakfedilmesi gereken (Hayek, 1996: 76) hükümet, bir anlamda ortak ihtiyaçların karşılanması için ayrılan özel kaynakların yönetilmesidir (Hayek, 1997: 23). Hükümetin alabileceği bütün tedbirler gündelik politikanın meseleleri haline gelmelidir (Hayek, 1997: 223). Hükümet aygıtının etkili yönetimi veya onun gözetimindeki bütün insan kaynağı ve maddi kaynakların kullanımının denetimi, yürütme organının tutarlı bir eylem planına kendini adanmış örgütlü bir çoğunluk yani parti tarafından sürekli desteklenmesine muhtaçtır. Gerçek anlamıyla hükümet, daima hangi çıkar gruplarının taleplerini karşılayabileceğine karar vermek zorunda olacaktır. Yönetimin emrine verilmiş belli kaynakların kullanımıyla sınırlandığında dahi sürekli biçimde farklı grupların ihtiyaçları arasında seçim yapması gerekecektir (Hayek, 1997: 37). Yürütme meclisi, yürütme amacıyla ayrılmış kaynakları kullanarak, somut görülebilir ihtiyaçların

karşılanmasına kendini adayacaktır. Böyle bir yürütme meclisi, hukuk kuralı, yani soyut meselelerle ilgilenmeyecektir (Hayek, 1978: 95).

Yasama meclisi tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde alınacak özel önlemler konusunda insanların isteğiyle yönlendirilecek olan yürütme meclisi için, parti örgütlenmesi işleri yürütmenin en uygun ve en iyi yoludur. Yürütme meclisi çok meclisli sistemdeki düşük seviye meclisine benzer olacaktır ve parti temsilcileri için oylama yapılarak tüm vatandaşlar tarafından seçilecektir. Hayek tarafından yürütme meclisi için oransal temsil yerine, basit çoğunluk tavsiye edilmektedir. Hayek, yürütme meclisinde güçlü ve etkili bir hükümet seçme ihtiyacının oyların dağılımında adalet talebine üstün geldiğini iddia etmektedir. Devlette çalışan kişiler (memur ve işçiler), (emekliler dâhil) gelir için devlete bağlı olan kişiler hariç, herkes oy kullanacaktır (Gamble, 1996: 147).

Hayek hükümet emirleri ile yasaları arasında ayırım yapmıştır. (Barry, 1979: 107). Hukuk kuralları dışında yürütme meclisi ve hükümetin görevlerini yerine getirirken ihtiyaç duyacağı kanunlar, kurallar, tüzük ve yönetmelikler, özel alanın sınırlarını belirleyen hukuk kurallarından farklı olacaktır. Yürütme meclisinin çıkardığı bu kurallar dizisi olan kanunlar adaletten daha çok belli sonuçları hedefleyen örgütlenme kuralları niteliğinde etkililik, verimlilik, hizmetin gerekliliği ve ihtiyaca cevap verme amacına yönelik olacaktır. Hizmetlerin sağlanmasında kullanılan kuralları koymada hükümetin keyfi ayrımcılıktan uzak durması için belirli genel hukuk kurallarıyla kısıtlanmış olsada, bu kuralların maddi içeriğini, esas olarak icra edilecek hizmetlerin gerekliliği veya etkinliği düşünceleri, belirleyecektir (Hayek, 1997: 74).

5.2.2.2.Hükümetin Oluşumu, Görev ve Yetkisi

Hayek, kurguladığı sistemde hükümetin oluşumu, görev ve yetkilendirilmesi ile ilgili belli ilkeler ortaya koymuştur.

Hükümetin Oluşumu

Hayek'in savunduğu siyasal sistemde, partilerin yarıştığı seçimlerle oluşan yürütme meclisi belli bir özel amaç etrafında örgütlenen partilerden oluşmalıdır.

Hükümet partilerden oluşan bu yürütme meclisinin içinden çıkacaktır. Yasamanın belirlediği hukuk kuralları çerçevesinde çalışacak olan hükümetin, ihtiyaç duyduğu kurallar, yürütme meclisi tarafından yapılacaktır. Çoğunluğun görüşünün belirlediği siyasi gereklilik tarafından yönlendirilen hükümet (Hayek,1997: 223), bir eylem programına kendini adanmış ve organize olmuş parti desteğini gerektirmektedir (Hayek, 1997: 169; Hayek, 1978: 115). Hayek yürütme organlarının demokratik usülle belirlenmesini ve demokratik yöntemlerle yapılan oylama sonucunda karar almasını savunmaktadır. Fakat çoğunluğun demokratik yöntemlerle sınırlandırılmamış iradesinin, uzun vadede tehlikelere ve işe yaramayan sonuçlara yol açacağını ifade etmiştir. Toplumsal barışı ve özgürlüğü koruyabilmek için çoğunluğun sınırlandırılmamış iradesinin halkın çoğunluğunun onayladığı ilkelerle sınırlandırılması gerektiğini savunmuştur. Yani anayasa ve yasama meclisince yapılan kanunlarla sınırlandırılmasını belirtmiştir. Ayrıca, Hayek demokrasinin çoğunluğun sınırlandırılmamış iradesi ya da karar verme hakkı anlamına gelmediğini de savunmuştur (Hayek, 1997: 60).

Görevlerin Genel Çerçevesi

Liberalizm hangi hizmetlerin devletçe karşılanacağı konusunda ayrıntılı bir çerçeve yerine, genel ilkelere dayalı bir çerçeve oluşturmuştur. Bu yaklaşım liberalizmin ortaya çıkan birçok yeni sorunun üstesinden gelebilmesine zemin hazırlamıştır. Hayek de aynı şekilde hizmetlerin belli başlı ve zorunlu olanlara yönelik ilkeleri belirlemiş ancak mutlak bir çerçeve veya adlandırma yapmamıştır. Hiçbirşeye karışmayan hükümet mantığını kabul etmeyen Hayek, bireylerin tüm enerjilerini ortaya çıkarmak ve doğru kurumların oluşturulmasını sağlamak amacıyla aktif bir hükümetin gerekli olduğunu düşünmüştür (Gamble,1996:80). Hayek'e göre hükümetin görevi herkesin belli bir pozisyona ulaşılması için aynı olasılığa sahip olmasını sağlamak değil, sadece doğası gereği hükümetin eylemine bağlı olan hizmetleri, herkese eşit koşullarda var edebilmek (Gamble, 1996: 173) olmalıdır.

Hükümetin öncelikli görevi bireylere kendi imkânlarını ve aklını kendi amaçları için kullanabileceği serbest piyasanın koşullarını oluşturmak, belirsizliği ortadan kaldırmak ve genel çerçeveyi korumaktır. Buna yönelik olarak hükümetin

görevi, birtakım kamusal hizmetlerin doğrudan doğruya karşılanması değil, bireylerin ve grupların karşılıklı olarak kendi ihtiyaçlarını karşılayacağı şartları sağlayarak (Hayek, 1995: 22), başarılı bir şekilde hedeflerini takip edecekleri bir çerçeve oluşturmaktır. Ayrıca çeşitli nedenlerle piyasanın sağlayamayacağı hizmetleri sağlamak üzere zorunlu gelir toplama yetkilerini kullanmaktır. Zorlama yetkisi, başkalarının eşit şekilde korunmuş bireysel alanlarına müdahale etmediği sürece, herkesin yeteneklerini ve bilgisini kendi amaçları için kullanabileceği bir çerçeve temin etmek amacıyla meşrudur (Hayek, 1997: 209). Hükümetin tüm zorlayıcı eylemlerinin uygulanmasında önemli olan, bireyin geleceği güvenle planlamasını mümkün kılan ve mümkün olduğu kadar belirsizliği azaltan kalıcı yasal bir çerçeve oluşturulmasıdır (Hayek, 2011: 331). Hükümetten zorlayıcı eylemlerin uygulanmasına yönelik olarak yasal çerçeve, yasama meclisi tarafından yapılır. Yasama meclisi tarafından yapılan bu çerçeve, yürütme meclisinin ve hükümetin sınırlarını belirlerken diğer taraftan da bireylerin geleceğe yönelik güvenli planlar yapmasını mümkün kılar.

Eğer hükümet özel bir hizmet için emrine verilen sınırlı kaynakları yönetmek yerine, yaptırım gücünü, insanların ihtiyaç duyduğunu düşündüğü mal ve hizmetlerin verilmesini garanti etmek için kullanırsa, insanlar sağlık ve eğitim gibi alanlarda seçim yapma hakkına sahip olmazlar. İnsanlar otoritenin kendi ihtiyaçları hakkında verdiği kararları kabul etmek zorunda kaldıkları için belli hizmetler sadece devletin baskın olduğu özel alanlar haline geldiği için rekabet deneyimi olmaz ve otoritenin kararı insanın neye sahip olacağını belirle asli unsura dönüşür (Hayek, 2011: 377).

Hayek, bedelini belli kişilere ödettirmenin teknik yönden imkânsız olması veya aşırı düzeyde masraflı olması durumunda bireylerin maliyetini karşılayamadığı hizmetlerin halka hükümet tarafından sağlanması gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla bu hizmetler ancak herkes için üretilebilirler ya da en azından herkes için sağlanarak daha ucuz ve etkili şekilde sağlanmış olur. Örneğin, doğal afetler, salgın hastalıklar, sel, çığ vb. doğal olaylara karşı korunma, modern şehirlerdeki hayatı daha katlanılır kılan pek çok kolaylık, yollar, birçok alt yapı hizmeti, ölçü standartları ve tapu defterleri, haritalar ve istatistikler veya pazarda satılan birçok mal için verilen sertifikalar ve yetki belgeleri, pek çok bilgi türünün temini de maliyeti kişilere

bölünemeyen hizmet türleridir. Bu tür hizmetler ortak veya kamusal hizmetleri yerine getirmek, çoğu durumda bunu yapan kişilere bir kazanç getirmediğinden dolayı bunlar çoğu zaman piyasa tarafından temin edilemez (Hayek, 1997: 66-69). Her bir kişi vergi ile devlete katkıda bulunduğu ya da fedakârlık ettiği miktardan daha değerli hizmetler elde etmeyi umabildiği sürece devlete boyun eğmek onun çıkarına olacaktır. Pekçok ortak hizmetten kimin yararlandığını ya da ne dereceye kadar yararlandığını kesin bir biçimde tesbit etmek imkânsız olduğundan, hükümetin hedefleyebileceği tek şey, sağlanan hizmetlerin, istenilen katkı ve fedakârlığa değdiğini bireyin hissetmesini sağlamak olacaktır (Hayek,1997:70).

Hükümet, somut meseleler ve belirli araçların, belirli amaçlara tahsisi hakkında eylemlerde bulunur. Bu açıdan ortak araçların kamusal amaçlar için idaresi anlamına gelen hükümet, belirli hedeflerin nisbi önemi üzerinde bir anlaşmayı gerektirir. Yürütmenin bu özelliği meclisin, adil hukuk kuralları yapmak için anlaşmasından oldukça farklıdır. Hükümetin kullanımına tahsis edilen kaynakların idaresini sözkonusu edecek olursak, birilerinin, bu kaynakların hangi amaçlarla kullanılacağına karar vermeye yetkili olması gerekir. Hükümet vatandaşlarına hizmet sunarken emrindeki kaynakların belli amaçlara göre seçilmesi ve belli şartlara göre bu konularda karar alınması ve tercih yapılması gerekecektir (Hayek, 1997: 37,38). Hükümetin amacı ona verilmiş olan hukuk kuralları dizisini uygulamaktan ibaret olduğunda bile, bu amaç bir mahkeme, polis, ceza kurumları gibi kurumların oluşturulması, devam ettirilmesi ve yönetim ile ilgili araç ve kaynakların belirli amaçlara uygulanmasını gerektirir. Yönetim alanında vatandaşlara çeşitli hizmetleri sunarken hizmet edilecek belirli amaçların seçilmesini gerekli olacaktır. Dolayısıyla böyle kararlar büyük ölçüde şartlara göre alınmak zorundadır. Örneğin bir yol güzergâhının nerede geçeceği ya da bir polis örgütünün nasıl örgütleneceği gibi konular etkili örgütlenme meselesidir. Bu hizmetler yapılırken rekabet halindeki amaçlara verilen nisbi önemin ışığında, insan gruplarının çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amaçlanır. Bu yapılırken sadece basit bir kuralın meseleye uygulanmasından daha çok şey göz önünde bulundurulur (Hayek, 1997: 38).

Hükümetin İşlevleri

Hükümetin iki farklı işlevi vardır. Bunlardan ilki davranış kurallarının uygulanması için zorlama içeren fonksiyonu, ikincisi ise hükümetin tasarrufuna bırakılmış kaynakları idare etmesini gerektiren hizmet fonksiyonudur. Bunlar arasındaki fark büyüktür. Birinci fonksiyonu olan zorlama yetkisi, toplum düzeninin korunması için gerekli bir şartı sağlarken, ikinci fonksiyonu yerine getirirken hükümet çeşitli organizasyonlar arasında bir örgüttür ve diğer organizasyonlar gibi kendiliğinden işleyen toplumsal düzenin bir parçasıdır (Hayek, 1996: 73). Yasama tarafından belirlenen hukuk kurallarının uygulanması ve vergi kanunları konusunda zorlayıcı yetkiye sahip hükümet, diğer hizmetleri yerine getirirken toplumsal düzen içerisindeki herhangi bir örgüt gibidir.

Kendisine verilen görevleri yerine getirirken hükümet, vatandaşın tabi olduğu kurallara tabi olmalıdır. Hiçbir hizmet türünün yerine getirilmesinde tekel olmamalı, yani kendiliğinden doğan ve işleyen düzen bozulmamalıdır (Hayek, 2012: 106). Vergi toplama, hukuku uygulama ve bu amaçla silahlı bir gücü muhafaza etme ya da düşmanlara karşı savunma gibi konularda hükümetin sahip olduğu yaptırım gücüne, diğer hizmetleri yerine getirirken de sahip olması gerekmez (Hayek, 1997: 67). Yani hukuk kurallarının uygulanması, vergi toplama, iç ve dış güvenlik hariç diğer hizmetleri sunmak için pazar olanaklarının müsait olduğu durumda hükümetin yaptırım yetkisine sahip olmaması, diğer kurumları engellememesi (Hayek, 1996: 209) ve hükümetin hizmet verme tekelinin kaldırılması gerekir (Hayek, 1997: 221). Hükümetlerin finansal araçların toplanması, hukuk kurallarının uygulanması, iç ve dış güvenlik gibi zorunlu görevlerde zorlayıcı yetkiye sahip olması dışında özel bir yetkiye ihtiyacı yoktur. Hatta yerine getirilmesi istenilen faaliyetleri yerine getirirken kullanımına verilen sınırlı sayıda maddi aracı yönetmede de herhangi bir ayrıcalığa sahip olmamalı ve başka bir teşkilatla aynı genel hukuk kurallarına ve potansiyel rekabete tabi olmalıdır (Hayek, 1997: 73). Hükümetlerin tekel yetkisine ve zorlama gücüne sahip olmasının gerekli olmadığı hizmetler, rekabetçi girişimler bu işi daha iyi yapabileceği için, hükümetçe finansa edilmelerine rağmen, hükümetçe yönetilmemeli ve sunulmamalıdır. Örneğin, eğitimin hükümetçe finanse edilmesi, eğitimin bizzat devlet kurumlarınca sağlanmasını gerektirmez. Devlet bu hizmetlerin

vatandaşlarına özel sektör tarafından verilmesini sağlar. Bu hizmetlerin fiyatlandırmasında hükümetin zorlayıcı rolünü terk etmesi gerekir (Butler, 2001: 151).

Hayek, hükümetin yerine getirmesi gereken hizmetleri başlıca iki gruba ayırmıştır. Bunlardan ilki devletin vergi, adalet, savunma, güvenlik ve salgın hastalıkların önlenmesi, afetlere karşı mücadele gibi zorunlu kamusal hizmetlerdir. Bu hizmetlerin yerine getirilmesinde devlet tek yanlı yaptırım yetkisine sahiptir. İkincisi ise, hizmetin karşılığının kullananlardan tahsil etmenin zor olduğu hizmetlerdir. Devlet bu hizmetleri yerine getirirken yaptırım yetkisine sahip olmamalı ve diğer kişiler ile eşit koşullarda faaliyette bulunmalıdır. Hükümetin üstlenmesi gereken bu tür faaliyetlerin en önemli özelliği faydasının kişilere bölünememesidir.

Hükümetin evrensel olarak üstlenmesi gereken faaliyetler, genel ve önemli gerçekler hakkında güvenilir bilginin elde edilmesini kolaylaştırmalıdır. Bu türden en önemli bilgi, güvenilir ve etkili bir para sisteminin sağlanmasıdır. Benzer şekilde, ağırlık ve ölçü standartları belirleme, araştırmalardan veya anketlerden toplanan bilgiyi sağlama, bazı malların kalite belgelendirilmesi tapu kaydı, istatistik çalışmaları ve eğitimi destekleme de güvenilir bilginin sağlanmasına yönelik hükümet faaliyetlerine örnek olarak gösterilebilir. Bu sağlanan faaliyetler bireylerin kendi amaçları için kullanabileceği araçları ve kararları için elverişli bir çerçeve sağlarlar. Bu tür eylemlerde hükümetler bireylerle aynı koşullara bağlı olarak bulunur. Hizmet alanlarında hükümet zorlama gücünü kullanmamalıdır. Hükümet sosyal sigorta, eğitim ya da belli deneysel gelişmeleri desteklemek, bazı yolların yapımı ve belediye hizmetlerinin sağlanması gibi alanlarda da rol oynayabilir, hatta bu hizmetlerin sunumunda inisiyatif dahi alabilir (Hayek, 2011: 332,375; Butler, 2001: 150).

Hayek, serbest piyasanın kendiliğinden işleyen doğasının, hükümet müdahaleleri ile bozulmamasını ve genel olarak hükümet hizmetlerinde amacın serbest piyasanın işleyişini ve öngörülebilirliğini sağlayan kuralların uygulanması olarak görmüştür. Serbest piyasanın oluşumu ve gelişimi için öncelikli olarak fiyatın ve miktarın belirlenmesine hükümet müdahil olmamalıdır. Hükümet pazarın uygun

çalışması için kuralın çiğnenmesi ve hilenin engellenmesi, mülkiyetin korunması, sözleşmenin uygulanması, tüm bireylere istedikleri miktarda üretme ve satma hakkının tanınmasını sağlar (Hayek, 2011: 338). Ayrıca, piyasada rekabetin korunmasını sağlayan ve tekelliliği önleyen kurallara ihtiyaç duyulduğu gibi, ücretler serbest piyasanın oluşmasını engelleyen sendikal faaliyetlere karşı da önlem alması gerekir (Hayek, 2012: 73). Hükümet, kamu hizmetlerini belli kimseler üzerinde etkisi önceden görülebilir şekilde koordine etmemelidir (Hayek, 1996: 209).

Hükümetin bu görevleri dışında kendiliğinden doğan düzenin, yani piyasanın yeterince karşılayamadığı ya da üretilmediği hizmetleri de yerine getirmesi ve bu hizmetleri yerine getirmek için vergilendirme yoluyla para toplamak amacıyla güç kullanması beklenir (Hayek, 1996: 66, 72). Piyasa şartlarında rekabetçi girişimler tarafından sağlanamayan ve bireysel faydayı fiyatlandırmanın imkânsız ya da zor olduğu hizmet alanlarında, hükümetin faaliyet göstermesi beklenir. Sağlık hizmetlerinin büyük kısmı, yolların yapımı ve bakımı, şehirde yaşayanlar için belediyeler tarafından sağlanan hizmetlerin çoğu hükümetlerin bu türden hizmet alanına girer (Hayek, 2011: 333). Hükümetin finansal sorumluluğunda, bu hizmetlerin tamamı ya da bir kısmı, piyasadaki bağımsız ve rekabetçi kurumlara, yani özel girişime bırakılarak hizmet alanlarındaki işlerin yapımı sağlanabilir (Hayek, 2011: 333). Hükümetin bu görevleri yerine getirmek için finansman bulmada zor kullanma yetkisine sahip olması, aynı zamanda zorunlu olarak bu hizmetlerin hükümetçe yerine getirilmesi gerektiği anlamına gelmemelidir (Hayek, 1997: 66). Başka bir ifadeyle hükümetin bazı hizmetleri finanse etme sorumluluğu, o hizmetin bizzat hükümet örgütleri tarafından yerine getirilmesi anlamına gelmemektedir. Hükümet, bu hizmetleri piyasadan satın alabilir ya da vatandaşının piyasadan elde etmesinin yolunu açabilir. Örneğin eğitim ve sağlık gibi hizmetleri, devletin finanse etme gerekliliği Hayek tarafından savunulmuştur. Ancak devletin bizzat okul kurarak eğitim vermesi Hayek tarafından şüpheyle karşılanmıştır. Hükümetin ticari olarak yerine getirilemeyen hizmetleri gerçekleştirmesini sağlayan finansmanı toplamak için zorlayıcı yetkilere sahiptir; ancak bu hizmetlerin sağlayıcısı veya düzenleyicisi olarak, onun zorlayıcı yetkiler kullanması gerektiği anlamına gelmemelidir. Diğer bir ifade ile hükümetin finansman sağlamak için

zorlayıcı yetkilere sahip olması, zorunlu olarak hizmetlerinde hükümetçe yerine getirilmesi gerektiği anlamına gelmez (Hayek, 1997: 66).

Hükümet, piyasada standartların ve hizmet kalitesinin belirlenmesi ve belgelenmesi konusunda da görev yapmalıdır. Hukuk devleti ve işleyen bir piyasa düzeninin muhafazası için gereken özellik, hükümet tarafından yayınlanan standartları karşılayan herkesin, gerekli ruhsata yasal yünden sahip olabilmesidir. Fakat ruhsat verme yetkisi, piyasadaki arzı düzenlemek için kullanılmamalıdır (Hayek, 1997: 95). Hükümetin yerine getirmesi gereken bir diğer görev, bazı hizmet ve malların kalitesinin belgelenmesidir. İnşaatların belirli standartlarda yapılması, doktorluk, eczacılık gibi belli hizmetlerin sadece belli kişilerce verilebilmesi ya da belli malların üretim sürecindeki bazı güvenlik ve sağlık şartlarının sağlanması gibi alanlarda devletin yetkili, düzenleyici ve denetleyici olması gerekir. Ancak devletin bu alanda yetkili olması bu yetkinin, o mal ya da hizmetin piyasasını düzenlemek amacıyla arz için kullanılmaması gerektiği anlamına da gelir ki bunlar piyasa düzeninin korunması için gereken kurallardır (Hayek, 1997: 94-95).

Hükümetin Sınırları

Hayek, sınırlı hükümetin başarılması için, vatandaşların hükümetle ilgili beklentileri ve hükümetin sorumluluklarını azaltmanın yanında, politikanın ve hükümetin rolünü de azaltmak gerektiğini savunmuştur (Gamble, 1996: 75-168). Liberalizmin bireye karşı her türlü çoğunluk baskısına karşı olması, liberalizmin demokrasi ile karşı karşıya geldiği en önemli alandır. Bundan dolayı liberalizm, yönetimin anayasa ya da belli ilkelerle bağlanması ve sınırlandırmasını savunurken, sınırsız yetkilere sahip demokratik hükümete de karşı çıkmıştır (Hayek, 2012: 67-68).

Hükümetin gerçekte yapılabilecekleri faaliyet türünün sınırı yokken, hükümetin yaptığı iş ve eylemlerin genel çerçevesinin hukuk kurallarıyla uyumlu olması gerekir (Barry, 1979: 190). Ortak ihtiyaçların karşılanması için ayrılan özel kaynakların idaresi anlamında hükümetin görevleri, toplumun farklı kesimlerine ihtiyaç duydukları hizmetleri sağlamaktır ve gerçek anlamdaki yasa yapma görevinden tamamiyle farklıdır. Hükümetin toplumun farklı kesimlerine hizmet

olarak fayda sağlayabilmesi taraflılık ve tercih gerektirdiği için, bu durum hükümet hizmetlerinin zayıf noktasını meydana getirir.

Hizmetlerin bu zayıf yönü ve niteliği, hükümet emrine verilen kaynakların kullanımı, kurallarla belirlendiği ve sınırlandığı sürece nispeten zararsız olur. Bu kurallar, hükümetin değiştiremeyeceği şekilde yasama organı tarafından yapılmalıdır (Hayek, 1997: 24). Mahkemeler, yasamanın belli gruplara ayrıcalıklar bahsetmesini engelleyemezse, hükümetin maruz kalacağı şantajın sınırı yoktur. Hükümet onların taleplerini yerine getirme gücüne sahipse, onların esiri haline gelir. Bundan dolayı, hükümetin düzeni ve adaleti sürdürecekt kadar güçlü olması için, politikacıları, toplumun çeşitli kesimlerinden gelen çok farklı talepleri karşılayabilecekleri ya da karşılamaları gerektiğine inandıran imkân ve yetkilerden, mahrum bırakılması gerekmektedir (Hayek, 1997: 18).

Hükümetin özel çıkar gruplarına hizmet etmesi, cebir kullanma yetkisinden mahrum bırakarak önlenabilir. Hükümetin yetkileri kısıtlanarak örgütlü çıkar gruplarının kendi çıkarlarıyla ilgili talep ve beklentileri sınırlandırılabilir (Hayek, 1997: 24). Bütün hoşnutsuzlukları ortadan kaldırmanın politikacıların kendi görevi olduğu ve bu yetkinin kendisi tarafından kullanabileceği algısının bulunduğu bir sistemde, eğer hükümetin gücü sınırsızsa, hükümet işçi, çiftçi, esnaf, sanayici gibi toplumun çeşitli kesimlerine çıkar sağlama çabası içerisinde girmek zorunda kalacaktır. Dolayısıyla bu durum örgütlü çıkar gruplarını hükümete baskı yapmaya zorlayacaktır. Böyle bir baskıya karşı hükümet, ancak bu isteğe uymaktan engelleyen ve değiştiremeyeceği yerleşmiş bir ilkeye atıfta bulunarak kendini koruyabilir. Hükümet kaynaklarının kullanımını yönlendirenlerin, değiştirilemez kurallarla bağlı olmadığı bir sistem, örgütlü çıkar gruplarının bir aleti haline gelmekten kaçamaz (Hayek, 1997: 25). Bu durum, hükümetin desteğine güvendiği kesimlerin arzularını tatmin etmek üzere gereken her türlü tedbiri alması için sınırsız yetkiye sahip olduğu bir sistemin kaçınılmaz sonucudur. Hayek politikacıları yerleştirilen konumda, yapmak zorunda oldukları şeyleri yaptığı için suçlanmasını kabul etmemektedir. Çünkü sınırsız yetkiye sahip bir hükümet ancak bir çoğunluğun desteği ile görevde kalabilir. Hükümet sahip olduğu sınırsız yetkiyi kullanmayı reddetmediği gibi çoğunluğun desteğini muhafaza etmeye de azami gayret sarfeder. Hükümetin, halkın

herhangi bir kısmı ne talep ederse onu verme gücüne sahip olduğu bilindiğinde, sınırsız yetkiye sahip bir hükümet iktidarını devam ettirecek bir toplumsal desteğin devamı için gerekli sayıda baskı grubunu tatmin etme yoluna gitmeyi yeğleyecektir (Hayek, 1997: 23).

Sosyal adalet talepleri ve yasama meclislerinin bazı gruplara bahsettikleri lütuflar, diğer toplumsal kesimlerde de aynı beklentilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Hayek, 1997: 19). Hükümet, kendine özgü görevleri yerine getirme hususunda katı kurallara bağlanmasa da yetkileri her zaman, kapsam ve içerik yönünden sınırlanmalı, yani kendisine emanet edilen ve sınırları kesin bir biçimde çizilen bir dizi insan ve personel kaynağına bağlı olmalıdır. İktidarlar genel kuralların uygulanmasıyla sınırlanmalıdır. Öte yandan kural yapma yetkisine sahip yasama, genel kuralların uygulanmasını temin etmekle sınırlanmalı ve hükümetin gerekli gördüğü tedbirleri kararlaştırması konusunda hiçbir yetkiye sahip olmamalıdır. Diğer bir deyişle iktidar hukuka tabi bulunmalı ve yalnızca kendisini bu ilkeye adadığı sürece, arzu ettiğini yapmada serbest olmalıdır (Hayek, 1997: 55,56). Yasama meclisi genel kuralların uygulanmasını sağlamakla sorumlu olup yürütmenin ne tür yöntemler kullanacağını ve hangi tercihlerde bulunabileceğine karışmamalıdır.

Para Piyasası ve Basımı

Hayek, üretim ve tüketimde tam bir serbest piyasa yanlısıdır. Ekonominin bu alanlarında rekabetin ortadan kalkmasına ve tekelleşmeye karşı olan Hayek, para piyasası konusunda da aynı düşünceye sahiptir. Paranın basımı ve piyasaya verilmesi konusunda, devletin tekel yetkisine sahip olmasına karşı çıkan Hayek, devletin para basımı ve para piyasasını düzenleme alanındaki yetkilerinin kısıtlanması gerektiğini savunmuştur. Bu konuda oldukça iddialı olan Hayek, para piyasasında birden çok paranın olmasını ve bankaların para basımı yapabilmesini savunmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı ve sonrası yıllarda devletlerin ekonomiyi canlandırmak için para basmasının, uzun vadede enflasyona neden olacağını ve bu durumun da ekonomide baskı oluşturacağını tahmin eden Hayek, devletin para basımı ve piyasaya sürmesine karşı çıkmıştır. Tatmin edici bir değişim aracı olarak gerekli olan paranın sağlanabilmesi için para piyasasının pazar gücüne dayanması gerektiğini savunan

(Hayek, 2011: 451) Hayek, para piyasasında da paranın basımı ve piyasaya sürülmesi konusunda devletin tekeli ortadan kaldırılarak bankaların para basımı ve piyasaya sürülmesi konusunda yetkiye sahip olması gerektiğini vurgulamıştır.

Hayek'e göre, para politikasının başarılması gereken amaçları konusunda, politik baskıya karşı belirlenen bir amacı başarmak için kullanılacak araçlar konusunda, bağımsız para otoritesinin var olması gerekir (Hayek, 2011: 461). Bu otoritenin, oluşum yapısı itibarıyla devletle organik bağı olmayan, piyasa aktörlerince oluşturulması gerekir. Para basımının sadece hükümetin kontrolünde olduğu bir sistemde, hükümetler basılan parayı harcayarak piyasada yurttaşlar aleyhinde hareket edebilmektedir. Bunun çözüm yolu da kaynakların gayri iktisadi kullanımına yol açan siyasi zorlamalardan kaçınmak ve kamu yatırımı için kaynakları en az masraf ve toplum için en fazla fayda ile kullanılacağı bir tarzda zamana yaymaktır (Hayek, 1997: 90). Hatta Hayek, para basma tekeli hükümetten alınmadıkça ekonomik düzenin sağlıklı çalışmayacağı, kusurlarının tamamen ortadan kaldırılamayacağı ve hükümetin aşamalı olarak ekonomideki büyümesinin durdurulamayacağı kanaatine sahiptir. Bunu başarmanın tek yolu da milli paralarının yerinin özel teşebbüsün sunduğu rakip farklı paraların almasıdır (Hayek, 1997: 221). Hayek, hükümetin para basma ve para ihracına yönelik tekelci olma ayrıcalığını kaldırmanın, enflasyonu önlemeye yardım edeceği ve piyasadaki işlemler için güvenilir bir değişim aracı sağlayacağı neticesine ulaşmıştır (Butler, 2001: 159). Hayek (1997: 222), hükümetin sürekli para basarak büyümeyi teşvik edecek politikaların enflasyonun ortaya çıkacağını ve bu sorunun çaresi, özel teşebbüse rekabet edecek kendi paralarını ihraç etmelerine izin verilmesini ve anayasayla herhangi bir parayla ekonomik işlemlerin yapılmasının önündeki her türlü engellerin kaldırılarak güvenceye alınması olacaktır. Böylece hükümet sadece ekonomiyi tahrip eden değil, bireylerin özgürlüğünü sınırlayan ve hükümetin sürekli büyümesine neden olan para basımı da ortadan kalkmış olacaktır (Butler, 2001: 160).

Vergi ve Harcamalar

Devletin yapacağı hizmetlerin sunumu için gerekli para kaynağı olan vergiyle ilgili kuralların, yasama meclisince çıkarılması; ancak buna karşılık harcamaların

toplam miktarı ve yönlendirilmesinin yürütme meclisi tarafından kararlaştırılması gerekir (Hayek, 1997: 188). Hayek vergiyle ilgili kuralların hukuk kuralları gibi yasama meclisince belirlenmesini, buna karşın verginin harcanması hususunda yürütme organlarını yetkili görmüştür. Yürütme organlarının verginin artırılmasıyla ilgili herhangi bir yetkisi olmamasına azami gayret gösterilmelidir.

Hayek, günümüz devletlerinde özellikle gelir dağılımında adaleti sağlama amacıyla kullanılan artan oranlı gelir vergisi fikrini eleştirmektedir (Butler, 2001: 153). Bir bütün olarak vergi sisteminin artan oranlı olması ve bunun gelir dağılımının bir aracı olarak kullanılması doğru değildir (Hayek, 2011: 433). Artan oranlı vergi sistemi, çoğunluğun azınlığa tahakkümü ve vergi sistemini çoğunluğun kendi amaçları için kullanımlarına izin verdiği görüşüyle yakından ilgilidir (Butler, 2001: 154). Hayek'in artan oranlı vergi uygulaması ile ilgili olarak ortaya koyduğu düşüncelerin arka planında hukuk devletinde bir kuralın vatandaşlar arasında eşit uygulanması ilkesine aykırı olduğu düşüncesi yatmaktadır. Yani kişinin gelirinden sabit bir oran belirlenip eşit bir şekilde vergi alınması gerekirken, çok kazanan kişilerden daha fazla vergi alınması kuralına dayanan artan oranlı vergi alınması, vatandaşlar arasında ayırım yaptığı için hukuksal eşitlik ilkesini zedelemektedir. Artan oranlı vergi uygulaması, Hayek (2011:434) tarafından basitçe nefret dolu keyfilik ya da ılıman hırsız zihniyetinin yansıması olarak görülmektedir.

Hükümetin Emrine Verilen Kaynaklar

Hükümetler kendilerine verilen görevleri yerine getirmek için insan kaynağını ve mali kaynakları kullanır. Hayek'in savunduğu devlet sisteminde hükümet, sadece yasama meclisi tarafından belirlenen vergileri ve insan kaynaklarını kullanarak görevini yerine getirir. Hükümet, emrine verilen kaynakların hangi amaçlarla kullanılacağına karar vermeye yetkili olmalıdır (Hayek, 1997: 39). Hükümet, vatandaşlara hizmet sunmak amacıyla verilen kaynakların idaresi, içeriği itibarıyla kısa vadeli sorunlarla ilgili olup, görevi olan hizmet alanları ile ilgili bir ihtiyaç ortaya çıktığında, bu ihtiyaçları gidermek zorundadır. Bu kaynakların idaresi, tüm vatandaşları değil, açık bir biçimde denetimine verilen belli insan kaynaklarını yönetmekle ilgilidir (Hayek, 1997: 184).

Hükümetin talimat ve emirlerini yerine getirmek için tuttuğu çalışanların hizmetleri de dâhil olmak üzere sorumluluğuna verilen araçları yönetmek zorunda olmasına rağmen, bu durum hükümetin çalışanlar dışında diğer vatandaşların tüm çalışma ve faaliyetlerini de benzer şekilde yönetmesi gerektiği anlamına gelmez. Özgür bir toplumu özgür olmayan toplumdan ayırt eden şey, özgür toplumda her bir birey tanınmış ve kabul edilen özel bir alana sahiptir. Ayrıca, bireylere emredilemez; fakat bireylerin herkese eşit şekilde uygulanan kurallara uyması beklenir (Hayek, 2011: 315). Hür insanlar toplumu ile totaliter toplum arasındaki fark, hür insanlar toplumunda hükümetin yetkisi, hükümetin amaçlarına yönelik olarak emrine verilen sınırlı miktarda insan ve maddi kaynağı kapsar. Ancak, totaliter toplumda hükümetin yetkisi, vatandaşların kendileri de dâhil toplumun bütün kaynaklarını kapsamaktadır. Hür bir toplumun ön şartı olan hükümetin yetkilerinin sınırlandırılması, çoğunluğun bile yalnızca ortak kullanıma ayrılmış kaynaklar üzerinde sınırlandırılmamış güce sahip olmasını, vatandaş ve özel mülkün (yasamanın emirleri de dâhil) emirlere değil; herkese eşit olarak uygulanan hukuk kurallarına tabi olmasını gerektirir (Hayek: 1997, 38-39).

Bireylerin dokunulmaz özel alanının olması, özgür toplumu özgür olmayan toplumdan ayıran en önemli özelliktir. Ancak, özgür olmayan toplumda bireylerin böyle bir özel alanı olmamasının yanında, toplumdaki tüm kaynaklar ve insanlar devletin amaçları için birer araç haline gelebilir. Bu anlamda totaliter toplumlarda siyasetin ve hükümetin herhangi bir sınırı yoktur. Hayek'in savunduğu toplumda ise siyasetin ve hükümetin sınırları vardır. Hükümet tüm toplumu siyasi amaç için bir araç olarak göremez.

Eğitim

Hayek, eğitime üç açıdan yaklaşmaktadır. Bunlardan ilki demokratik kurumların eğitimli insanlar tarafından işletilebileceği düşüncesini benimsemesidir. İkincisi eğitim, bilgiye ulaşım yollarının herkese açılmasını sağlamaktadır. Üçüncüsü ise eğitimin ve sağlığın her bireyin varlığını devam ettirebilmesi için vazgeçilmez görülmesidir. Bu düşünceler ışığında Hayek, eğitimin devletçe sağlanmasının gerekli olduğunu düşünmüştür. Eğitim hizmeti devlet tarafından verilen diğer zorunlu

olmayan hizmetler gibi, devlet tarafından finanse edilecek özel kuruluşlar tarafından sağlanabilecek bir hizmet olarak görülmüştür.

Bilginin yayılmasını amaçlayan eğitim hizmeti, hükümetin eyleminin ana boyutudur (Hayek, 2011: 483). Liberal gelenek maddi eşitliğin sağlanabileceğini düşünmediği için cinsiyet, ırk, sosyal köken, inanç gibi konularda biçimsel eşitlikten yana olmuştur. Maddi konularda ise büyük farklılıkları bertaraf edecek en iyi yol eğitim sonucu ortaya çıkan dikey toplumsal hareketliliktir. Bu amaçla liberalizm bu hareketlilik için gerekli olan ilk aşamaya tüm bireylerin ulaşabilmesi amacıyla eğitimin kamu fonlarıyla karşılanmasından yanadır (Hayek, 2012: 66). Hayek, belirli bir seviyeye kadar zorunlu eğitimin sağlanması gerektiğini savunmuştur. Bunun iki nedeni vardır. İnsanlar aynı seviye eğitime sahip olursa daha az risk ile karşılaşır. İkincisi ise demokratik kurumların cahil toplumlarda işletilme ihtimalinin olmamasıdır (Butler, 2001: 165). Devletin bireylerin eğitim almasını sağlaması, aynı zamanda demokrasinin işleyeceği toplumun oluşumu için gereklidir (Hayek, 2011: 499).

Toplumun gereksinim duyduğu ortak değer standartlarını elde etmenin aracı olduğu için, eğitim gereklidir. Hayek, zorunlu standart genel eğitimin hükümetçe finanse edilerek sağlanması gerektiğini savunmuştur. Ancak bu, eğitimin kamu kurumları tarafından sağlanması gerektiği, hükümetçe yürütülmesi ya da onun tekelinde olması anlamına gelmemektedir (Butler, 2001: 166; Hayek, 2011: 500). Devlet, iletişim ve eğitim alanında bulunmalıdır. Ancak genel eğitimin hükümetçe finansmanı demek, bu eğitimin aynı zamanda hükümetçe yapılması demek değildir (Hayek, 1997: 93). Devlet ya da hükümet, bireylerin ne bilmesi ya da ne bilmemesi konusunda karar verme gücüne sahip ve bilginin tek dağıtıcısı olmamalıdır (Hayek, 2011: 489). Toplumda bilginin yayılmasının, bireylerin bilinçlenme, bilgiye ulaşma, gelişmelerin farkında olma ve tercih yapabilme yeteneğini sağlayan bilgiden yararlanmasının maliyetini devlet karşılamalıdır (Hayek, 2011: 489). Eğitimin içeriğinin hükümetçe belirlendiği ve bizzat eğitimin hükümetçe sağlandığı yerlerde ya da kültürü iletmenin başka araçlarının hükümet tarafından kontrol edildiği durumlarda, ayrımcılık gibi sorunların ortaya çıkması kesindir (Hayek, 2011: 502). Hükümet, okulların sadece genel standardını belirlemelidir (Hayek, 2011: 504).

Akademik özgürlük, bireyin istediği şeyi yapması anlamına gelmeyebilir. Bunun nedeni akademik özgürlüğün bilimin kendi kendine yönetimi anlamına gelmemesidir. Bilimsel özgürlük, görevine bağlılık ve bilgiyi iletme kapasitesine sahip olduğunu ispatlayan bilim adamlarının, enerjilerini harcayacakları sorunları, kendilerinin belirlediği sürede ulaştıkları sonuçları; kamuoyu ya da patronlarına uysa da uymasa da açıklayabildikleri bağımsız merkezlerin olması anlamına gelir. Uygulamada akademik özgürlük, akranlarının gözünde kendini ispatlayanların ve bundan dolayı kendinin ve astlarının çalışmalarını belirleyen ve değerlendiren akademisyenlere iş güvencesi verilmesi anlamına gelmektedir (Hayek, 2011: 512).

5.2.2.3.Yerel Yönetimler

Hayek, egemenlik ve önemli konularda karar verme yetkisinin sadece devletin merkezi yönetim örgütlerine devredilmesi durumunda demokrasinin korunup geliştirilemeyeceğini belirtmiştir. Bundan dolayı birçok yetki ve karar, yerel yönetimlere devredilmeli ve yerel yönetimler aracılığıyla yerel halka sorumluluk alması öğretilmeli ve halk katılımı sağlanmalıdır. Çünkü yerel yönetimlerin yeterince gelişmediği yerlerde demokrasi sağlıklı işleyemez (Hayek, 2010: 294). Liberalizm fiyatı ve faydası kişilere bölüştürülemeyen hizmetlerin yerel yönetimlerce ve yerel vergilerle karşılanmasını savunur. Böylece, hizmetin bedeli yararlananlara ödetilmiş olur (Hayek, 2012: 70). Sorumluluk alanında yaşayanların gelirlerine katkı yapacak durumla ilgili olarak aynı kanunlarla sınırlanan bölgesel ve yerel yönetimler, vatandaşlar için birbiriyle yarışan, aynı fiyata karşılık en yüksek faydayı sunan özel şirketlere dönüşecektir. Bu şekilde demokrasi korunabilecek ve aynı zamanda çoğu insana zaten karşı konulamaz görünen totaliter demokrasi diye adlandırılan yönetime doğru gidiş ve değişim durdurabilecektir (Hayek, 1978: 162). Yerel siyasetin gelişmesi, insanların yaşadıkları mekâna ilgisini artırır, sorumluluk alarak katkıda bulunmaya teşvik edecek şekilde insanlara yararlı olabilir (Hayek, 1997: 219). Merkezi otoriteyi, bütün bireyler, örgütler ve bölgesel kuruluşlar üzerinde olan kanun ve devlet düzeni uygulama görevi ile sınırlı tutup, gerçek hizmetlerin yerine getirilmesini daha küçük idari teşkilatlara bırakmanın faydaları çoktur. Yerel otoriteler değiştiremeyecekleri bir kanuna göre bölgelerinde yaşayanlar için rekabet

etmek zorunda kalsalardı, hükümetin hizmet görevlerinden çoğu muhtemelen yerel yönetimler tarafından daha etkili bir biçimde yerine getirilecek ve denetlenebilecektir (Hayek, 1997: 96).

Günümüzde merkezi hükümetin yerine getirdiği birçok hizmet, merkezi yasama organının belirlediği kurallara göre belli oranlarda vergi toplama yetkisine sahip bölgesel ve yerel otoriteler tarafından yerine getirilebilir. Bu durumda yerel yönetimler, vatandaşların desteği için rekabet eden, yetkili oldukları alan içindeki hayatı başka yerlerdeki insanlara cazip kılarak, yarar ve masrafların bir bileşimi olarak sunmak zorunda kalırlardı (Hayek, 1997: 218). Yerel yönetimlerin yetkileri, serbest göçü kısıtlamayacak ve vergilendirmede ayrımcılık yapamayacak şekilde kanunla sınırlandırılmalıdır (Hayek, 1997: 218).

Hayek, eğer bir hizmet yine de yönetim tarafından yerine getirilecekse, merkezi idarenin ayrımcı davranma olasılığından dolayı hizmetin yerel yönetimlerce karşılanması gerektiğini savunmaktadır. Hayek bunu yaparken özellikle merkezde, gücün ve yetkinin toplanmasını istememektedir. Keyfi güçten mahrum olan hükümet, hizmet vermede yine de ayrımcı davranabilir, bu da zararlı olabilir. Merkezi hükümet, yetkisi altındaki kaynakları ayrımcı bir şekilde dağıtma gücüne sahip olmazsa, çoğu hizmet, daha düşük maliyetle daha iyi hizmet sağlayarak yerel sakinler için yarışan bölgesel ya da yerel yönetimler tarafından verilebilir (Hayek, 1991: 405).

Devletin belli hizmetleri finanse etmek amacıyla vergi toplamak için zor kullanma yetkisi ve tekeline sahip olması, bu yetkinin, merkezi hükümette yoğunlaşması gerektiği anlamına gelmez. Onun yerine “*mahalli olarak kullanılacak bütün yetkilerin, o bölgedeki sorumlu yerel kuruluşlara verilmesi*” hükümetin faaliyetlerinin yükü ve faydalarının orantılı olmasını sağlayacaktır. Ortak mal ve hizmetlerin sağlanması amacıyla tatminkâr bir düzenlemenin yapılabilmesi için, bu mal ve hizmetlerin sağlanması görevi, büyük ölçüde yerel veya bölgesel yetkililere verilmesi gerekmektedir (Hayek, 1997: 71).

5.2.3.Yargı

Bu başlık altında Hayek'in yargı organlarıyla ilgili ve yargıyla ilgili görüşlerine yer verilmiştir.

5.2.3.1. Genel Olarak Yargı

Devletin yargı işlevi birçok açıdan yürütme ve yasamadan ayrılır. Bunun en önemli nedeni yargının amacının devletin diğer güçlerinin amacından farklı olmasıdır. Yasamanın amacı soyut adil kurallar koymak, yürütmenin amacı ise kamu yararına yönelik olarak çeşitli hizmetlerin yerine getirilmesini sağlamak iken yargının amacı, hukuk düzeninin korunması ve gerçekleştirilmesidir. Yargı yetkisinin yürütmeden ve yasamadan ayrı olması hukuk devletinin en önemli ilkelerinden biridir (Özbudun, 1995: 327,328).

Hayek'e göre yargı faaliyetlerinin amacı, özel bir sonuca ulaşmak veya toplumun kaynaklarını özel bir amaca yöneltmek değil, işleyen toplumsal düzenin devamını sağlanmak ve düzeni korumaktır (Hayek, 1996:1 50; Butler, 2001: 172). Yargı, hukuk çerçevesinde bireylerin beklentilerinin, başkalarının müdahalesinden korunuyor olmasına dayanan sürecin düzenliliğini sağlamayı amaçlamalıdır. Düzenin dayandığı ilkeleri koruma göreviyle yükümlü olan yargı, bireylerin beklentilerinin karşılıklı uyumlaştırılmış olmasına dayanan bir düzenin korunmasına ve geliştirilmesine hizmet etmelidir. Yargının bu çabası, insan aklının dizaynı olan bir düzen değil, insan davranışlarının ürünü olan bir düzen ortaya çıkaracaktır (Hayek, 1996: 174, 181).

Hukuk kurallarının uygulanmasından sorumlu (Hayek, 1996: 181) yargının tek görevi, sosyal düzenin korunmasını sağlayacak adalet kurallarını tespit etmek, açıklamak, belirgin hale getirmek ve iyileştirmektir. Hukuk kurallarının yani genel yasaların, bireylerin ne yapması gerektiği ile ilgisi yoktur, bireylerin hiç kimsenin yapmasına izin verilmeyen belirli türden eylemlerden kaçınması ile ilgisi vardır (Hayek, 1996: 150). Kurallar, bireylerin yapması gereken eylemleri değil, yapmaması ya da kaçınması gereken eylemleri belirler. Bu kurallar farklı amaçlara sahip farklı insanların hukukunu korumaya çalışan soyut kurallardır (Butler, 2001:

172). Yargının önceliği mevcut adalet kuralları çerçevesi içinde belirsizlikleri çözen tamamen teknik bir görevdir (Butler, 2001: 173). Yargıcın görevi, kendisini atayan otoritenin iradesini uygulamak değil, var olan düzeni bozabilecek ihtilafları çözmektir(Hayek,1996:150).İhtilafları çözerken yargıcın görevi, hukukun geçerli kurallar sisteminin ruhunu keşfetmek ya da yasama tarafından bir hukuk mahkemesinde önceden açıkça ifade edilmeyen bir şeyi gerektiğinde genel kural olarak açıklamaktır (Hayek, 2011: 320). Aynı zamanda yargı, alacağı kararların siyasal sonuçlarıyla asla ilgilenmemelidir (Butler, 2001: 173).

5.2.3.2. Yargı Organları ve Yapısı

Hayek'in savunduğu sistemde hukuk devleti ve hukuk egemenliğinin çok önemli bir yeri vardır. Bireysel özgürlüğü ve bunun gerçekleşebileceği serbest piyasayı korumaya yönelik hukuk devletinin, bazı niteliklere sahip olması gerekir. Hukuk devletine yönelik olarak en önemli kural, hükümetinde bireylerle aynı kurallara tabi olmasıdır. Güvenlik, adalet ve vergi gibi zorunlu görevler dışında, bireylerle eşit bir şekilde aynı kurallara tabi olan devlet, hukuk egemenliğin en önemli ilkesidir. Hukukun üstünlüğü için yapılmış olan tüm yargı süreçlerinin ve kuralların amacı, bireyi korumak ve yargının tarafsızlığını sağlamaktır (Hayek, 2011: 327).

Hayek, kuralın kendisinin adil olup olmaması ile ilgilenir. Kuralın uygulanması sonucunda ortaya çıkan sonuç önemli değildir. Hayek ister bireyler arasında, ister herhangi bir birey ile devlet arasında tüm sorunların genel kurallarla çözülmesi gerektiğini savunmuştur (Hayek, 2011: 327). Hükümetin hizmetleri yerine getirirken vatandaşla aynı hukuk kurallarına tabi olmasını savunan Hayek, idari kurumlarla ilgili ayrı bir yargı kurumu yani idari yargıyı kabul etmemekte ve idarenin idare hukuku altında ayrı bir hukuka tabi olmasına karşı çıkmaktadır. Bundan dolayı Hayek'in savunduğu siyasal sistemde yargıda çift başlılık kabul edilmemekte ve yargının adli yargı ile anayasa mahkemesinden oluşmasını savunmaktadır.

Hayek, hukuk egemenliğine yönelik olarak yargılara bazı iş güvenceleri ve korumalar sağlanmasını da savunmuştur. Dış baskılardan korunur ve uzak olurlarsa

yargıçların, kamu görevlerini en iyi şekilde yapabileceğine inandığı için yargıçlara iş güvencesi hakkı verilmesini savunmuştur (Hayek, 2011: 512). Yürütme, hükümetin belirlenmesi ve örgütlenmesi konusunda yetkili olsa da yargı sisteminin örgütlenmesi konusu hükümetin eline bırakılmamalı çünkü bu durum yargı bağımsızlığını tehdit edecektir. Hayek, yargı bağımsızlığının sağlanması için yargı görevlilerinin terfi, tayin ve görevlendirmelerinin yasama meclislerinin eski üyelerinden oluşan bir kurulun ellerine bırakılabileceğini savunmuştur. Yargıçların maaşları da aynen yasama meclisi üyelerinin maaşları gibi, yani hükümet yetkisindeki en yüksek mevkideki memur maaşlarının ortalamasının belli bir yüzdesi olacak şekilde belirlenmelidir (Hayek, 1997: 181). Yönetimin özel alana müdahale ettiği tüm durumlarda mahkemelerin, sadece yönetimin eyleminin yetki alanında olup olmadığına değil, aynı zamanda yönetimin kararlarının özünün kanunların gerektirdiği gibi, yani kamu yararına uygun olup olmadığına karar verme gücüne sahip olması gerektiği savunulmuştur. Fakat hukuk bilerek otoritelerin keyifi kararına bırakılırsa, bu kurallar ve prosedürlerin güçsüz olacağı ifade edilmiştir (Hayek, 2011: 323,327).

Yargı kurumları ve kararlarının faaliyet ve etki alanının genişlemesi ve bunun sonucunda görev ve yetki alanı dışına çıkması yeni birçok sorunun ortaya çıkmasına zemin hazırlayacaktır. Yargı kararlarının temel koşullarının olmadığı yerlerde, yargı yetkisini kullanmak ya da kuralların uygulamasıyla karar verilemeyecek konularda, karar verme gücünü yargıçlara vermek, kurallara ve yargıçlara olan saygıyı yıkmaktan başka bir etkiye sahip olmayacaktır (Hayek, 2011: 328). Yürütmenin etkinlik ve verimlilik ilkelerine dayalı olması gereken konularda yargının karar vermesi yargıya olan güveni zedeleyeceği için, yargı kararları herhangi bir siyasi veya sosyal amaç taşımamalıdır.

Adli Yargı

Hayek, adli yargının yasama organı tarafından yapılan genel kuralların uygulanması ile bu kuralların daha açık ve belirgin hale gelmesini sağlamak gibi görevleri olduğunu belirtmiştir. Adli yargı hem bireyler arasındaki sorunların çözümünde, hem de bireyle devlet arasındaki sorunların çözümünde görevlidir.

Bireyle devlet arasındaki sorunlarda devletin herhangi bir üstünlüğü yoktur. Devlet, adalet, güvenlik ve vergi gibi zorunlu görevleri yerine getirirken zorlayıcı yetkilere sahip olmalıdır ancak eylem ve işlemleri yargı denetimine tabi olmalıdır. Hükümet, zorlayıcı yetkilere sahip olduğu alanlar dışındaki hizmetleri yerine getirirken zorlayıcı yetkiye sahip olmamalı ve yargı karşısında bireylerle eşit ve aynı kanunlara tabi olmalıdır.

Yargı kararlarının yerine getirilmesinde yürütme organı sorumludur. Mahkemelerin görevi, sadece adil davranış kurallarını yani hukuku uygulayarak farklı amaçları olan bireyler arasında uyumluluğu ve kurallara dayalı düzenin oluşumunu sağlamaktır. Mahkemeler hukuk kurallarını uygularken herhangi bir sosyal ya da siyasal amacı hedeflemezler. Sadece kuralların uygulanmasıyla ortaya çıkan düzenin devamını sağlarlar. Bunu yaparken bireysel özgürlüğü ve serbest piyasayı korumaya yönelik düzenin bireyler için öngörülebilirliğini, güvenilirliğini ve devamını sağlar. Mahkemeler, yönetim ile ilgili kararlar verirken, yönetimin eyleminin ya da kararının kanunun ruhuna ve özüne uygun olup olmadığına da bakar.

Anayasa Mahkemesi

Hayek, bireysel özgürlüklerin ve serbest piyasanın korunması için anayasa mahkemesinin varlığını ve çeşitli görevleri yerine getirmesini gerekli görmüştür. Hayek'in savunduğu sistemde serbest piyasanın çok büyük bir önemi vardır. Çünkü bireyin kendi imkân ve aklını kendi amaçları için kullanabileceği özgürlüğü, sadece serbest piyasa sağlamaktadır. Bireyin özgürlüğünü korumaya yönelik siyasal sistemin işleyebileceği ve yetki karmaşasının önlenebileceği bir ortam, ancak anayasa mahkemesince sağlanabilir.

Hayek'in savunduğu sistemde anayasa mahkemesinin birinci görevi, yasama ve yürütme meclisleri arasında ortaya çıkabilecek yetki karmaşasını gidermektir. Anayasa mahkemesi, aşamalı olarak iki meclis arasındaki yetki çatışması konusunda karar vermenin yanında bu tanımı ayrıntılı olarak inceleyecek ve geliştirecektir (Hayek, 1978: 160). Yasama meclisinin geliştireceği ve hükümet ve yurttaşları için aynı şekilde bağlayıcı olan uygulanabilir adil hukuk kurallarıyla, yürütme meclisinin görevi olan hükümetin örgütlenmesi ve yönetilmesine dair kurallar arasında keskin

bir ayırım yapılması gerekir. Yani yasama meclisi tarafından çıkarılan hukuk kuralları ile yürütme meclisi tarafından çıkarılan yürütmenin ihtiyaçlarına yönelik etkinliği ve verimliliği önceleyen kurallar ve emirler arasındaki çatışmanın anayasa mahkemesince çözülmesi gerekir (Hayek, 1997: 180). Yürütme meclisi ile yasama meclisi aralarında belirlenmiş olan sınırın aşılması ve çatışmanın ortaya çıkması durumunda tarafların anayasa mahkemesine müracaat hakkı olacaktır (Hayek, 1978: 118). Ayrıca, hükümetin toplum düzeninin dayandığı kuralların uygulanmasındaki yetkileri ile birey ve gruplara hizmetleri götürmek için idaresine verilen maddi araçları kullanmadaki yetkilerinin, herhangi bir şekilde karıştırılmasını önlemek amacıyla yönelik olarak, anayasa mahkemesinin oluşturulması gerekir (Hayek, 1997: 183). Yürütmenin hukuk kurallarının uygulanması ile ilgili yetkileri ile yürütmenin etkinlik ve verimliliğine yönelik yetkilerinin karışması durumunda anayasa mahkemesi görevli olacaktır.

İkinci görevi ise kanunların anayasaya uygun olup olmadığını denetlemesi ve yasama meclisinin çıkaracağı kuralların, yani kanunların, bireylerin özgürlüğünü kısıtlayarak zorlayıcı yetkileri getirip getirmediğinin denetlenmesidir. Anayasa mahkemesi sadece her iki meclisten, belli kararlar almada hangisinin daha yetkili olduğu konusunda değil; aynı zamanda belli türdeki zorlayıcı tedbirleri almaya hiç kimsenin hakkı bulunmadığı gibi bir durumu da denetlemesi gerekir. İki meclisli sistemde önemli olan belli kararları almada bir organın diğerine göre yetkili olması değil; olağanüstü dönemler hariç hiç kimsenin belli türden bağlayıcı ve zorlayıcı kararlar alamamasıdır. Anayasa Mahkemesi, meslekten olan yargıçların yanı sıra yasama ve belki de yürütme meclislerinin daha önceki üyelerinden oluşması uygun olabileceği öngörülmüştür (Hayek, 1997: 180,181).

5.3.Hayek'te Siyasal Sistem ve Toplumsal Düzen İlişkisi

Hayek, evrimci bir yaklaşımla kurallı yaşamın sonucu ortaya çıkan kendiliğinden oluşmuş bir düzenin meydana getirdiği toplumun doğası gereği olan süreçlerin, bireysel özgürlüğü koruyacak şekilde sürdürüldüğünde rasyonalist düşünceyle biçimlendirilmeye çalışılan toplumdaki çok daha fazla özgürlüğü ve ilerlemeyi sağlayacağını düşünmektedir. Teorisini de buna yönelik olarak

biçimlendirmiştir. Toplumda bireysel özgürlüğün en iyi şekilde serbest piyasada gelişeceğini ve ilerlemeye katkıda bulunacağını düşünen Hayek, kendiliğinden işleyen toplumsal düzenin varlığını sürdürebilmesi için en önemli unsurun hukuk kuralları olduğunu ileri sürmüştür. Kendiliğinden işleyen toplumsal düzenin ve serbest piyasanın ancak hukuk kurallarıyla korunabileceğini düşünen Hayek, devletin siyasal sisteminin de bu amaca yönelik olarak kurgulanması gerektiğini savunmuştur. Hayek'in teorisinde devletin amacı toplumu herhangi bir hedefe doğru götürmek değil; sadece bireyin özgürlüğü ve serbest piyasayı güvence altına alacak hukuk devletini ve hukuk egemenliğini tesis etmektir (Hayek, 1997: 225).

Hayek'in sosyal teorisi, insanların karşılıklı eylemlerinin sonucu ortaya çıkan tüm düzenlerin insan tasarımının eseri olmadığına dayanmaktadır (Hayek, 1978: 73). Hayek kendiliğinden doğan düzenin insan aklının ürünü olan düzene karşı üstünlüğünü sıklıkla vurgulamış ve akıl yoluyla kendiliğinden oluşan düzeni geliştirmenin zor ve imkansız olduğunu ve böyle yapmaya çalışmanın irrasyonel olacağını iddia etmiştir (Agner, 2007: 114). Liberalizm, toplumun tüm üyelerinin bilgi ve becerilerinin, merkezi bir yönlendirmeden daha geniş ölçülerde kullanılmasını ve bunun sonucu kendiliğinden düzenleyici sosyal güçleri bütünüyle kullanmayı mümkün kılan bir düzeni savunan düşünce sistemi olduğu için Hayek tarafından benimsenmiştir. Bireylerin kendi bilgi ve becerilerini kendi amaçları için kullanmakta serbest bırakan, kendiliğinden doğan bu sosyal düzen, soyut bir karaktere sahiptir. İçinde çatışan amaçların uzlaşmasına dayanan kendiliğinden işleyen düzen, toplumda bir bireyin kendi bilgisini, kendi amaçlarına yönelik başarıyla kullanması için en iyi şansı sağlamaktadır. Bu düzen, amaç yönelimli değil, kural yönelimlidir (Hayek, 2012: 84, 86). Hayek kendiliğinden gelişen kuralların takip edilmesi gerektiğini savunuyordu. Hayek yapay hukuka karşın doğal hukukun üstünlüğünü kabul eden fikre olan inancısını açıklamış ve sosyal organizasyonun büyük oranda kendiliğinden gelişen düzene dayanması gerektiğini güçlü bir şekilde savunmuştur. Bütün bunlar Hayek'in doğal hukuk geleneğinin parçası olduğunun göstergesidir (Agner, 2007: 114, 115).

Hayek'e göre, iyi toplum kurallı toplumdur. Toplum farklılaştıkça kurallılık daha da kuvvetlenir (Yayla, 2012: 14). Liberal toplumdaki tek ortak amaç, toplumdaki herhangi bir bireyin kendi bilgisini kendi amaçları için kullanma şansını en üst düzeye çıkaran soyut düzenin korunmasıdır (Yumer, 1999: 166).

Hayek, toplum kendi haline bırakıldığında en üstün aklın bile yaratabileceğinden daha kompleks ve daha başarılı bir düzenin kendiliğinden ortaya çıkacağını düşünür (Yayla, 2012: 17). Kendiliğinden doğan bu toplum düzeninde, toplumun kendi başına bir amacı olmayıp, farklı değer ve amaçları olan bireylerin, barış içinde birarada yaşayabilecekleri, farklı amaçları izleyerek birbirlerine yararlı olabileceği bir toplum, somut amaçlar yerine soyut kuralların getirilmesiyle sağlanabilir (Hayek, 1995: 151; Yayla, 2012: 14). Büyük toplumun en önemli işareti insanların birbirlerini tanıdıkları bir toplum olmaktan çok, soyut, genel ve kişisel olmayan kuralların yönlendirdiği bir toplum haline gelmesidir (Hayek, 1997: 244). Üyelerinin somut amaçlara değil sadece değerler konusunda ortak düşüncelere sahip olabildiği açık toplum; üyelerinin ortak görüş, kural ve değerlere sahibi olmasına dayanır. Eğer toplumun üyelerini belirli bir amaca yönlendiren, emir yayan ortak bir isteğe sahip olmasını istersek, açık toplum ortadan kalkar (Hayek, 1978: 88).

Yaptırımların dayandığı genel, adil ve soyut kurallar piyasa düzeninin çerçevesini oluşturur ve bireyin özgürce davranabileceği alanın sınırlarını çizer (Yumer, 1999: 162). Devlet belli amaçlarla tasarrufuna verilen belli kaynakları kullanarak hangi hizmeti yerine getirirse getsin, yönetimin bütün zorlayıcı eylemleri bu kuralların uygulanmasıyla sınırlanmalıdır. Liberalizmin en önemli algısı ve ön kabulü, bireylerin tanımlanabilir özel alanını koruyan evrensel adil hukuk kurallarının uygulanması durumunda, tasarlanmış bir düzenlemenin üretebileceğinden çok daha kapsamlı ve karmaşık kendiliğinden doğan insan faaliyetleri düzeninin oluşacağıdır (Hayek, 2012: 85). Kendiliğinden oluşan düzende kuralın adil olması önemlidir. Kuralın uygulanması sonunda çıkan durumun önemi yoktur (Hayek, 1978: 80). İşleyen bir sistemde kuralların amacı değil, bir işlevi vardır. Genel kurallar herhangi bir belirli eylem planını başarılı kılmaya değil, çok sayıda eylem planının bağdaştırılmasına hizmet eder. Kurallar, amaca bağlı örgüt kuralları ve kendiliğinden doğan bir düzenin oluşumuna hizmet eden amaçtan

bağımsız soyut adil hukuk kuralları olarak ikiye ayrılır. Özgür bir toplumun korunması için, hukukun sadece adil hukuk kurallarından oluşması ve bu hukuk kurallarının vatandaşlar için bağlayıcı ve zorla uygulanabilir olması gerekir (Hayek, 1995: 45,60). Bireylerin bağlı olduğu bu kurallar, bireylere ne yapmalarını değil, ne yapmamalarının gerektiğini söyler (Hayek, 2012: 93).

Özgür toplumlar, devlete zorlama yetkisi ve tekeli vererek; bu yetkinin kullanımının genel kuralların izin verdiği ölçülerde sınırlandırarak, bireyler üzerinde uygulanabilecek keyfi baskı ve zorlamalar önlenabilir (Butler, 2001: 38). Özgür toplumun temel ilkesi, hükümetin cebri yetkilerinin evrensel adil hukuk kurallarını uygulamakla sınırlanması ve bu yetkilerin kişisel ve belli amaçların elde edilmesi için kullanılmamasıdır (Hayek, 1997: 185). Hayek'e göre özgür toplumun oluşumu, bireylere kabiliyetlerini kendi amaçları için kullanabilecekleri korunmuş bir alanı meydana getirme şansının sağlanmasına borçludur (Hayek, 1997: 225). Özgür toplumu, özgür olmayan toplumdan ayıran en önemli nitelik, özgür toplumda her bireyin kamusal alandan ayrılan ve iyice tanımlanmış, meşrulaştırılmış ve benimsenmiş özel bir alanının olmasıdır (Yumer, 1999: 163). Hayek'in açık, büyük ya da özgür toplum diye adlandırdığı bu toplumda, bireyin koruma altında olan bireysel alanı vardır. Bu alan, devlet ya da başkalarının müdahalesine karşı güvence altındadır. Totaliter ya da otoriter sistemlerde ise özgür toplumun tersine devletin yetkisi, alanı ve kaynakları sınırsızdır. Bireyin korunan özel alanı yoktur. Bunun yanı sıra bireyin kendisi de dâhil her şey devlet için kaynak olarak görülür.

Her türlü dogmaya karşı çıkan liberalizmde, işlerin yürütmesinde kendiliğinden gelişen toplumsal kuvvetlere mümkün olduğunca çok yer verilmesi, baskı ve zorlayıcı tedbirlerden kaçınılması gerekmektedir. Bunu yaparken rekabetin gelişmesini sağlamak elbette en önemli unsurdur (Hayek, 2010: 41). Adil gelir dağılımı gibi bir amaç, kendiliğinden oluşan düzeni amaçlı bir örgüte dönüştürür. Dağıtıcı adalet, örgütün adaletidir, ancak kendiliğinden oluşan düzende anlamsızdır (Hayek, 1978: 80). Adil hukuk kurallarının uygulandığı ve rekabetin olduğu serbest piyasa sisteminde, bireyin hak ettiğini kazanmadığı için piyasa sistemine müdahale edilmesi, dolayısıyla hak ettiğinden daha çok kazananlara da müdahale edilmesini gerektirir. Bu bağlamda sosyal adalet adına artan oranlı vergi uygulaması bu amaca

yönelik bir yöntem olarak uygulanmaktadır. Hayek asıl adaletsizliği, oyunun kurallarına uyularak fiilen elde edilmiş bir şeyin, başkası tarafından alınması (Hayek, 1995: 131) olarak görmektedir.

Liberalizme göre bireysel özgürlüğün korunduğu siyasal düzen, insanların değişik ve çeşitli amaçlarını gerçekleştirmesine en elverişli düzendir (Yumer, 1999: 162). Özgürlük, bireyin karar ve eylemlerinin belli emirler tarafından değil, adil hukuk kuralları tarafından yönlendirildiği anlamına gelir (Hayek, 1997: 225). Hayek'e göre bireysel özgürlük bireylerin kendi bilgilerini kendi amaçları için kullanma durumudur. İnsanlar kanunlardan başka hiç kimseye itaat etmek zorunda kalmadığı sürece, özgürdür. Kişisel ve siyasi özgürlük ekonomik özgürlükle içiçedir. Bundan dolayı ekonomik özgürlük olmadan siyasi ve kişisel özgürlük olamaz (Hayek, 2010: 35,131).

Özel mülkiyet, özgürlüğün en önemli aracıdır. Özel mülkiyetin, devletin kontrolünde olduğu bir sistemde ya da özel mülkiyetin olmadığı bir sistemde özgürlük de olamaz. Özgürlüğün araçlarını kontrol eden devlet, özgürlüğü de kontrol etmiş olur. Bundan dolayı özgürlüğün araçları devlet kontrolünde olmamalıdır. Bu özgürlüklerin gelişimini kısıtlar (Hayek, 2012: 76). Devlet ekonomiye müdahale ederek ekonomik özgürlüğü ortadan kaldırırsa, siyasi ve kişisel özgürlük de ortadan kalkar (Hayek, 2010: 36). Özgürlüğün değeri önceden görülmeyen veya tahmin edilmeyen eylemler için sağladığı fırsatlara dayandığından, özgürlük sınırlaması ile nelerin kaybedildiği çok nadir bilinebilir (Hayek,1996:87). Öngörülemeyen ve önceden kestirilemeyen durumlara yer açmak amacıyla, yani gerçekleşmesi yönünde fırsat vermek için özgürlük şarttır (Butler, 2001: 35).

Özgürlüğün amacı, öngörülebilir, tahmin edilebilir gelişmeler değil, yeni ve beklenmeyen gelişmelerdir (Butler, 2001: 37). Hayek'e göre özgürlüğe olan inancımız belli durumlarda ortaya çıkacak önceden görülebilir sonuçlara değil, özgürlüğün, hayatta iyi olan şeylere kötü olan şeylerden daha fazla güç katacağı ya da daha fazla katkı yapacağı inancına ve beklentisine dayanır (Butler, 2001: 37). Kişisel özgürlük, tüm otoritelerin, insanların ortak görüşlerine uyan uzun vadeli ilkelerle yani hukuk kurallarıyla sınırlanmasını gerektirir (Hayek, 1991: 404). Bunun dışında bireysel özgürlükler sadece savaş anında feda edilebilir (Hayek, 2010: 267).

Bundan dolayı, siyasal sistem, özellikle bireysel özgürlüğü sadece üzerinde anlaşılan genel kurallarla sınırlamalı ve güvence altına almalıdır. Çünkü toplumsal sistemin devamını ve gelişmesini sağlayan bireysel eylemlerdir. Toplumsal sistem ile siyasal sistemin bir olduğu sistemlerde siyasal sistem, toplumsal sistemin nereye gitmesi gerektiğini belirler ve emreder. Böylece bireyler de, bu yönde hareket etmek zorunda kalırlar. Oysa günümüzde en gelişmiş toplumlarda toplumun nereye gideceğine karar vermek, siyasal sistemin gücü dâhilinde olan bir durum değildir. Hayek'in savunduğu siyasal sistemde devlet topluma yön ve amaç belirleyemez, sadece toplumun kendi kendine gelişmesinde ve yenilemesinde gerekli koşulları sağlar.

Siyasal sistem organize, yani belli bir amaca yöneliktir. Ancak sosyal sistemler kendiliğinden gelişir. Totaliter rejimlerde akıl ürünü olan siyasal sistem, tüm toplumsal sistemleri kapsar. Kamu yaptırımına sahip olan böyle bir siyasal sistemde, siyasal sistemle sosyal sistem örtüşür. Tüm bireylerin ne yapacağına karar veren böyle bir siyasal sistemde, bireysel özgürlük ortadan kalktığı gibi sosyal sistemde büyük bir bozulmaya uğrar. Oysa Hayek'in savunduğu siyasal sistem, mümkün olduğunca sosyal sistemin kendiliğinden işleyen doğasına ve düzenine müdahale etmemeye ve onu yönlendirmemeye çalışır. Totaliter sistemlerde ise siyasal sistemin belirlediği amaçlara doğru tüm toplum ve toplumsal sistemler yönlendirilir.

Liberalizmin savunduğu siyasal sistem, toplumsal sistemin mümkün olduğunca az bir kısmı ile örtüşürken, totaliter sistemlerde siyasal sistemin belirlediği amaç, tüm toplumsal sistemin ve bireylerin amacı haline gelir. Böylece toplumsal sistemin kendiliğinden işleyen doğası ortadan kalkar. Bireyler, bir yandan siyasal sistemin aracı haline gelirken, öte yandan özgürlüğünü kaybederler. Totaliter siyasal sistemin bir aracı haline gelen ve özgürlüğünü kaybeden bireylerin ve onların oluşturduğu sosyal sistemin, belli bir amaca yönelik işleyişi sosyal sistemi de bozar.

Hayek'in savunduğu kurallara dayalı toplum düzeninde devlet, sınırlı yetkiye sahip olup, sınırlı kaynak ve alanda etkilidir (Yayla, 2012: 18). Özgür toplumda politikanın amacı kendiliğinden işleyen soyut düzeninin, mümkün olduğunca gerçekleştirilmesidir (Hayek, 1995: 157). Diğer taraftan kendiliğinden oluşan düzeni anlamayanlar ve kabul etmeyenler, topluma uyduğunu sandıkları bir düzen

uygulamaya çalışırlar (Yumer, 1999: 165). Politikacılara, bir kez belirli grupların yararı için piyasanın kendiliğinden düzenine müdahale etme ruhsatı verildiğinde, politikacılar bu tür ayrıcalıkları desteklerinin bağlı olduğu herhangi bir gruptan esirgemezler. Böylece, politikanın ekonomik süreç üzerindeki hâkimiyetinin sürekli olarak artmasının yolu açılmış olur (Hayek, 1997: 225).

Hayek toplumsal ve ekonomik düzenin kendiliğinden doğan ve işleyen ve kendi kendini üreten bir düzen olduğunu, bundan dolayı bir örgüt gibi yönlendirilmemesi gerektiğini savunmaktadır (Hayek, 1996: 4). Modern toplumsal düzenin devamı, bireylere talimat vermek suretiyle değil, kendiliğinden doğan düzenin oluşumuna yardımcı kuralları, uygulamak ve iyileştirmek suretiyle sağlanabilir (Hayek, 1996: 77). Toplumda kendiliğinden oluşan düzenin yerini, amacı olan bir organizasyonla kaplayarak bilginin azami ölçüde kullanılmasını sağlamak imkânsızdır (Hayek, 1996: 77). Yani devlet örgütünün tüm toplumu kapsayacak şekilde örgütlenmesi, diğer bir ifadeyle, özellikle otoriter ve totaliter rejimlerdeki gibi siyasal sistemle toplumsal sistemin örtüşmesi bireyin özgürlüğünü ortadan kaldırır ve bilginin azami derecede kullanılmasını engeller. Böyle bir totaliter sistemde, siyasal sistem tüm toplumu kapsadığı için bireylerin hareket alanı veya tercih hakkı fazla bulunmaz. Bireylerin tüm eylemleri siyasal eylem olarak görülür. Dolayısıyla toplumda, bireyler siyasal sistemin tercihlerine göre eylemde bulunmak zorundadırlar veya diğer bir ifadeyle, bireysel eylemler siyasal sistemin bireylerden beklediği davranışlarla uyumlu olmak zorundadır. Aslında böyle bir sistemde, siyasal sistem, tüm bireylerden ne beklediğini ortaya koyar. Böylece bireyler eylemde bulunurken siyasal sistemin beklentilerini dikkate alırlar.

Otoriter ve totaliter sistemler gibi amacı olan sistem, kişilerin tercih hakkının bulunmadığı ya da kısıtlandığı yani özgürlüğünün ortadan kalktığı, sadece kendisinden beklenen görevleri yaptığı bir fabrika benzeri işletmedeki çalışanın durumu gibidir. Böyle bir siyasal sistemin hâkim olduğu toplumsal sistemde bireysel hak ve özgürlükler çok fazla önemsenmez. Onun yerine görev ve sorumluluklar önemsenir. Oysa Hayek, siyasal sistemin mümkün olduğunca toplumsal sistemi yönlendirmemesini, kendiliğinden işleyen piyasa düzenine sadece düzenleyici ve denetleyici olarak müdahil olmasını, bireysel hak ve özgürlüklere çok dikkat

etmesini savunmaktadır. İçinde herkesin kendi bilgisini kendi amaçları için kullanmasına imkân verilen, evrensel olarak uygulanan adil hukuk kuralları ile sınırlanan bir özgürlük, herkese amaçlarının gerçekleştirilebileceği en iyi şartları oluşturacaktır. Böyle bir siyasal sistemde, halkın çoğunluğunun otoritesi de dâhil bütün otoriteler, zorlama gücünün kullanılmasında toplumun benimsediği genel ilkelerle sınırlandırılması durumunda özgürlük korunabilir (Hayek, 1996: 85).

Sınırsız yetki ve egemenlik düşüncesine karşı olan Hayek, siyasal sistemde yetkili otoritelerin yani organların toplumca kabul edilen genel ilkelerle sınırlandırılmasını savunmaktadır. Ancak böyle bir siyasal sistemde bireysel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınarak bireylerin bilgi ve imkânlarını kendi amaçları için kullanmasının yolu açılabilir. Oysa totaliter ve otoriter yönetimlerde bireyin kendisi de dâhil olmak üzere tüm varlıklar siyasal sistemin tasarrufu altındadır. Birey, kendi imkân ve bilgisini kendi amaçları için değil, siyasal sistemin amaçlarına ve emirlerine uygun kullanmak zorundadır.

5.3.1.Hayek'te Devletin Nitelikleri

Hayek'in savunduğu siyasal sistem ve devlet düşüncesini anlayabilmek için, öncelikli olarak devletin sahip olması gereken başlıca nitelikleri ve dayandığı ilkeleri irdelemeliyiz. Buna yönelik olarak Hayek'in demokrasi, hukuk devleti ve anayasa kavramlarından ne anladığının ya da bu kavramlarla neyi kastettiğinin iyi bilinmesi gerekir.

5.3.1.1.Hayek'in Demokrasi Düşüncesi

Yaklaşık 2500 yıllık bir kavram olan demokrasi, milattan önce antik Yunanlıların *polis* adını verdikleri şehir devletlerde uyguladıkları yönetim uygulamalarının kavramsallaştırılmasıdır. Demos (halk, kitle) ve Kratos (yönetim, egemenlik, güç) (Arblaster, 2002: 15) kelimelerinden oluşan demokrasi, halkın doğrudan kendi kendini yönetmesi ya da halk egemenliği anlamına gelmektedir. Antik Yunan devletlerinde halktan anlaşılan; 20 yaşını geçmiş eli silah tutan özgür yerli erkek şehirlilerdir. Kadınlar, yabancılar ve köleler halktan sayılmamıştır. Özgür

şehirli erkeklerin oluşturduğu meclis, belli aralıklarla toplanarak şehirle ilgili çeşitli meseleleri görüşürdü (Çınar, 2014: 207-208).

1789 Fransız İhtilalinden sonra dünyada gelişen demokrasi anlayışıyla, halkın temsilcilerinden oluşan meclisin kralın sınırsız olan yetkisini sınırlaması ve hatta kralın bazı yetkilerini temsilcilerden oluşan bu meclise devrederek bu meclisin o yetkileri kullanması anlaşılmıştır. Dar anlamda demokrasi, devlete ilişkin kararların belirlenmesinin bir yoludur. Hükümet dışı örgütlere; örneğin eğitim örgütleri, sağlık örgütleri, askeri örgütler gibi örgütlere uygulanamaz (Hayek, 1997, 8). Soyut, adil hukuk kurallarının uygulanmasına dayanan (Hayek, 1978: 88) demokrasi, yönetim organlarının nasıl belirleneceği, yani belirlenme yöntemi ile ilgilidir (Hayek, 2012: 67).

Özel bir yönetim şekline karşılık gelen demokrasinin, başlangıçta siyasi kararlara ulaşmak için belirli bir yol olmaktan öte bir anlamı yoktu. Aslen demokrasi, politik bir karara ulaşmanın belli bir yol ve yönteminden başka bir şey değildir. Demokrasi hükümetin amaçlarının ne olması gerektiğiyle ilgili bize hiçbir şey söylemez, ancak insanoğlunun şimdiye kadar bulduğu tek barışçı hükümet değişim yöntemi olarak demokrasi, yine de değerlidir ve uğrunda savaşılmaya değerdir (Hayek, 1991: 400), (Hayek, 1997: 147). Demokrasinin gerçek değeri insanları iktidarın suistimaline karşı koruyan sağlıklı bir önlem olarak hizmet etmesidir. Bu anlamda demokrasinin en önemli yönü, insanlara beğenmedikleri bir hükümetten kurtulmak, onun yerine yeni bir hükümet getirmek için imkân sağlamasıdır. Yani demokrasi, barışçı iktidar değişimini mümkün kılmak için şimdiye kadar insanlığın keşfettiği yegâne yoldur (Hayek, 1997: 206). Demokrasi aslında iç barışı ve bireysel özgürlüğü korumaya yönelik bir araç ve usüldür (Butler, 2001: 177). Demokrasi her koşulda barışçıl değişim ve siyasi eğitim metodu olarak avantajları yönünden diğer yönetim sistemlerinden çok üstündür. Ancak asıl sorun, kimin yönettiği değil, hükümetin neler yapmaya yetkili olduğudur (Yayla, 2012: 132).

Hayek, Fransız Devrimiyle ortaya çıkan ve parlamentonun mutlak üstünlüğünü kabul eden halk egemenliği düşüncesine ve anlayışına uzaktır. Bu anlayışın, yürütmenin öteki güçleri üzerinde baskın bir konuma geçmesi riski taşıdığını ileri sürmektedir. Bu anlayışı demokrasi açısından tehlikeli düşünce ve

davranışların esin kaynağı olarak görmektedir (Güvenç, 1999: 90). Hayek, demokrasiyi yani çoğunluk yönetimini bir amaç olarak görmez. Onun yerine hükümet biçimleri arasında en az kötüsü olarak görür. Ancak demokrasi kötülüklerin kaynağı değildir. Kötülüklerin kaynağı, sınırsız devlet ve yetki sahipleridir. Dolayısıyla çoğunluk yönetiminin sınırlandırılması gerektiği önemli bir özellik ve ilkedir (Yayla, 2012: 131). Demokrasi çoğunluğun sınırlanmamış gücü olarak kullanılırsa çoğunluk, cebri yetkileri genel kurallar olarak uygulayabileceğinden dolayı çoğunluğun yetkilerinin sınırsız olmadığı bir sistem geliştirilmelidir (Hayek, 2012: 120). Demokrasi, sınırlı yönetim kavramlarıyla uyuşmuyorsa, sınırlı demokrasi diye bir kavram bulmalıyız (Hayek, 1978: 96).

Modern demokrasilerde kötülüğün kaynağı yasamanın sınırsız gücüdür. Yasama, halkın belli bir kesiminin ve kendi üyelerinin isteyebileceği şekilde çoğunluğu sınırsız gücü kullanmaya zorlayabilir (Hayek, 1978: 108). Sınırsız güce sahip çoğunluğun oluşturduğu yönetimin, demokrasiye ve güçler ayrımına hizmet etmediği tecrübe edilmiştir. Halkın görüşünün nihai otorite olması istenir, ancak çoğunluğun sınırsız gücünün bireylere kuralsız şiddet uygulanması istenebilen bir durum değildir (Hayek, 1978: 96). Oysa tarihsel süreç içerisinde bireyin hak ve özgürlüklerini güvenceye almak için yapılan birçok çalışmanın boşa gittiği gözlenmiştir (Hayek, 2012: 120). Kanun yapıcının sınırsız yetkiye sahip olması gerektiği anlayışı, demokrasi ve halk egemenliğinin ürünüdür. Sınırsız yetkinin getirdiği kanun meşrudur, ancak bu durum hukukun egemenliği ilkesine aykırı olabilir (Hayek, 2010: 131).

İktidar değişiminde ve belli siyasi konularda karar almak için bir yöntem olan demokrasi, sınırsız olarak uygulandığı zaman çoğunluğun tahakkümü haline dönüşebilir. Bu da demokrasinin kendisini tehlikeye atar. Çoğunluk kararıyla alınan her kararın doğru olduğu kabul edildiğinde, bu durum bir süre sonra çoğunluğun azınlık hakkında veya farklı düşünenler hakkında her türlü kararın, yanlış da olsa kabul edilmesi gerektiği anlamına gelebilir (Hayek, 1997: 206). Sadece çoğunluğun onayladığı şeyin, herkes için bağlayıcı olması düşüncesinden, çoğunluğun onayladığı her şeyin bu bağlayıcı güce sahip olması düşüncesine atılan adım, küçük görülebilir. Fakat bu yaklaşım, bir yönetim anlayışından tamamen farklı bir yönetim anlayışına

geçişir. Aslında bu değişim, hükümetin kendiliğinden bir düzen meydana getirmek üzere belirli ve sınırlı görevlere sahip olduğu yönündeki anlayıştan, yetkilerinin sınırsız olduğu yönündeki anlayışa geçişir. Kabul edilmiş usuller yoluyla belirli ortak işlerin nasıl düzenleneceğine karar verilen bir sistemden bir grup insanın istedikleri herhangi birşeyi ortak çıkar konusu olarak ilan edebilecekleri ve bu yüzden onu, bu usullere tabi kılacakları bir sisteme geçişir. Birinci anlayış huzur ve düzenin devamı için gerekli olan ortak kararlara atıfta bulunurken, ikincisi toplumdaki örgütlü bazı kesimlerin her şeyi denetlemesine izin verir ve bu durum kolaylıkla baskının bahanesi haline gelebilir (Hayek, 1997: 10-11).

Avrupa ülkelerinde önce liberal ilkeler gelişmiş, demokrasi bunların üzerine oluşmuş ve eklenmiştir (Yayla, 1999: 61). Demokrasi, siyasal egemenliğin kimin elinde olması gerektiğiyle ilgilenir. Liberalizm ise güç kimin elinde olursa olsun, bu gücün sınırlarının kuramsallaştırmasıyla ilgilidir (Yumer, 1999: 161). Özgürlük, bir toplumun ana amacı olduğunda korunabilir, yani demokrasi bu anlamda bir araçtır, amaç değildir (Yumer, 1999: 169). Demokrasinin hükümetin hedefleri konusunda herhangi bir şey söylememiş olması, çoğunluğun herhangi bir konuda keyfi bir şekilde karar alabileceği, uygulayabileceği anlamına da gelmemelidir. Güçler ayrılığının olmadığı ve ayrıca hükümetin ve yasamanın yetkilerinin sınırlarının açıkça belli olmadığı durumlarda, demokrasi, çoğunluğun tahakküm aracı haline gelir. Böyle durumlarda, demokrasi, hükümetin iktidarını devam ettirebilmek için çeşitli toplum kesimlerine verdiği ayrıcalıklar sonucunda, çoğunluk desteğini elde ettiği bir tür pazarlık demokrasisi haline gelir. Hükümetlerin bu durumunu bilen çeşitli gruplar, hükümetlerle oy karşılığı ve seçim tehdidiyle pazarlığa girer (Hayek, 1997: 148).

Demokrasi tarihinde çoğunluğun onayının adaletin tesisi için yeterli olacağı düşünüldüğünden, çoğunluğun gücünün sınırlanması gereksiz görülmüştür. Oysa uygulamada, çoğunluğun görüşü anlamına gelen meclis kararları, ilkeler üzerinde gerçek bir anlaşmadan ziyade, toplumun çeşitli kesimleriyle yapılan pazarlığın sonucunda ortaya çıkar (Hayek, 1978: 109).

Yöneticilerin seçimi ya da karara ulaşmanın yolu olan demokrasiden farklı olarak liberalizm, yönetimin sınırlanması ve bireyin hak ve özgürlüklerinin

güvenceye alınması ile ilgilidir. Eğer demokratik yönetim liberalizmin öngördüğü adil, soyut ve genel ilke ve kurallarla sınırlanmazsa gittikçe büyüyen ve demokrasiyi ortadan kaldıran otorite ve yönetime dönüşmesi kaçınılmazdır (Hayek,2012:67,69). Halk egemenliği kaynaklı yasamanın sınırsızlığı anlayışı yanlış bir anlayıştır. Bu anlayış bireysel özgürlük anlayışıyla bağdaşmaz. Sınırsız yönetim anlayışıyla insan kaynağı ve maddi kaynaklar devlete emanet edilirse, özgür toplumun özündeki bireylerde hükümetin yönettiği bir kaynak haline gelir. Böyle bir durumda birey kendi yetenek ve bilgisini kendi amaçları yönünde kullanamaz (Hayek, 2012: 113).

Hayek demokratik hükümetin sınırlanması ya da sınırlı demokrasinin gerekliliğinden bahsederken, sadece demokratik olarak seçilmiş hükümet kısmının sınırlanmasını değil; yasama ve yürütme de dâhil tüm devlet gücünün demokratikçe sınırlanması gerektiğini kastetmektedir. Bunun nedeni, demokratik hükümet sınırsızsa, bu durumun sonucu olarak demokratik hükümet, çoğunluk desteğini sağlayabilmek için tatmin etmek zorunda olduğu tüm farklı çıkar gruplarının oyunağı haline gelerek zayıf bir yönetim olur.

Mutlak monarşiden demokrasinin yükselişine kadar geçen iki yüzyıllık sürede anayasal yönetimin amacı, tüm yönetim güçlerini sınırlamak olmuştur. Tüm keyfi güç uygulamalarını engellemek için aşamalı şekilde oluşturulan başlıca ilkeler; güçlerin ayrımı, hukuk devleti, hukuka bağlı yönetim, özel ve kamu hukuku ayrımı ve yargı süreci kurallarıydı. Tüm bu ilkeler, bireylere yapılacak yaptırımların izin verilebileceği koşulları belirleme ve sınırlamaya hizmet etmiştir. Sadece genel çıkarlara uygun olursa yaptırımların haklı gösterilebileceği ve herkese eşit şekilde uygulanan tek tip kurallara göre yaptırımın genel çıkarlara uygun olduğu düşünöldü. Hükümetin demokratik kontrolünün yeterli görölüp, gücün keyfi kullanımına karşı diğer önlemlerin gereksiz olduğuna inanılmaya başlandığında, tüm bu liberal ilkeler unutulmuş ve önceliğini kaybetmişti. Hukukun, yönetimi sınırlamadan bireysel özgürlüğü koruması bekleniliyordu (Hayek, 1991: 401). Ancak uygulamalar bunun yetersiz olduğunu ortaya koymuştur.

Hükümetin demokratik prosedürlerle, ekonomi üzerindeki gücünü ne kadar artırmaya devam edebileceği sorusunun cevabı, demokratik sürecin çalışmasını analiz etmektir; çünkü hükümet, baskı gruplarının ısrarlarına maruz kalmaktadır. Bu

baskılar sonunda hükümetin ekonomiyi kontrolü, tersine çevrilmesi zor uzun dönemli zararlı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bundan dolayı demokratik süreçlerle, sınırsız hükümetin her konuda karar alabilmesi sınırlandırılmalıdır. Demokrasi ile ilgili uygulamalarda sorun, demokrasinin kendisinde değil, demokrasinin yanlış şekilde uygulanmasıdır. Tarih boyunca hükümetler, asla günümüzdeki hükümetlerin durumunda olduğu gibi çok sayıda özel çıkar gruplarının isteklerini karşılama zorunluluğu altında olmamışlardır. Hükümet, kitlelerin üzerinde anlaştığı kurallara bağlı olsaydı, itiraz edecek az şeyi olurdu. Sıkıntının nedeni, hükümetin çoğunluğun üzerinde anlaştığı şeye hizmet etmesi değil, çok farklı yığınların çıkarlarına hizmet etme ile bağlı olmasıdır (Hayek, 1991: 399,400).

Sınırsız bir demokraside çoğunluğu elde eden yönetim, kendisini memnun etmeyen her türlü hoşnutsuzluğu ortadan kaldırmak ve çoğunluğun desteğini sürdürmek için almak zorunda olduğu çeşitli tedbirleri meşrulaştırmak ya da toplumun çeşitli kesimlerine ayrıcalıkları vermek zorunda kalabilir. İktidarın yetkisinde olan cebir kullanma yetkisi her alana uygulanacak şekilde yayılabilir. Sınırsız yetkiye sahip bir meclis, toplumun çeşitli kesimlerine özel yararlar sağlayarak çoğunluğunu sürdürebilir. Ancak sınırlı yönetimin olduğu sistemde yönetim toplumun çeşitli kesimlerine istediği gibi yararlar sağlayamaz. Sınırsız yetkiye sahip bir meclis, yetkilerini kararsız ya da belirsiz olan toplum kesimlerinin desteğini almak için kullanmak zorunda kalmaktadır (Hayek, 1997: 208). Eğer hükümetin gücü ve yetkisi sınırlı değilse, hükümet basit bir şekilde seçmenlerin çoğunluğunun üzerinde anlaştığı görüşlere hizmet etmeyle sınırlanamaz. Hükümet, birçok çıkar grubunun taleplerini karşılayarak çoğunluğu bir araya getirmeye ve muhafaza etmeye zorlanacaktır. Çıkar gruplarının her biri, diğer gruplara verilen özel faydaların kendine verilen özel faydalara eşit olduğu hususunda razı edilmesi gerekecektir. Böyle bir pazarlık demokrasisinin, demokrasi ilkelerini haklı göstermek için kullanılan kavramlarla ilgisi yoktur (Hayek, 1991: 400).

Zorlama yetkisi, çoğunluğun kendisini adamaya hazır olduğu kuralların uygulanmasına verilmelidir (Hayek, 1997: 12). Yani devletin yaptırım gücü ve yetkisi, toplumun genelinin üzerinde anlaştığı genel hukuk kurallarının uygulanmasına yönelik olarak kullanılmalıdır. Azınlıklardan ezici çoğunlukla alınan

ganimeti paylaşma ya da azınlıklardan ne kadar alınacağı konusunda karar verme konusunda çoğunluk tarafından yapılan anlaşma demokrasi değildir (Hayek, 1978: 157). Diğer bir ifade ile demokratik yöntemlerle seçilmiş çoğunluğun temsilcisi hükümetin, çoğunluk kararına dayanarak az sayıda zenginden aldığı vergiyi ganimet paylaşma misali toplumun çeşitli örgütlü kesimlerine yarar sağlayacak şekilde dağıtması demokrasi değildir. Ancak sınırsız demokrasi birçok yönden sınırlı hükümetten daha tehlikeli olabilir (Hayek, 1997: 206). Demokrasinin devam edebilmesi için yasama ve yürütmedeki çoğunluk, kesinlikle toplumu şekillendirme veya üyelerini belirli hedeflere hizmet ettirme gücüne sahip olmamalıdır. Yani siyasi çoğunluk, eşit derecede soyut hukuk kurallarını uygulayarak sağlayabileceği soyut düzen dışında, başka hedeflere hizmet ettirme gücüne sahip olmamalıdır (Hayek, 1997: 209).

Sınırsız hükümet biçimi konusundaki sorun, halk iradesinin üzerinde başka bir iradeyi koymaksızın nasıl sınırlanabileceğidir (Hayek, 1996: 11). Siyasi otoritenin meşrulaştırılmasının yolu, otoriteyi toplumun genel kanaati ile üzerinde anlaştığı ilkelerle bağlamak ve çoğunluk iradesi ve siyasi irade üzerinde etkili sınırlamalar yerleştirmektir (Hayek, 1996: 11). Hayek'in karşı çıktığı, sınırsız demokrasinin uygulanması sonucu oyu arttırmaya yönelik eylemlerin, kamu harcaması ve enflasyoncu para politikasının artışına neden olan koşulları oluşturma olasılığıdır. Aslında Hayek sınırsız demokrasinin, hukuk sistemine ve egemenliğine bağlanmasını ister (Barry, 1979: 188). Hayek'in korkusu, müdahaleci hükümet politikalarını uygulamak için araçların kullanılmasının sonucu, kendiliğinden ortaya çıkan düzenin amaç yönelimli bir düzene dönüşebileceği korkusudur. Demokraside bilinçli müdahale ve denetim ancak üzerinde gerçekten anlaşılan alanlarla sınırlı olmalıdır. Diğer alanlarda iş kendi haline bırakılmalıdır. Mülkiyet üzerine serbestçe tasarruf esasına dayanan rekabet sisteminde demokrasi mümkün olur. Merkezi planlama, bireysel özgürlüğü yok eder ve demokrasiden çok diktatörlüğe yol açar (Hayek, 2010: 113,115).

Hayek, düşünen insanlar arasında demokrasiye, artan oranda güvenden endişeli olduğunu belirtmektedir. Demokrasi kavramı ile hükümet üzerindeki zamanla gelişen tüm kısıtlamalar ortadan kalkmaktadır. Demokrasi adına her yerde

ileri sürülen talepler, makul ve mantıklı insanları o kadar korkutmuştur ki sınırsız demokrasiye karşı bir reaksiyon gerçek bir tehlikeymiş gibi görünüyor (Hayek, 1978: 152). Demokrasi kavramı ile kral gibi otoritelerin yetkisi sınırlandırılarak anayasa ve hukuk devleti kavramı ile bireysel özgürlükleri güvenceye alan ve hükümeti sınırlayan kısıtlamalar ortadan kalkmaktadır. Demokrasi, umulduğu gibi baskı ve zulme karşı belli bir koruma sağladığını ispatlayamadı. Fakat demokrasi kavramının kendisi değil, karar oluşturma süreci içinde asıl anlama zaman içinde eklenen yan anlamlar, demokrasiye inancı içerikte o kadar büyük derecede tehlikeye atmıştır ki yaygın şekilde kabul edilebilir politik bir karara ulaşmanın doğru yolu olan demokrasi, önemli derecede eşitlikçi amaçları zorla uygulamanın bir bahanesi olmuştur. Yüzyıllarca yapılan çabalar yönetim güçlerini sınırlamaya yönelmişti ve anayasacılığın gelişimi bundan başka bir amaca hizmet etmemiştir. Ancak yine de çoğunluğa istemediği bir yönetimden kurtulmasını sağlayan bir gelenek olarak demokrasi, tahmin edilemez bir değerdedir (Hayek, 1978: 152-153).

Demokrasinin halk egemenliği teorisine uygun olarak şekillenen parlamenterizme feda edildiğini düşünen Hayek'e göre demokrasi çoğunluk kararı kuralına denk düşecek yerde, sadece çoğulcu usulün sınırladığı hükümetle eşanamlı hale gelmiştir (Güvenç, 1999: 91,92). Çoğunluğun seçilmiş temsilcileri tarafından hükümet üzerinde yapılan denetim, güçler ayrımı, yasaların anayasaya uygunluğu gibi kontrolleri gereksiz hale getirmiştir. Böylelikle günümüzün önemli sorunu sınırsız demokrasi anlayışı ortaya çıkmıştır (Hayek, 1978: 153).

Sınırsız temsil meclisinin yükselişiyle ortadan kaldırılan demokrasinin güçler üzerindeki en büyük ve en önemli sınırlaması, güçler ayrılığı ilkesi idi. Sorunun kökeni, temsili yönetimlerin ilk teorisyenlerinin kelimenin dar anlamında kanun yapmaya sınırlanmasını düşündükleri sözde yasama meclislerinin, sınırsız yönetim organlarına dönüşmüş olmalarıdır. Günümüzde sınırsız demokrasiye has kurumlar başarısız olursa, bu demokrasinin bir yanlışı değil sadece bizim bunu yanlış denediğimiz ve uyguladığımız anlamına gelir. Bir hükümet eyleminin gerekli olduğu ve genel uyumun olduğu tüm meselelerde demokratik kararının vazgeçilmez olduğuna inanırken; aynı zamanda geçici bir çoğunluğun hoşuna giden bir meselenin onun kontrolüne tabi genel mesele olarak görülmesine karar verebileceği bir yönetim

şeklinin iğrenç olduğunu düşünüyorum (Hayek, 1978: 153). Yani çoğunluğu ilgilendiren ve üzerinde anlaşılan konularda demokratik olarak çoğunluk kararıyla karar verilmesi gerekir. Fakat siyasi organlardaki geçici çoğunluğun istediği her meselede karar verebilme yetkisi Hayek tarafından hoş karşılanmamaktadır.

5.3.1.2.Hayek'in Anayasa Düşüncesi

Anayasacılık düşüncesinin özünü, devletin gücünün, organları arasında bölünerek sınırlandırılması ve birbirlerinden ayrılan bu güçlerin sınırları, kapsamı, nasıl ve hangi kurumlar tarafından kullanılacakları ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerinin temel bir metin olarak anayasa altında ifade edilmesi oluşturmaktadır. Anayasacılık hareketlerinin özünde devletin yasa yapma, yaptığı yasayı uygulama ve bu süreçte ortaya çıkan hukuki anlaşmazlık ve ihlalleri karara bağlama, güçlerinin farklı kurumlar arasında bölünmesi düşüncesi yer almaktadır (Kaynar, 2014: 308).

Anayasalar, hem devletin farklı bölümleri arasındaki ilişkileri kurup düzenleyen hem de devlet toplum ilişkisinin temelini oluşturan insan hak ve özgürlükleri sistemini belirleyen temel metinler olarak ortaya çıkmışlardır (Özkazanç, 2014: 155-156). Anayasa devletin temel organlarının kuruluşunu, işleyişini belirleyen hukuk kurallarının bütünü olarak tanımlanmaktadır (Kaynar, 2014: 290). Anayasa, devletin temel yapısını, örgütlenişini ve işleyişini düzenleyen kuralları göstermektedir. Devlet yönetimini düzenleyen ana kurallar çoğu kez anayasa denen tek bir yasa içerisinde toplanmıştır. Anayasa terimi ilk kez 17 Eylül 1798 tarihli Amerika Birleşik Devletleri anayasasında kullanılmıştır. O zamandan beri devlet yönetimi ile ilgili ana kuralları bir belgede toplamak ve bu belgeye de anayasa adını vermek gelenek olmuştur (Gözübüyük, 1991: 1). Liberal anayasacılık düşüncesi, bireysel farklılıkları ve özgürlüğü güvence altına alacak şekilde otoritenin bölünmesini ve politik gücün merkezde toplanmasının engellenmesini savunur (Kukathas, 2003: 39). Hayek, hukuk devleti yaklaşımına uygun olarak bireyi, her türlü keyfi baskıya karşı koruyan anayasa düşüncesini ve gerekliliği savunmaktadır. ABD Anayasası'nı ideale yakın model bir anayasa olarak görmektedir (Güvenç, 1999: 90). Hayek, yasamanın faaliyetlerini sınırlandırıp gözetken bir anayasa fikrinin

yönetim biliminde Amerikalılara özgü bir iyileştirme olduğu düşüncesindedir (Hayek, 1997: 35).

Yönetimin düzenlenmesi ve farklı yetkilerin devlet teşkilatının değişik kısımlarına verilmesiyle ilgili olan (Hayek, 1997: 58) anayasa, devletin farklı organlarının gücünü belirlemeli ve kanun yapıcı meclisin gücünü sınırlamalı ve kanunun geçerli olması için biçimsel özellikleri tanımlamalıdır (Hayek, 1996: 202). Anayasa, bütünüyle teşkilatlanmaya ilişkin kurallardan oluşmalıdır. Evrensel adil hukuk kurallarını uygulaması için hükümete zor kullanma hakkını vermek amacıyla, bu kanunların sahip olması gereken genel nitelikleri belirtmesi gerekir. Yani kanunların sahip olması gereken genel nitelikleri belirlemelidir. Anayasanın oluşturduğu teşkilatın parçaları arasında yetkileri dağıtma ve sınırlama için neyin maddi hukuk olabileceğini tarif etmesi gerekir. Hukukun içeriğinin geliştirilmesi konusu yasama organına ve yargıya bırakılması gerekir. Anayasa, yetkilerin dağılımı, düzenlenmesi ve sınırlamasıyla ilgili bu yetkilerin, nasıl kullanılacağı konusunda pozitif nitelikte emredici olmamalıdır (Hayek, 1997: 182,183). Hukukun kaynağı olmaktan ziyade anayasayı, hukukun korunmasını sağlamak amacıyla inşa edilmiş üst yapı olarak düşünmek daha doğru olacaktır. Uzun mücadeleler sonunda vatandaşlara eşit haklar veren anayasanın, hukuk sistemi üzerinde hukukun yürütülmesini organize etmek için oluşturulmuş bir üst yapı olduğu gerçeği değiştirilemez (Hayek, 1996: 201; Yayla, 2004: 122). Anayasa, hukuku ve düzeni sağlamak ve diğer hizmetlerin sağlanması için araç sağlar. Ancak hukukun ve adaletin ne olduğunu tanımlayamaz (Hayek, 1996: 201). Anayasa, aslında var olan adalet kavramının uygulanmasına hizmet etmek için konulan bir üst yapıdır. Anayasa yönetimin düzenlenmesi ve farklı yetkilerin bu teşkilatın değişik kısımlarına verilmesiyle ilgilidir (Hayek, 1997: 58). Anayasa, hükümetin görevlerini tanımlamayı değil sadece onun zorlayıcı yetkilerinin sınırlarını tarif etmeyi amaçlamalıdır (Hayek, 1997: 165).

Yönetimi sınırlayan bir anayasa, uygulamada bir otoritenin kaynaklarını düzenleyen koşulların yanında kesin kuralların ne olduğunu da içermelidir. Anayasa aynı zamanda belirlenmiş yasamanın eylemlerini yönetecek genel ilkelerin de temellerini atmalıdır. Bundan dolayı anayasa fikri, sadece otoritenin hiyerarşisi

fikrini değil, aynı zamanda kurallar ya da kanunlar hiyerarşisi fikrini de içermelidir. Üstün yetki verilen otoriteler tarafından geçirilen ve daha üstün bir genellik derecesine sahip olan kanun ve kurallar, daha özel kanunların içeriklerini kontrol eder (Hayek, 2011: 266). Yani yasama meclisince çıkarılan kanunlar anayasanın ilkelerine aykırı olamaz. Aynı zamanda merkezi idarenin çıkardığı kanunlar yerel yönetimlerin çıkardığı kurallara göre üstünlüğe sahiptirler. Anayasanın en önemli işlevi bir kuralın kanun olarak geçerli olması için sahip olması gereken bilinmeyen sayıda gelecek örneklerle uygulanabilirlik, tekdüzelik, tutarlık, genellik gibi özellikleri belirlemektir (Hayek,1978:160). Adil hukuk kuralları anlamındaki maddi hukuk olan kanunlar, adil hukuk kurallarının sahip olması gereken genel nitelikleri tanımlayan anayasayla sınırlanmış olmalıdır. Kanunların içeriği yasama meclisi tarafından geliştirilmelidir. Yürütme meclisi ve hükümet, hem anayasa kurallarıyla hem de yasama meclisinin koyduğu adil hukuk kuralları ile sınırlanmış olur (Hayek, 1997: 183).

Anayasanın yapılmasının istenilen sonucu başarıp başarmadığının ölçüsü, hükümetin bütün keyfi eylem ve kararları etkili bir biçimde engellemesi (Hayek, 1997: 56) ve bireylerin her türlü keyfi zorlamaya karşı korunmasıdır. Anayasacılığın amacı, tüm hükümet güçlerinin sınırlanmasıdır (Hayek, 2011: 270). Anayasanın temel kuralı, sadece bireylerin alanlarını korumak için, bilinen adil hukuk kurallarıyla uyumlu bir şekilde bireylerin, istedikleri şeyi yapmaktan kısıtlanabileceği ya da özel bir şey yapmaya zorlanabileceğidir. Bu kurallar sadece yasama meclisince değiştirilebilir. Bunun amacı hükümeti ve yürütme meclisini kanunlara uygun bir şekilde çalışmaya zorlamaktır. Bu temel anayasa kuralı, hükümetin işlevlerini ve hükümetin sunacağı hizmetleri kısıtlamayacak; sadece hükümetin onlar aracılığıyla sunabileceği araçları kısıtlayacaktır (Gamble, 1996: 148). Hayek'in önerisi, anayasanın yetkileri dağıtması ve sınırlandırması fakat iktidarın nasıl kullanılacağını pozitif olarak söylememesi gerektiği şeklindedir.

5.3.1.3.Hayek'in Hukuk Devleti Düşüncesi

Hukuk devleti “*rechtsstaat*” kavramı ilk olarak 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında Alman liberalleri tarafından kullanılmıştır (Ökçesiz, 1998 akt. Aktaş, 2001: 138). Zamanla içerik ve koşul bakımından gelişmiştir. Yönetimin hukuka bağlılığına, Kıta Avrupası ülkelerinde “hukuk devleti”, Anglo Amerikan ülkelerinde ise “hukuk egemenliği” yahut “hukukun üstünlüğü” denilir (Gözübüyük vd., 1993: 22-23). Hukuk devleti, modern devletin meşru zor kullanma tekeli ve yaptırım gücüne sahip, kişisel olmayan hukuki varlık olmasıdır (Özkazanç, 2014: 155-156). Devletin faaliyetlerinin meşruiyetini belirleyen hukuk devleti ilkesidir (Barry, 1979: 108). Hukuk devleti kavramıyla vatandaşların hukuki güvenlik içinde bulundukları, devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu bir sistem anlatılır (Özbudun, 1995: 89). Özgür bir toplumun temel niteliği olan hukuk devleti tezi, devletin eylemlerinin ve yaptırım gücünün, genelde tahmin edilebilir (bilinen) soyut ve genel kurallarla sınırlanmasını ima etmektedir (Barry, 1979: 105; Yumer, 1999: 161). Bireysel özgürlüğün bir güvencesi olarak görülen hukuk devleti, yaptırım ve zorlamayı gelecekteki bilinmeyen örneklerde herkese eşit şekilde uygulanabilir genel kurallara uymaya zorlamak için, izin verilmesi demektir (Hayek, 1978: 154).

Yönetilenlere hukuk güvenliği sağlayan devlet düzeni anlamına gelen hukuk devletinin başlıca özelliği, devlet görevlerinin belli hukuk kuralları içinde yürütülmesidir. Hukuk devletinde, devlet yalnızca hukuku koyan bir varlık değil, koyduğu hukuka da bağlı olan bir varlıktır. Yani hukuk devleti anlayışı, bir ülkede yerleşmiş hukuk düzenine sadece bireylerin değil yönetimin de uymasını gerektiren bir ilkedir. Hukukun üstünlüğü, devlete karşı bireylere hukuk güvenliği sağlayan (Gözübüyük vd., 1993: 22-23) anayasacılık yanında, hükümetin zorlayıcı gücünün genel kurallara uygunluk dışında kullanılmamasını, kuralların bilinir ve kesin olmasını, yasaların açık genel ve geriye yürüyemez olmasını, herkesin hukuk karşısında eşit olması ve insanlara eşit muamele edilmesini, yani yasaların kişileri dikkate alarak uygulanmamasını, siyasal emellerle motive olmamış bağımsız yargıçları, özel faaliyet alanının ve mülkiyetin korunmasını, yargı bağımsızlığını, adil yargılanma hakları ve iktidarın tüm eylemlerinin yargı denetimine açık olmasını

gerektirir (Özkazanç, 2014: 155-156; Butler, 2001: 179). Zamanla çeşitli ilkeleri de içine alarak gelişen hukuk devletinin nitelikleri arasında yönetimin yasallığı ve yargısal denetimi, yargıçların bağımsızlığı, yasaların anayasaya uygunluğunun yargı yoluyla denetimi, bireysel hakların anayasa ve yasalarla güvence altına alınması, güçler ayrımı gibi ilkeler de sayılmaktadır (Gözübüyük vd.,1993: 22-23).

Hukuk devleti kavramı,“biçimsel anlamda hukuk devleti” ve “maddi anlamda hukuk devleti” kavramları olarak ikiye ayrılır. Biçimsel anlamda hukuk devleti, devletin bir hukuk sistemine sahip olması ve buna ek olarak kuvvetler ayrılığı, mahkemelerin bağımsızlığı, yönetimin yasalarla bağlı olması, yönetimin eylem ve işlemlerinin yargı denetimine tabi olması gibi koşullar ifade etmelidir. Yani biçimsel anlamda hukuk devleti, hukukun içeriğinin ne olması gerektiğine ilişkin sorularla ilgilenmez. Maddi bakımdan hukuk devleti ise hukukun içeriği açısından etik değerler ve insan hakları gibi kavramlara göre teste tabi tutulmasını öngörür (akt. Aktaş, 2001: 139). Diğer bir ifadeyle maddi bakımdan hukuk devleti, kanunların içeriğinin etik değerlere ve insan haklarına uygun bir şekilde ve bunları dikkate alarak düzenlenmesidir.

Hukuk devletini özgürlüğün köşe taşı olarak tanımlayan Hayek, tüm teknik ayrıntılardan arınmış olarak hukuk devleti, yönetimin tüm eylemlerinde önceden ilan edilmiş ve sabit kurallarla bağlı olması demektir. Hayeke göre kurallar otoritenin belli durumlarda zorlayıcı güçlerinin nasıl kullanacağını belirgin bir şekilde tahmin etmeyi ve bu bilgi temelinde bireyin işlerini ve ilişkilerine planlamasını mümkün kılar (Tamahana, 2004: 65,66). Hukuk devleti tüm kanunların belli ilkelere uyulmasını gerektirir (Hayek, 2011: 310). Hukukun belirlediği şey adil değil, hukukun kendisi adil olmalıdır (Hayek, 1978: 110). Hayek hukuk devletinin oluşması için kanunların mükemmel derecede genel ayırım yapmayan ve tahmin edilebilir olması gerektiğini söylemiştir. Hukuk, düzenli bir kurallar çerçevesi sağlamalıdır. Gelişmiş bir toplumda birbirini tanımayan ya da az tanıyan bireylerin güvenlik içinde hayatlarını düzenleyebilecekleri şekilde kuralların etkileri tahmin edilebilir olmalıdır. Hayek’in hukuk devleti anlayışına göre hukuk kuralları somut değil, soyut ve genel olmalıdır. Ayrıca belirli bir kesimin lehine veya aleyhine olmayı hedeflememelidir. Yasalar herkes için eşit olmalıdır. Hayek, yasalar önünde

eşitlikten yanadır ancak sosyal ve ekonomik anlamda eşitlikten yana değildir. Bu türden eşitlikçi yasaların hukuk devletine aykırı olduğunu düşünmektedir. Hayek ayrıca, yasaların geriye yürümemesinden yanadır. Yasaların geriye yürümesi hukuk sisteminin belirliliğini ortadan kaldırdığından ve bireylerin öngörebilme yeteneklerini yok ettiğinden dolayı hukuk devletine aykırıdır (akt. Aktaş, 2001: 140-141; Barry, 1984: 266). Hukuk devletinin varolabilmesi için kanunların genel, ilan edilmiş ve herkesçe biliniyor, açık ve anlaşılabilir, sürekli, hiyerarşik olarak düzenli ve stabil olması, geriye yürüyememesi, hukuk sisteminin zıtlıklarının olmaması, kanunların, resmi eylemlerle ilan edilen kurallar arasındaki uyumun sürdürülmesi gereklidir (Sanchez, 2003:68; Maraval, 2003: 261).

Hukuk devletini özgürlüğü koruma ve geliştirme aracı olarak gören (Dietze, 2004: 145) Hayek'e göre, hukuk devletinde kanun ve özgürlük arasında büyük bir ilişki vardır ve özgürlük, hukuka bağlıdır (Dietze, 2004: 111). Hukuk düzeniyle ilgili olarak Hayek'in göstermek istediği şey belli bir hukuk sisteminin bilinen alternatiflerden çok daha iyi bir şekilde kişisel özgürlüğü en üst seviyeye çıkardığıdır. Bireyleri belli amaçlara yönlendirmekten ziyade sınırlar koyan genel kurallar sistemi, kişisel özgürlüğün etkili bir garantörüdür. Kanunlar bireylere herhangi bir özel yön işaret etmeyen fakat özgürlüğünü en üst seviyeye çıkarılabilmesi için tahmin edilebilirliğin temel sistemini sağlayan kılavuzlar ya da sınırlar gibi işlev görürler (Barry, 1984: 265,267). Bundan dolayı Hayek, soyut kuralların egemenliği altında özgürlüğü güvence altına alacak bir hukuk devletinden yanadır. Bu anlamda, yasalar, sosyal amaçlara dönük emir ve buyruklar değil; genel, soyut ve negatif niteliktedirler. Ayrıca Hayek yasalarla getirilen yasakların genelliğinin, önceden görülebilirliği ve herkesi aynı derecede etkilemesinin özgürlüğü sınırlamadığını düşünmektedir. Hayek biçimsel anlamda hukuk devletinin koşullarını içeren genel bir tanıma göre hukuk devletini kabul eder (Aktaş, 2001: 139-142).

Hukuk devleti, devletin faaliyet ve eylemlerinde önceden açıkça ilan edilmiş birtakım kurallara göre hareket eden bir devlettir. Devletin bağlı olduğu kurallar, devletin önceden nasıl hareket edeceğini vatandaşlara gösterme olanağına sahip olmalıdır (Hayek, 2010: 132). Devletin yasal çerçevede hareket etmesi anlamında

yasallık ilkesi, her şeyin ayrı kanunla düzenlenmesi demek değil, devletin zorlayıcı yetkilerinin ancak kanunla düzenlenmiş olan hallerde ve önceden tamamiyle bilinmesini sağlayacak şekilde kullanılması demektir (Hayek,2010:134). Hukuk devleti, elbette tam bir yasallığı ister. Ancak, bu yeterli değildir çünkü bu bazen tüm hükümet eylemlerinin yasaya dayalı olması gerektiği ile karıştırılır. Hukuk devleti, özel kanunların sahip olması gereken genel nitelikler ve haklar konusunda hukukun ne olması gerektiğiyle ilgili bir doktrindir (Hayek, 2011: 310).

Anayasacılığın ilk günlerinde, kanundan beklenen, haksız davranışı önlemektir. Adalet, herkese eşit olarak uygulanabilir ilkelere işaret etmekle, belli fert ve gruplara atıfta bulunan bütün özgül emir veya ayrıcalıkların zıddı olarak düşünülmektedir. Ancak demokrasinin geldiği noktada kanun koyma yetkisi olan yasama ile emir çıkarma yetkisi olan yürütme, aynı meclisin yetkisine verilmiştir (Hayek, 1997: 150-151).

Hükümet eylemleriyle ilgili konularda, insanların kendini ifade edebildikleri temsili bir meclise ihtiyaç olduğu açıktır. Ancak bu meseleler gerçek anlamda yasama için uygun değildir. Yasamadan hem yürütme hem de yasama yetkisini beklemek aslında, hükümetin yakın hedeflerine uygun ve süratli bir şekilde gerçekleştirebileceği araçların bir kısmından yoksun kalmasını istemektir. Hükümet, herhangi bir anda gerekli gördüğü şeyi yapmaya kendini yetkili kılan kuralları yapabilir. Gerçekten de hükümetin gerekli gördüğü bir konuda aldığı yeni karar, eski kararı devre dışı bırakabilir veya ihlal edebilir. Dolayısıyla yasama ve yürütme yetkisinin aynı mecliste olması sadece kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı değil aynı zamanda hukuka bağlı hükümet ya da hukuk devleti ilkeleriyle de bağdaşmaz (Hayek, 1997: 40).

Yasama ve yürütmenin aynı organa bırakılması, kuvvetler ayrılığı ilkesinin güvence altına almak istediği bireysel özgürlükleri yıpratır. Yasa yapma ve hükümeti yönetme yetkisinin aynı mecliste olması devletin hukuka bağlılığını engeller (Hayek, 2012: 116). Belirli meseleler hakkında karar verenler herhangi bir amaç için istedikleri kanunları yapabiliyorlarsa, onlar kesinlikle hukukun hâkimiyetine tabi değildirler. Bu durum hukuk egemenliği değil sadece kanun egemenliği anlamına gelir. Belirli meselelerde çoğunluk kararıyla karar alındığında çoğunluğun bizzat

değiştiremeyeceği kurallarla sınırlı olduğu sürece, hukuk devleti korunmuş olur (Hayek, 1997: 40). Çoğunluk belirli ilkelere bağlı olarak karar aldığında, yani yasama ve yürütme yetkisi sınırlı olduğunda hukuk devleti korunur. Aksi takdirde bireysel özgürlükler ve bunun koşulları çoğunluğun insafına bırakılmış olur. Dolayısıyla da uzun vadede bireysel özgürlükleri koruyan çerçeve ve bireysel özgürlükler ortadan kalkar.

Sınırsız yürütme organı görevi gören yasama, sürekli olarak farklı gruplara özel avantajlar vererek onların desteğini ödüllendirmek zorunda olacaktır. Bu durum sadece hukuka bağlı yönetim kavramının anlamını yitirmesine değil, aynı zamanda hukuk kavramının kendisinin de anlamını yitirmesine neden olacaktır (Hayek,1991:403). Herhangi bir sınırlamanın olmadığı, hem yürütme hem de yasamayla ilgili meclisler, artık çoğunluğa istediği kadar keyfi şekilde hareket etme serbestliği sağlamıştır. Sınırsız yönetimi ve keyfiliği engellemenin en önemli yolu da, kuvvetler ayrılığının kesin bir şekilde uygulanmasıdır. Kuvvetler ayrılığında yasama, halkın adil ve haklı haksız görüşünü temsil edecek, yürütme ise yasama meclisi tarafından konulan kurallar çerçevesinde özgün tedbirler alacaktır (Hayek,1997: 152). Ancak böyle bir kuvvetler ayrılığı, hukuk devleti ve hukuka bağlı yönetim idealini mümkün kılacaktır (Hayek, 2012: 119). Yürütme yetkisi ile kural yapma gücünün tek bir meclisin yetkisinde olması, sadece kuvvetler ayrılığı ilkesiyle değil, aynı zamanda hukuk devleti ilkeleriyle de bağdaşmaz (Hayek, 1997: 40).

Hükümetin demokratik denetimi ideali ile hükümetin hukukla sınırlandırılması ideali, aynı temsil organının eline hem kural yapma hem de yürütme yetkisinin verilmesi, kesinlikle başılamayacak olan iki farklı idealdir (Hayek, 1997: 41). Hem yasama hem de yürütmeyle ilgili kuralları yerine getiren yasama, kuvvetler ayrılığı ilkesinin ortadan kalkmasına yol açar. Bunun sonucu olarak yürütmenin sınırlarını belirleyecek olan organ, uzun vadede yürütmenin amaçlarına yönelik olarak hizmet etmeye başlar. Bu durum da hukuk devletinin ortadan kalkmasına yol açar. Devletin sınırlandırılması amacıyla kuvvetler ayrılığı ile ilgili olarak Hayek, sadece yürütmenin değil, yasama organının da sınırlandırılmasını ve adil hukuk

kuralları anlamındaki yasaların yasama meclisince, yürütmeye ilgili kuralların ise yürütme meclisince çıkarılmasını savunmaktadır.

Güçlerin ayrılmasıyla ayrı otoriteler, başka otoritelerin kendi yetki alanlarına geçmesini engelleyecektir. Belli tür zorlama, farklı güçlerin ortaklaşa ve koordine kullanımını ya da çeşitli araçların kullanımını gerektirecektir. Eğer bu araçlar ve yetkiler ayrı ellerde olursa hiç kimse bu tür zorlama uygulayamayacaktır (Hayek, 2011: 275). Diğer bir deyiş ile çeşitli yaptırım ve baskılar farklı organlarda olması gereken yasama, yürütme ve yargı gücünün koordineli bir şekilde kullanılmasını gerektirir. Bu güçlerin farklı organlarda bulunması yetkilerin kötüye kullanımını engeller. Hukuk devleti ilkesi, hukuku yapan yasama ile onu uygulayan yargının ayrı kurum ve kişiler olmasını gerektirir. Hukuk devleti, yürütmenin güç kullanma yetkisini sadece nerede ve ne zaman kullanabileceğini değil; aynı zamanda gücün hangi durumda kullanılabileceğini tanımlayan kurallarla bağlı olmalıdır. Bunun garanti edilmesinin tek yolu da hükümetin bu tür eylemlerinin hepsini yargı görüşüne açık yapmaktır (Hayek, 2011: 319).

Hayek, devletin organları arasındaki ilişkiyi ve yetkileri düzenleyen bir anayasanın aynı zamanda bireysel özgürlükleri güvence altına almasını istemiştir. Böyle bir anayasa, kanunların hangi niteliklere sahip olması gerektiğini belirleyecektir. Hayek'in hukuk devleti anlayışında anayasanın yanında yasaların da belli niteliklere sahip olması gerektiği düşüncesi vardır. Hukuk devleti bir kanun devleti değil, fakat hukukun ne olması gerektiğiyle ilgili bir kural, yasa ötesi doktrin ya da bir politik idealdir. Yasa yapıcı bu idealle kendini bağlı gördüğü ya da hissettiği sürece etkili olacaktır. Bir demokraside hukuk devleti, çoğunluk tarafından ortaklaşa paylaşılan, sorgulanmaksızın kabul edilen bir ideal ve toplumun geleneğinin parçası olmadıkça; hukuk devletinin hâkim olamayacağı açıktır (Hayek, 2011: 311). Hükümet düzeni için gerekli olan bazı zorunlu kurallar, güvenlik ve tahmin edilebilirliği garanti ederken, yine de devlet organlarının yetkileri sınırlanmazsa, kuralları uygulayan örgütlerin, köleliğin yeni bir şeklinin kaynağı olabilme tehlikesi vardır (Barry, 1979: 105).

Hukuk devletinde hukukun belli işlevleri yerine getirmesi gerekir. Hukuk, çerçeve oluşturarak bireyler için muhtemel olan elverişli olanakların sayısını

arttırmalı ve elverişli fırsatların herhangi bir bireye açık olma ihtimalini yükseltmelidir (Hayek, 1995: 174). 19. yüzyılda hukuk felsefecileri, hukuku bireylerin diğer bireylere karşı durumunu düzenleyen, bilinmeyen sayıda gelecek örneklerle uygulanabilen ve tüm bireylerin ve örgütlü grupların korumalı alanının sınırlarını belirleyen yasakları da içeren kurallar olarak tanımladılar (Hayek, 1991: 401). Hukuk belirsizliğin tümünü değil; belirsizliğin bazı kaynaklarını ortadan kaldırır. Amaçtan bağımsız, adil hukuk kuralları bir kimsenin ne yapması gerektiğini değil, ne yapmaması gerektiğini belirler. Bu kurallar aynı zamanda, her bir bireyin başkalarının ihlal etmemesi gereken korunan alanlarını da belirleyen ilkeleri ortaya koyar. Bireylerin kararları için bilgi sağlayarak belirsizliğin azalmasına katkıda bulunan kurallar, bireylerin belli şeyleri hangi koşullar altında kazanabileceği veya kaybedebileceğini belirler (Hayek, 1995: 166-167).

Adil hukuk kuralları birçok kişinin farklı amaçlarını bağdaştırır. Emir ise özgün amaçların gerçekleştirilmesine hizmet eder. Emirler bireylerin tercih alanını daraltır ve bireylerin başka kimselerden istenmeyen biçimde hareket etmesini talep eder (Hayek, 1995: 172). Hukuk kuralları, insana işbirliği edeceği bütün şahısların hareketlerini önceden görme imkânı sağlayan üretim aracı gibi algılanabilir (Hayek, 2010: 119). Çünkü serbest piyasada insanlar hukuk kurallarının hangi davranışları engelleyeceğini görerek ona göre yükümlülüklerini yerine getirmesini kolaylaştırır. Hayatta herkesin karşılaşılabileceği olaylarla ilgili olan hukuk kuralları, pek çok bireye çeşitli işlerinde uygulanabilir (Hayek, 2010: 121). Başka bir ifadeyle bireyin çeşitli durumlarda devletin nasıl davranacağını bilmesi, bireylerin gelecek için proje yapmasını mümkün kılar (Hayek, 2010: 121). Hukuk kuralları, yaşayışlarını düzenlediği bütün insanların iyiliği için yapılmıştır (Hayek, 2010: 121). İdarenin keyfi tedbirler almasını engellemesi gereken hukuk kurallarıyla yönetimin bağlı olmadığı bir durumda, yönetim tarafından alınacak kararlar, keyfi ve anlık şartlara bağlı ve belli grupların lehine veya aleyhine olacaktır. Sabit ve belirli hukuk kuralları, belli durum ve şartlarda devletin tepkisinin ne olacağını önceden gösterir (Hayek, 2010: 121). Hukuk, bireylere devletin hangi koşullar altında ne yapabileceğini ve nasıl davranacağını göstererek devletle ilgili belirsizlikleri ortadan

kaldırır. Birey, devletin keyfî bir şekilde kendi özgürlük alanını ve haklarını ortadan kaldırmayacağını bilmenin yanında özgürlük alanının nasıl korunacağını da bilir.

Kurallar belli olunca, kurallar çerçevesinde hareket eden bireyler, hukuk kuralları çerçevesinde kendi imkânlarını, amaçlarını gerçekleştirmek için kullanabilir. Böylece hükümet, hukuku bireyin kendi çabası sonucunda elde ettiği şeyleri rastgele bireyin elinden alma yolunda kullanamayacaktır. Kanunlar, vatandaşların amaçlarını başarabilmek için kullanabilecekleri araçları sınırlayarak bireysel hürriyetin sınırlarını belirler (Hayek, 2010: 118). Bireyin özgür alanı, genel kanunlarla açıkça kısıtlanmayan tüm eylemleri içerir (Hayek, 2011: 324). Hukuk devletinde yasayla yasaklanmayan her şey serbesttir. Oysa hukuk devletinin karşıtı ilkelere dayanan otoriter ve totaliter rejimlerde, yöneticilerin her türlü zorunluluk ve sınırlamadan istisna tutulduğu bir anlayış hâkimdir. Özellikle izin verilmeyen her şey yasaktır (Hayek, 2011: 351). Hukuk devletinde özgür toplumun ilkeleri, sadece savaş durumu gibi uzun vadede özgürlüğün korunmasının sorun olduğu durumlarda feda edilebilir (Hayek, 2011: 326).

Hukuk devletinde yasalar belli niteliklere sahip olmalıdır. Adil hukuk kurallarını değiştirme veya iyileştirmenin amacı, tüm bireylerin şanslarını mümkün olduğunca iyileştirmek olmalıdır (Hayek, 1995: 174). Herhangi bir insan zümresinin amacı gözönünde tutulmadan, sabit kurallar olarak belirlenmesi gereken (Hayek, 2010: 119) hukuk kuralları, belli bir ânı, mekânı, şahsı veya zümreyi olumlu veya olumsuz bir şekilde amaçlamaksızın yani lehine veya aleyhine olmayacak biçimde genel formüller şeklinde olmalıdır (Hayek, 2010: 121). Diğer bir ifade ile belli grup insanların amacına hizmet edecek ya da onları engelleyecek şekilde düzenlenmemesi gereken hukuk kuralları, bireylerin değişik ihtiyaçları için kullanılacak araçlardır (Hayek, 2010: 119). Genelde belirli olan hukuk kurallarının belirli etkileri olabileceği ve hangi özel gayelere hizmet edeceği önceden bilinemez (Hayek, 2010: 121). Bundan dolayı genel kurallar şeklinde, önceden bilinmeyen hal ve şartlar altında uygulanacak gerçek kanunlar yapılmalıdır (Hayek, 2010: 123). Hukuk kurallarının özel proje veya düşünceler ile belli insanlar üzerindeki etkisini önceden kestiremeyiz (Hayek, 2010: 123). Ancak böylece bir kanun tarafsız olur. Hukuk

kuralları, birtakım özel ihtiyaçların tatmini için alınmış tedbirler değildir (Hayek, 2010: 119).

Hayek'e (2011: 525) göre en büyük kötülük sınırsız hükümdür ve hiç kimse sınırsız güç kullanmaya yetenekli ya da yeterli değildir. Eğer bir kanun hükümete istediği gibi davranmak için sınırsız bir güç verirse, hükümetin tüm eylemleri yasal olacaktır, fakat bu durum kesinlikle hukuk devleti altında olmayacaktır (Hayek, 2011: 310). Hukuk devleti, bilinen adil hukuk kurallarının uygulanması dışında, devlete güç kullanma yetkisi verilmemesidir (Hayek, 2012: 116). Hukuk devleti, yasama ve yürütme yetkisinin sınırlandırılmasını, bireye vazgeçilmez bazı hakların tanınmasını ve insan haklarının dokunulmazlığını düzenler (Hayek, 2010: 134). Hayek, yasama organının sınırsız yetkiye sahip olmasının nasıl totaliter rejimlere yolaçağını düşünmekteyse, aynı şekilde yürütme yetkisinin de belli sınırlamalara tabi olması gerektiğini savunmaktadır.

Hukuk devletine uygun bir şekilde, yasama ve yürütme yetkisi sınırlandırılmalıdır. Bunun için yürütme, hiç kimsenin özel idari maksatlara hizmet ettirmek için- değiştiremeyeceği tekdüze bir hukuka tabi olmalıdır. Görev alanı sadece adil hukuk kuralları yapmaya sınırlandırılırsa, yasamanın, özel çıkar gruplarına hizmet etmek zorunda kalma ihtimali ve suistimali ortadan kalkar (Hayek, 1997: 218). Hukuk, yasamanın her isteğinin ifadesi değil, adil hukuk kuralları anlamına gelecek şekilde yorumlanırsa anlamlı olur (Hayek, 1978: 109). Yoksa devletin eylemlerinin yasallığı ile ilgili olarak önemli olan, yasanın kaynağı değil, nitelikleriyle ilgilidir (Yüner, 1999: 161). Hayek, kanunların sadece meclisler tarafından yapıldığı için hukuk egemenliğinin sağlanamayacağını, önemli olanın bireysel özgürlüğü güvence altına alacak şekilde otoritelerin soyut ve genel yasalarla sınırlanması gerektiğini savunur. Çünkü çoğunluk kararıyla çıkarılan her yasa, bireysel özgürlüğü sağlayamayabilir.

İktidarı keyfilikten alıkoyan iktidarın kaynağı değil sınırlarıdır. Yani halkoyması değil, hukuk kurallarıdır. Bu anlamda bir ülkenin özgürlüğünün en önemli göstergesi hukuk egemenliğidir (Hayek, 2010: 117). Herhangi bir kurala bağlı olmayan çoğunluk yönetiminin oluşturduğu keyfi yönetim, diğer yönetimlerin yöneticilerinin keyfi eylemlerinden daha iyi değildir. Kanuna bağlı demokratik

olmayan yönetim, sınırsız ve dolayısıyla da kanunsuz demokratik yönetimden daha iyidir (Hayek, 1978: 154). Devlet otoritesine, fiilen istediği zaman istediği gibi hareket etme imkânı veren kanunlar vardır. Sorunları önceden belirlenmiş kurallara göre değil, fırsatçılık algısıyla çözmeye çalışan demokraside, hukuk egemenliği olmaz (Hayek,2010:132). Günümüzde hukuk devleti ve hukuka bağlı yönetim idealleri çökmüştür. Çünkü sınırsız egemen parlamentonun çoğunluk temsilcileri, çoğunluk desteğini sürdürmek amacıyla yapılmasını faydalı gördükleri her şeyi yapabilmekteler (Hayek, 1978: 153). Hükümet ve meclisin tam ve sınırsız yetkiye sahip olması, hukuk egemenliği ilkesi ile bağdaşmaz ve dolayısıyla totaliter yönetimler oluşur (Hayek, 2010: 137). Çoğunluk, hükümet kararlarını onayladığı sürece, hukuk devletinin korunduğunu iddia etmek, sadece kelimelerle oynamaktır. Yani meclisin çıkardığı her karara kanun demek, onlar tarafından yayınlanan tüm emirlere bağlı yönetime, hukuka bağlı yönetim deme imkânının olmadığını belirtmiştir (Hayek, 1978: 153).

Hukukun egemen olduğu sistemde hükümet, ani tedbirlerle bireysel çaba ve eylemleri sınırlama imkânından mahrumdur (Hayek, 2010: 118). Hukuk devletinde, devletin hem kanunu diğerleri üzerinde uygulaması hem de aynı kanuna göre davranması ve dolayısıyla devletin özel bir kişi gibi sınırlandırılması gerekir (Hayek, 2011: 318). Tüm kuralların yönetenler de dâhil herkese uygulanması gerektiği bir gerçektir ki bu durum da herhangi bir zalimce kanunun benimsenmesini imkânsız hale getirir (Hayek, 2011: 118). Çoğunluk, kendi üzerinde uygulanmasını istemediği önlemlerden sadece uzak durduğu ya da çekindiği için ya da azınlıkta olduğunda böyle önlemlerin kendilerine uygulanacağını bildiklerinden dolayı bu yaklaşım böyle kanunların benimsenmesini engelleyecektir. Özgür bir toplum, kısa dönemli özel amacı ne olursa olsun kesinlikle yönetimin güçlerini kalıcı kısıtlama araçlarına yani hukuk kurallarına ihtiyaç duyar.

Devletin bireyler arasında ayırım yapması hukuk devletine aykırıdır (Barry, 1979: 108). Dürüst ve tarafsız bir hükümetin oluşması için, hükümetin bütün insanlara eşit olarak bakması ve birisinin eylemini hangi tarzda sınırlandırıyor ya başkalarının eylemlerini de aynı soyut kurallara göre aynı şekilde sınırlandırması gerekir (Hayek, 1997: 213). Hayek, bu bağlamda artan oranlı verginin ayrımcılık

yaptığı için hukuk devletine aykırı olduğunu düşündüğünden herkese aynı kuralı ve oranı uygulayan sabit oranlı vergi sisteminin hukuk devletine uygun olduğunu savunmaktadır (Barry, 1979: 191). Hayek, hukuk devletinin sosyal refah devleti ve dağıtıcı adaletin başarılmasıyla uyuşmadığını iddia etmiştir (Tamahana, 2004: 3). Kanun önünde eşitlik, genel hukuk kurallarının egemenliği ve iktidardaki otorite tarafından belirlenen imtiyazlı zümrelerin bulunmaması demektir. Servet dağılımında adaleti sağlamaya yönelik belli bir ideali gerçekleştirme amacı olan siyaset, hukuk egemenliği ilkesinin yok olmasına yol açar (Hayek, 2010: 127).

Hayek, hükümetin bireylerin hak ve özgürlüğüne müdahalede bulunmaması ilkesi ile hukuk devleti altında bireylerin hak ve özgürlüklerini yürütmenin keyfi iradesine bırakılmaması gerektiği düşüncesini ileri sürmektedir. Hukuk devletinde vatandaş ve onun mülkiyeti, hükümet yönetiminin bir nesnesi olarak görülemez. Aynı zamanda bunlar hükümetin amaçları için kullanabileceği bir araç da değildir. Hukuk devleti, yönetim otoritelerinin bu yönde hiçbir keyfi güce sahip olmaması demektir (Hayek, 2011: 322). Hukuk egemenliği olan rejimde hükümetin, mevcut kaynakları hangi şartlar altında işletebileceği belirlenir (Hayek, 2010: 119).

Bireysel çabaları sevk ve idare etmek için en iyi aracın rekabet olduğu düşüncesine dayanan liberalizme göre, rekabetin rol oynayabilmesi için özenle kurulmuş hukuk düzeni gereklidir (Hayek, 2010: 67). Bu bağlamda Hayek, hukuk egemenliği ilkesinin, iktisat politikasına yapılabilecek tek katkı olduğunu ileri sürmektedir (Yumer, 1999: 168). Çünkü hukuk egemenliği ile serbest piyasanın işlediği koşullar ve çerçeve güvence altına alınacak, geleceğe yönelik olarak öngörülebilirlik sağlanacaktır.

5.3.2.Hayek'te Ekonomide Devletin Sınırları ve Piyasa Düşüncesi

İkinci Dünya Savaşı ve sonrası dönemde devlet faaliyetlerindeki fonksiyonel artış ile mekânsal genişleme, devletin toplumsal belirleyiciliğini artırmıştır. Bu durum Hayek ve diğer liberal düşünürler için önemli bir sorun olarak görülmüştür. Bu sorunun ortadan kaldırılması ve iktidarın etkin bir şekilde sınırlandırılması hususu liberal düşünürlerin öncelikli konusu olmuştur (Barry, 1979: 103; Butler, 2001: 169). Hayek, iktidarın hiçbir sınırının olmadığı ülkelerde idarenin büyümesi ve sürekli

genişleyen hayat sahasına müdahale etmesinin en büyük nedeni olarak, sosyal düzenin devamı için gerekli olan genel kurallar ile toplumsal bir amacı başarmak için gerekli olan örgütsel kuralların, yani genel, soyut ve adil hukuk kurallarının refah devleti ya da sosyal devlet amaçlı kararlarla karıştırılmasını görmektedir (Butler, 2001: 170). Hayek, sadece hükümet tarafından yapılan ekonomik faaliyet miktarını hükümeti sınırlama sorunu olarak görmemiş, daha da önemlisi genel adil kurallara bağlılığını sağlamak için hükümeti sınırlamaya yönelik bir yaklaşım sergilemiştir (Barry, 1979: 192). Sadece ekonomik alanda değil; siyasi alanda da devletin sınırlandırılması gerektiğini savunan Hayek, devletin ekonomik alanda özellikle düzenleyici ve denetleyici olmasını, sadece piyasa düzeninin sağlayamadığı çeşitli mal ve hizmetleri sağlaması gerektiğini savunmuştur. Siyasi alanda ise kendiliğinden işleyen sosyal düzenin devamı için önemli olan bireysel özgürlüğün ve serbest piyasanın korunması amacıyla hukuk kurallarının uygulanması, devletin en önemli görevi ve varlık nedenidir.

Devletin siyasal alanda ve ekonomide faaliyet alanlarının genişlemesinin en önemli nedeni hem yasama hem de yürütme ile ilgili kanunlar çıkaran sınırsız yetkili meclis ve demokrasi ile ilgili yanlış anlayış ve uygulamalardır. Bu durumun sonucu olarak yasama üyeleri tekrar seçilebilmek ve sosyal devlet anlayışıyla toplumun çeşitli kesimlerine kaynak aktarabilmek için gerekli gördükleri her alanda devletin faaliyet göstermesine yönelik hukuk kuralları çıkararak düzenlemeler yapmakta, bunun sonucu olarak da devletin ekonomik alanda etkinliğinin artışına yönelik gelişmeler yaşanmaktadır.

Hayek, Kölelik Yolu isimli kitabında gelişmiş toplumun somut amaçlar konusunda anlaşmasının imkânsız olduğunu bundan dolayı da pazar toplumunda devlet müdahalesinin dezavantajlı olmasının muhtemel olduğunu ileri sürmüştür (Barry, 1979: 112). Çünkü devletin müdahalesinin piyasanın kendiliğinden işleyen düzenini bozacağını ve piyasada kendiliğinden oluşan arz ve talep ile ilgili bilgi kullanıcılarına yanlış bilgi vereceğini savunmuştur.

5.3.2.1.Devletin Ekonomideki Varlığı, Görevleri ve Sınırları

Nüfus ve refah artışının hükümet görevlerini arttırdığını (Hayek, 1978: 111) kabul eden Hayek, hükümet faaliyetlerini onun miktarına değil, özelliğine ve şekline bakarak değerlendirir (Barry, 1979: 105). Hayek'e göre hükümet bu görevleri yaparken tekel yetkisine sahip olmamalı ve hizmetleri özel sektörün vermesinin yolunu engellememelidir. Verginin kendisi ve vergi geliriyle kurulan yapılar, gelirin yeniden dağıtımı için bir araç olarak kullanılmamalıdır. Tatmin edilen, sadece toplumdaki özel bir grubunkolektif istekleri değil, bir bütün olarak toplumun istekleri ise, böyle hükümet hizmetleri tamamen liberal ilkelerle uyumlu olabilir (Hayek, 1978: 111). Devletin kendiliğinden işleyen düzenin işleyişine müdahale etmemesi gerektiğini savunan Hayek, devletin bu düzenin işlemesi için denetim yapması ve standartları belirlemesi gerektiğini ileri sürmüştür. Devletin piyasanın yerine geçerek mal ve hizmetlerin ne kadar üretileceğine ve hangi fiyattan satılacağına karar vermesinin imkânsız olduğunu, çünkü piyasada bireylerde dağınık olan bilginin tek merkezce bilinmesinin, belirlenmesinin ve kontrol edilmesinin imkânsız olduğunu ileri sürmüştür.

Hayek, devletin piyasanın yerine geçerek ekonomide etkin olmasının, kaynakların etkin ve verimli dağılımını engelleyeceğini ileri sürmüştür. Bunun yanında, özel mülkiyet ve sözleşme özgürlüğüne dayanan serbest piyasanın bireyin kendi imkânlarını kendi amaçları için kullanabilmesi anlamında özgürlüğü mümkün kılan tek sistem olduğunu dolayısıyla devletin özel mülkiyeti ve bireysel tercihi ortadan kaldıran ya da sınırlandıran müdahalelerinin, aynı şekilde özgürlüğü sınırladığını ya da ortadan kaldırdığını savunmuştur. Ekonomide devletin sınırlı varlığını savunan Hayek, devletin sadece piyasanın sağlayamadığı kamusal nitelikli mal ya da hizmetleri sağlaması gerektiğini ileri sürmüştür. Vergi toplama hariç devletin ekonomiyle ilgili hizmetlerinde yaptırım yetkisine sahip olmaması ve diğer bireylerle hukuk karşısında eşit olması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca Hayek, devletin deprem, sel vb. afetlere ve yaşlılık, engellilik gibi sefalet ve talihsizliklere duyarsız olmamasını, bunların etkilerini azaltan ya da engelleyen faaliyetlerde bulunmasını, ancak bunun dışında hiç kimseye belirli bir geliri garanti etmemesi gerektiğini savunmuştur. Devletin ekonomik alanda faaliyetlerinin amacı serbest

piyasanın ve rekabetin korunmasıdır. Bu amaca yönelik olarak standartların ve ölçülerin belirlenmesi ve korunması, tapu ve istatistik kayıtlarının tutulması gibi hizmetleri yapması gerekir.

Devlet toplumda sefaletlere ve talihsizliklere kayıtsız kalmamalıdır. Devlet, sosyal ve ekonomik alanda su, kanalizasyon, yol ve köprü gibi altyapı hizmetlerini, salgın hastalıklarla mücadele, ölçü ve tartı standartlarının belirlenmesi ve kontrol edilmesi, hilekârlığı ve dolandırıcılığı önlemek için tedbir alınması, tapu kayıtlarının tutulması gibi hizmetleri yapmalıdır. Bunun dışında özel sektörün yapabileceği işler özel sektöre bırakılmalıdır (Yayla, 2012: 20; Hayek, 2010: 130). Hayek'in devletin ekonomide olmasıyla ilgili ana endişesi, yaptırım yetkisine sahip devlet eyleminin, hukuk devletine ve özgürlüğe potansiyel tehdit taşımasıdır. Dolayısıyla mal ve hizmetlerin devletce üretilmesi gerektiğinde, herhangi bir noktada otoritenin yoğunlaşmasını engellemek için, bu ürün ya da hizmetlerin üretiminin merkezi yönetim seviyesinin altındaki yerel yönetimlere bırakılmasının daha iyi olduğunu savunmuştur (Barry, 1979: 113; Yayla, 2012: 20).

Piyasa düzeni değişik koşullara uyum mekanizmasıdır. Devletin yetkisindeki yaptırımlar, genel ve soyut yasalarla sınırlandırılmalıdır (Yumer, 1999: 168). Pazar düzeni, her birey için sonuçların onun yetenek ve gayreti kadar, tamamen kontrolü ötesinde şartlar tarafından da belirlenebileceği şans ve beceri bileşimi olan ilke üzerine işler (Hayek, 2012: 101). Sonucun bireysel niteliklerle doğrudan ilişkisi yoktur (Yumer, 1999: 168). Ayrıca özgür toplumun ekonomi politikası asla belirli insanlara belirli sonuçları garanti edemez (Hayek, 2012: 103). Piyasa düzeninin kurallarının adil olup olmadığından bahsedilebilir ancak sonuçlarının ya da kendisinin adil olup olmadığı söylenemez. Bu düzende beklentileri gerçekleşmeyenlere siyasi mekanizma kullanılarak verilecek ödül, piyasa düzeninin dinamizmini kaybettirir veya uzun dönemde kaynakları kurutur (Yumer, 1999: 168). Bu demektir ki, hükümet faaliyeti oyunun kurallarının herhangi bir birey ya da grubun lehine olmamasını ve zorlayıcı eylemleri ile ekonomik fırsatlara erişimin grup ya da bireylere kapatılmamasını sağlamalıdır. Eğer bu koşullar karşılanırsa o zaman kendiliğinden işleyen düzenin çalışması, malların mümkün olan en düşük maliyette üretilebileceği anlamına gelecektir (Barry, 1979: 107,108). Bireylere

sermayelerini nasıl kullanacağını söyleyen devlet, boş işle uğraşmış olur (Hayek, 2010: 75). Hayek'e göre teşebbüs özgürlüğü, bireysel özgürlük kadar önemlidir. Rekabetin ve özel mülkiyetin olmadığı yerde teşebbüs özgürlüğü olmaz. Devlet ekonomik araçları yani mülkiyeti kontrol ederse amaçlar da ortadan kalkar (Yayla, 2012: 14).

Hayek son zamanlara kadar hükümetlerin para arzı ile ilgili tekele sahip olması gerektiğine inanıyordu. Fakat İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde hükümetlere verilen keyfi yetkilerin yanlış kullanımı ve bunun yol açtığı enflasyon Hayek'in hükümetlerin para tekeli kaybederse ve pazarda paranın diğer sağlayıcılarıyla ya da yayıncılarıyla rekabete zorlanırsa daha iyi bir para sisteminin ortaya çıkacağına inanmasına yol açmıştır (Barry, 1979: 114).

Hayek etkin piyasa düzenini oluşturmak ve korumak amacıyla tasarlanmış yasal bir çerçeve geliştirilmesi için yeterince açık derecede bir program oluşturamamıştır (Hayek, 2012: 70). Temel ekonomik sorun, bireylerin ya da organizasyonların kendilerince bilinen kaynakları, önemini kendilerinin belirlediği amaçlar için kullanımını en üst düzeye çıkarabilme sorunudur (Yumer, 1999: 166). Yani serbest piyasa ve rekabet koşullarını sağlamaktır. Çünkü sadece bu şartlarda birey kendi bilgi ve imkânlarını kendi amaçları için kullanabilir. Dolayısıyla amaç tam rekabeti uygulamak değil, rekabetin önlenmesine engel olmaktır (Yumer, 1999: 166).

Ekonomik alanda devletin faaliyet sahası, rekabeti mümkün olduğu kadar etkili kılacak şartları oluşturmak, rekabetin etkili olmadığı yerlerde de toplum için büyük fayda sağlayacak ancak masraflarını bir topluluğun karşılayamayacağı hizmetleri yerine getirmektir (Hayek, 2010: 71). Aslında Hayek, tutarlı bir şekilde rekabetin çalışmasını iyileştirmek için devletin yapabileceği kendiliğinden işleyen düzenin dayandığı kuralların iyileştirilmesine sınırlandığında devletin yapabileceği çok şeyin olduğunu iddia etmiştir (Barry, 1979: 105). Rekabetin korunması için, devlet tarafından zehirli maddelerin kullanımını engellemek, çalışma saatlerini sınırlandırmak, bazı sağlık tesislerinin kurulmasını emretmek gibi hizmetlerin verilmesi gereklidir (Hayek, 2010: 69).

Hayek tüm bireyler tarafından istenilmesine rağmen üretmenin herhangi bir bireyin çıkarına olmadığı malları sağlamak ve pazarın başarısızlığını düzeltmek için bir dereceye kadar hükümetin eylemine ihtiyaç olduğu konusunda hemfikirdir. Fakat bununla birlikte böyle bir eylemin hukuk devleti ile tutarlı olması gerekir (Barry, 1979: 113). Hükümet girişimi aynı malı farklı bireylere farklı fiyatlarla satarsa, bir grup lehine ticarete erişimi keyfi bir şekilde kısıtlarsa, özel bir faaliyette keyfi tekel oluşturursa, böyle bir girişimin eylemi meşru olmayacaktır (Barry, 1979: 108). Çünkü hükümet böyle davranarak rekabetin ve serbest piyasanın işleyişini bozmuş olur.

Serbest piyasada kimin ne alacağı veya kazanacağı kimsenin öngöremeyeceği birçok duruma bağlıdır. Genel, somut amaçlardan bağımsız, soyut, herkese aynı şekilde uygulanan kuralların dışında devlet, hiçbir yaptırım uygulayamayacağı için sosyal adalet, devlet müdahalesine bir araç olamaz. Oysa sosyal adalet veya dağıtıcı adalet ile toplumda kimin ne kazanacağına karar verecek şekilde planlı ekonomi yönünde çalışmalar vardır (Hayek, 1978: 111; Yumer, 1999: 168). Toplumsal adalet adına liberalizmin ilkeleri tahrip edilmektedir. Kimin ne kazanacağına ve ne alacağına karar verme, toplumsal adalet adına iktidarın keyfi iradesine bırakılmıştır (Hayek, 2012: 92).

Sınırsız hükümetin olduğu bir sistemde sorun, çoğunluğun müdahaleci olacağı düşüncesi değil, iktidarın durumunu korumak için özel çıkar gruplarının desteğini sürdürmeye ihtiyaç duyacağı ve bunu devam ettirmek için de çıkar gruplarının özel talep ve çıkarlarını karşılamak amacıyla sınırsız gücü kullanacağı olasılığıdır (Hayek, 1978: 108). Sınırsız hükümetin maddi yararların yeniden dağıtımını gerçekleştirmek için kuvvet kullanması meşru olduğu sürece, kendileri için daha fazlasını isteyen bütün grupların doymak bilmez içgüdülerine mani olmak imkânsızdır. Siyaset gelir pastasından hisseler için bir çekişme haline geldiğinde, dürüst yönetim imkânsız hale gelir (Hayek, 1997: 223).

Minimal devletin etkililiğine yönelik güveni pazar konusundaki görüşüne dayanan Hayek'e göre, kaynakların etkili ve adil dağıtımında Pazar devletten daha hassas bir mekanizmayı sağlar. Aslında kurumsal yapısı ve politik düzeni ne olursa olsun devlet, modern, sanayileşmiş bir ekonomide kaynakların tahsisinde gerekli

verimliliği ortaya koymada yetersiz kalmaktadır (Cudworth, 2007: 248-249). Devlet ekonomik faaliyetlerden çıkarılmamalı, fakat ekonomik faaliyetlere katılımı, yerine getirilmesi gereken belli koşullara bağlanmalıdır (Barry, 1979: 105). Bireylerin kazanacakları gelir, yeri ve mevkiyi devlet değil; kendiliğinden işleyen bir düzen olan piyasa belirler. Devlet müdahalesi ile özgürlük sınırlandığında, bu düzen bozulur. Toplumda farklılıkların olması adaletsizlik anlamına gelmez. Bundan dolayı devlet kişiler arasında farklılıklara müdahale etmemelidir (Yayla, 2012: 20). Kanun önünde eşitlik, aynı kurallara göre yönetimin herkese muamelesi bireysel özgürlüğün esas koşulu görünürken, bireysel olarak çok farklı durumda olan insanları aynı maddi pozisyona yerleştirmek için gerekli olan farklı muamele sadece kişisel özgürlükle uyumsuz değil; aynı zamanda oldukça ahlak dışıdır. Sınırsız demokrasinin gittiği yön, bu tür ahlaksızlıktır (Hayek, 1978: 158). Sınırsız demokrasi süreçleri, keyfi ve baskıcı çoğunluk yönetimine neden olur. Böyle bir yönetimde güç, politikacı ve bürokratların elinde yoğunlaşır ve kamu taleplerindeki değişimlere tepki vermede yetenekli olmayan ve bireylerin tercihlerine duyarsız bürokratlar, (Cudworth, 2007: 249) üretim ve tüketime yönelik kaynakları pazarlar gibi etkili bir şekilde dağıtamazlar. Liberalizm, hangi hizmetlerin devletçe karşılanması konusunda belirgin bir çerçeve oluşturmadığından dolayı yeni sorunlarla başa çıkmada başarısız olmamıştır.

5.3.2.2.Serbest Piyasa ve Devlet

Serbest piyasa, rekabet koşullarının olduğu, arz ve talebe göre piyasada oluşan fiyatların üretim ve tüketimi yönlendirdiği piyasadır. İnsanların kendi amaçlarını takip ederken farklı amaçları olan bireylerin barış içinde yaşamalarına ve karşılıklı yararına imkân tanıyan piyasa düzeni, mülkiyet, sözleşme ve yasalar gibi genel kurallar çerçevesinde ortaya çıkan bir düzendir. Organizasyonlar, belli amaçlara hizmet ederler ve bu amaçlar uğruna düzenlenen emir türü yasalarla kurulurlar. Kendiliğinden oluşan düzenlerde ise soyut, genel, herkese eşit olarak uygulanan ve çok çeşitli amaçlara hizmet ettikleri için amaçsız diyebileceğimiz yasalar geçerlidir.

Piyasa düzeni, çeşitli organizasyonların aralarındaki bağları içeren ve hiç bir somut amaca yönelik olmayan, kendiliğinden oluşan düzendir (Yumer, 1999: 163). Bu düzen içinde, bireyler diğer bireylerle karşılıklı menfaatleri düzeyinde işbirliği yaparak kendi amaçları peşinde giderler (Butler, 2001: 58,99). Bu piyasanın rekabet koşulları, bireylerin kendi bilgi ve imkânlarını kendi amaçları için kullanmasını sağlar. Devlet, piyasada bireyin kendi imkânlarını kendi amaçları için kullanabilmesini sağlayan özgürlük koşullarını koruması gerekir. Piyasa sürecinin işleyebilmesi için kimin ne kadar kazanacağına kimsenin karar vermediği bir düzen gereklidir (Butler, 2001: 126). Kazanılan nisbi gelirlerin belirlenmesinde iktidarın tamamen bertaraf edildiği serbest piyasada, oyunun kurallarına göre oynanmasının herkesin şansını arttırdığı Hayek ve birçok liberal düşünür tarafından savunulmuştur (Hayek, 1997: 212).

Hayek pazar düzenini, toplumsal gelişimin mümkün olan en yüksek aşaması olarak görmektedir (Gamble, 1996: 70). Bundan dolayı hükümetin görevi serbest piyasanın işleyişini korumaktır (Hayek: 1997, 98). Hayek'e göre piyasa düzeninde insanlara doğru hareket tarzları için yol gösteren (Butler, 2001: 126) fiyatlar; kaynakların ve malların miktarını ve insanların tercihlerinin gücünü yansıtmaya izin vererek geniş pazarların etkili koordinasyonunu ve üretimi mümkün kılar (Kley, 1994: 225). Hayek'e göre piyasanın işlevi bireylerde dağınık olan bilgilerin ortaya çıkması ve kullanılmasıdır. Serbest piyasa rekabet ortamında bunu sağlayarak bireylerin farklı bilgileri ve amaçları arasında koordinasyonu sağlar. Hayek'in bilgi ve koordinasyon konusundaki çalışması, hem ekonomik uyumlar doktrinini ve hem de hükümet müdahalesinin sıklıkla faydadan çok zarar yapacağı düşüncesini desteklemeye hizmet eder (Agner, 2007:115).

Hayek, serbest piyasa kurumlarının yerini alacak kurumları değil onları destekleyecek kurum ve politikaları istemektedir (Gamble, 1996: 81). Yani rekabet sonucu ortaya çıkan fiyatların yerine merkezi bir otoritenin, fiyatları ve malların dağıtımını belirlemesini istememektedir. Hayek'e göre rekabeti bastırarak herhangi bir teşebbüs, pazarın baskı altına alınmasına, dolayısıyla da modern toplumu oluşturan temelin baskı altına alınmasına yol açar (Gamble, 1996: 70). Hayek hükümetin konut yapımı alanında müdahalesinin özel sektörün konutlardan elde

ettiği karlılığı dolayısı ile geliri azalttığı için uzun vadede konut alanına özel sektörün yatırım yapmayacağını ve dolayısıyla da konut üretiminin uzun vadede tüketicinin aleyhine olacağını savunmaktadır (Butler, 2001: 167). Rekabetin olduğu serbest piyasada arz ve talebe göre oluşan fiyatlar, bireylerin faaliyetleri için en büyük yol göstericidir.

Devletin piyasa düzeninin yerine geçerek merkezi planlama ve yönlendirmeyle mal ve hizmetlerin üretim, tüketim ve dağıtımına karar vermesi sonucu kaynakların etkili ve verimli kullanımı olmaz ve bireylerin özgürlüğü ortadan kalkar. Hayek'e göre insanlar, bilginin parçalı olduğu bir sosyal ortamda ve bir çeşit bilgisizlik perdesi ardından hareket ederler. Bu durum, adeta kaçınılmaz bir olgudur. Burada önemli olan bireylerin kendi çıkarlarını azamileştirmek için hareket edip etmedikleri değil; daha ziyade kendi bilgi ve ilgi çerçeveleri içinde serbestçe hareket etme hakkına sahip olup olmadıklarıdır (Yayla, 2004: 168).

Hayek'e göre rekabet ortamının üç özelliği vardır: Birincisi, bir kişinin nasıl üretebileceğini bildiği ve alıcıların mevcut seçeneklerden tercih edebilecekleri bir fiyata karlı bir şekilde satabileceği her şey üretilecektir; ikincisi, üretilmekte olan her şey en azından, gerçekte onu üretmeyen başka bir kişi kadar ucuza bir işi yapabilecek kişilerce üretilebilmelidir; üçüncüsü, her şey gerçekten bunu yapmayan bir kişi tarafından satılabilecek fiyatlardan daha düşük fiyatlarla satılacaktır (Hayek, 1997: 112). Böyle bir ortamda merkezi bir yönlendirme olmayacağı bir durum oluşur. Rekabetin hükümetçe engellenmediği ya da engellenmesine müsaade gösterilmediği durumlarda rekabetçi ortama yaklaşılmış olur (Hayek, 1997: 112).

Serbest piyasanın işleyişinde sözleşme hürriyeti çok önemli bir koşuldur. Bu bağlamda sözleşme hürriyeti, özel bir eylemin izin verilebilirliğinin sadece genel kurallara bağlı olması, otoritenin özel onayına bağlı olmamasıdır. Bir sözleşmenin geçerliliği ve uygulanmasının tüm diğer yasal hakların belirlendiği genel, bilinen ve eşit kurallara bağlı olmasıdır. Hükümetin ya da bir kurumunun, sözleşmenin içeriğini onaylamasına ihtiyacının olmamasıdır. Suça ve ahlak dışı amaca yönelik sözleşmeler, kumar sözleşmeleri, ticareti kısıtlayan sözleşmeler, bir kişinin hizmetini kalıcı olarak engelleyen sözleşmeler devlet zoruyla uygulanamaz (Hayek, 2011: 339).

Sözleşme özgürlüğünün ve özel mülkiyetin olduğu serbest piyasa aynı zamanda çoğulculuğu sağlar. Bireysel farklılıkları dikkate almadan herkesi bir kalıba koymaya çalışan merkezi planlamanın tersine birbirinden çok farklı olan bireylerin çok farklı amaçları peşinde gitmesine imkân sağlar. Eylemlerimize yol göstererek ve farklı kimselerin beklentilerini uyumlu hale getirerek herkesin çeşitli mal ve hizmetlere ulaşabilme şansını arttıran piyasa, farklı bireylerin farklı ve karşılaştırılabilir olmayan çok sayıda amacına hizmet etmektedir (Hayek, 1995: 149-150). Bu bağlamda piyasa ekonomisi, çoğulculuğun koruyucusudur; çünkü piyasa, ekonomik aktörler olarak çok farklı bireylerin kendi imkân ve bilgilerini adil davranış kuralları çerçevesinde kendi amaç ve tercihleri için kullanmasına dayanır (Yayla, 2012: 14). Görüldüğü gibi Hayek ideal toplumun çok merkezli olmasını ve üretimle ilgili kararlara çok kişinin katılmasını savunur (Gamble, 1996: 72).

Pazarda belirlenen fiyat üzerinden üretim, alış veriş yapmak serbest olmalıdır. Bütün meslekler herkese açık olmalıdır. Piyasadaki fiyatların ve miktarın denetimi, rekabeti verimli kılma gücünden mahrum bırakır. Dolayısıyla da fiyatın bireyler için gösterge veya rehber niteliği ortadan kalkar (Hayek, 2010: 68). Bir keşif tarzı olarak rekabet üreticilerin bencilliğine dayanmalı yani bilgilerini kendi amaçları için kullanmalarına izin vermelidir (Hayek, 1997: 105). Böyle bir rekabet sisteminde, kişinin ne olacağı ve ne kazanacağı önceden bilinmeyen olaylara ve kısmen de kendi yetenek ve teşebbüsüne bağlı olacaktır (Hayek, 2010: 160). Rekabet başkalarının sahip olabileceği bilgi ve becerileri kullanmanın tek yolu değil, aynı zamanda sahip olduğumuz bilgi ve becerilerin çoğunu kazanmanın hızlı yoludur (Hayek, 1997: 114). Böyle bir ortamda genel olarak rekabet ortamının sağlanması gereklidir. Önemli olan bir ürünü ve ticari ruhu oluşturmak için rekabeti, onun sunduğu avantajlardan yararlanmak isteyen herkese açık tutmaktan başka bir yol yoktur (Hayek, 1997: 113). Rekabetin işlemesi için gerekli olan aklilik değil akli davranışı üreten rekabet ya da rekabete izin veren geleneklerdir (Hayek, 1997: 115). Vergi yasası, şirketler hukuku ya da hükümetin idari mekanizması birey ya da şirkete, hakiki performansın üstünlüğüne dayanmayan farklı özellikte avantajlar sağlıyorsa o zaman gerçekten de yapay büyüklük yani tekel avantajlarını ortadan kaldırmak üzere çerçeveyi değiştirmek gereklidir (Hayek, 1997: 118).

Hayek'in savunduğu piyasa analizi homojen mallar ve tam denge gibi varsayımlara ciddi eleştiriler getirir. Hayek'in piyasa analizi neo klasik iktisattan farklı olarak üretimin zamana bağlı olduğu, piyasadaki ajanların eksik bilgiye sahip olduğu, heterojen mallar ve dengesizlik gibi varsayımlara dayanmaktadır. Hayek'e göre, piyasanın işlevi kıt kaynakları bilinen alternatifler arasında dağıtmak değil, bireyler arasında dağınık bir biçimde bulunan bilgiyi üretmek ve yaymaktır. Hayek'e göre bu bilgiyi ortaya çıkaran rekabet mekanizması, ileten ise fiyat mekanizmasıdır. Hayek'in bireyler arasında dağınık olan ve bazen de birbiriyle çelişen bilgilerin tamamının bireyler tarafından bilinmesinin imkânsız olduğunu vurgulamaktadır. Bilgilerin dağınıklığı birbiriyle çelişmesi ve çokluğundan dolayı bu bilginin bireyler tarafından bilinmesinin ya da merkezi otorite tarafından tek elde ve merkezde toplanmasının ve yönlendirilmesinin, dolayısıyla da merkezi planlamanın imkânsız olduğunu savunmuştur. Bireylerde dağınık olan bu bilgiden yararlanmanın yolu, bireyin kendi imkân ve bilgisini kendi amaçları için kullanabileceği özgürlüğün sağlanmasıdır. Böyle bir durum, bireyin bilgisini piyasaya taşıyacak, böylelikle bireyin bilgisinden yararlanılacaktır. Bireylerin herhangi bir ortak amaçlar hiyerarşisine hizmet etmeksizin kendi amaçları peşinden koşmasını sağlayarak, farklı amaçların uzlaşmasını sağlayan piyasa bu anlamda mükemmeldir ve bireysel özgürlüğün de en gerekli unsurlarından biridir. Çünkü sadece piyasa, bireyin kendi imkânlarını kendi amaçları için kullanabilmesi anlamında özgürlüğü mümkün kılar. Bu anlamda Hayek'in piyasa savunusunun ardında etkinlikten daha ziyade özgürlük anlayışı vardır (Karakaş-Alp, 2006: 27; Biber, 2006: 119,120).

5.3.2.3.Ekonomiye Müdahale ve Ekonomik Planlama

Hayek ekonominin kendiliğinden işleyen bir düzen olduğunu, dolayısıyla böyle bir düzenin uyulacak kurallarının belirlenmesiyle düzenin kendiliğinden işleyeceğini savunmuştur. Bireyin kendi bilgi ve imkânlarını, kendi amaçları için kullanabilmesini sağlayan piyasada devletin, hukuk kuralları ve sözleşmeleri uygulayarak piyasanın öngörülebilirliğini sağlaması gerektiği savunulmuştur. Böyle bir piyasa, üretim tüketim ve kaynakların dağılımını sağlayacaktır. Devlet piyasanın sağlayamadığı kamusal nitelikli mal ve hizmetleri sağlayacaktır. Böyle bir durumda

da devlet bireylerle aynı hukuka tabi olacak ve herhangi bir ayrıcalığa ve üstünlüğe sahip olmayacaktır. Bu anlamda Hayek'in devletin ekonomiyle ilgili üç önemli görevi vardır. Bunlardan ilki hukukun ve özel sözleşmelerin uygulamasının sağlanması; ikincisi, bazı önemli kamusal hizmetlerin ve serbest piyasanın sağlayamadığı kamusal nitelikli mal ve hizmetleri sağlanması; üçüncüsü ise, çeşitli mal ve hizmetlerle ilgili standartların belirlenmesidir.

Devletin ekonomik hayatı kontrol altına alması, birey haklarını anlamsızlaştırır (Hayek, 2010: 138). Böylelikle ayrımcılık ve baskıyı uygulamak için sonsuz imkânlar doğar (Hayek, 2010: 138). Ekonomik hürriyetin sınırlandırılmasını küçümseyenler, ekonomik yaşamın, hayatın diğer kısım ve gayelerinden tamamıyla ayrı ve bağımsız olduğunu sananlardır. Aklı başında insanların eylemlerinin nihai amacı, hiçbir zaman iktisadi olamaz. Ancak iktisadi amaç diğer amaçlarımıza etkili faktörler taşır (Hayek, 2010: 141). Özgürlüklerin ortaya çıkması serbest rekabet ve mülkiyete bağlıdır (Hayek, 2010: 165). Bireysel özgürlüğü sağlamanın yolu, ekonomik ve politik güçlerin birbirinden ayrılmasıdır (Hayek, 2010: 210). Siyasi güç olan devletin, ekonomiye müdahale etmesi bireysel özgürlüğü ortadan kaldırır. Böylelikle seçim hakkı ve serbestçe faaliyette bulunma imkânı veren ekonomik özgürlük (Hayek, 2010: 158) ortadan kalkmış olur. Devlet plancılık sahasında ileri gittiği oranda bireylerin plan yapmaları güçleşir (Hayek, 2010: 123). Devletin ekonomiyi planlamasının serbest piyasanın işleyişini bozacağını düşünen Hayek'e göre, bu durum aynı zamanda bireylerin piyasadaki verileri dikkate alarak gelecekle ilgili planlar yapmasını ve piyasadaki verilerin gösterge olmasını engelleyecektir. Bilgilerin bireylerde dağınık olduğunu ve otoriteye sahip hiçbir bireyin tüm bilgileri elde edemeyeceğini, bundan dolayı devletin piyasayı planlamasının mümkün olmayacağını ileri sürmüştür. Bundan dolayı devlet, gelişmeyi planlamak yerine gelişme ve ilerlemeyi kolaylaştıran şartları oluşturmalıdır (Hayek, 2010: 298).

Hayek, pazarı uyarmak için merkezi otoriteye yapılacak teşebbüsün, pazarın keşif süreci olarak çalışma işlevini ihmal ettiğinden başarısız olmasının kesin olduğunu iddia etmiştir (Gamble, 1996: 69). Planlı ekonomide planın başındaki kişi üretim, fiyat, ücret başta olmak üzere insanların toplum içindeki konumu üzerinde doğrudan kontrole sahip olacaktır (Hayek, 2010: 173). Devletin yetkilisi kimin ne

kadar kazanacağına karar vermemelidir (Hayek, 2010: 175). Planlı sistemde başarının ölçüsü kayıp ya da kazanç değil, önceden belirlenen iş ve kurallara uymadır (Hayek, 2010: 190). Büyük sermayeyi denetleyecek, yine diğer büyük sermayedir. Fakat hükümet gözetimindeki tekel, daima hükümetçe korunan tekel haline gelme eğilimindedir ve genellikle büyüklüğünün panzehiri haline gelmesini sağlayan şartların gelişmesinin engellenmesi ile sonuçlanır (Hayek, 1997: 119). Zararlı olan tekel değil, sadece rekabetin engellenmesidir (Hayek, 1997: 124). Ancak belirli maden cevheri yatakları, kıt ve tükenbilir kaynaklar gibi alanlarda tekelleşme önlenmelidir (Hayek, 1997: 125). Ticareti kısıtlayan bütün anlaşmalar geçersiz ve kanunen uygulanamaz ilan edilmelidir. Bu şekilde baskı uygulanan kişilere tazminat hakkı verilmelidir. Ticareti kısıtlayan girişimler ve hizmetlerin kendisinden esirgenmesi tehdidiyle belirli davranış kurallarına boyun eğdirme girişimleri önlenmelidir (Hayek, 1997: 133).

Hayek, insanların ekonomik güvenlik için bazı özgürlüklerinden vazgeçebileceğini ve bunun da bir noktada vatandaşları köleleştireceğini düşünür. Hayek, eğer kullanılan yöntemler pazar düzeninin karakterini göz önünde bulundurmazsa, daha fazla güvenlik sağlamak için ılımlı çabaların tehlikeli olabileceği düşüncesini asla değiştirmemiştir (Gamble, 1996: 87).

Planlı ekonomik sistemde birey, hangi ihtiyacının önemli hangi ihtiyacının önemsiz olduğuna karar veremeyecektir (Hayek, 2010: 144). Böyle bir planlı düzende tercihlerimize hakim olan ve neleri kazanacağımıza karar veren kendi zevkimiz değil, başkasının görüşüdür. Böylece ne üreteceğimize veya ne tüketeceğimize tercihlerimiz değil, otorite karar verir (Hayek, 2010: 148). Şahsi çabalarımızın hayat koşullarımızı değiştirmek için hiçbir rolü olmayacağını bilmek kadar hayatı çekilmez kılan bir şey yoktur (Hayek, 2010: 149). Bireyi, iyi bir üretim aracı haline getirerek onun tercih ve zevklerini de hesaba katmayan (Hayek, 2010: 152) planlı ekonomi, esas itibarıyla her türlü seçme imkanından mahrum kalarak planın uygun gördüğü şeyi, planın öngördüğü zamanda, elde etmemiz demektir (Hayek, 2010: 157). Ekonomide devletin kontrolünün artması sonunda devlet mekanizmasının insanları kontrol etmek için kullanılan bir araç haline gelmesine neden olur. Liberalizmin eleştirisi için söylenen “çalışmayana ekmek yok” ifadesi,

bu durumda “boyun eğmeye ekmek yok” haline gelir (Butler, 2001: 92). Herhangi bir toplumsal düzende, sadece ekonominin planlı bir şekilde kontrol edilerek insanların özgür olabileceğini düşünmek tutarsız bir durumdur. Çünkü insanların ne yapacağına karar verme yani planlı ekonomi kişilerin hangi amaçların peşinde koşacaklarını da belirleme imkanı vereceğinden dolayı kişinin kendi amacı peşinde koşma anlamına gelen özgürlüğü ortadan kaldıracaktır. Böyle bir ekonomide bireyler kendi amacı peşinde koşan varlıklar olmaktan çok daha yüksek gayelerinin bir aracı haline gelirler. Böyle bir durumun sonucunda korkunç durumlar meydana gelir. Örneğin bir sayı haline gelen bireyin nerede ne üreteceğine ve nerede yaşayacağına doğal olarak merkezi sistem karar verir (Butler, 2001: 110-115). Planlı ekonomi piyasa ekonomisi gibi genel kuralların işleyişine bağlı değil, belli sonuçları elde etmek için kaynaklarını bilinçli şekilde tahsisine dayanır (Butler, 2001: 106). Bu durum da, piyasada fiyatların öncülüğünde ortaya çıkan verimli ve etkili kaynak tahsisini bozar.

Fiyatlar arz ve talebe göre sürekli değiştiğinden fiyatları yönetmek için hükümetin yaptığı kurallar da değişmelidir. Fiyatlar, pazarda oluşandan farklı bir şekilde sabitlenirse, pazarlar açık olmayacak ve otoriteler emirle ekonomik ürünü dağıtmak zorunda olacaklardır (Barry, 1979: 109). Plancılık, bireylerin ihtiyaçları arasında ayırım yapılmasını veya bazı kişiler için serbest olanın başkalarına yasaklanmasını gerektirir. Planlı ekonomide, belli insan gruplarının ne kadar servet edinebileceği veya nelere sahip olamayacağı kanunla belirlenir (Hayek, 2010: 127). Uygulamada plancılık genişledikçe hukuki ilkelerin yerini belli bir eylemin adil veya makul olup olmadığı alır (Hayek, 2010: 126).

Pazar koşulları sürekli değiştiği için özel emirlerle kendiliğinden doğan serbest piyasayı düzenlemenin imkânsız olduğunu ileri süren (Barry, 1979: 109) Hayek, planlı ekonomiye meydan okumuştur ve sosyal demokrasi ile komünist devletlerin de etkisizliklerine vurgu yapmıştır (Cudworth, 2007: 248). Çünkü günümüz toplumları ve iktisadi süreçler o kadar karmaşıktır ki toplumların planlanması planlamacıların kapasitesini tamamen aşmaktadır (Butler, 2001: 97). Merkezi planlı sosyalist ekonomi bireyin koruma alanını işgal gerektireceği için hukuk devletine aykırı olacaktır. Böyle yönetimlerde genel olarak hükümetler genel

kurallardan ziyade emirlerle ilerleyecek ve ekonominin her alanında tekel kurmak zorunda kalacaktır (Barry, 1979: 109). Serbest piyasada amaçlarımızın önündeki rakibimiz, aynı araçları kullanmak isteyen rakiplerdir. Planlı ekonomide ise amaçlarımızın önünde, amaçlarımızı tasvip etmeyen kişi ya da otorite vardır (Hayek, 2010: 148).

Hayek'in tezinin asıl kısmı, merkezi planlama sisteminin kaçınılmaz olarak despotizme yol açacağıdır. Hayek'e göre özgürlükçü liberal düzen ile totaliter rejim arasındaki en önemli fark, ahlaki atmosfer, bağımsızlığın yıpranması veya yozlaşması, kendine güven, ahlaki bütünlük ve en önemlisi de gücün bozulmasında yatar (Gamble, 1996: 87).

5.3.2.4.Sosyal Adalet ve Refah Devleti

Hayek; engelli, yaşlı ve işsizliğe karşı devletin önlem alması gerektiğini savunmakla birlikte sosyal adalet adı altında devletin, toplumun çeşitli kesimlerine kaynak aktarılmasını ve ekonominin çok büyük bir kesimine hakim olmasını eleştirmiştir. Toplumun muhtaç kesimlerine serbest piyasanın işleyişini bozmadan çeşitli yardımlar yapılabileceğini kabul etmiş, ancak sosyal adalet adı altında serbest piyasanın işleyişini bozacak şekilde müdahil olmasını hiçbir zaman kabul etmemiştir. Hayek, refah devleti programlarına karşı olmasına rağmen, minimum gelir sağlamak ve tüm vatandaşlar için fırsatları geliştirmek amacıyla devlet müdahalesini daima desteklemiştir. Hayek, bu desteklerin hukuk devleti ile uyumlu olduğunu ve sosyal adalet düşüncesiyle amaçlanan yapay eşitliğe teşebbüs etmedikleri sürece savunmuştur (Gamble, 1996: 173). Hayek'(2012: 106)e göre, bireysel davranışın bir adaleti vardır, sosyal adalet diye bir kavram yoktur .

Sosyal adalet kavramı, önceleri toplumda zayıf kesimlerin durumuyla ilgili iken daha sonraları toplumun her kesiminin alması gereken gelir ve haklar şekline dönüşmüştür (Hayek, 1995: 114). Hayek'e göre sosyal adalet politikası ile toplumun çeşitli kesimleri devlete bağımlı hale gelirler. Sosyal refah politikası bağımlılık kültürüne katkıda bulunur (Cudworth, 2007: 255). Böylece liberalizmin geliştirmek istediği kendi ayakları üzerinde duran birey anlayışı, yıkılmış olur. Belli grupların lehine belli sonuçları garanti edecek şekilde müdahalede bulunmak, örneğin belli işçi

gruplarına ya da çiftçilere teşvik vermek, grupları idarenin istediği gibi yönlendirebileceği şekilde muamele yapmaktır. Sınırsız demokratik hükümet mekanizması, insanların demokrasiler tarafından düzenli bir biçimde yapılan veya bu mekanizmanın akıllıca kullanılmasıyla demokratik hükümetlerden kopartılan şeylerin sosyal yönden adil algılanmasını sağlayan mekanizmanın eseri yeni bir dizi demokratik sözde ahlaki değeri oluşturur. Bunun sonucu grubun sosyal gelirinin hükümet eylemiyle artırıldığı her zaman, benzer bir muamele için diğer gruplara meşru bir hak talebi temin edilmiş olur. Sosyal adalet taleplerinin pek çoğunun altında yatan şey, sadece yasama meclislerinin bazı gruplara verdikleri lütuflarla yarattıkları pek çok kişinin aynı tarzda muamele görecekları yönündeki beklentilerdir (Hayek, 1997: 19). İyilik amaçlı da olsa hukuk önünde eşit muamele ilkesini çiğnemek, kaçınılmaz olarak keyfiliği engelleyen setleri ortadan kaldırmıştır. Bunu gizlemek için sözde sosyal adalet formülüne başvurulmuştur. Hiçkimse sosyal adaletin tam olarak ne anlama geldiğini bilmiyor. Fakat herkes sosyal adaletin taraflı önlemlere yönelik tüm engelleri yıkan büyüğü sopa olarak hizmet ettiğini biliyor (Hayek, 1991: 404).

Sosyal adalet, bireyin sadece adil hukuk kuralıyla bağı olduğu özgür bir sistem yerine, herkesin otorite aracılığıyla özel emirlere tabi olduğu bir sistemdir (Hayek, 1995: 121). Sosyal adalet adına piyasaya yapılacak müdahale ile kişinin ne kadar kazanacağı piyasa tarafından değil, kazanmasına karar veren kişilerin liyakatiyle belirlenir (Hayek, 1995: 118). Sosyal adalet, özgürlük anlamına gelen bireyin kendi bilgisine dayanarak kendi amacı için çalışmasını engeller. Onun yerine yönetici otoritenin seçtiği amaçların gerçekleştirilmesi için bireylerin yönlendirilmesidir (Hayek, 1995: 122). Sosyal adalet, büyük toplumu tahrip etme tehlikesi taşıyan kökleşmiş duyguları takviye eden güçlü bir büyü haline gelmiştir (Hayek, 1995: 179). Sosyal adalet hâkim olan düşünce, özgürlük temelli uygarlığa en büyük ve ciddi tehdittir (Hayek, 1995: 100). Totaliterizmin demokratik liberal topluma sızmasına aracılık eden truva atı sosyal adalettir (Hayek, 1995: 182). Sosyal adalet liberal toplum düzenini ortadan kaldırmaya yönelik bir hiledir. Sosyal adaletle insanlar, devletin eline özel çıkar taleplerini karşılamak için kullanmayı reddedemeyeceği yetkiler vermiştir (Hayek, 1995: 101). Bireylerin katkılarına göre

hak ettiklerini almak yerine, batı toplumunda genel eğilim bireylere ihtiyaç duydukları şeyin verilmesiydi. Bunun etkisi sistemin amaçlarını belirleyen politikacıların yanında sistemi yöneten bürokratların ellerine büyük bir güç vermektir (Barry, 1979: 115).

Özgür toplumda kimin ne kazanacağı merkezi bir sistemle belirlenemez. Bireylerin ne kadar kazanacağını söylediği sistem, ancak adil hukuk kurallarının olduğu bir toplumda değil, talimatla yönetilen merkezi toplumda olur (Hayek, 1995: 103). Adil hukuk kurallarının hâkim olduğu bir sistemde bireyin kendi bilgisini kendi amacı için kullanarak ne kazanacağı belli değildir (Hayek, 1995: 103). Sosyal adalet ile piyasa düzeninde sağlanan performans ve ödüllendirme sistemi mümkün olamaz (Hayek, 1995: 101). Sosyal adaletle bireyler ve gruplar devlete daha bağımlı hale gelirler. Siyasal faaliyet sosyal adaletle yönlendirilirse sistem totaliterleşir (Hayek, 1995: 102). Hayek, refah devleti ve müdahaleci politikacı yanlılarının özgürlük ve etkililiğin birleştirilebileceği ve mecburi çıkar yol olarak bir miktar özgürlüğün kaybının kabul edilebileceği düşüncesine karşı çıkmıştır (Barry, 1979: 103). Hayek'in amacı, yanlış bir şekilde uygulanan refahçı politikaların nasıl kendiliğinden işleyen düzenin devamı için gerekli olan özgürlük ruhunun altını oyacak zihinsel yaklaşımı üreteceğini göstermektir (Barry, 1979: 185). Bu bağlamda Hayek'in ana endişesi refah devletinin bazı amaçlarının devlet tarafından takip edilmesinin meydana getirebileceği özgürlüğe tehditle ilgilidir (Barry, 1979: 114).

Hayek, ekonomik sefillik adına yeniden dağıtım maksadıyla özgürlükler üzerine konulan sınırlamaları kabul etmez (Cudworth,2007:249). Refah devletinde, devletin baskın rol oynamasının bir diğer önemli etkisi, bazı durumlarda bireyler üzerinden büyük takdir yetkisine sahip olan büyük bir bürokrasinin ortaya çıkmasıdır (Barry, 1979: 115). Sosyal adalet adına devletin, piyasanın işleyişine müdahalesine yönelik amaçların meşru gösterilmesi, hükümetin, özgürlüğü yıkacak araçlarla onları takip etmesine yol açabilir (Barry, 1979: 115). Farklı olan insanları aynı sonuca ulaştırmak demek, onlara farklı muamele etmek demektir. Bu durumda eşitliği bozmayı gerektirir. Hukuk egemenliği kuralı ekonomik eşitsizlik doğurur. Fakat bu eşitsizlik belli insanları belli şekilde mağdur eden eşitsizlik değildir (Hayek, 2010: 128). Servet dağılımında adaleti sağlamaya yönelik belli bir ideali gerçekleştirmek

amacı olan siyaset, hukuk egemenliği ilkesinin yok olmasına sürüklenir (Hayek, 2010: 127). Hayek tutarlı bir şekilde, daha eşitlikçi gelir dağılımı için devletin yoksulluğa karşı vatandaşlarına mutlak güvenlik seviyesini sağlaması gerektiği iddiasına karşı gelmiştir. Hayek'in itiraz ettiği refah devleti türü bireylerin emeklilik maaşı, sağlık ve konut gibi şeyler için kendi planlarını takip etme fırsatından mahrum olduğu anlayıştır (Barry, 1979: 115).

Mevcut sınırsız demokratik hükümet mekanizması, insanların demokrasiler tarafından düzenli biçimde yapılan veya bu mekanizmanın zekice kullanılmasıyla demokratik hükümetlerden kopartılan şeylerin, sosyal yönden adil addedilmesini sağlayan yeni bir dizi demokratik sözde ahlaki değeri meydana getirir. Sosyal adalet taleplerinin pek çoğunun altında yatan şey, sadece yasama meclislerinin bazı gruplara bahsettikleri lütuflarla yarattıkları pek çok kişinin aynı tarzda muamele görecekları yönündeki beklentilerdir (Hayek, 1997: 19). Refah devleti kavramı altında sunulan hükümet faaliyetlerinin özgürlüğe bir tehdit olmasının nedeni, bu eylemlerin sadece hizmet olarak sunulmasına rağmen hükümetin zorlayıcı gücünün bir uygulamasını oluşturması ve belli alanlarda hükümetin özel haklar iddia etmesine dayanır (Hayek, 2011: 375). Refah devleti kavramı bazı yönlerden özgür topluma çekici gelirken çoğu unsurları özgür toplumla uyuşmaz ya da özgür toplumun varlığına potansiyel tehdit oluşturur (Hayek, 2011: 375).

Hayek'in ekonomiyi kontrol etmek ve kolektif önlemlerle genel refahı iyileştirmek konusundaki ılımlı teşebbüsleri bile orijinal programın (planlı ekonomi taraftarı) yazarları tarafından hiçde niyetlenilmeyen sonuçlar meydana getireceğine dair iddiasını dile getirdiği Kölelik Yolu kitabıyla 1944 yılında siyasi çevrelerde ve bilimsel çevrelerde adı kötüye çıkmıştır (Barry, 1979: 103). Hayek'in refah devletinin tatminsizliği ile ilgili seslendirdiği yorumlarının haklılığı, yapılan araştırmalarla da doğrulanmıştır (Barry, 1979: 117). Hayek'e göre sosyal adaleti sağlamak amacıyla devlet tarafından yapılan teşebbüslerin başarısız olmasının kesin olduğunu, çünkü bu yöndeki çabaların, farklı olan vatandaşlara özel bir adil olan şey kavramını empoze etmektedir. Sosyal adalet kavramı ile farklı olan insanların farklı çabaları sonunda aynı kazancı elde etmeleri gerektiği gibi yanlış bir düşünce bireylere kabul ettirilmektedir.

5.3.2.5.Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım

Hayek devletin kendiliğinden doğan düzene müdahale etmemesi gerektiğini savunmakla beraber piyasa sistemini bozmamak ve tekel oluşturmamak kaydıyla, devletin dezavantajlı kesimlere değer aktarımında bulunabileceği durumları kabullenmektedir (Özipek, 2011: 74). Hayek çalışma kapasitesini ve sağlığı korumak için minimum miktarda yiyecek, barınak ve giyeceğin herkese sağlanabileceğini iddia etmiştir. Hayek ayrıca afetlere karşı bireyleri korumak için devlet tarafından desteklenen sosyal sigorta sistemini desteklemiştir (Tamahana, 2004 :45).

Özgür bir toplumda, devletin, herkese asgari bir geliri veya herkes için geçerli asgari bir tabanı garanti ederek sefaletle karşı her türlü korumayı sağlaması gerekir. Hatta toplumda geçimini sağlayamayanlara yardımı ahlaki olarak kabul edilebilir. Ancak herhangi bir nedenle piyasada yeterli geçimlik kazanamayan herkese piyasa dışında böyle bir asgari gelir sağlandığı sürece, bunun, özgürlüğün kısıtlanması veya hukuk devletiyle çatışmaya yol açması gerekmez. Burada sorun, sunulan hizmetlerin karşılığının otorite tarafından belirlendiği veya böylece piyasanın bireysel çabalara rehberlik eden gayri şahsi mekanizması durdurulduğu takdirde ortaya çıkar (Hayek, 1995: 123). Hayek'in Kölelik Yolu isimli kitabında, vatandaşların bağlı olduğu sosyal yardım ne kadar çok olursa vatandaşın böyle yardımlara o kadar bağımlı olduğunu ve dolayısıyla özgür toplumun temelini hükümete bağımlı kültürle bozulduğunu ifade etmektedir (Cudworth, 2007: 248).

Hayek, devletin elbette şanssızlıklara karşı herkes için pazar dışında bazı sigortalar sağlayarak hiç kimsenin yoksulluk seviyesinin altına düşmemesi için bir alt sınır sağlayabileceğini belirtmiştir (Hayek, 1978: 114). Ailesi olmayan çocuklara kamu kurumu tarafından yardım edilmelidir (Hayek, 1995: 123). Günümüzde devlet yaşlıların ve engellilerin bakımı, bilginin ya da bilgi yollarının yani eğitimin sağlanmasını finanse etmek için zorlayıcı gücünü kullanmak zorundadır (Hayek, 2011: 211). Genel kuralın istisnası olan yetimler, özürlüler, yaşlılar gibi risk taşıyan kesimlerin ihtiyaçlarının karşılanması toplumun diğer kesimlerine karşı da benzer istisnaların getirilmesine meşruiyet kazandırmaz (Hayek, 1997: 86). Hayek; hastalar, sakatlar, dul yetim yaşlı ve engelliler için en iyi ve adil yolun kötü durumlara karşı

herkesin yararlanabileceği minimum bir gelire sahip olmasını savunmaktadır (Butler, 2001: 163).

Hayek, pazar sisteminde kendilerine yeterince geçim sağlayamayanlara pazar dışında ödeme yapılabilmesinin yeteri kadar verimli olacağını ileri sürmüştür (Barry, 1979: 114). Hayek'in işsizlik, hastalık ve sosyal güvenliğin diğer yönlerine karşı zorunlu sigortanın bazı şekillerine itiraz etmezken ve hatta böyle programların kuruluşunda devletin rol oynamasını isterken aynı zamanda devletin tekelleşmeye doğru eğiliminin tehlikelerine karşı da daima uyarmıştır (Barry, 1979: 115). Sosyal adalet ile bazı talihsiz azınlıklar, zayıflara ve kendileri için bir gelir sağlamaya gücü yetmeyen kimseler için özel öneme sahip bazı hizmetlerin hükümet tarafından sağlanması kastedilebilir. Bu anlamda zengin bir topluluk bu türden hizmeti ahlaki temelde veya herkesi etkileyecek kötü tesadüflere karşı güvence olarak sağlayabilir. Bu toplanan vergilerle yapılabilir. Bu durum, vatandaşı idarenin doğrudan istediği gibi yönlendirdiği nesne haline getirmez. Vatandaş kendi bilgisini kendi amaçları için kullanabilir ve organizasyonun amacına hizmet etmek zorunda kalmaz (Hayek, 1996: 211). Piyasanın kendiliğinden işleyen düzeninde, yoksulluğa karşı güvenliğin devlet tarafından sağlanması mümkündür (Hayek, 1995: 182). Herkese sağlıklarını ve çalışma kapasitelerini korumaya yetecek asgari ölçüde gıda, yiyecek ve barınak imkânının sağlanabilmesi gerektiği konusunda şüphe yoktur (Hayek, 2010: 185).

Fakir ve şanssız olanlara yardım etme ayrımcılığı, ayrımcılık olarak görülemez. Ancak dünyevi başarıların bağlı olduğu koşulların çoğunda çok farklı olan insanları, daha eşit maddi koşullara koymak için, farklı olan bu fakir ve şansız insanlara eşit olmayan bir şekilde davranmak gereklidir (Hayek, 1991: 404). Sosyal adalet politikası altında ihtiyaç sahibi kesimler dışındakilere oy amacıyla dağıtım yapma, çoğunluğun desteğini almanın en çekici yolu olmuştur. Bir hayır kurumu olan yani karşılıksız iyilik olsun diye kaynak dağıtan meclis ya da hükümet, karşı konulmaz bir şekilde şantajı maruz kalır (Hayek, 1991: 404). Kısa süre sonra hükümetin çeşitli kesimlere verdiği şey, hak olmayı durdurur. Sonuçta bu durum hangi gruplara toplumun genelinin maliyetine iyilik yapılmasını belirleyen özel politik gereklilik olur. Eğer politikacılar iyilik yaparak bir pozisyon kazanacaklarsa onlar o iyiliği yapmaktan kaçınmazlar. Artık çoğunluk desteği, özel rahatsızlıkları

hafifleten özel önlemlere yetki veren sistemin kurulu bir özelliği olur. Hem genel kuralları belirlemeye sınırlanan meclis hem de değiştiremeyeceği genel kuralları uygulamak için sadece güç kullanabilen bir hükümet böyle bir baskıya direnebilir. Sınırsız meclis böyle bir baskıya direnemez (Hayek, 1991: 404).

Sağlık sigortasının herkes için zorunlu olması gerektiğini savunmasına rağmen (Butler, 2001: 164) Hayek, emeklilik ve sigorta sisteminde devletin tekeli konumunda olmasının hiçbir nedeni olmadığını ileri sürmüştür (Butler, 2001: 163). Hayek çeşitli sektörlerdeki işsizliğe karşı risklerin prime yansıtıldığı işsizlik sigortasını savunmuştur (Butler, 2001: 165). Tek zorunlu sigorta kuruluşunun varlığı desteklenirse ekonomiye ve refaha katkıda bulunabilecek diğer şirketlerin gelişimi engellenmiş olur. Özel sigortada risk transferi yapılmaz. Ancak devlet sigortasında risk ve gelir transferi yapılır (Hayek, 2011: 408). Eğer sigortaya verilen para işçiye verilse ve onlar özel şirketlerden sigorta almada özgür olsalar insanların çoğundan daha iyi imkanlara sahip olacaklardır (Hayek, 2011: 417). Sigortanın zorunlu bir şekilde devlet tarafından yaptırılması sosyal güvenliğin bazı işlevlerini üzerine alabilen alternatif kurumların gelişmesini engeller (Hayek, 2011: 429).

Fakirliği dindirmek için icat edilen bir araç olan sosyal güvenlik, gelirin yeniden dağıtımı için bir araca dönüşmüştür (Hayek, 2011: 426). Sosyal güvenlik sisteminin sigorta ilkesinin zamanla bozulmasıyla sosyal güvenlik sistemi katkılarla değil, genel vergiden finanse edilmeye başlanmıştır. Bunun nedeni bu sosyal güvenlik sisteminin, politikacıların bir aracı haline gelmesidir (Barry, 1979: 115).

Tüm modern hükümetler yoksul, engelli, kimsesiz insanlar için hazırlıkları yapmışlardır. Bunun yanında sağlık ve bilginin yayılması sorunlarıyla da ilgilenmişlerdir. Ancak bu hizmetlerin miktarının refahın genel büyümesinin artmasıyla ilgisi vardır (Hayek, 2011: 374). Dağıtıcı adaletten dolayı, eşit olmayan insanlara eşitmiş gibi davranmanın sonucu adaletsizlik olacaktır. Bu durumda, bireylerin genel kurallara göre değil, farklı insanların ne alacağına karar veren otoritenin, bilgi ve özel amaçları ışığında karar verilmesi gerekir (Hayek, 2011: 341). Topluluğun görüşü insanların ne alacağına karar verdiğinde aynı otorite insanların ne yapacağına da karar verecektir (Hayek, 2011: 341). Serbest piyasada bu uygulanırsa sonuç serbest piyasa olmaz. Kumanda ekonomisine dönüşür (Hayek, 2011: 341).

Destekler, gelir dağıtım aracı olarak değil, ancak hizmetlerin ücretini bireysel olarak ödeyenlere sınırlı olmayan hizmetleri sağlamak için pazarı kullanma vasıtası olarak meşru politika araçlarıdır (Hayek,2011:381). Devletin yardım ve desteği, belli kurumların gelişimi için geçici olmalıdır. Bu kurumlara, talepleri karşılamak için, kurumlar yeterince büyüdüğünde ve geliştiğinde sona erecek şekilde yardımda bulunulmalıdır (Hayek, 2011: 406).

Özgür bir toplumda sosyal güvenlik ve işsizlikle ilgili problemlerin makul çözümü, devletin geçinemeyen herkese tek tip minimum destek sağlarken ve uygun para politikasıyla mümkün olduğu kadar çok dönemsel işsizliği azaltmaya çabalarırken, alışıldık ve standardın devamı için gerekli olan herhangi bir fazla desteğin, rekabetçi ve gönüllü çabalara bırakması gerektiği görülmektedir (Hayek, 2011: 426).

5.3.3.Hayek'in Sivil Örgütlerle İlgili Düşüncesi

Hayek, kendiliğinden işleyen düzende sivil toplum örgütlerinin yardımlaşma ve toplumsal sorunların tartışılması ve çözüm getirilmesi yönünde entelektüel birikime katkıları olabileceği konusunda önemli işlevler yerine getirebileceğini düşünür. Ancak bu işlevlerini bırakıp örgütlü yapıyla siyasete baskı yaparak toplumun genelinin maliyetine çeşitli yararlar elde etmeye kalkıştıklarında demokratik sistemde oy tehdidiyle başarılı olabileceklerini, bunun da siyasal sistem üzerinde olumsuz etkileri olacağını ileri sürmüştür.

Esas itibarıyla sınırsız hükümetin imkânlarını ve kayırmasını mümkün olduğunca kendi üyelerinin lehine çevirmek üzerine oluşturulan ticari birlikler, sendikalar ve mesleki örgütlerden oluşan muazzam ve giderek artan bir şekilde müsrif bir hükümet benzeri sistemin gelişmiş olması, 20. yy'da demokratik sistemlerde meydana gelen bir eğilimdir. Sınırsız hükümet kavramına sıradan seçmenin kendi grubuna özel yararlar sağlaması vaadiyle kandırılması yönünden bakıldığında bu olumsuzluklar görülür. Fakat bunun yanında küçük örgütlenebilir grupların büyük ölçüde güçlenmesinin etkisi, yararların dağılımını daha da çarpıtmakta ve onu giderek etkinliğin gerekleri veya herhangi bir makul hakkaniyet ilkesiyle ilişkisiz kılmaktadır. Bu durumun sonucu temelde siyasi güç tarafından

belirlenen bir gelir dağılımıdır (Hayek, 1997: 20). Bu durum, kesinlikle gerekli ve kaçınılmaz kabul edilir hâle gelmiş sınırsız çoğunluk hükümetinin, çoğunluğunu belli küçük grupların desteğini satın alarak sürdürmesi yönünde giderek artan ihtiyacına cevaben ortaya çıkmıştır (Hayek, 1997: 20).

5.3.3.1.Sivil Toplum

Liberal toplum, gönüllü kuruluşların çeşitli kamusal hizmetlerin ve ihtiyaçların karşılanması ister. Ancak bu örgütlerin tekeli ve zorunlu yetkilerden arındırılması gerekir (Hayek, 1995: 199). Hükümet tarafından yapılan çoğu faaliyetin, gönüllü çabanın daha etkili şekillerinin büyümesini engelleyerek ona zarar vermesi olasıdır (Hayek, 2011: 489). Sağlıklı bir toplum için ticari kesim ile hükümet arasında halen hükümetçe temin edilmesi gerektiğine inanılan birçok hizmeti daha etkili bir şekilde sağlayabilecek ve sağlaması gereken üçüncü sektör, yani bağımsız sektörü, (sivil toplumu) korumak çok önemlidir. Gerçekte böyle bir sivil toplum, kamu hizmeti için hükümet ile doğrudan rekabet içine girdiğinde hükümetin faaliyetinin en ciddi tehlikesini yani tekel oluşturma tehlikesini hafifletebilir (Hayek, 1997: 78). Bundan dolayı devletin, gönüllü sivil toplum hareketlerinin çalışmasını kolaylaştırarak başta yardımlar olmak üzere bilgi üretme ve çeşitli sorunların tartışılarak çözüm üretilen yerler hâline gelebileceği savunulmuştur.

Hayek, "demokrasiler için asıl tehlikenin bireylerin bencilliği değil, grupların bencilliği olduğunu ve grup bencilliğinin yol açtığı kural tanımaz kırıncı rekabetin demokrasiyi yozlaştırdığını söylemektedir" (Yayla, 2004: 175). Piyasa düzenini bireysel şirketlerin bencilliği değil, örgütlü grupların bencilliği tahrip ve tehdit eder (Hayek, 1997: 133).

5.3.3.2.Siyasal Partiler

Bir parti genelde değerler üzerinde anlaşmaya varmış değildir. Fakat belirli amaç için birleşmiştir (Hayek, 1997: 46).

Siyasi partilerin, eylemleri, gerçekten üzerinde anlaşılmış genel ilkeler ve ülkülerden ziyade işleyişlerindeki iç mantık tarafından belirlenen örgütlü çıkar gruplarının koalisyonlarından çok az farklı bir şey haline gelir (Hayek, 1997: 20).

5.3.3.3.Baskı ve Çıkar Grupları

Asıl demokratik ülkü, doğru olanın halkın çoğu tarafından desteklendiği hakkındaki ortak bir anlayışa dayanmaktaydı. Ancak sınırsız hükümetin olduğu pazarlık demokrasisi şeklindeki bir sistemde, hükümet, programına destek oluşturmak amacıyla yeterli sayıda özel çıkar grubuna etkili teşvikler teklif etmek zorunda kalır (Hayek, 1997: 21-22). Bu durum hükümetin desteğine güvendiği kesimlerin arzularını tatmin etmek üzere gereken her türlü tedbiri alması için sınırsız yetkilere sahip bulunduğu bir sistemin kaçınılmaz sonucudur (Hayek, 1997: 23).

Modern demokrasiler ve ulus devletler, parti ile baskı gruplarının devletin zorlayıcı yetkisini kullanarak, kaynakların yeniden dağıtımı için yarıştığı politik bir süreç oluşturmuştur (Gamble, 1996: 81). Hayek'e göre enflasyonun durdurulması ve refah koşullarının korunması sağlanmak isteniyorsa tam istihdama yönelik çabaların, devlet gücünün genişlemesi, örgütlü işgücünün desteklenmesi ve toplumsal refah programlarının tersine dönmesi gereklidir (Gamble, 1996: 173).

Temsilcilerin yasamadan çok, hemen hemen tamamen yönetim ile ilgilenmeleri yeniden seçilmelerinin esas itibarıyla yasamaya değil, partilerin hükümetteki siciline bağlı olduğunu bilmelerinin bir sonucudur. Seçmenlerin oy kullanırken ifade edecekleri şey yalnızca uzun vadede fark edilebilecek hukuktaki değişikliklerin etkisi hakkındaki hükümleri değil, idari tedbirlerin yakın etkilerinden memnuniyet dereceleridir. Bundan dolayı bir milletvekili yeniden seçilmesini, partisinin halk tarafından tutulmasına ve partisinden alacağı desteğe bağlı olduğunu bildiğinden onun temel kaygısı, partinin aldığı tedbirlerin kısa vadeli etkileri olacaktır (Hayek, 1997: 45).

Belirli grupları yararlandırarak oy kazanma gereğinin yarattığı bir diğer tuhaf yönetim önyargısı da büyük ölçüde kamuoyunu belirleyen, şimdilerde *medya* olarak adlandırılan ikinci el fikir satıcılarının desteğini kazanmak yoluyla dolaylı etkisini icra etmektedir (Hayek, 1997: 50). Belirli gruplara çeşitli imkân ve imtiyazlar vererek veya bu grupları, çeşitli faaliyetlerden yararlandırarak oy kazanma gereğinin oluşturduğu bir diğer ön yargı ise büyük ölçüde kamuoyunu etkileyen ve belirleyen medyanın desteğini kazanmak yoluyla yapılacak keyfi yararlandırmalardır (Hayek, 1997: 50). Hayek'e göre, baskı ve çıkar grupları toplumdaki farklı çıkarların

uyumlaştırılmasının bir aracı değil, toplumun genelinin maliyetine kendi refahlarını artırabilmek için organize olmuşlardır (Pierson, 2004: 64).

5.3.3.4.Sendikalar

Hayek, Constitution of Liberty (Özgürlüğün Anayasası) 'de özgür toplumun temelinin haksız istekte bulunan sendikalar tarafından tehdit edildiğini ileri sürmüştür. Hayek, ayrıcalıklı kurum olarak sendikaların genel hukuk kurallarına tabi olmadıklarını ve devlet dışında, zorlama gücüne sahip olduklarını, dolayısıyla da bunun reddedilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Hayek sendikaların grev hakkını, grev yapılan işyerinde üretimin durmasından dolayı meydana gelen zararlara karşı sendikaları korumayı haklı gösteren bir ilke olduğu için reddetmiştir. Hayek, sendikaların tamamen ortadan kaybolması taraftarıdır (Gamble, 1996: 171).

Hayek, zor kullanarak ve baskı yoluyla ücretleri yükseltmenin sendikaların tek amacı olduğunu savunmaktadır (Butler, 2001: 157). Dolayısıyla da sendikal faaliyetler, ücretleri yükseltmekte bu da para arzı ile dengelenmeye çalışılırken sonuçta enflasyonist bir etki oluşmakta, bu durumda uzun vadede serbest piyasa sistemini yok etmektedir (Hayek, 2012: 74). Hayek, tam istihdam için uğraşan hükümetler ve daha yüksek maaş için uğraşan sendikaların enflasyon için suçlu olduğunu söylemiştir (Gamble, 1996: 172). Fiyat ve ücretlerin örgütlü çıkar grupları tarafından belirlenmesinin yol açtığı çıkmaz, farklı üretim faktörlerinin ödüllendirilmesinin piyasa tarafından belirlenmesinin yerini, yetkiyle bir kararlaştırmanın alacağı bir gelir politikası talebini doğurmuştur. Ücretler ve diğer gelirler, artık piyasa tarafından değil de, örgütlü grupların siyasi gücü ile belirleniyorsa bu talepler bilinçli bir koordinasyonun zorunlu hâle geldiğinin kabul edilmesini gerektirir (Hayek, 1997: 141). Böyle bir gelir politikası ise bütün gelirlerinin artmasına yönelik baskının oluşturduğu enflasyondur (Hayek, 1997: 141).

Hayek sendikalara serbestçe üyelik hakkı sağlanmasını, kişinin de iş sözleşmesini ihmal etmemesi ve yasaların da onun faaliyet sahasına herhangi bir tekel oluşturmaması şartıyla herkesin grev hakkına sahip olması gerektiğini

savunmuştur (Butler, 2001: 157). Hayek başkalarını greve zorlamanın kimsenin hakkı olmadığı düşüncesindedir. Bundan dolayı, sendikaların diğerlerini greve zorlamalarına imkân veren ve onları birçok hukuki sınırlamalardan muaf tutan hukuki ayrıcalıklara son verilmesi gerektiği görüşündedir (Butler, 2001: 158).

Sendikalar, pazar sistemini etkisiz kılma eğiliminde olan ve ekonomik aktivitenin yönetiminde onlara kontrol veren bir şekilde güçlerini kullanıyorlar. Bu güç kullanma eylemi sürekli yukarı doğru maaş baskısı ve farklı işçi gruplarının göreceli maaşları üzerinde de aynı şekilde etki yapmaktadır (Hayek, 2011: 391). Sendikaların güçlü olduğu ve hükümetlerin sınırsız yetkiye sahip olduğu ortamlarda ücret ve diğer gelirler piyasa ile değil, örgütlü grupların siyasi gücüyle belirlenir (Hayek, 1997: 141). Bu durumda serbest piyasanın zamanla ortadan kalkmasına yol açar. Piyasada rekabetin korunması ve tekelciliğin önlenmesini sınırlayan kurallar gerektiği gibi ücretlerin serbest piyasada oluşmasını engelleyen sendikal faaliyetlere karşı da önlem alınması gerekir (Hayek, 2012: 73).

Hayek, işsizliğin en önemli nedenlerinden biri sendikaların kârlılığı düşmekte olan endüstrilerde ücret düzeyini yüksek tutma ve piyasanın ihtiyaçlarını günlük olarak değişse bile, ücretlerdeki geleneksel farklılıkları ısrarla destekleme eğilimleri olduğunu söyler (Butler, 2001: 85). Mevcut toplumlarda gerçek sömürücüler bencil kapitalist girişimciler değil, güçlerini ortak eylemin ahlaki desteği ve grup sadakati duygusundan alan örgütler olan sendikalardır (Hayek, 1997: 142). Devletin en aciz işveren olduğunu keşfeden kamu iş yerlerindeki sendikalar, kamu hayatını felce uğratmak suretiyle herkese şantaj yapmak için giderek artan bir güç elde ettiler (Hayek, 1997: 87).

Hayek sendikaların örgütlü güç olarak ayrıcalık elde etmesinin piyasanın işleyişi içinde ücretin dengeli bir şekilde oluşmasını engellediğini bundan dolayı birçok yetki ve imkândan yoksun olması gerektiğini savunmuştur.

5.2.3.3.2.Meslek Örgütleri

Hayek meslek örgütlerinin genelde olumsuz işlev gördüğünü bundan dolayı bu örgütlerin belli işlevleri görecektir şekilde çalışmasının esas olduğunu savunmuştur.

Zanaatçı dernek ve birlikler, piyasayı kendi çıkarlarına göre düzenlemek için, hükümete yapabilecekleri baskı yoluyla işlerini görürler (Hayek, 1997: 133). Örgütlü grupların kolektif çıkarları, her zaman genel çıkara karşı olacak ve marjinal fertlerin toplam mal ve hizmet sağlanmasında katkıda bulunmalarını önlemeyi amaçlayacaktır (Hayek, 1997: 133). Örgütlü olan üreticilerin aynı iş alanına yeni girenlere ne zaman çalışma ve üretim izni verilmesine karar verme yetkisine sahip olması, normal olarak sadece statükonun korunmasına yol açar (Hayek, 1997: 139). Bütün farklı çıkarların aynı kapalı gruplar halinde örgütlendiği bir toplumda bu durum mevcut yapının donmasına ve sonuç olarak değişen şartlara giderek daha az intibak ettiği içinde ekonominin aşamalı olarak çöküşüne neden olur (Hayek, 1997: 139).

Örgütlü üreticilerin çıkarları, daima onların refahını paylaşmak isteyen başkalarının kendi alanlarına akın etmelerini önlemek ya da talep azaldığında daha etkili üreticiler tarafından gruptan çıkarılmaktan kaçınmaktır. Bu sayede kesinlikle iktisadi nitelikte kararlar yani öngörülmeleyen değişikliklere karşı yapılan bütün yeni uyarlamalar engellenecektir. Dolayısıyla kendiliğinden oluşan piyasa düzeninden elde edilen bütün yararlar, aşamalı değişikliklerin sürekli yumuşak yapılmasının sonucu olup, ancak ve ancak bu değişikliklerin devamında izin verilerek sürdürülebilir bu tür değişimler örgütün çıkarlarını incitecektir. Dolayısıyla piyasa düzeninin korunması, örgütlü kesimin çıkarları için hoşlanmadıkları konularda ortaya koydukları engellere izin verilmemesine bağlıdır. Değişiklik risk getirir. Ya bireylerin gelirinde bir değişiklik yapılmasını yani gelirin azaltılmasını kabul etmeye gerekli kıldığında bireylere yüklenir ya da keyfi şekilde iktidar mücadelesiyle yükün kimin sırtına yükleneceğine karar vermektir. Bu daha fazlaya mal olacaktır (Hayek, 1997: 140,141).

6. SONUÇ

1899'da Viyana'da doğan Hayek, Birinci Dünya Savaşı'na Avusturya Macaristan İmparatorluğu ordusunda asker olarak katılmış ve İtalya cephesinde savaşmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda yenilen Avusturya Macaristan imparatorluğunun yıkılması, Avusturya devletinin kurulması ve yenilginin getirdiği ağır şartlar, bu süreci yaşayan Hayek'in düşünce yapısını etkilemiştir. Savaş sonrasında akademik hayatına başlayan Hayek, sosyal bilimlere yönelerek hukuk ve ekonomi alanında doktora yapmıştır. 1923'te Amerika Bileşik Devletleri'ne giden Hayek, bu dönemde Amerika ekonomisindeki canlanmanın yapay olduğunu gözlemlemiş ve krizin belirtilerini tesbit etmiştir. Amerika'dan döndükten sonra bu konudaki görüşlerini 1929 yılı şubatında yayınlamıştır. Daha sonra 1929 Krizinin patlak vermesi Hayek'in tanınırlığını artırmıştır. Bu arada 1917 yılında Rus çarlığı yıkılarak yerine sosyalist ideolojiye dayalı devlet kurulmuş ve Almanya'da ise demokratik usüllerle faşist ideolojiyi savunan ve uygulayan Naziler iktidara gelmiştir. 1929 Krizi'ni önceden bilmenin getirdiği tanınırlık Hayek'in İngiltere'ye çağrılmasını ve orada çalışmasını sağlamıştır. 1931 yılından itibaren İngiltere'de çalışmaya başlayan ve sonra profesörlük ünvanı alan Hayek, Keynes ile devletin ekonomideki sınırları, müdahaleciliği ve görevleri konusunda akademik tartışmalar yapmıştır. Kriz ortamında Keynes ekonomide tam istihdam ve dengenin sağlanmasına yönelik olarak devletin, talebi canlandırmak amacıyla ekonomiye müdahale etmesini savunmuştur. Hayek devletin müdahalesine karşı gelmiştir. 1930'lu yıllardan itibaren benimsenmeye başlanan Keynes'in görüşleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha yaygın uygulanmayadavam etmiştir. Bu durum Hayek'in yenilgisi olarak görülmüştür.

1950-60 yılları arasında Amerika'da Şikago Üniversitesi'nde çalışan Hayek, 1960-67 yılları arasında Almanya'da Freiburg Üniversitesi'nde çalışmaya devam etmiş ve 1967 yılında emekli olmuştur. İkinci Dünya Savaşı yıllarından sonra Hayek Mont Pelerin topluluğunu kurarak liberal düşünceye sahip fikir adamlarını bir araya getirmiş ve ölü gözle bakılan liberal düşüncenin yeniden canlanmasına yönelik mücadelesine başlamıştır. Bu çalışmalarıyla neo liberal düşüncelerin temellerini

atmıştır. 1970'li yıllardan itibaren devletin ekonomideki etkinliğinin ve büyüklüğünün oluşturduğu enflasyonist baskı, ekonomik durgunluk ve işsizliğin açıklanamaması Hayek'in öngörülerinin doğru olduğunu ortaya koymuştur. Batı ülkelerinde, minimal devlet anlayışına uygun bir şekilde, devletin ekonomideki etkinlik ve kapsamını küçültme çalışmaları hız kazanmıştır. 1974 yılında Nobel Ekonomi Ödülü'nü alan Hayek, 1989 yılında sosyalist Doğu Bloku'nun çöküşünü görmüş ve 1992 yılında Almanya'da ölmüştür.

90 yılı geçen uzun ömrü ve 60 yılı geçen akademik hayatı boyunca Hayek, çok büyük dramatik gelişmelerin ve acıların yaşandığı 20. yüzyılın neredeyse tamamı boyunca yaşamıştır. Özgürlük aşığı liberal bir düşünür olan Hayek, bir yandan faşist ve sosyalist totaliter düşüncelere karşı mücadele ederken diğer taraftan devletin ekonomiye müdahaleciliği ve planlamacılığı savunan liberal anlayışa karşı mücadele etmiştir. Aslında Hayek asıl mücadelesini, kolektif müdahaleci ve planlamacı anlayışı benimsemiş liberal düşünürlere karşı yapmıştır. İki cephede birden mücadele eden Hayek, her iki mücadelesinde de başarıyla muzaffer olarak çıkmıştır. Hayek müdahaleci ve planlamacı devlet anlayışından minimal devlet anlayışına ve neo liberal düşünce ve politikaların başta Batıdünyasında olmak üzere tüm dünyada benimsenmesinde ve uygulanmasında etkili olmuştur. Bu süreçte devleti küçültmeye yönelik olarak özelleştirmeler yapılmıştır. Bu özelleştirmeler bazen özel sektöre satış, bazen ücretsiz devir, bazende lojmanların ve diğer yapıların kullananlara uzun vadeli taksitlerle satışı şeklinde olmuştur. Küçülme sürecinde devletin ekonomideki doğrudan girişimci rolü, etkinliği ve kapasitesi en az seviyeye düşürülmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan da Hayek, mücadelesi, fikirleri ve öngöruları ile sosyalist Doğu Bloku'nun çöküşünde etkili olmuştur. Böylelikle Hayek'in merkezi planlamacı kolektif ekonomilerin hem etkinlikten uzak oldukları hem de özgürlüklerin tahribiyle sonuçlanacağı tezi, yarım asır sonra gerçekleşmiştir (Erdoğan, 2006: 60). Hayek merkezi planlı ekonomilerin ve toplumsal düzenlerin, kaynakların kullanımı hususunda etkili ve verimli olamayacağını, bireyin özgürlüğünü ortadan kaldıracığını ve sadece baskı ile devam ettirilebileceğini, ancak bunun da uzun süre devam ettirilemeyeceğini savunmuştur. Hayek'in sosyalist sistemlerle ilgili bu düşüncesi 1990'lı yıllarda Doğu Bloku'nun yıkılmasıyla bir kere daha ispatlanmıştır.

Doğu bloku'ndaki ülkelerin sosyalist rejimleri bırakarak özgürlüğü esas alan liberal demokrasiye geçişleri ve dönüşümleri Hayek'in tezlerinin ve tespitlerinin doğruluğunu tarihsel tecrübelerle ortaya koymuştur. . Bu açıdan baktığımızda Hayek kısa vadede yanılmış gibi gözükse de onun düşüncelerinin ve teorilerinin doğru olduğunu tarihsel olaylarla ortaya çıkmıştır. Bu süreç sonunda liberalizm tüm dünyada diğer ideolojilere karşı zafer kazanmış ve egemen ideoloji haline gelmiştir.

Özgürlüğün yılmaz bir savunucusu olan Hayek özgürlüğün gerçekleştirilmesine yönelik olarak teorisini geliştirmiştir. Hayek'in en büyük başarısı, özgürlüğü esas alarak bilgiye dayalı sosyal ve siyasal teorilerini geliştirmesidir. Hayek'in siyasal sistem ve devlet hakkındaki düşüncelerinin araştırıldığı bu çalışma ile Hayek'in siyasal sistem ve devlet konusundaki düşüncelerinin olumlu, gerçekçi ve uygulanabilir yanları olduğu gibi bazı gerçekçi ve uygulanabilir olmayan yanlarının olduğu da tespit edilmiştir. Hayek toplumsal ve ekonomik düzenin kendiliğinden işleyen bir doğası olduğunu ifade etmiştir. Bireylerin kendi bilgi ve imkânlarını kendi amaçları için kullanabileceği bir düzenin kendiliğinden işleyen serbest piyasa sistemi olduğunu savunmuştur. Özgürlüğü esas alan siyasal sistemin toplumsal düzenin ve serbest piyasanın bu niteliğini bozmaması gerektiğini savunmuştur. Siyasal sistem hukuk devleti ilkelerine uyarak bireyin özgürlüğünü sağlayan serbest piyasayı korumalıdır. İnsan aklının sınırlılığına ve toplumsal uygulama ve tecrübeler ışığında elde edilen bilginin doğruluğuna güvenen Hayek, iktidarın yetki ve imkânlarının sınırlandırıldığı minimal devleti savunmuştur. Keyfi ve sınırsız iktidarın tehlikelerinin sadece krallardan değil, aynı zamanda demokratik usulle seçilmiş sınırsız meclislerden de kaynaklanabileceği, devrim sonrası Fransa'sı ve 1930'lu yıllar Almanya'sında görülmüştür. Sınırsız ve keyfi iktidarın tehlikelerini gören Hayek, devletin özgürlüğü güvence altına alabilmesi için iktidarın yetki ve imkânlarının geleneksel kuvvetler ayrımı anlamında mutlak kuvvetler ayrılığını savunmuştur, ancak birçok liberal düşünür gibi bunun yetersiz olduğunu ve bundan dolayı da federal sistemi ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Devletin zorunlu görevleri dışındaki görevlerin mümkün olduğunca yerel yönetimler tarafından yerine geciktiğini ileri sürmüştür. Sınırsız ve keyfi yetkilerin kullanımının kendiliğinden işleyen düzeni bozacağından, tarihsel

tecrübeler ışığında devlet organlarının kesin ve belirgin bir şekilde örgütlenerek yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi gerektiğini savunmuştur. Buna yönelik olarak da ayrıntılı bir şekilde siyasal sistem düşüncesini ifade etmiştir.

Hayek'in ekonomik çözüm önerileri ve yolları uygulanırken siyasal anlayışı genelde uygulamadan uzak tutulmuştur. Günümüzde Hayek'i anlayabilmek için öncelikli olarak Hayek'in sosyal düzen ve piyasa düşüncesini çok iyi anlamak gerekir. Hayek'in düşüncesinde toplumsal düzen ve piyasa kendiliğinden işleyen bir düzendir. Toplumsal düzen herhangi bir amaca yönelik oluşmamıştır. Kuralların uygulanmasıyla elde edilen başarının kurumsallaşması ve yaygınlaşmasıyla kendiliğinden işleyen bir düzen olan toplumsal düzen ve piyasa ortaya çıkmıştır. Hayek'in anlayışına göre devlet, hukuk kurallarıyla bireysel özgürlüğü güvence altına alacak şekilde toplumda kendiliğinden işleyen düzenin devamına yardımcı olmak için vardır. Toplumda varolan bu kendiliğinden düzeni anlamayan kişiler akıl ve toplum mühendisliği yoluyla topluma şekil vermeye çalışırlar. Ancak Hayek, bunun uzun vadede kesinlikle başarılamayacağını savunmuştur. Günümüzde Türkiye'de ve dünyada da bu göreve soyunan ve bu görevi başarmaya çalışanlar ancak bireysel özgürlüğü yok ederek topluma şekil vermeye uğraşırlar. Fakat bununla birlikte uzun vadede kesinlikle kendilerinin de istemediği bir durum ortaya çıkar. Bundan dolayı Hayek'in düşüncesinde devlet, topluma herhangi bir yol ya da yön çizmeye çalışmamalı; onun yerine toplumun kendi içinde varolan, kendiliğinden işleyen düzenin devamını sağlamaya çalışmalıdır. Bunun yolu da hukuk devleti vasıtasıyla serbest piyasayı ve bireysel özgürlüğü güvenceyi altına almaktır.

Hayek'in düşüncesinde bir diğer önemli unsur kendiliğinden işleyen serbest piyasa düşüncesidir. Bundan dolayı merkezi bir şekilde kumandayla yönlendirilemez veya planlanamaz. Böyle yapılmaya kalkışıldığında kesinlikle serbest piyasanın sağlayacağı etkinliği, verimliliği, kaynakların kullanımını ve dağılımını başaramaz. Hayek'in düşüncesinde serbest piyasa çok farklı bireylerde dağınık olan bilgilerin ortaya çıkmasını sağlayarak ilerlemeye katkıda bulunabilir. Bunun yolu da bireyin kendi imkân ve aklını kendi amaçları için kullanabilmesi anlamında özgürlüğün sağlanmasıdır. Sadece serbest piyasa bu anlamda özgürlüğü mümkün kılmaktadır. Özgürlüğün en önemli koşulu bireyin korumalı olan özel alanının varlığı ve özel

mülkiyettir. Özel mülkiyetin ve korumalı alanın olmadığı sistemlerde kesinlikle bireysel özgürlük olamaz. Hayek'in düşüncesinde serbest piyasanın işlevi kaynakların dağılımı değil, bireylerde dağınık bir şekilde bulunan bilgilerin ortaya çıkmasını sağlamasıdır. Özel mülkiyetin ve fiyatın olduğu bir düzende rekabet ile birey kendi bilgisini kendi amaçları için kullanabilir. Eğer bir düzen bireyin kendi bilgisini kendi amaçları için kullanmasını mümkün kılmıyorsa bu düzende özgürlük ve ilerleme olamaz.

Bireyin özgürlüğünü esas alan Hayek, bu amaca yönelik olarak hukuk egemenliği çerçevesinde devletin siyasal sistemin ve serbest piyasanın işleyişini sağlaması gerektiğini savunmuştur. Negatif özgürlük anlayışını benimseyen Hayek, özgürlüğü üç farklı şekilde tanımlamıştır. Bunlar, bireyin kimsenin keyfi baskısına tabi olmaması, kendi bilgisini ve imkânlarını kendi amaçları için kullanabilmesi, herkesle aynı hukuk kurallarının sınırlamasına tabi olmasıdır. Bu bağlamda özgürlük, sadece kendiliğinden işleyen toplumsal düzen ve serbest piyasada mümkündür. Bunu sağlamanın yolu da özgürlüğü esas alan hukuk devleti düzeninin kurulmasıdır. Böyle bir düzende birey hukuk kuralları çerçevesinde gelecekle ilgili olarak güvenli bir şekilde hareket edebilir ve planlar yapabilir. Hayek'in anlayışına göre devlet bireyin özgürlüğünü sağlayabilmek için kendiliğinden işleyen düzenin ve piyasanın bu özelliğini bozmamalıdır. Aksi takdirde bireysel özgürlük ortadan kalkar. Bundan dolayı devlet, hukuk kurallarıyla toplumsal düzenin ve piyasanın kendiliğinden işleyen düzenine yardımcı olmalı ve devlet serbest piyasaya ve toplumsal düzene herhangi bir baskı veya yönlendirme yapmamalıdır. Hukuk devleti anlayışıyla bir yandan bireysel özgürlük güvenceye alınırken; diğer taraftan serbest piyasanın kendiliğinden işleyen doğası korunmuş olur.

Hayek, devlet gücünün merkezi bir yerde yoğunlaşması ve sınırsız olmasını engellemek için iki önemli çözüm yolu ileri sürmüştür. Bunlardan ilki, Hayek'in savunduğu devlet düşüncesinde federal devlet anlayışıdır. Hayek federal devletin örgütlenmesiyle ve ayrıca yerel yönetimlere birçok yetkinin devredilmesiyle gücünün merkezde toplanmasının önüne geçilebileceği ve bireylerin devlete karşı daha güvencede olabileceğini düşünmüştür. Ayrıca yerel yönetimlere birçok yetkinin devrinin halkın yönetime katılımına ve demokrasinin gelişmesine de katkıda

bulunacağını ileri sürmüştür. İkinci çözüm yolu olarak da Hayek, devletin yasama ve yürütme organlarının mutlak bir şekilde ayrılması gerektiğini, bundan dolayı günümüzdeki gibi hem yasama hem de yürütmeye ilgili kuralları çıkaran meclis uygulamasından farklı olarak günlük siyasi sorunlardan ve partilerden bağımsız bir şekilde oluşan yasama meclisi ve partilerin yarıştığı seçimlerle oluşan yürütme meclisi olmak üzere iki farklı meclis sistemi savunmuştur. Hayek, üyelerin bağımsızlığı için yasama meclisinde parti varlığını istememiştir. Yürütme meclisinde ise etkinlik ve verimliliği ön plana alan ve bir tercihin parti varlığını gerektirdiğini kabul etmiş ve savunmuştur. Hayek, yasama meclisinin sadece genel hukuk kuralları anlamında yasama ile görevli olmasını ve yürütmenin genel çerçevesini belirlemesini istemiştir. Yürütme meclisinin ise yasama meclisi tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde görevini yerine getirmesini savunmuştur. Hayek, bu iki meclis arasında astlık üstlük ilişkisi kurmamıştır. Bu iki meclisin birbirinden farklı olan görevleri yerine getirmesi gerektiğini savunmuştur. Bu konularla ilgili olarak özellikle Hayek adil hukuk kurallarını yasama meclisinin çıkarmasını, ancak diğer taraftan yürütmeye ilgili ihtiyaç duyulan kuralların ya da kanunların yürütme meclisince çıkarılmasını savunmuştur.

Hayek siyasetin etkisini kırmak ve yasama üyelerinin adil kurallarla ilgilenmelerini sağlamak için yasama meclisinde parti örgütlenmesini istememektedir. Hayek'in yasamada parti varlığını kabul etmemesi ve parti çizgisinde olmamanın meclis üyelerinin özgürlüğünü ve tarafsızlığını sağlayacağı konusundaki görüşleri gerçekçi değildir. Günümüz siyasal sistemlerinin ve demokrasinin en önemli unsuru olan partilerin siyasal sistemden dışlanması günümüz siyaset gerçeğine aykırıdır. Ayrıca demokrasinin ve örgütlenmenin vazgeçilmez unsuru olan partilerin yasamada olmamasının, yasama üyelerinin bağımsızlığını ve tarafsızlığını sağlayacağı garanti edilemez. Bunun yerine yasama ile ilgili olarak siyasal sistem içinde adayın bağımsızlığını sağlayacak ve aynı zamanda adayı partiye mahkûm olmaktan kurtaracak yöntemler geliştirilmelidir. Örneğin yasamanın görev ve yetkisinin sınırlandırılması, adayın kişiliğini ön plana çıkaracak dar bölge seçimi, yasama üyelerinin tekrar seçilememesi ve yasama dönemi ve sonrası için gelir güvencesinin sağlanması çözüm yollarından bazılarıdır. Ayrıca seçim sistemi ve

siyasal partilerle ilgili çeşitli düzenlemelerle milletvekillerinin parti disiplini altında baskıya maruz kalması engellenebilir. Bunun için partilerin ortadan kaldırılmasına gerek kalmaz

Günümüzde teorik anlamda demokrasi iki anlamda kullanılmaktadır. Bunlardan ilki halk tarafından yapılan seçimlerle siyasi organların oluşması, diğeri ise halkla ilgili herhangi bir konuda halkın veya temsilcilerinin oylamayla karar verebilmesidir. Hayek, yönetimin barışçıl değişimini ve belirlenmesini sağlayan demokratik yöntemi savunmakla beraber, çoğunluk kararıyla her konuda karar verilebilmesi anlamında demokrasi uygulamasını kuşkuyla karşılamıştır. Halkoyu veya halkın temsilcilerinin çoğunluk yöntemiyle verdiği her kararın doğru veya meşru olamayacağını, bunun uzun vadede demokrasiyi ve özgürlüğü de ortadan kaldıracağını savunmuştur. Devlet organlarının sınırsız yetkilerine karşı gelen Hayek, bu anlamda demokratik yöntemle ulaşılan çoğunluk kararlarının her zaman doğru olamayacağını, bundan dolayı da yönetimin sınırlanmasına yönelik demokratik olarak ulaşılan kararlarında sınırlanması gerektiğini savunmuştur. Hatta sınırlı demokrasi diye bir kavram ileri sürmüştür. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya'da demokratik seçimlerle oluşan iktidarın zamanla özgürlükleri nasıl ortadan kaldırarak totaliter ve baskıcı rejime dönüştüğünü gören Hayek, eğer demokrasinin sınırlandırılmazsa totaliter rejimlere yol açacağını ileri sürmüştür. Bu bağlamda sınırsız çoğunluk yönetiminin, yani demokrasinin, siyasal iktidarın belirlenmesi anlamında bir yöntem olmaktan çıkarak çoğunluğun her konuda karar alabileceği sınırsız çoğunluk yönetimi anlayışına karşı gelmektedir. Çoğunluk liberalizmin ışığında belirli ilkelere bağlı olarak karar aldığında, yani yasama ve yürütme yetkisi sınırlı olduğunda hukuk devleti korunur. Aksi takdirde bireysel özgürlükler ve bunun koşulları çoğunluğun insafına bırakılmış olur. Dolayısıyla da uzun vadede bireysel özgürlükleri koruyan çerçeve ve bireysel özgürlükler ortadan kalkar. Bu bağlamda Hayek, devletin sadece ekonomi alanında sınırlı olmasını savunmamakta aynı zamanda sosyal ve siyasal alanda demokrasinin çoğunluğun baskı aracılığıyla gelmesinin engellenmesi ve siyasetin sınırlı olması gerektiğini savunmaktadır.

Hayek savunduğu sosyal teorisinin ve siyasal dűşüncesinin merkezine özgürlüğü yerleştirmiştir. Bundan dolayı savunduğu siyasal sistem ve devletin, özgürlüğün gerçekleşmesini güvence altına alabilecek serbest piyasayı ve hukuk devletini esas alınmıştır. Hayek'in dűřüncesinde hukuk devleti ve serbest piyasa birbirinden ayrılamaz, yakından ilişkili iki önemli kavramdır. Bu anlamda hukuk devleti, bireyin özgürlüğünü güvenceye alan kendiliğinden işleyen düzenin devamını sağlarken, öte yandan kendiliğinden işleyen bir düzen olan serbest piyasanın da işleyişini güvence altına alacaktır.

Hayek'in insan aklına, geleneğe, tecrübeye ve değişime olan güveni sosyal ve siyasal teorisini geliştirmesine ve temellendirmesine yardım etmiştir. Hayek'in değişime olan güveni, kendisini değişime kuşku ile bakan ve değişime karşı olan muhafazak rlardan ayırır. Hayek insan aklına güvenmiştir, ancak insan aklının sınırlılığını kabul etmiştir. Rasyonalistler gibi toplumsal olayların akılla anlaşılabiliyor, çözümlenip yönlendirilebileceğini ise reddetmiştir. Özellikle doğal olaylarda uygulanan rasyonalist dűř nce ve bilimsel yaklaşımın toplumsal olaylarda da uygulanabileceğini reddetmiştir.

Hayek'in ekonomide serbest piyasa ile ilgili olarak çok farklı bireyler olduğunu ve bu bireylerde dağınık olan bilgilerin herhangi bir merkezi planlama ile algılanıp y nlendirilemeyeceğini, dolayısıyla da etkinlik ve verimliliğin olmayacağını ileri s rm ştir. Hayek, serbest piyasanın bireylerde dağınık olan bilgilerin ortaya çıkmasını sağlayarak ilerlemeye katkıda bulunacağını ileri s rm ştir. Bu anlamda serbest piyasa aynı zamanda bireyin kendi bilgisini ve imkânlarını kendi amaçları için kullanmasını da sağlayan bir düzendir. Merkezi planlı ekonomiler bir yandan bireyin kendi bilgi ve imkânlarını kendi amaçları için kullanmasını engellerken aynı zamanda bu ekonomilerin özgürlüğü de yok ettiğini savunmuştur. Hayek bireylerin kendiliğinden oluşan serbest piyasada, rekabet sonunda ortaya çıkan fiyat ve diğer bilgileri kullanarak kendi amaçları doğrultusunda hareket ettiğini ileri s rm ştir. Devletin piyasaya olan müdahalesinin bireyler için gösterge olan bilgileri değiştirdiğini, bundan dolayı da bireylere yanlış bilgi verdiğini savunmuştur. Bunun da doğal olarak serbest piyasanın kendiliğinden işleyen düzenini bozduğundan dolayı devletin mümkün olduğunca serbest piyasanın

kendiliğinden işleyen düzenine müdahale etmemesi ve bu düzenin devamını sağlaması gerektiğini savunmuştur.

Hayek'in savunduğu sistemde bireysel özgürlüğe, bireyin korumalı alanına, toplumsal düzenin ve serbest piyasanın kendiliğinden işleyen düzenine büyük önem verilmektedir. Devletin ve siyasetin alanının mümkün olduğunca sınırlı olması, toplumsal düzenin ve serbest piyasanın kendiliğinden işleyen düzeninin bozulmaması ve özgürlüğün güvence altına alınması gerektiği Hayek tarafından savunulmuştur. Hayek'in savunduğu sosyal düzenin ve hukuk kurallarının amacı yoktur. Bundan dolayı da Hayek, devletin belli bir amaca veya değere yönelik olarak bireylere herhangi bir yaşam tarzını ya da düşünce şeklini empoze etmesinin kesinlikle doğru olmayacağını savunmuştur.

Bireysel özgürlüğü güvence altına almak için hukuk devletini savunan Hayek, bu anlamda yasaların belli niteliklere sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Hayek'e göre, yasalar soyut ve genel olmalı, bireylere eşit olarak uygulanmalı, belli bir grup kişi ya da bireyin lehine veya aleyhine olmamalıdır. Ayrıca hukuk kurallarının kendisinin belli bir amacı olmaması, yani rejimin korunması, gelir adaletinin sağlanması gibi amaçlara yönelik olmaması gerektiğini savunmuştur.

Hayek'in devletin ekonomiye müdahalesi ve belli kesimlere gelir adaleti altında kaynak aktarmasının bir yandan serbest piyasanın kendiliğinden işleyen düzenini bozarken, öte yandan liberalizmin gerektirdiği bireysel özgürlüğü ortadan kaldırdığını, çünkü özgür bireyler yerine devlete bağımlı birey yetişmesine katkıda bulunacağını ileri sürmüştür. Bunun da uzun vadede liberalizmin savunduğu kendiliğinden işleyen düzenin devamı için gerekli olan sorumlu ve bireysel özgürlük anlayışını ortadan kaldırdığını savunmuştur

Düşünce sisteminin merkezine bireyi yerleştiren Hayek 20.yüzyılda özgürlüğün en önemli savunucusu olmuştur. Bireysel özgürlüğü, sosyal, siyasal ve iktisadi düşüncesinin mihenk taşı yapmıştır. Hayek devletin hukuk egemenliği ilkesine bağlı kalarak özgürlüğün korunması ve piyasanın sağlıklı bir şekilde işlemesi için sınırlı bir şekilde bazı görevleri yerine getirmesi gerektiğini savunmuştur. Devletin varlığına karşı gelmeyen Hayek, onun yerine devletin hangi ilkelere dayanarak hizmet sunacağını belirlemeye çalışmıştır.

Hayek, devletin eğitim, sağlık, bayındırlık gibi alanlarda hizmet vermesine ek olarak piyasanın karşılayamadığı kamusal nitelikli hizmetleri de yerine getirmesi gerektiğini savunmuştur. Bu tür hizmetlerin yerel yönetim kuruluşları tarafından sağlanması gerektiğini savunmuştur. Hayek, bu tür hizmetlerin bizzat devlet kuruluşları tarafından yerine getirilmesini değil, devletin finansmanı ve denetimi altında özel kuruluşlar tarafından sağlanmasını savunmuştur. Hayek'e göre iç ve dış güvenlik, hukukun uygulanması ve vergi toplanması konusunda devletin sahip olduğu yaptırım yetkisine, diğer hizmetleri yerine getirirken sahip olmaması gerekir. Devlet bu hizmetleri yerine getirirken ayrıcalıklı ve üstün olmamalı ve hukuk karşısında diğer bireylerle ve kişilerle eşit olmalıdır.

Neo liberal düşünce, toplumda ihtiyaç sahibi kesimlere devletin yardım yapması anlamında sosyal devlete karşı değildir. Hayek devletin herkese asgari bir geliri veya herkes için geçerli asgari bir tabanı garanti ederek sefaletle karşı her türlü korumayı sağlaması, işsizlik ve yoksulluk gibi durumlara ve yetim çocuklar, engelli ve yaşlı kesimlere yönelik tedbirler alması gerektiğini savunmuştur. Hayek devletin elbette şansızlıklara karşı herkes için pazar dışında bazı sigortalar sağlayarak hiç kimsenin yoksulluk seviyesinin altına düşmemesi için bir alt sınır sağlayabileceğini belirtmiştir. Hayek ayrıca devletin afetlere karşı vatandaşlarına gerekli önlemleri alması gerektiğini savunmuştur. Yani, afet gibi bireylerin altından kalkamayacağı büyük zararların tazmininin devlet tarafından karşılanması gerektiğini savunmuştur. Ancak, Hayek devletin belirtilen bu ihtiyaç sahibi kesimlere yaptığı yardımın, toplumun diğer kesimlerine de benzer istisnaların getirilmesine karşı çıkmıştır. Hayek sosyal yardım konusunda devletin piyasa dışında yardım yapmasını savunurken sosyal adalet kavramı ile toplumun çeşitli kesimlerinin ne kazanacağını belirlenerek bu toplum kesimlerine gelir aktarılmasına karşıdır. Ayrıca buna ilaveten artan oranlı vergi ya da dağıtıcı adalet düşüncesiyle toplumun çeşitli kesimlerine kaynak aktarımının özellikle serbest piyasanın kendiliğinden işleyen düzenini bozduğunu ileri sürmüştür. Hayek sınırsız demokrasi anlayışıyla hükümetlerin seçimi kazanabilmek için sosyal adalet politikası adına toplumun çeşitli kesimlerine gelir aktarımının serbest piyasanın işleyişini bozacağını ve onarılmayacak zararlara yol açacağını savunmuş ve bu anlamda sosyal adalet uygulamasına karşı çıkmıştır.

Hayek siyasal sistem ve serbest piyasanın işleyişiyle ilgili olarak ortaya çıkan sorunlara yönelik kısa vadeli çözümlerin, uzun vadeli onarılamayacak sorunlar oluşturabileceğini savunmuştur. Örneğin sosyal adalet veya piyasada dengeyi oluşturmak amacıyla devletin ekonomiye müdahalesinin bir yandan piyasanın işleyişini bozacağını, diğer yandan ise liberal ahlakın gerektirdiği sorumlu birey anlayışını ortadan kaldıracağını savunmuştur.

Hayek kendini çok geniş ve disiplinler arası bir bilim adamı olarak yetiştirmiştir ve doğal olarak bu yönünü çalışmalarına yansımıştır. Hayek'in bu özelliği sorunlara ve olaylara çok yönlü yaklaşım geliştirmesini sağlamıştır.

Hayek devletin ekonomiye müdahalesini iki nedenle istememektedir. Ekonomi kendiliğinden işleyen bir düzen olduğu için, devletin müdahalesi bu düzenin işleyişini bozar ve enflasyon ve fiyatları yükselterek bireylere yanlış bilgi ve işaret verir. Bu da bireyler için yanıltıcı olur. Ayrıca devletin ekonomide varlığı, bireyler için her an devleti göz önünde ve aklının köşesinde bulundurmaya zorunluluğu oluşturur. Kendi ayakları üzerinde duran bireyler yerine, devlete bağımlı bireyler gelişir. Sonuçta bu anlayış liberalizmin istediği bireysel ahlak ve girişimciliği bozar. Keynes'le girdiği mücadelede ekonominin bu iki özelliğinden dolayı Hayek, devletin ekonomiye müdahale etmesini istememiştir. Hayek devletin müdahalesi ve planlamacı yaklaşımına karşıdır. Bunun bir nedeni serbest piyasanın işleyişine güvenmeyip rasyonalizm mantığı ile piyasaya müdahalecilik yapılarak yönlendirme yapılabileceği anlayışıdır. Ancak tam tersi bir yaklaşım anlamına gelen *"bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler"* anlayışı gibi devletin hiçbir şey yapmamasına da karşıdır. Hayek devletin asıl yapması gereken işler konusunda ilkeleri belirlemeye çalışmıştır. Bu konularda devletin güçlü olmasını istemektedir. Devletin ekonomik, siyasal ve sosyal hayatta etkili ve kapsamlı olarak değil, asıl yapması gereken işler konusunda güçlü olması gerektiğini savunmuştur. Bu konular başta özgürlüğün korunmasına yönelik olarak hukuk devleti anlayışının hakim kılınması ve serbest piyasanın korunmasına yönelik çabalaradır.

Hayek, serbest piyasanın karşılayamadığı kamusal nitelikli mal ve hizmetleri, devletin karşılamasından yanadır. Bunun dışında devletin ekonomide girişimci olmasını ve müdahalede bulunmasını istememektedir. Hayek, ayrıca devlet

kuruluşlarının piyasada rekabetin ve özel girişimciliğin gelişmesini engelleyecek şekilde faaliyet göstermesinin doğru olmadığını savunmuştur.

Hayek'in siyasal sistemle ilgili önerdiği iki ayrı meclis sistemi uygulanabilir. Ancak yasama meclisi üyelerinin seçimi ve bağımsızlığı parti yokluğu ile değil, partilerin varlığı ancak adayı öne çıkaran ve onun bağımsızlığını güvence altına alan seçim ve parti sistemiyle sağlanabilir. Yasama üyelerinin bağımsızlığını sağlayacak sistemlerin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılabilir. Hayek ayrıca kırk yaş ve üstü kesime seçme hakkı verilmesini savunmuştur. Ayrıca devletten maaş alan kesimlerin oy hakkının olmamasını savunmuştur. Böyle bir sınırlama toplumun çeşitli kesimlerinin seçme hakkının elinde alınmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla çok büyük mücadeleler sonunda elde edilen seçim hakkının ortadan kaldırılması hiç de gerçekçi değildir. Bunun yerine yasama ve yürütmenin ekonomik ve siyasal alanlarda yetkileri daraltılarak kararlar alamaması anayasa ile güvence altına alınabilir. Örneğin seçimlerden belli bir süre önce seçim yatırımı amacıyla çeşitli kesimlere zam verilmesi anayasa maddesi ile engellenebilir. Hayek'in devletin ekonomideki etkinliğini kırmaya yönelik anayasaya temel hak ve özgürlüklerle ilgili kural çıkarma konusunda getirilen zorluklara benzer şekilde, ekonomi alanında da belli sınırlamalar getirebilir. Örneğin seçimlerden belirli bir süre önce devlet çalışanlarına zam verilemeyeceği gibi bir kural konulabilir. Ya da temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması nasıl zorlaştırılmış ise devletin ekonomide kural koyması da zorlaştırılabilir. Böylelikle seçime yönelik olarak toplumun çeşitli kesimlerine çıkar sağlanmasının önüne geçilmiş ve ekonominin işleyen düzeni ve dengeleri bozulmamış olur. Yasama meclisi seçiminde, seçilebilmek ya da oy kullanabilmek için 40 yaş sınırı getirmesi, seçilecek kişilerin entelektüel birikime sahip olmaları gerektiği düşüncesi Hayek'in seçkinci yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Hayek'in teorilerindeki çözüm yolları, uzun vadede gerçekçi ve doğru olduğunun ortaya çıkmasına rağmen demokratik sistemden dolayı kısa zamanda seçimlere girecek yönetimler için uygulanamaz yöntemlerdir. Çünkü günümüzde demokrasi uygulamaları hükümetlerin ya da milletvekillerinin iktidarlarını koruyabilmek için belli zaman aralığında yapılan seçimleri kazanmasına bağlıdır. Siyasal sistem düşüncesinde Hayek, iktidarların toplumun çeşitli kesimlerine çıkar

sağlamasını engellemeye yönelik tedbirler alınması gerektiğini savunmuştur. Aslında daha doğru bir şekilde ifade etmek gerekirse seçimler öncesinde çeşitli imkânlar sağlayarak seçimi kazanmanın önüne geçmek istemiştir. Bu anlamda sınırsız yetkiye sahip meclislerin sınırlandırılması gerektiğini savunmuştur. Günümüzde meclisler böyle bir imkândan mahrum kalmak istemezler.

Hayek'in savunduğu sosyal ve ekonomik düzen gelişmiş ülkeler açısından uygulanabilirliği olmasına rağmen geri kalmış toplum düzenleri açısından uygulanabilirliği konusunda şüpheler vardır. Hayek gelişen toplumlara yönelik olarak teorisinde herhangi bir şey ifade etmemiştir. Hayek'in gelişen ülkelere yönelik herhangi bir şey ifade etmemiş olması teorisinin eksikliği olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Agner, E. (2007), Hayek and Natural Law, Routledge, London.
- Aktaş, S. (2001), Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi, Liberte Yayınları, Ankara.
- Arblaster, A. (2002), Democracy, Open University Press, Philadelphia, USA.
- Atabay, M. (2004), Aydınlanma Çağı ve Avrupa, Nobel Yayın ve Dağıtım, Ankara.
- Aytaç, A. M. (2014), "Dünya Görüşü ve İdeoloji", *Siyaset*, ed. Yüksel Taşkın, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.105-138.
- Barry, N. (1979), Hayek's Social and Economic Philosophy, The Macmillan Press, London.
- Barry, N. (1984), "Hayek on Liberty", *Conceptions of Liberty in Political Philosophy*, ed. Zbigniew Pelczynski ve John Gray, The Athlone Press, London, ss. 263-288.
- Barry, N.(1986), On Classical Liberalism and Libertarianism, Macmillan, London.
- Bellamy, R. (1994), "Liberalism", *Contemporary Political Ideologies*, ed. Roger Eatwell ve Anthony Wright, Pinter Publishers, London, ss.23-49.
- Berktaş, F. (2013), "Liberalizm", *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, ed. H.Birsen Örs, Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık, İstanbul, ss. 47-114.
- Bevir, M. (2010), "Friedrich von Hayek", *Encyclopedia of Political Theory*, ed. Mark Bevir, Sage Publications, Washington, ss. 599-601.
- Biber, A. E. (2006), Avusturya Okulunda Devlet Anlayışı, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Bora, T. (2014), "İdeoloji", *Siyaset*, ed. Yüksel Taşkın, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 81-104.
- Brown, S. (1996), "Introduction" *British Philosophy and The Age of Enlightenment*, ed. Stuart Brown, Routledge, London, ss. 1-15.
- Browning, G. (2000), "Contemporary Liberalism", *Understanding Contemporary Society*, ed. Gary Browning, Abigail Halcli ve Frank Webster, Sage Publications, London, ss. 152-165.

- Browning, G. (2006), "Political Ideologies", *Introduction Politics*, ed. Barrie Axford vd., Routledge, London, ss. 252-293.
- Butler, E. (2001), Hayek, çev. Yusuf Ziya Çelikkaya, Liberte Yayınları, Ankara.
- Carter, G. M. ve Herz, J. H. (1970), *Government and Politics in the Twentieth Century*, Thames and Hudson, London.
- Castells, M. (2006), Kimliğin Gücü, çev. Ebru Kılıç, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, A. (2007), *Aydınlanma Felsefesi*, Asa Yayınları, Bursa.
- Cudworth, E. (2007), "The New Right: The Minimal State", *The Modern State*, ed. Erika Cudworth, Tim Hall ve John McGovern, Edinburgh University Press, Edinburgh, ss. 240-264.
- Cudworth, E., Hall, T. ve McGovern, J. (2007), *The Modern State*, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Çam, E. (1990), *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul.
- Çınar, M. (2014), "Demokrasi", *Siyaset*, ed. Yüksel Taşkın, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 203-250.
- Çiğdem, A. (2001), *Aydınlanma Düşüncesi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- De Haar, E. (2009), *Classical Liberalism and International Relations Theory*, Palgrave Macmillan, New York.
- Demirhan, A. (2004), *Modernlik, İnsan* Yayınları, İstanbul.
- D'entreves, A. P. (1969), *The Notion of The State*, Oxford University Press, London.
- Dietze, G. (2004), "Hayek on the Rule of Law", *Essays on Hayek*, ed. Fritz Machlup, Routledge, London, ss. 107-146.
- Eagleton, T. (2011), *İdeoloji*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Eatwell, R. (1994), "Ideologies: Approaches and Trends", *Contemporary Political Ideologies*, ed. Roger Eatwell ve Anthony Wright, Pinter Publishers, London, ss.1-22.
- Ebenstein, A. (2003), *Hayek's Journey*, Palgrave Macmillan, New York.
- Eccleshall, R. (2003), "Liberalism", *Political Ideologies*, ed. Robert Eccleshall vd., Routledge, London, ss. 18-45.
- Erdoğan, M. (2001), *Anayasal Demokrasi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

- Erdoğan, M. (2006), *Aydınlanma, Modernlik ve Liberalizm*, Orion Yayınevi, Ankara.
- Evans, M. (2007), *A Short History of Society*, Open University Press, Berkshire.
- Freedman, M. (2004), "Ideology, Political Theory and Political Philosophy", *Handbook of Political Theory*, ed. Gerald F. Gaus ve Chandran Kukathas, Sage Publications Ltd, London, ss. 3-17.
- Friedman, J. (1987), "Ideology", *Political Science and Political Theory*, ed. Jessica Kuper, Routledge, London, ss. 95-98.
- Gamble, A. (1996), *Hayek, The Iron Cage of Liberty*, Polity Press, Cambridge.
- Gencer, B. (2012), *İslamda Modernleşme*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Giddens, A. (1996), *Introduction to Sociology*, Norton Company Inc., New York.
- Giddens, A. (1996a), *The Consequences of Modernity*, Polity Press, Cambridge.
- Gill, G. (2003), *The Nature and Development of the Modern State*, Palgrave & Macmillan, New York.
- Göktolga, O. (2012), *Postmodernite ve Siyasal Kimlikler*, Bilsam Yayınları, Malatya.
- Gözübüyük, A. Ş. (1991), *Anayasa Hukuku*, S Yayınları, Ankara.
- Gözübüyük, A. Ş. ve Akıllıoğlu, T. (1993), *Yönetim Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Grant, A. (2006), "Local Governance: Politics Below The Nation State", *Introduction Politics*, ed. Barrie Axford vd., Routledge, London, ss. 297-325.
- Gray, J. (1998), *Hayek on Liberty*, London, Routledge.
- Gray, J. (2003), *Liberalism*, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Günör, R. B. (2008), *Friedric A. Von Hayek'in Siyaset Felsefesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Güvenç, N. (1999), *Hayekizm*, BDS Yayınları, İstanbul.
- Hall, T. (2007), "Liberalism: The Pluralist State", *The Modern State*, ed. Erika Cudworth, Tim Hall ve John McGovern, Edinburgh University Press, Edinburgh, ss. 37-62.

- Hamilton, P. (1995), "The Enlightenment and The Birth of Social Science", *Formations of Modernity*, ed. Stuart Hall ve Bram Gieben, Polity Press, Cambridge, ss. 17-70.
- Hamowy, R.(2012), "Friedrich A. Hayek", çev. Atilla Yayla, *Hayek'in Liberalizm Anlayışı*, ed. Atilla Yayla, Kesit Yayınları, İstanbul, ss. 25-31.
- Harrison, K. ve Boyd, T. (2003), *Understanding Political Ideas and Movements*, Manchester University Press, Manchester
- Hay, C. ve Lister, M. (2006), "Theories of the State", *The State Theories and Issues*, ed. Colin Hay, Michael Lister ve David Marsh, Palgrave Macmillan, New York, ss. 1-20.
- Hayek, F. A. (1978), *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and The History of Ideas*, Routledge, London,
- Hayek, F. A. (1991), *Economic Freedom*, Basil Blackwell, London, ss. 399-407.
- Hayek, F. A. (1995), *Kanun, Yasama Faliyeti ve Özgürlük: Sosyal Adalet Serabı*, çev. Mustafa Erdoğan, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Hayek, F. A. (1996), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük: Kurallar ve Düzen*, çev. Atilla Yayla, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Hayek, F. A. (1997), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük: Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni*, çev. Mehmet Öz, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Hayek, F. A. (2010), *Kölelik Yolu*, çev. Turhan Feyzioğlu vd, Liberte Yayınları, Ankara.
- Hayek, F. A. (2011), *The Constitution of Liberty*, University of Chicago Press, Chicago.
- Hayek, F. A. (2012), "Liberal Devletin Anayasası ", çev. Mustafa Erdoğan, *Hayek'in Liberalizm Anlayışı*, ed. Atilla Yayla, Kesit Yayınları, İstanbul, ss. 111-120.
- Hayek, F. A. (2012), "Liberalizm", çev. Ünsal Çetin, *Hayek'in Liberalizm Anlayışı*, ed. Atilla Yayla, Kesit Yayınları, İstanbul, ss. 33-80.
- Hayek, F. A. (2012), "Liberal Bir Sosyal Düzenin İlkeleri", çev. Atilla Yayla, *Hayek'in Liberalizm Anlayışı*, ed. Atilla Yayla, Kesit Yayınları, İstanbul, ss. 81-110.

- Held, D. (1995), “ The Development of The Modern State”, *Formations of Modernity*, ed. Stuart Hall ve Bram Gieben, Polity Press, Cambridge, ss. 71-128.
- Heywood, A. (2004), *Political Theory*, Palgrave Macmillan, New York.
- Heywood, A. (2007), *Politics*, Palgrave&Macmillan, New York.
- Heywood, A. (2010), *Siyaset*, çev. Bekir Berat Özipek vd., Adres Yayınları, Ankara.
- Heywood, A. (2011), *Siyasi İdeolojiler*, çev. Ahmet Kemal Bayram vd., Liberte Yayınları, Ankara.
- Hoffman, J. (2007), *A Glossary of Political Theory*, Edinburg University Press, Edinburg.
- Huggins, R. (2006), “Democracy and Democratisation”, *Introduction Politics*, ed. Barrie Axford vd., Routledge, London, ss. 159-192.
- Huggins, R.(2006), “The Machinery of Government”, *Introduction Politics*, ed. Barrie Axford vd., Routledge London, ss. 326-357.
- Hunt, L.(2007), *The Origin and Scope of Hayek’s Idea of Spontaneous Order, Liberalism, Conservatism, and Hayek’s Idea of Spontaneous Order*, ed. Louis Hunt ve Peter McNamara, Palgrave Macmillan, New York, ss.43-66.
- Jimack, P. (1996), “The French Enlightenment I-II”, *British Philosophy and The Age of Enlightenment*, ed. Stuart Brown, Routledge, London, ss. 186-223.
- Karakaş A. ve Alp S. (2006), “F. A. Hayek'in Yaklaşımıyla Piyasa Ekonomisi ve Özgürlük”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2006 yaz, sayı 43, Ankara, ss. 5-28.
- Kaynar, M. K. (2014), “Anayasa, Yasama, Yürütme ve Yargı”, *Siyaset*, ed. Yüksel Taşkın, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 285-334.
- Kışlalı, A.T. (2003), *Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Klein, P. G. (1999) “F. A. Hayek: Austrian Economist and Social Theorist” *15 Great Austrian Economists*, ed. Randall G. Holcombe, Ludwig von Mises Institute, Alabama, ss. 181-194.
- Kley, R. (1994), *Hayek's Social and Political Thought*, Clarendon Press, Oxford.
- Kresge, S. ve Wenar, L. (1994), *Hayek on Hayek*, Routledge, London.

- Kuehn, M. (1996), "The German Aufklarung and British Philosophy", *British Philosophy and The Age of Enlightenment*, ed. Stuart Brown, Routledge, London, ss. 253-272.
- Kukathas, C (2003), *The Liberal Archipelago*, Oxford University Press, New York.
- Kukathas, C. (1990), *Hayek and Modern Liberalism*, Clarendon Paperback, Oxford.
- Leube, K. R. (1984), "Friedrich August Von Hayek: A Biographical Introduction", *The Essence of Hayek*, ed. Chiaki Nishiyama ve Kurt R. Leube, Hoover Institution Press California, ss. 12-33.
- Linz, J. J. (1975), *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, çev. Ergun Özbudun, S Yayınları, Ankara.
- Machlup, F. (2004), "Hayek's Contribution to Economics", *Essays On Hayek*, ed. Fritz Machlup, Routledge, London, ss. 13-59.
- Mack E.ve Gaus G.F.(2004), "Classical Liberalism and Libertarianism", *HandbookOf Political Theory*, ed. Gerald F. Gaus ve Chandran Kukathas, Sage Publications, London, ss.115-130.
- Mackenzie, I. (2003), "The Idea of Ideology", *Political Ideologies*, ed. Robert Eccleshall vd., Routledge, London, ss. 1-16.
- Maraval, J. M. (2003), "The Rule of Law as a Political Weapon", *Democracy and The Rule of Law*, ed. Jose Maria Maraval ve Adam Przeworski, Cambridge University Press, Cambridge, ss. 261-301.
- Marcidis, R. C. (1983), *Contemporary Political Ideologies, Movements and Regimes*, Little, Brown and Company, Toronto.
- Martinelli, A. (2005), *Global Modernization*, Sage Publications, London.
- McGovern, J. (2007), *The Emergence of The Modern State*, *The Modern State*, ed. Erika Cudworth, Tim Hall ve John McGovern, Edinburgh University Press, Edinburgh, ss. 20-36.
- McLellan, D. (2012), *İdeoloji*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Minogue, K. (1987), "State", *Political Science and Political Theory*, ed. Jessica Kuper, Routledge, London, ss. 235-240.
- Minogue, K. (1987), "Democracy", *Political Science and Political Theory*, ed. Jessica Kuper, Routledge, London, ss. 49-52.

- Morris, C. W. (1998), *An Essay on The Modern State*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Morris, C. W. (2004), “The Modern State”, *Handbook of Political Theory*, ed. Gerald F. Gaus ve Chandran Kukathas, Sage Publications Ltd, London, ss.195-209.
- Osborne, T. (1998), *The aspect of Enlightenment*, UCL Press, London.
- Örs, H. B. (2013), “İdeolojiler” *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, ed. H.Birsen Örs, Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık, İstanbul, ss. 3-45.
- Özbudun, E. (1995), *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Özipek, B. B. (2011), “Devlet”, *Siyaset*, ed. Mümtaz'er Türköne, Etkileşim Yayınları, İstanbul, ss. 69-96.
- Özkazanç, A. (2014), “Devletin Örgütlenmesi”, *Siyaset*, ed. Yüksel Taşkın, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 139-170.
- Petsoulas, C. (2001), *Hayek's Liberalism and Its Origins*, Routledge, London.
- Pierson, C. (2004), *The Modern State*, Routledge, London.
- Pirie, M. (2009), *101 Great Philosopher*, Continuum Publishing, London.
- Pressman, S. (2006), *Fifty Major Economits*, Routledge, London.
- Rawls, J. (2007), *Siyasal Liberalizm*, çev. Mehmet Fevzi Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Roskin, M. G. (2007), *Çağdaş Devlet Sistemleri*, çev. Bahattin Seçilmişoğlu, Adres Yayınları, Ankara.
- Roskin, M.G., Cord R. L., Medeiros J. A. ve Jones, W. S. (1991), *Political Science*, Prentice-Hall International. Inc, New Jersey.
- Sally, R. (1998), *Classical Liberalism and International Economic Order*, Routledge, London.
- Sanchez -Cuenca, I. (2003), “ Power, Rules and Compliance”, *Democracy and The Rule of Law*, ed. Jose Maria Maraval ve Adam Przeworski, Cambridge University Press, Cambridge, ss. 62-93.
- Sargent, L. T. (2006), *Contemporary Political Ideologies, A Comperative Analysis*, Thomson Wads Worth, Belmont.
- Schwarzmantel, J. (2008), *Ideology and Politics*, Sage Publications, London

- Shmuel, N. E. (2007), Modernleşme: Başkaldırı ve Değişim, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Steele, G. R. (2002), Keynes and Hayek, Routledge, London.
- Stewart, M. A. (1996), "The Scottish Enlightenment", *British Philosophy and The Age of Enlightenment*, ed. Stuart Brown, Routledge, London, ss. 224-252.
- Tamahana, B. Z. (2004), On The Rule of Law, Cambridge University Press, Cambridge.
- Tilly, C. (2007), Democracy, Cambridge University Press, Cambridge.
- Turan, İ. (1986), Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, Der Yayınları, İstanbul.
- Türküne, M. (2011), Siyaset, Etkileşim Yayınları, İstanbul.
- Vergin, N. (2008), Siyasetin Sosyolojisi, Doğan Kitap, İstanbul.
- Vincent, A. (2010), Modern Political Ideologies, Wiley- Blackwell, Sussex.
- Vogel, U. (2000), "The Sceptical Enlightenment", *The Enlightenment and Modernity*, ed. Norman Geras ve Robert Wolker, Macmillan Press, London, ss. 1-24
- Yay, T. (1993), F. A. Hayek'te İktisadi Düşünce, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Yayla, A. (1999), "Liberalizm ve Demokrasi", *Sosyal ve Siyasal Teori*, ed. Atilla Yayla, Siyasal Kitabevi, Ankara, ss. 59-66.
- Yayla, A. (2003), Liberalizm, Plato Co. Yayınları, İstanbul.
- Yayla, A. (2004), Siyaset Teorisine Giriş, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Yayla, A. (2011), "Akıl ve Sosyal Düzen", 11/11/2011 Tarihli Zaman Gazetesi
- Yayla, A. (2012), Hayek'in Liberalizm Anlayışı, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Yumer, R. (1999), "Hayekçi Liberalizmin Temel İlkesi", *Sosyal ve Siyasal Teori*, ed. Atilla Yayla, Siyasal Kitabevi, Ankara, ss. 159-170.